

Federația Comunităților Evreiești din România
Centrul pentru studiul istoriei evreilor din România

**BULETINUL
CENTRULUI, MUZEULUI
ȘI
ARHIVEI ISTORICE
A EVREILOR DIN ROMÂNIA**

București. 1997

<https://biblioteca-digitala.ro>

**Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei istorice
a evreilor din România**

Tehnoredactare computerizată: Marius GELLER
Culegere computerizată: Cristina BONTAȘ
Marcel MALES

Federația Comunităților Evreiești din România
Centrul pentru studiul istoriei evreilor din România

Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei istorice a evreilor din România

Comitetul de redacție:

Dumitru HÎNCU
Hary KULLER
Eugen PREDA

București, 1997

SUMAR

Cuvânt înainte: acad. prof. dr. Nicolae CAJAL	7
La început de drum: redacția	10
Studii:	
Dumitru HÎNCU: I. Rosenthal - jurnalist și diplomat în vremuri tulburi	11
Eugen PREDA: In memoriam: Corneliu Bogdan	29
Ada FELAN: Parlamentari evrei în primele opt legislaturi interbelice	42
Hary KULLER: PC-ul - un auxiliar prețios în munca de cercetare	52
Lya BENJAMIN: Analiza critică a izvoarelor arhivistice și a surselor bibliografice privitoare la evreii din România între anii 1940-1944	58
Eseu:	
Ion ȘERBĂNESCU: Fascinația și capcanele documentului	94
Eveniment:	
L.B. și J.A.: Evreii în războiul de independență al României (1877-1878)	102
L.B.: Prima școală israelito-română. 145 de ani de la înființare	113
Publicații evreiești de altădată:	
Hary Kuller: Presa ca document al vremii	117
Fondurile C.S.I.E.R.	
Emilia BRĂDĂȚEAN: Principii de organizare a fondului arhivistic și a documentării la Centrul de studiere a istoriei evreilor din România	162
*** Arhiva Moses Rosen	165
H.K. Conferințe și manifestări culturale și culturale ale C.E.B.	169
Muzee	
Marius MIRCUI: Cum a luat naștere Muzeul evreiesc din București	177
M. CAROL: Despre trecutul evreilor băcăuani	181
Institute frățești	
Ladislav GYÉMÁNT: Institutul Carmilly din Cluj	184
Recenzii:	
Cella VASILIU: Revista Shvut - studii despre istoria și cultura evreilor din Rusia și Europa răsăriteană	187
Semnalări:	
* Dicționarul religiei iudaice	189
* Prima reuniune științifică a C.S.I.E.R.	190
Templul Coral:	
Documente privind fundarea și inaugurarea	191

Cuvânt înainte

La apariția primului număr din Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei istorice a evreilor din România gândul mă poartă la o revistă evreiască cu un generic asemănător: Buletinul Bibliotecii, Muzeului și Arhivei istorice de pe lângă Templul Coral, editat între 1935 - 1939 de merituosul așezământ de cercetare și cultură intitulat Institutul pentru cultură al Templului Coral.

Orice asemănare (fie și numai de titulatură) sugerează o continuare. Și cum ar putea fi altfel când premisa studierii trecutului mai depărtat ori mai apropiat al evreilor din România o constituie valorificarea documentelor, scrierilor, mărturiilor, cercetărilor ș.a.m.d. cumulate de înaintași într-un răstimp de aproape un secol și consemnate în publicațiile periodice evreiești cu caracter istoric apărute în epocă: de la faimoasele reviste de la finele secolului trecut (Anuarul pentru israeliți, Analele societății istorice Iuliu Barasch, Revista Israelită ș.a.), până la seria de periodice apărute în deceniile 3 - 4 sub genericul, Sinai (Buletinul Societății de studii iudaice din România, Anuar de studii iudaice, ș.a.) până la Buletinul pe care-l evocăm aici. Specificăm aici doar câteva propoziții din editorialul primului număr (3 febr. 1935) al acestui Buletin:

„Arhiva și Muzeul Templului Coral vor păstra cu sfințenie mărturiile de tot felul ale trecutului nostru, opere de artă, de cult, documente vechi, amintiri din viața obștilor noastre. Pergamente care păstrează însemnarea vremurilor despre tot ce se referă la așezarea evreilor din țările românești și despre strădania evreiască la ridicarea și propășirea Patriei”; „Biblioteca Templului Coral va întruni toate izvoarele Științei Iudaice și ale istoriei noastre”.

Un merit important al Buletinului (se apreciază într-o lucrare nu demult apărută: vezi H. Kuller „Presa evreiască bucureșteană 1857 - 1994) consta „în reproducerea după unele piese din Bibliotecă, Muzeu și Arhivă.

Sunt astfel reproduse: hrisovul original din 1826 cu iscălitura și pecetea lui I. S. Sturza - Voevod; pagini din incunabule; documentul de acreditare a lui Isac Beg, în 1471, pe lângă Ștefan cel Mare; o mărturie de acum 300 de ani din istoria tiparului evreiesc în România; hrisovul domnesc din 1714 al lui N. Mavrocordat; alte hrisoave; pagini de titlu de carte. Ca Supliment la anul II, nr. 2 este reprodusă una din vechile și rarele hărți ale Capitalei, cu indicația așezămintelor și locuințelor evreiești de pe vremuri. Alte „rarități”, reproduse: panoul Templul Coral - jubileu 1857 - 1867 - 1937; un act din 1729 al Congregației Sfinte din Iași; un afiș reclamă al lui Cilibi Moise de la mijlocul secolului trecut (colecțiunea M. și A. Pauker); Biblioteca Templului Coral: Darea de seamă cincinală (1934 - 1939)”;

„Biblioteca Institutului Templului Coral posedă nenumărate colecții de ziare și reviste: Isis, Anuarul pentru Israeliți; Fraternitatea; Egalitatea; Cronica Israelită; Curierul Israelit; Înfrățirea; Hatikvah; Mîntuirea; Revista israelită. Și foarte multe colecții din străinătate. Și „Cărți rare”: printre altele, câteva serii ale Bibliei, comentate de discipoli ai lui Moses Mendelssohn, opere ale lui Maimonide, foarte numeroase cărți de filosofie medievală, cabala și hasidism, literatura din epoca Haskalei (aproape tot ce s-a publicat)” (op. cit., pag. 112).

Era, deci, firesc ca toate aceste publicații, documente, scrieri, protocoale de cercetare ș.a. să fi constituit fondul de bază al arhivei, bibliotecii, muzeului și Centrului de studiu cărora regretatul Șef rabin dr. Moses Rosen, apoi noi înșine ne-am străduit să le dăm o extindere binemeritată după ce vreme îndelungată condițiile nu se dovedeau prea favorabile unor asemenea demersuri.

Din păcate, pe parcursul multora dintre ultimele decenii s-a produs o deteriorare a unora dintre arhive, pierderea unor colecții, dezorganizarea unor fonduri. Încercările actuale de reconstituire sunt oarecum de ultimă oră și cu atât mai necesare, în consecință, pentru edificarea unei sinteze privind istoria evreilor din România.

Prin Buletinul ce inaugurăm cu numărul prim de față dorim să contribuim la consemnarea rezultatelor dobândite întru realizarea de către Centrul, Muzeul și Arhiva noastră a unui atare proiect.

Centrul nostru de studiere a istoriei evreilor din România reunește câțiva cercetători valoroși, în cadrul Arhivei lucrează câteva cadre

sârguincioase, iar Muzeul pe care intenționam să-l extindem va comporta strădanii ale acestora pentru a îmbogăți substanțial fondurile și exponatele.

Federația Comunităților evreiești din România aflată astăzi în fruntea unei colectivități de numai 14 000 de coreligionari este decisă să sprijine cu puterile ei întregul efort cultural - științific depus atât de instituțiile ei menționate cât și de celelalte: Editura Hasefer; revista Realitatea Evreiască ș.a.

Desigur, cu decenii în urmă, când apărea Buletinul Bibliotecii, Muzeului și Arhivei istorice de pe lângă Templul Coral, respectiv în anii '35, în România se aflau circa 800 000 de evrei, iar puterea lor materială, economică și intelectuală nu era de neglijat.

Evreii din România deși puțini, preponderent de vârstă a treia sau peste și cu o stare material economică modestă, având totuși un număr apreciabil de intelectuali valoroși și inimoși se pot ambiționa să realizeze, azi, în plan cultural - științific, unele performanțe care chiar și în acele vremuri păreau anevoioase.

Pornim, așadar, la drum cu speranța că, după ce am realizat în plan iudaistic, publicistic și cultural-științific o revistă bilunară Realitatea Evreiască - continuatoarea Revistei Cultului Mozaic (1956-1996) - vom îmbogăți bibliografia revistelor de specialitate din țară cu încă una: Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei istorice a evreilor din România.

Este revista unei minorități etnice locale cu o istorie bogată, interesantă și care trebuie cunoscută de evrei și neevrei deopotrivă.

Dorim noului nostru Buletin succese depline în realizarea acestui țel merituos.

Acad. prof. dr. Nicolae CAJAL

La început de drum

Acest prim număr al „Buletinului” nostru este, în același timp, un prilej de a rememora o etapă străbătută și de a marca un nou început. Într-adevăr, el apare într-un moment fast, când colaboratorii Centrului pentru studiul istoriei evreilor de pe lângă Federația Comunităților Evreiești din România pot privi cu o anume duioșie la începutul de drum, când totul a trebuit luat de la început, când nimic nu lăsa să se întrevadă că acest debut va putea fi și continuat, când arhivele nu erau accesibile sau, în cel mai bun caz, doar întredeschise, iar rezultatele cercetărilor nu puteau fi, de multe ori, făcute publice atunci când riscau să încalce nesfârșita suită de tabu-uri oficiale.

În aceste circumstanțe, cu mijloace puține, dar punând mult suflet, s-a constituit, în cursul anilor, o arhivă - care însumează astăzi circa un milion de file, un fișier cronologic și sistematic al presei evreiești și românești, o bibliotecă și, mai recent, o fototecă (deși în toate aceste privințe mai sunt multe de făcut). Treptat, s-a putut trece și la o activitate editorială, ilustrată de ciclurile de „Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România” și „Evreii din România în epoca Holocaustului”, alături de alte lucrări sau de cele aflate sub tipar ori în curs de pregătire. În clipa de față, un moment relevant îl constituie, desigur, primii pași ai computerizării informației acumulate în timp.

Acestea fiind spuse, știm, de bună seamă, că istoria evreilor din România, a conviețuirii lor cu populația majoritară mai are încă multe pete albe ce așteaptă să prindă culoare sub pana cercetătorilor. Un bun motiv de a crede că acest deziderat se va împlini este, însă, sprijinul pe care activitatea Centrului nostru îl găsește din partea unor prestigioși istorici și oameni de cultură români, cărora le mulțumim și pe această cale, precum și a multor arhive, muzee și personalități de peste hotare.

Acum, la două decenii de la înființarea Centrului, când travaliul său cunoaște o semnificativă diversificare, iar investigațiile colaboratorilor pot cuprinde arii tot mai cuprinzătoare. „Buletinul” va încerca să fie o oglindă cât mai credincioasă a strădaniei noastre și o fertilă modalitate de comunicare cu toți cei ce au contingențe ori se interesează de ceea ce întreprindem.

Redacția

I. ROSENTHAL

- Jurnalist și diplomat în vremuri tulburi -

Ni se pare evident că în ultima vreme asistăm aici în țară, dar și peste hotare, la un spor de interes față de istoria evreilor români, mai mult și la o nouă direcționare a acestui interes și anume către studiul relației dintre evrei și națiunea majoritară.

Această primă constatare ne evocă numaidecât o alta - aceea că, la o comparație oricât de sumară cu ceea ce s-a întreprins pe alte meleaguri în materie de cercetare a trecutului unor comunități odinioară mai mici decât cea din România, cum erau cele din Franța, Anglia, Austria, Italia ori Germania, băgăm de seamă că nu avem, totuși, prea multe motive de mulțumire.

Cauzele acestei stări de lucruri sunt, desigur, multiple, iar printre ele - și deloc pe ultimul plan - faptul că multă vreme accesul la izvoarele istorice, politice, diplomatice - mai cu seamă când era vorba de istoria mai recentă - a fost dificil, dacă nu chiar imposibil, ceea ce greva, evident, o abordare circumstanțiată și nedistorsionată a istoriei evreilor din România.

Acum, acest impediment nu mai există și, ca atare, în ultimii ani s-au depus stăruitoare eforturi, ades încununare de rezultate notabile în direcția menționată. Împrejurare cu atât mai vrednică de a fi salutată, căci oricât de merituoase, de prețioase și de binevenite ar fi cercetările întreprinse peste hotare, cercetarea istoriei evreilor români tot în România poate fi întreprinsă cu mai multe șanse de reușită, întrucât aici se află, firesc și cele mai bogate, mai importante izvoare documentare.

Aceste circumstanțe ne-au permis ca, între altele, să putem fi acum în situația de a readuce la lumina zilei figura unei personalități pe cât de puțin cunoscută încă, pe atât de vrednică de a fi rememorată.

Ne referim la I. Rosenthal, un remarcabil om de presă care, imediat după primul război mondial, a fost director al marilor cotidiene bucureștene *Adevărul* și *Dimineața* și, implicit, și al celui mai important săptămânal de cultură de atunci: *Adevărul literar și artistic*, iar apoi, mai mulți ani, investit cu o importantă misiune în serviciul diplomatic român. Un om înzestrat cu o inteligență scilicitoare, o mare putere de muncă, un autentic talent de organizator și toate acestea asociate cu mult tact și cu aceea ce francezii numesc atât de

sugestiv „savoir vivre”. Înșușiri elogiata fără echivoc de contemporanii lui și care, în mod normal, ar fi trebuit să-i asigure succese pe măsură în viața-i profesională. Dar care, în cazul lui, l-au plasat mai cu seamă în calea adversitaților, a izbiturilor nemiloase ale valurilor unei epoci tulburi.

Într-adevăr, momentul când și marele public din întreaga țară a aflat, brusc, despre personalitatea și calitățile lui I. Rosenthal a fost acela care, pentru dânsul, putea fi și ultimul; și anume atunci când, în seara zilei de 10 octombrie 1923, în timp ce se îndrepta, de la redacția din Sărindar, către locuința lui de la hotel „Bulevard”, el a fost ținta unei încercări de asasinat care a plasat într-o lumină și mai crudă descoperirile făcute de autorități în zilele ce precedaseră atentatul.

Ele plecaseră de la un denunț făcut de câțiva membri ai comitetului „Fasciei naționale”, o organizație de extremă dreaptă care se inspira - cum o vedește și numele - din ideologia „cămășilor negre” italiene, dar și din tradițiile drepte antisemite românești. Speriați de ce li se putea întâmpla în urma celor ce se puneau la cale pentru ziua de 9 octombrie, denunțatorii pusese în gardă parchetul. Și astfel o echipă de magistrați, asistată de un grup de comisari și de agenți de poliție, a procedat la o serie de descinderi. Cea dintâi, la un hotel din Calea Griviței, i-a surprins în plină consfătuire pe câțiva membri ai „Fasciei naționale”. Arestații au fost duși la Prefectura Poliției unde, în prezența lui Richard Franasovici, secretar de stat la ministerul de Interne, li s-au luat primele interogatorii. După care au urmat celelalte descinderi. La sediul din Calea 13 Septembrie s-au descoperit arme și liste cu nume de persoane care urmau să fie asasinate. Conducătorii complotului erau Corneliu Zelea Codreanu, căutat de mai multă vreme de poliție și găsit în casa unui maior Dragoș, și Ion Moța, depistat la hotel „Liric” sub numele de împrumut Gozan. Erau, cum vedem, doi tineri care promiteau și aveau să se țină de cuvânt.

La unul dintre arestați a fost găsit un coș cu revolvere. Întrebat, de procurorul Rășcanu, ce voia să facă cu ele a răspuns:

„- Erau pentru jidani.

- Numai pentru jidani ?

- Mai mult pentru ei, dar și pentru alții”.

Moța, la rândul lui, a declarat: „Studentii au adormit. Voiam ca marea lor înfrângere (aluzie la sângeroasele evenimente din 1922, asupra cărora nu putem să stărui acum - n.n.) să se termine în mod glorios. De aceea am vrut să dăm o lovitură care să atragă atenția lumii”.

Din aproape în aproape s-a stabilit că urmau să fie asasinați câțiva cunoscuți oameni politici ai vremii ca: Gheorghe Mîrzescu, Alecu Constantinescu, J. Th. Florescu și Constantin Banu, bancherii Mauriciu Blank, Aristide Blank și Berkovitz și ziaristii I. Rosenthal, Constantin Mille și Costaforu.

A doua zi, la 8 dimineața, primul ministru I. C. Brătianu a primit un raport amănunțit din partea generalului Nicolescu, prefectul poliției Capitalei și a lui R. Franasovici, iar biroul de presă al ministerului de Interne a dat publicității următorul comunicat:

„Un complot cu scopul de a asasina mai mulți miniștri a fost descoperit în seara de 8 octombrie. Vinovații, printre care se găseau Zelea Codreanu fiul și Moța au fost arestați. Ei au făcut mărturisiri complete asupra complotului. Instrucția continuă”.

Agresorul lui Rosenthal, înșfăcat o clipă de un sergent de stradă aflat întâmplător la fața locului, a izbutit temporar să scape, grație unor complici care urmăreau desfășurarea faptelor și au intervenit în busculada produsă, dar a fost arestat în aceeași noapte. A afirmat că a vrut doar să se răzbune pe directorul *Adevărului* din cauză că ziarul publicase o scrisoare a unui anume Luca Baroncea care arătase că sora atentatorului, o ferventă agitatoare fascistă care trăia în Italia, fusese condamnată pentru necinste de un tribunal din Genova. Explicație care a și fost, de altfel, numaidecât îmbrățișată de A. C. Cuza și de *Universul*.

Atentatorul, intenționase, probabil, să-șiucidă victima. În orice caz, buletinul medical semnat în urma unui consult de somități medicale ale timpului ca d-rii.: Obreja, Juvara, Bălăceanu, Gomoiu, Pitulescu și Graur a conchis:

„După examenul de ieri a intervenit o complicație derivând din lovitură, bolnavul prezentând accese jaksoniene (convulsii ale părții drepte a corpului cu păstrarea conștiinței).

În urma acestora, cheștiunea trepanației devenind mai urgentă s-a convocat un consult mai larg, spre a stabili în principiu necesitatea trepanației, amânându-se însă aceasta pentru mâine, duminică dimineață, până când bolnavul va rămâne sub observație”.

Dar destul despre împrejurările în care s-a produs atentatul. Mai interesantă astăzi este, ni se pare, reacția pe care el a produs-o în opinia publică din întreaga țară, care a fost realmente zguduită de tentativa de crimă produsă în plin centrul Bucureștiului împotriva unei personalități bine cunoscute în lumea politică și în cercurile gazetărești, scriitoricești și teatrale. Ea a pus și mai bine în lumină figura lui I. Rosenthal și locul lui în mișcarea de idei a vremii. Imediat după răspândirea veștii despre atentat, la redacția ziarelor *Adevărul* și *Dimineața* și la spitalul unde era Rosenthal internat au sosit astfel telegrame de condamnare a agresiunii - de la Iuliu Maniu, generalul Averescu, Ghiță Pop, Const. Rădulescu-Motru, Ion Petrovici, Ion Vinea, de la Agatha Bărescu, Al. Valjean, directorul Naționalului bucureștean, Caius Brediceanu, Ronald Bulfinski, V. Maximilian, de la Liviu Rebreanu, Victor Eftimiu, Jean Bart, Ion Minulescu, V. Demetrius, Claudia Millian ca și, evident, de la intelectuali evrei și, în general,

din partea cercurilor evreiești, în frunte cu Dr. Niemirower. Ion Agârbiceanu, directorul oficiului clujean al Partidului Național, cotidianul *Patria*, i-a scris lui Iosif Nădejde, apropiat colaborator al lui Rosenthal:

„Întors din provincie aflu chiar acum despre odiosul atentat împotriva directorului ziarelor d-tră.

Astfel de acte, de o inconștiență atât de grea astăzi, când libertatea presei e îndeajuns de amenințată și din alte părți, nu pot decât indigna și nu pot deștepta decât solidaritatea tuturor ziariștilor”.

În *Neamul Românesc*, Nicolae Iorga - pe vremea aceea constant colaborator al *Adevărului literar artistic* - a fost și mai categoric. *„Ținem să veștejim acest act sălbatic și criminal nu numai în calitate de membri ai unei societăți gazetărești în care d. Rosenthal ocupă un loc de frunte, dar și ca oameni și ca români.*

Ca oameni, fiindcă violența este cel mai nedemn mijloc de a câștiga o cauză, chiar atunci când e dreaptă, ceea ce nu e cazul; ca români fiindcă nu pumnalul, pistolul sau ciomagul vor putea îndrepta lipsuri de care cei dintâi vinovați suntem înșine noi, românii, și apoi într-o foarte mică măsură concetățenii noștri de altă naționalitate”.

Pamfil Șeicaru, care nu apucase încă să îmbrățișeze ideologia dreptei, a comentat astfel atacul (vezi: *Hiena*, anul IV, nr. 2, din 5 noiembrie 1923):

„Lovitura dată d-lui I. Rosenthal nu poate fi aprobată de nici un om al scrisului cotidian. O tristă perspectivă pentru fiecare: riscul de a fi la discreția violențelor oricărui om șifonat de scrisul tău. Ar urma obligația, pentru cel care scrie, să se informeze precis înainte de a înmuia tocul în călimară, despre fiecare dintre cititorii gazetei, ce putere fizică are, dacă au făcut box sau nu sau dacă n-au vreo rudă căruia un capriciu al întâmplării i-a dăruit o musculatură convingătoare [...] Este idiot și absurd”. Iar ceva mai departe a adăugat: „Dacă plătește vina întregii tagme gazetărești d. I. Rosenthal, unul dintre cei mai pacinici oameni, este o simplă și nefericită întâmplare. Fiecărui ne vine rândul”.

N. D. Ghermani, ministru plenipotențiar, un cunoscut diplomat al epocii, a notat cu amărăciune: *„În clipa în care directorul unuia din cele mai mari organe democratice din țară zace într-o stare mai mult decât gravă în sanatoriu - victimă a unui atentat condamnable din orice punct de vedere, stai la birou, reflectezi și te întrebi nedumerit: unde mergem cu o mentalitate așa de bolnăvicioasă [...] Pare că de data aceasta prin lovirea persoanei s-a lovit și un simbol, simbolul democrației, luptei contra ilegalităților, ocrotirii celor nedreptățiți”.*

De altfel, sălbatica agresiune săvârșită împotriva lui Iacob Rosenthal a fost amplu relatată și în rapoartele diplomaticilor străini acreditați la București. Un

raport al însărcinatului cu afaceri german, redactat de altminteri în termeni foarte prudenți, din 12 octombrie 1923, comunica totuși la Berlin:

„Faptul că s-a ajuns la un grav act de agresiune, că acesta a fost săvârșit cu complicitatea unui grup și că el a putut da naștere bănuielii că era vorba de un act de răzbunare pentru arestarea complotiștilor, pare să dea dreptate celor înclinați să confere acestui lucru o anume însemnătate politică”¹.

Dramaturgul A. D. Herz, atunci prim redactor al *Adevărului literar și artistic*, a descris astfel remarcabilele aptitudini de jurnalist și de conducător ale lui Rosenthal: *„Îl știu mulți, foarte mulți, iar cei care n-au putut să știe au găsit în această tristă împrejurare prilejul să afle că sufletul ziarelor noastre este el. Formidabila lui energie, inițiativa lui în continuă funcționare îi târăște pe toți în acea vârtoare care se cheamă viața marilor cotidiane. El trăiește în toate colțurile vastei noastre instituții, e motorul care pune în mișcare tot ce mișcă și lucrează cu noi. Nimic nu scapă ochiului său viu, minții sale limpezi, gândului său încăpător pentru tot ce poate da avânt uzinei pe care o conduce, sufletului său mare și generos din care ne adăpăm cu toții când oboseala ne biruie”*. În fine, un deputat, Cezar T. Pascu, a reliefat o altă fațetă a biografiei lui Rosenthal scriindu-i: *„Ai fost lovit mișelește, pentru că nici agresorul și nici mulți alții nu-ți cunosc sufletul românesc și mai ales n-au aflat despre atitudinea românească ce ai avut în lagărul de ostateci de la Săveni și în cel de la Trojan din Bulgaria”* - unde, după intrarea trupelor germane în București, în cursul primului război mondial au fost internate personalități care se pronunțaseră în favoarea alăturării la Antantă *„Ei nu-și închipuiesc că dacă n-ai fi fost tu, nemții puneau mâna pe adăpostul ofițerilor care, căzând prizonieri în luptele de la Mărășești, au evadat din lagărul prizonierilor. Când vor afla, își vor frânge mâinile”*.

Mărturisim, noi n-am aflat ca autorii morali ai atentatului să-și fi frânt mâinile după consumarea isprăvii; dimpotrivă, avem, socotim, toate motivele să credem că și le-au păstrat intacte pentru a le utiliza cu alte ocazii. Cu atât mai mult, cu cât în primăvara anului următor toți arestații au fost puși frumos în libertate, iar în toamna lui 1924 Corneliu Zelea Codreanu l-a putut împușca nestingherit, la ieșirea din localul unei judecătorii, pe Constantin Manciu, prefectul poliției din Iași și să fie apoi achitat. De aceea, ceea ce putem noi completa la spusele deputatului Pascu este doar că, în 1918, Rosenthal a fost decorat de guvernul francez „pentru serviciile aduse Franței în timpul războiului”, iar apoi și de ministerul de război român cu „Crucea comemorativă de război 1916-1918”, destinată necombatantilor.

Dar în octombrie 1923, lovit sălbatic la cap cu un „corp tare”, cum suna raportul poliției, el a trebuit să sufere o grea operație și a rămas apoi multă vreme imobilizat la pat și cu prelungite sechele post-operatorii.

Întrucât, însă, în aceste pagini dorim să prezentăm doar o fișă și nicidecum o biografie exhaustivă a lui I. Rosenthal, vom trece de-a dreptul la un alt moment semnificativ al carierei și al vieții sale, al cărui punct de plecare ne este semnalat de o scrisoare trimisă de dânsul din Washington, la 24 mai 1933, lui Nicolae Titulescu, atunci ministru de Externe. Ea s-a păstrat printre hârtiile rămase de la marele diplomat. (Arhivele Naționale din București, Fondul Titulescu, dosarul 285).

„Am venit aici - i-a scris așa dar Rosenthal - pentru a informa pe d. Ministru asupra celor stabilite la București ca plan de activitate. D. Ministru Davila a încuviințat în tot planul nostru, la a cărui executare urmează să trecem de îndată. I-am transmis d-lui Ministru Davila toate instrucțiunile verbale cu care m-ați însărcinat”.

Cu alte cuvinte, Rosenthal se înființase ministrului României la Washington, mandatat de ministrul de Externe, în vederea executării unei misiuni încredințate de acesta din urmă. Pe care l-a mai informat, cu un remarcabil fair-play, că:

„Am găsit Legația centrul unei activități foarte intense - «Cei trei mușchetari» - care sunt patru (ca de obicei) - ai Miciei Antante se întrunesc zilnic la noi, unde se pare că se știe mai mult și mai bine. La noi se vine după explicații. Willie, directorul lui Times (probabil New York Times - n.n.) a proclamat în public că Ministrul nostru este cel mai competent, cel mai priceput și cel mai simpatic diplomat din Washington. Iar despre Boncescu se spune în Legațiile de aici că este mai pregătit și mai informat decât oricine în toate chestiunile”.

Scrisoarea e mai lungă și nu reclamă să fie reprodusă integral. Ne simțim, totuși, ispitiți să mai cităm măcar un pasaj, nu lipsit de o anume picanterie, întrucât ne trimite, parcă, la o situație foarte actuală și astăzi - anume o văicăreală, avem impresia endemică. *„D. Nanu - comunica astfel I. Rosenthal - se pregătește să vină la București foarte curând, aducând cu sine toată «detresa» financiară a întregului nostru personal care numai foarte greu face față nevoilor și care se lamentează că Banca Națională aplică un curs foarte ridicat, «spoliindu-l» de câte 8 lei la fiecare dolar. S-ar putea face ceva în această chestie?”.*

Dar trecând peste această paranteză, am văzut, scrisoarea către Titulescu a fost expediată din Washington. Reședința lui Rosenthal era, însă, la New York și în momentul expedierii ei el se afla doar în trecere în capitala federală unde sosise - cum preciza chiar dânsul într-un post scriptum: *„cu prilejul congresului anual al lui «American Jewish Congress» la care participă toate organizațiile evreiești”.*

Căci Ministerul de Externe urmărea cu interes asemenea evenimente și prezența lui Rosenthal acolo decurgea tocmai din rațiunile pentru care fusese trimis în Statele Unite. Titulatura lui oficială era aceea de „Consilier de presă”; în realitate, el beneficia de un statut special. Iar dacă întreținea excelente relații cu ministrul român la Washington, rapoartele sale luau direct drumul centralei Ministerului de Externe, care punea preț pe vasta-i experiență de jurnalist spre a cultiva bune legături atât cu presa americană, cât și cu organizațiile neguvernamentale cu mare priză asupra opiniei publice din S.U.A. Crearea unui astfel de post fusese, de altfel, cerută de multă vreme de Legația din Washington. O telegramă cifrată, semnată D Juvara, semnalase astfel încă în 1926 - cităm - „*imperioasa necesitate asupra căreia am insistat și prin telegramele de la Londra către domnul I. G. Duca ca să avem în străinătate, mai ales în Anglia și în America, un serviciu de presă asemănător celui ce funcționează la adversarii noștri, spre a realiza ceea ce am indicat în telegrama mea nr. 1922. Altminteri zadarnică orice încercare de a stăvili valorile antiromâne*” (Arhiva M.A.E., Fondul 71/S.U.A., vol. 9, f. 259). Câțiva ani buni acest imperativ fusese totuși ignorat, și anume până la începutul lui 1929 când ministerul de Externe a găsit că I. Rosenthal era omul potrivit spre a împlini dezideratul mai sus formulat. Lucru pe care l-a și dovedit numai decît prin insistențele pe care le-a depus pe lângă superiorii săi spre a da mai multă atenție creării unei imagini favorabile țării, cum am spune noi astăzi. Relatînd, de pildă, - la 21 septembrie 1929 - despre violenta replică dată de Dori, „*un ziarist ungar bine introdus în toate redacțiile de aici*”, unui articol favorabil României publicat de ziaristul Thomas H. Healey în *New York Herald Tribune*, Rosenthal a trimis Bucureștiului un adevărat strigăt de alarmă.

„*Repet: suntem din ce în ce mai dezarmați în fața lor (revizioniștii unguri - n.n.). Pe când ei sunt admirabil organizați, reprezentați prin persoane de mîna întâi, în toate orașele și activează în societate, în presă - prin ziarele lor și prin ziarele americane - prin teatru, prin concerte din cele mai reușite și prin regulate audițiuni la Radio, noi nu putem face nimic. Oficiile noastre sunt, mai toate, descomplectate sau reprezentate sîrăcăcios, prin oameni care nu pot întreține nici un fel de relațiuni sociale, fără mijloace și neputînd face față situațiunii. Cele câteva foi românești - cu cari oficialitatea nu are nici un fel de contact - pe lângă că sunt de un nivel foarte scăzut, se dau mereu în spectacol prin tot felul de scandaluri și incorectitudini, cum se poate vedea din alăturatele exemplare*” (Arhivele Naționale, Fondul Ministerul Propagandei Naționale, dosar 121, f. 196).

I. Rosenthal punea o adevărată pasiune în apărarea intereselor țării, cum a dovedit-o cu brio și cu ocazia unei virulente și bine orchestrate campanii de propagandă susținută de un agent nazist pe nume Johannes Stahl, care adoptase

pentru circumstanță pseudonimul Steel și găsisse adăpost în coloanele ziarului *Evening Post* din New York. Și astfel acest Steel a putut publica nu mai puțin de 7 articole pe care, într-un amplu raport din februarie 1935, clasificat „Confidențial”, Rosenthal le-a rezumat astfel:

„După ce afirmă că numai pentru armament România cheltuiește anual suma de 500.000.000 dolari (din care 75% se fură, dovadă afacerea Seletzki (mai bine cunoscută astăzi ca afacerea Skoda - n.n.), el adaugă că soldații români umblă desculți și că, interpelat, ministrul de Război ar fi dezmințit aceasta declarând în Parlament: «Nu este adevărat că soldații noștri sunt desculți, avem câte o cizmă de fiecare soldat»... În Basarabia ținem concentrați în permanență 400.000 soldați înarmați până-n dinți care terorizează populația. Dacă această armată ar fi retrasă, după o singură zi ar izbucni revoluția. Basarabia, altădată grădina Rusiei și Transilvania (care ne-a fost dăruită de Franța în schimbul avantajelor economice pe care ni le-a impus), Transilvania de altădată, un fel de Elveție, au ajuns astăzi, ambele, din cauză că au încăput pe mâna administrației românești, o adevărată rușine a Europei; bântuite de mizerie, sărăcie, foamete... zeci de mii de țărani, înnebuniți de foame, au luat câmpii și rătăcesc pe drumuri în căutare de hrană, căci au ajuns să nu mai mănânce decât... paie... pe când șomerii din București pescuiesc, pentru hrana lor, pești morți din Dâmbovița murdară și infectă... - Țăranii - se putea citi mai departe în ziarul american - se sinucid cu miile din cauza foametei... În cei care rămân la viață, jandarmii trag ucigându-i în masă ori obligându-i să se întoarcă și să muncească pe moșiile marilor proprietari ai căror sclavi ei continuă să fie cu toată așa-zisa împroprietărire, care de fapt nu există... Franța a sprijinit-o de la început pe d-na Lupescu, Franța și Sir Henry Detterding (un faimos magnat al petrolului din perioada interbelică - n.n.). Acum o susține pe principesa... Sofia (sic), sora Regelui Carol, soția fostului rege al Greciei, care ocupă funcția de inspector al artileriei române... Sir Henry Detterding este reprezentat direct de d. Titulescu, „prin gura căruia vorbește”. El sprijină pe Corneliu Codreanu prin care speră să cimenteze în România politica sa hitleristă și anti-rusă. Așa dar, ministrul Titulescu - rezuma Rosenthal elucubrațiile autorului - este hitlerist și face politica lui anti-rusă... D. Maniu se află acum la Roma și completează cu d. Mussolini... Complot Maniu-Mussolini, Regina Maria-Puiu Dumitrescu (fost secretar particular al lui Carol II - n.n.)... pentru răsturnarea Regelui Carol. Minoritarii sunt tratați mai rău ca sclavii în timpul romanilor; evreii o duc mai rău ca sub Hitler”. Și așa mai departe, și așa mai departe.

Cerem iertare pentru acest lung, poate prea lung extras, dar el ni s-a părut a nu fi lipsit de un anume interes și pentru înțelegerea funcționării unor

mecanisme și a unor împrejurări mai aproape de noi... Istoria ne pune, într-adevăr, câteodată, în fața unor similitudini și repetiții realmente turburătoare...

Să revenim, însă, la obiectul acestui articol și să vedem ce a întreprins I. Rosenthal pentru combaterea amintitei campanii ostile României, pași certificați, desigur, tot de rapoartele lui către ministerul de Externe. (Arhivele Naționale, Fondul Ministerul Propagandei Naționale, dosarul 645). Mai întâi, a întreprins demersuri - respectiv proteste și intervenții, atât oficiale, cât și private - pe lângă conducerea ziarului *Evening Post*, soldate cu aprobarea publicării unui răspuns drastic care să analizeze punct cu punct afirmațiile lui Steel și să pună în lumină inconsistența și ridicolul lor. Apoi a trecut la investigații asupra persoanei pretinsului Steel și a aflat că el a fost inițial funcționar în birourile lui Hjalmar Schacht, dictatorul economiei naziste și și-a croit drum în presa americană prin publicarea unor articole antinaziste menite să confere onorabilitate și credibilitate afirmațiilor sale ulterioare. Pe temeiul acestor constatări, Rosenthal a cerut ministerului de Externe de la București să cerceteze dacă Steel a fost vreodată în România - evidența intrării străinilor în țară era foarte riguros ținută - spre a se stabili sursa informațiilor sale. În scurt timp, o telegramă semnată de Eugen Filotti, un remarcabil publicist și un autentic democrat - care înfierase, de altfel, într-un articol publicat în *Adevărul* din 13 octombrie 1923 atentatul împotriva lui Rosenthal - devenit între timp unul din stâlpii ministerului de Externe, l-a anunțat: „*Steel necunoscut Direcției Presei. Stop. Facem cercetări*”. Însă chiar înainte ca acestea să fi fost finalizate, I. Rosenthal a fost în măsură să raporteze: „*În mod confidențial mi s-a comunicat de către cineva de la Post, unde am izbutit să facem o spărtură printre conducătorii ziarului, că este cert că Steel nu are informațiile de la fața locului, că nu le-a cules în România, ci că i-au fost date aici*”. Și ceva mai departe: „*În urma anumitor demersuri ale mele, am ajuns la rezultatul ca d. M. W. Hines, asistent editor al lui Post, să se prezinte la mine și să-mi comunice, din partea ziarului, că s-a convins că acea serie de articole, ca și autorul lor, este într-adevăr suspectă și să-mi ofere posibilitatea unei repudieri totale a celor publicate. Am cerut să-mi facă dovada că vine în numele Direcției, am pus anumite condițiuni asupra celor ce vor fi spuse în răspunsul nostru, care va avea forma unui comunicat al Legației și am mai cerut o declarație în scris că acel text al nostru va fi publicat fără nici o schimbare.*

După ce am primit aceste asigurări, precum și alte promisiuni, d. Hines a fost condus de mine la d. Ministru Davila, căruia i-a repetat toate declarațiile făcute mie.

Am redactat apoi răspunsul nostru, împreună cu d. Ministru Davila, l-am trimis ziarului, pe adresa d. Hines, care mi-a confirmat primirea manuscrisului și ne-a asigurat că el va apărea în numărul de mâine”.

Ceea ce s-a și întâmplat.

Câteva luni după aceea, Rosenthal s-a văzut pus în situația de a comunica ministerului de Externe ecurile defavorabile stâmite de agitația lui A. Vaida-Voevod pe tema lui „*numerus valachicus*” și de un proiect de lege al guvernului liberal privitor la reglementarea angajării personalului din întreprinderile particulare care prevedea că 80 la sută dintre salariați trebuiau să fie, obligatoriu, de origină etnică română.

„*În primele zile - a transmis dar Rosenthal - toată agitația era pe tema aplicării Legii pentru promovarea elementului românesc în întreprinderile particulare. Telegramele și comentariile se refereau toate la o anumită interpretare ce s-a dat de unii circulării ministerului de Industrie, urmează apoi comentarea comunicatului dat de d. Ministru Davila, în urma instrucțiunilor primite de la Guvern, care a restabilit adevărul și a avut darul de a opri agitația pe această temă*”. În schimb referindu-se la știrile și articolele publicate de *Jewish Daily Bulletin* în legătură cu campania lui Vaida-Voevod, consilierul de presă sublinia:

„[...] *corespondentul acestei publicațiuni a dat, în timpul din urmă, dovadă de obiectivitate și de imparțialitate. Departate de a exagera [...] caracterul ultimelor turburări și brutalități săvârșite în Capitală, el scrie: „Aceste turburări, care n-au luat nici-un singur moment proporții serioase, au fost în realitate mai mult o operă de huliganism decât manifestări politice*”.

Erau aspecte la ale căror ecouri în America ministerul de Externe era, se pare, extrem de sensibil, cum rezultă foarte elocvent și dintr-un raport scris de mână, datat 17 ianuarie 1936 și redactat de Rosenthal, la „*orele 3 dimineața, deoarece doresc ca el să plece odată cu rapoartele mele precedente, vaporul plecând la orele 8 dimineața*”.

Această grabă se explica, cum tot el arăta, prin împrejurarea că - cităm -: „*Am putut lua cunoștință în acest moment de o telegramă primită de la corespondentul ziarului evreiesc «Morning Journal» în care, între altele, se anunță:*

1) *Că M.S. Regele se interesează de aproape de cercetările care se fac în chestia atentatului contra d-lui dr. Niemirower.*

2) *Că d. Vaida-Voevod s-ar fi despărțit de partidul antisemit al d-lui Cuza, deoarece nu înțelege ca proporționalitatea să se aplice numai evreilor, ci tuturor străinilor.*

3) *«Crucea Roșie» a înființat două cantine rituale (cușer) pentru populația evreiască din regiunea înfometată din Basarabia. Aceste știri, asupra cărora voi atrage toată atențiunea celor interesați, vor produce cu siguranță o bună impresiune*”.

Un an mai târziu, însă, deci în 1937, rapoartele lui Rosenthal au început să se facă ecoul unor opinii mai îngrijorătoare asupra unor stări de lucruri din țară, în speță cele privitoare la situația populației evreiești. La 12 martie 1937, el comunica bunăoară:

„Domnule Ministru,

Am raportat acum câteva luni despre acțiunea întreprinsă de către «Joint Foreign Comitee of British Jews» din Londra, care într-un meeting special s-a ocupat de proiectele de lege din România, socotite ca neîndreptățite împotriva evreilor.

Sunt în măsură să vă transmit moțiunea pe care «Foreign Committee of British Jews» a transmis-o organizațiilor evreiești din America, invitându-le să ia atitudine”. Și, către sfârșitul raportului: „[...] Semnalez tot aici telegramele sosite din București prin care se anunță că Uniunea Evreilor a decis să facă apel la M.S. Regele, precum și la d. Prim Ministru Tătărescu contra proiectului prin care se restrânge numărul reprezentanților evrei din Camera Industrială” - probabil Camera de Comerț și Industrie -.

Iar după mai puțin de o lună, mai exact la începutul lui aprilie 1937, odată cu expedierea unui vraf de articole decupate din ziare ce exprimau, cum explica Rosenthal, reacțiile la „ultimele măsuri de ordine luate de Guvernul nostru”, el le împărțea în două categorii:

„Prima, foarte favorabilă, cuprinde aprecierea uneori chiar foarte entuziastă, mai ales în ziarele evreiești, pentru fermitatea cu care Guvernul anunță hotărârea sa de a pune capăt turburărilor extremei drepte.

A doua, foarte sceptică și alarmantă, arată măsurile ce se iau de același Guvern împotriva evreilor. Articole lungi arată că se ridică evreilor din România orice posibilitate de a-și putea câștiga existența. Altele descriu halul de mizerie în care a ajuns în special populația evreiască din Bucovina” (Arhiva M.A.E., Fond S.U.A., dosar 71).

Pe măsura trecerii timpului, semnalele lui Rosenthal găseau, însă, urechi tot mai puțin dispuse să le recepteze. Guvernanții aveau acum alte priorități. Conjunctura în care începea să se afle țara, amenințată de rapida și aparent ineluctabila schimbare a raportului de forțe de pe eșichierul politic european, presiunea tot mai puternică a puterilor Axei și a mandatarilor din interiorul țării, creau încordări cărora guvernul liberal nu le mai putea face față.

Mai mult, aceste deplasări începeau să se facă simțite și în sânul coloniei românești din Statele Unite. La jumătatea anului 1937, la New York a ieșit astfel de sub teascuri o fițuică intitulată *Fiii Daciei*, al cărei principal cal de bătaie era tocmai un antisemitism violent, vulgar și, vom vedea, mai ales interesat. Editorul ei era un anume Francisc A. Boian care, într-un articol de fond intitulat „*Gânduri*

de început”, ce prelua fără nici un efort de imaginație galimatiasul xenofob de la *Porunca Vremii, Sfarmă Piatră* și alte foi din aceeași făină, scria de exemplu:

„[...] abia ieșită de sub jugul dușmanilor din afară, imediat după războiul cel mare, România a căzut în robia unuia și mai mare, [...] Acest dușman e evreul. Prin metode specifice acaparatoarei lui rase, acesta a pus stăpânire, cu sprijinul câtorva români ticăloși și al asociațiilor internaționale de ajutorare, pe toate bogățiile țării, pe toate sursele de trai ale locuitorilor, cari au fost siliți să-și plece grumazul sub jugul greu al noii robii.

Acaparând presa, ușor le-a fost după aceea fiilor Iudei să creeze curente dizolvante de opinii și să poarte o aprigă luptă de desnaționalizare”.

În ciuda acestei grave situații, vajnicul purtător de cuvânt al patriei amenințate se vedea, însă, nevoit să recunoască cu o irespresibilă mâhnire: „A fost [...] foarte trist pentru mine să constat că se găsesc totuși aici români care, fără să țină seama de durerile și plângerile fraților lor, robi ai gloriei (sic) străbune, trăiesc în cea mai bună tovărășie cu cei mai teribili asupritori ai acestora”. De altfel, pentru focosul patriot nici România Mare nu mai era decât - cum scria el - „o simplă colonie palestiniană” și de aceea, adăuga din nou el, „cum să mă bucur, cum să nu mă indignez, cum să scriu în aceste puține rânduri toată indignarea ce o simt, când văd triste epave sociale care încă vor să se numească români ce fac, departe de țara robită, bună tovărășie cu evreii ce îi ajută să se ridice pentru a deveni slugi credincioase și a sprijini viclenele lovituri iudaice împotriva fraților din țara mamă”. Era, cum vedem, o situație intolerabilă pe care Boian era ferm decis s-o curme cu desăvârșire. Și a început să acționeze.

Dar, mai întâi, parcă tot s-ar cuveni să știm cine era acest paladin fără pată și prihană, brusc ivit printre românii din America care până atunci nu avuseseră norocul să-l descopere. O aflăm, ba chiar cu lux de amănunte, dintr-un raport, datat 5 iunie 1937, și adresat de Carol Davila lui Victor Antonescu noul ministru de Externe, succesor al lui Titulescu. Cităm dar: „Născut la New York în anul 1916 din tată român și mamă maghiară. A sosit în țară împreună cu părinții îndată după terminarea războiului mondial și a urmat câteva clase la gimnaziul din Timișoara, după care a intrat ca funcționar în percepția aceluși municipiu, post ce l-a ocupat până la sfârșitul anului 1935. Ajungând la etatea îndeplinirii serviciului militar și dorind să se sustragă îndatoririi unui fiu de român, a cerut Consulatului american recunoașterea cetățeniei sale americane pe baza nașterii în Statele Unite. În februarie sau martie 1936 a obținut un pașaport american de la acel Consulat, plecând imediat în Statele Unite. Nu este înscris la nici un colegiu sau universitate. Societățile românești în numele cărora vorbește ca președinte, adică «Fiii Daciei» (Dac House, Roumanian Factfinders Bureau), «Asociația Româno-Americană-Creștină din Statele

Unite» și «Young Roumanian Society Club» au o existență mai mult sau mai puțin dubioasă. Hârtia de scrisori cu titulaturile de mai sus nu reprezintă decât un mijloc incorect pentru a induce în eroare autoritățile de la care sus-numitul caută să obțină avantaje personale [...].

În mai multe rânduri - a mai precizat Davila - numitul Boian mi-a cerut personal împrumuturi, arătând că era muritor de foame și mi-a adresat scrisori de amenințare făcând și scene penibile la Consulatul din New York pentru că suma ce i-am dăruit personal i-a părut prea mică. În cercurile românești din New York, cei ce-l cunosc îl consideră nu prea normal [...] Un astfel de dement care, pe de o parte, se sustrage de la datoria patriotică a oricărui bun român invocând scutul unei supușenii străine și, pe de altă parte, se dă drept apărător al intereselor coloniilor românești de aci spre a le exploata apoi credulitatea nu merită, după părerea noastră, să i se dea vreo atenție și trebuie complet ignorat spre a evita încurcături și neplăceri reprezentanților țării în Statele Unite”.

Acesta era deci personajul, asta-i era statura morala și intelectuală. Iar detaliatul raport al lui Davila pe care, în ciuda amplelor extrase, l-am reprodus, totuși, mult redus, s-a dovedit ulterior, ba chiar în mai multe privințe, premonitoriu. Căci acest Boian, așa cum era, a creat într-adevăr multe necazuri reprezentanților României în S.U.A.

În septembrie 1937, fratele lui, I. A. Boian, rămas în țară și fără să știe, evident, de raportul lui Davila, s-a mai adresat foarte obsecvios ministerului de Externe, respectiv Direcției Presei și Informațiilor, cu rugămintea să i se aprobe un număr de abonamente la „Fiii Daciei”, întrucât - arăta el în suplica lui - respectiva foaie „s-a ocupat și de activitatea Instituției Dvs. și se va ocupa și de aici înainte”. Avertizat, ministerul s-a mulțumit să-i pună cererea la dosar, nu înainte, însă, de a o apostila cu formula: „Se refuză categoric”... Dar nu multă vreme după aceea, odată cu instalarea guvernului Goga-Cuza, Boianul din New York a simțit că sosise vremea lui, că se putea dezlanțui cu adevărat. Și a început să-l bombardeze pe noul ministru de Externe, Istrate Micescu, cu depeșe după depeșe, una mai alarmantă decât cealaltă și toate f.f. urgente și denunțând personalul diplomatic român din New York. Iată câteva mostre care, odată mai mult, dovedesc că eroii lui Nenea Iancu sunt nemuritori, că românii verzi nu pier nici chiar dacă se strămută peste ocean.

Așadar, cităm: „Boian desminte acuzațiile viceconsulului Tărcăuanu ce s-a dat de viceconsul la New York. Stop. Jidanii intimidează românii mai slabi, forțându-i să facă proteste la guvern asupra problemei jidovești. Stop. [...] Transmiteți Cuza-Goga că Asociația românilor americani cere ca România să curețe serviciul diplomatic și consular de jidani paraziți care sunt numai trădători de țară. Semnat: „Fiii Daciei”.

Sau:

„Corespondentul *New York Times* la Viena raporta că „*Porunca Vremii*” ca organ oficial al guvernului a cerut înlocuirea Tărcăuanu-Rosenthal. Oamenii lui Tărcăuanu-Rosenthal umblă din casă în casă pentru protest la guvernul român [...] Raportați d-lui Istrate Micescu, Asociația românilor creștini din Statele Unite așteaptă rechemarea paraziților care la 10 mai au dat afară pe Boian. Colonia fierbere mare. Tărcăuanu-Rosenthal și paraziții forțază românii ca să facă protesturi la guvernul român. Legația doarme. Se cere activitate imediat. Trimiteți minimum una mie dolari (bani mulți pe atunci) pentru ediții speciale ale ziarului nostru ca să combată minciunile jidănești care creează un spirit antinațional și eventual comuniști. Stop. Raportați imediat lui Cuza, Micescu-Boian, directorul ziarului „Fiii Daciei”.

Ori, în fine, clou-ul:

„Colonia română este în pierdere. Trebuie numit imediat Boian în locul lui Rosenthal [...] Boian amenințat cu moarte. Semnat: „Fiii Daciei”.

Cu alte cuvinte: Trădare, trădare, trădare. De trei ori trădare!!!

Documentele pe care le-am avut sub ochi nu ne îngăduie să relatăm și cum au reacționat „andrisanții”, dar neîndoios este că de-atunci încolo nu mai există nici un raport semnat Rosenthal, care a dispărut atât din jurnalistică, cât și din serviciul diplomatic al României, victimă, pentru a doua oară, a unei agresivități ce transgresează persoana lui. Urmat, foarte curând, în exilul american și de ministrul Davila, nepotul lui Carol Davila, întemeietorul învățământului medical românesc și fiul lui Al. Davila, omul de teatru care a strălucit în fruntea Direcției Generale a Teatrelor și autorul lui „Vlaicu Vodă”. Despre ministrul plenipotențiar, ziarul *Porunca Vremii* - organul tuturor boianilor de dincoace și de dincolo de ocean -, n-a avut decât acest comentariu la demisia prilejuită de instaurarea guvernului Goga-Cuza:

„D. Carol Davila, ministrul României la Washington, a demisionat zilele trecute din această demnitate.

Nici o amărăciune. Nu s-a pierdut vre-o valoare diplomatică.

Dar d. Davila a găsit de cuviință să declare ziarului *New York Times* că demisionează deoarece e democrat și nu se poate împăca cu ideologia guvernului Goga.

[...] Ce ironie!

D. Carol Davila politician!

E o glumă”¹.

Emigrația română din Statele Unite și guvernul american l-au luat, însă, mult mai serios pe fostul diplomat, considerat ca un reprezentant al lui Iuliu Maniu. Carol Davila fusese, de altfel, membru al Partidului Național-Țărănesc. Iar conferința de la Cleveland, întrunită la 24 octombrie 1941 în prezența unui

mare număr de reprezentanți ai românilor americani și care a adoptat decizia de a crea „Alianța Românilor Americani pentru Democrație”, l-a desemnat pe Carol Davila drept președintele ei de onoare. - Date mai ample despre activitatea sa din timpul războiului pot fi aflate în interesanta lucrare a d-lui V. Fl. Dobrinescu - *Emigrația română din lumea anglo-saxonă 1939-1945*².

În ce ne privește, am amintit aceste împrejurări pentru că, într-un raport trimis de Brutus Coste ministerului de Externe de la București³ se poate citi și că: „În afară de fostul atașat de presă Rosenthal, nici un funcționar diplomatic nu a aderat la mișcarea lui Davila”.

Ceea ce, în lumina celor întâmplate, nu poate constitui decât încă o dovadă a verticalității și consecvenței cu care Iacob Rosenthal a înțeles să servească în tot cursul vieții interesele țării și convingerile sale democratice, în ciuda agresiunilor și affronturilor pe care le-a suferit.

Dumitru HÎNCU

NOTE

¹ *Porunca Vremii*, Anul VII, nr. 966, din 8 ianuarie 1938.

² Institutul European pentru Cooperare Cultural Științifică, Iași 1943.

³ Arhiva MAE, Fondul 71, S.U.A., dosar 41/1941, f. 27.

No. 24

21 Februarie, 1935

Confidential

Domnule Ministru,

Am onoparea a înainta aici alăturat ultimile articole acu-
pra României, din seria publicată de Johannes Stool în ziarul N.Y. Evening Post,
articole despre cari am relatat telegrafic. (18-23).

După cum am comunicateste cu nepuțință ca acele articole
să fie rezumate. Ele se referă la un număr mare de fapte, cuprind atâtiea înfor-
mații greșite, înșelări, învoții, interpretări adesea stupide, acorniri tică-
loase, în cât nu se poate proceda altfel de cât traducându-le în extenso pentru
a putea fi citite în întregime. Numai astfel ne putem da seama exact de adevărul
lor roșu, și numai astfel putem avea o idee cam de unde pot ele proveni.

Voiu cita totuși, în mod rapid, câteva din elucubrațiile
seemate de acel D. Stool:

După ce afirmă că, numai pentru armament, România chel-
tușește anual suma de 500,000,000 dollari. (din cari 75% se fură: dovadă că secerca
Soletski), adaugă că soldații români umblă desculți și că, interolat, Ministrul
de Războiu, ar fi domnăind această declarând în Parlament " nu este adevărat că
soldații noștri sunt desculți, -avea câte o cizmă de fiecare soldat... În Basarabia
țirăz concentrați, în permanentă, 400,000 de soldați înarmați până în dinți, cari
terorizează și adesea masacrezăz chiar populația... Dacă această armată ar fi re-
tracșă, după o singură zi ar izbucni revoluția. Basarabia, altă dată grădina fasci-
Transilvania, (care ne-a fost dăruită de către Franța în schimbul avantajilor eco-
nomice pe cari ni le-a impus), Transilvania, altă dată un fel de Elveția, nu a-
ajuns, astăzi, ambele, din cauză că au înășut pe mâna administrației Românești, o
adevărată rușino a Europei, bătute de mizerie, sărăcie, foamete, boli, toroare
și jale, ca în China pe vremuri de inundație ori de foamete... Zei de mii de țu-
rani, înnebuniți de foamă, au luat așupă și rățcoace pe drumuri în căutare de
hrană, - căci au ajuns să nu mai rămăne de cât... paie... pe cund șoleuri din Eu-
cucorți peccuene, pentru hrana lor, pești morți din Dâmbovița murdară și înfoști...
Țărani ce oinucid cu mâile din cauza foametei... În cei cari răsăn în viață, jân-
darii trag ucigându-i în masă ori obligându-i să se întoarcă cu mânușoacă pe
păștile marilor proprietari, ci căror sclavi ei continuă să fie cu toată aya aică
improprietărire care de fapt nici nu există... Franța sprijinit-o de la început
pe D-na Lupescu, Franța și Sir Henry Dettarding. Acum o sustine și Principea... So-
fia... (sic), sora Regelui Carol, coțina fostului Rege al Greciei, care ocupă alușba
de inspector al artileriei române... Sir Henry Dett... este reprezentat direct de D.
Titulescu "prin gura căruia vorbește". El sprijinește pe Corneliu Codreanu prin ca-
re operează că cincoțzoa în România politica a hitleristă și ante-rusă. Așa dar Mi-
nistru Titulescu este hitlerist și face politica ante-rusă a acestuia... D. Maniu
ce află acum la Roma și completează cu D. Mussolini... Complot Maniu-Mussolini-Regina
Maria-Puiu Dimitrescu... pentru răsturnarea Regelui Carol. Minoritarii sunt tratăți
să rău ca sclavi în timpul Romanilor; evreii o duc mai rău ca sub Hitler...

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRAINE

No 46435 * 14 AUG 1937

REGISTRATURA GENERALA

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRAINE
DIRECTIUNEA PRESEI SI INFORMATIILOR

NE04559 * 20.AUG.1937 *

REGISTRATURA

ROYAL LEGATION OF ROMANIA
WASHINGTON, D.C.

No. 8279/C-B

5 Iulie 1937.

*Si. Pres.
16.8.937
G. Ruz*

*Luat act
la 10.8.1937
Bucuresti*

Domnule Ministru,

Am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței Voastre că această Legățiune primește de câțva timp scrisori de la un anume FRANCISC A. BOIAN, care se intitulează student, reprezentant al ziarului "Porunca Vremii" și președintele mai multor societăți românești, toate având aceeași adresă în New York. Prin aceste scrisori susnumitul fie că îmi cerea ajutoare bănești și diferite informațiuni despre țară, fie că mă invita la festivaluri organizate de dânsul pentru comemorarea sărbătorilor noastre naționale.

Deoarece Legățiunea nu avea suficiente informațiuni despre numitul Boian și activitatea ce desfășoară, iar cum, pe de altă parte, din stilul scrisorilor reieșea că dânsul nu posedă nici educația și nici seriozitatea cerută de rolul ce-și asuma în activitatea coloniei românești din New York, am dat

Excelenței Sale

Domnului Victor Antonescu,

Ministru al Afacerilor Străine,

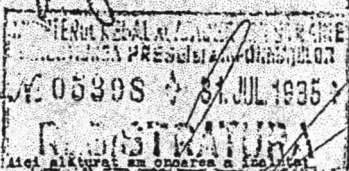
etc...etc...etc...

12 x 20 a 27

TIUNEA REGALA A ROMANIEI
WASHINGTON, D. C.

SERVICIUL PRESEI - NEW YORK
1815 BROADWAY
ADM. TELEGRAFICA 247000

19 Iulie 1935

Un articol apărut în Requet Cosmopolitan, semnat de Ted Rusing, cu amintiri despre vizita M. S. Regina Maria în Statele Unite (274 -1):

O corespondență din Viena în care se discută deciziunea luată la Sinezia, cu privilegiul întrevăderii cu Prințul Paul, se a se menține cu fermitate opoziția Micii Antante la orice încercare de restauratie habsburgică (274-2). Corespondența aceasta este foarte bine venită de cearec reproduce declarații tot atât de categorice ca cele ale d-lui Titulescu, venite din partea d-lui Benes. Astfel sunt derizorii înșușurile, - ca cele din "Post" (274-3 și 274 -4), după pari ar exista neînțelegeri între România și Cehoslovacia pe această chestiune.

Post, care, - fără îndoială - , servește interese revizioniste, înșușură că M. S. Regia Carol și Prințul Paul s'au întâlnit, fără știrea (și chiar peste capul Ministrilor lor de Externe), cu scopul de a pregăti o apropiere de Germania ... Dl. Titulescu, care se afla la Londra, aflând de aceasta, a dat fuga la București, dar ... nu a fost chemat să ia parte la converbirea dintre cei doi șefi de Stat.

Pe de altă parte, același Post publică un articol prin care, nemulțumit de deciziunea Micii Antante în chestia restaurării lui Otto, îl critică pentru aceasta, în special, pe Dl. Ministru Titulescu "diplomatul ... nediplomatic", care are marele curaj de a vorbi cu tărie și de a-si spune pe față gândul ...

Articolul e plin de erorii; Cehoslovacia n'ar fi alături de celelalte țări din Mica Antantă, și deciziunea în chestia aceasta este susținută de cât numai de România, Yugoslavia și ... Bulgaria!

J. Rosenthal
J. Rosenthal
Conseiller de Presse

Onor. Ministerul Regal al Afacerilor Străine
Direcția Presei și a Informațiilor
București

13X10

In memoriam:
CORNELIU BOGDAN

Vineri 22 decembrie 1989 urma să am o întâlnire, la ora 9,30', cu Corneliu Bogdan revenit din Statele Unite în ziua de 7 decembrie.

Între timp mă mai întâlnisem cu Corneliu Bogdan în strada dr. Lister și ne înțelesesem să vină la un „brunch”^{*} la mine acasă, la care urma să participe și Cristian Popișteanu. Dar, la ora 8,50' în ziua amintită a sunat telefonul. Era Cornel care își cerea scuze că nu va putea veni, deoarece ieșind din casă întâlnise o mulțime de oameni în dreptul Podului Operei și situația în oraș i se părea tulbură. A rămas să ne întâlnim cu Cristian altă dată. De altfel, i-am comunicat imediat telefonic lui Cristian că întâlnirea se amânase.

Într-adevăr, evenimentele se precipitau. În câteva ore întreaga situație avea să se schimbe. La ora 11, ascultând la radio știrile referitoare la executarea generalului Milea, prima mea reacție a fost: „asta poate să însemne război civil”. Am plecat imediat spre Radio, unde am ajuns după ora 13 și am rămas acolo cu colegii mei mai bine de 48 de ore.

La 29 decembrie, în ziarele: *Adevărul*, *România Liberă* și *Tineretul Liber*, a apărut decretul Consiliului Frontului Salvării Naționale prin care, conform art. 1, „se numește ministru al Afacerilor Externe, Sergiu Celac”, iar, conform art. 2 „se numește în funcția de ministru secretar de stat la Ministerul Afacerilor Externe, Corneliu Bogdan”.

L-am revăzut pe Corneliu Bogdan în ziua de 30 decembrie 1989, spre prânz, în cabinetul său de la etajul al treilea al clădirii din Palatul Victoria. Ne-am mai întâlnit în aceeași zi și în cursul zilei următoare, precum și la 1 ianuarie, spre prânz. În aceeași după amiază am aflat că a fost transportat de urgență la spitalul Elias, unde a decedat în cursul aceleiași seri.

Prima informație publică a fost transmisă în ziua de 2 ianuarie la ora 18. În ea se consemna: „La 1 ianuarie 1990 a încetat din viață, în urma unui stop cardiac, Corneliu Bogdan, ministru secretar de stat la Ministerul Afacerilor Externe, în vârstă de 68 de ani”.

La 3 ianuarie 1990, în Radiojurnalul de la ora 13 s-a transmis un necrolog prin care Consiliul Frontului Salvării Naționale și guvernul României aduceau la

^{*} Masă luată între micul dejun și prânz.

cunoștință, cu profund regret, că la 1 ianuarie 1990 încetase din viață Corneliu Bogdan, ministru secretar de stat în Ministerul Afacerilor Externe, membru al Guvernului. Diplomat prin vocație, Corneliu Bogdan a deținut în cursul anilor diferite responsabilități, până la cea de director și, ulterior, de ambasador al României în S.U.A. în perioada 1967-1976, responsabilități pe care le-a îndeplinit în mod strălucit... Disponând de o vastă și bogată experiență în domeniul relațiilor internaționale, Corneliu Bogdan și-a pus întregul talent, capacitatea și competența sa în serviciul diplomației române și a slujit cu devoțiune interesele patriei și ale poporului român.

Corneliu Bogdan s-a mai făcut cunoscut în cursul vieții și în calitate de cercetător și conferențiar în domeniul Dreptului internațional și al relațiilor externe, fiind autor sau coautor al unor lucrări de referință și al unor studii de analiză consacrate problemelor majore ale vieții internaționale.

Declanșarea revoluției populare pentru răsturnarea și înlăturarea definitivă a dictaturii ceaușiste, din decembrie 1989, l-a găsit la datorie, conform crezului său democratic de o viață, alături de toți cei care au înțeles imperativele revoluției, oferindu-și cu generozitate și fără rezerve întreaga sa energie și capacitate în slujba promovării adevăratelor idealuri și interese ale națiunii române.

Premisele unei strălucite cariere

... Corneliu Bogdan s-a născut la 5 noiembrie 1921 la București, într-o străduță de lângă Hala Traian, își amintea prietenul său Paul Lupașcu într-un articol apărut în numărul 2/1990 al revistei *MINIMUM*: „A absolvit în 1940 liceul Cantemir Vodă unde a fost un elev strălucit, avându-l ca profesor și director pe eminentul om de cultură Vasile Șuteu.

Urmare legilor rasiale, care i-au scos pe evrei în afara societății - accesul la Universitățile de stat fiindu-le interzis - Corneliu Grunberg și-a făcut studiile, între 1941-1945, la Colegiul pentru studenții evrei. După reprimirea evreilor în facultăți și-a continuat studiile la Politehnica din București.

În perioada 1940-1945 a activat în mișcarea antifascistă, sub numele conspirativ Bogdan, iar după răsturnarea regimului dictatorial al lui Antonescu și-a continuat activitatea în conducerea tineretului universitar confruntat atunci cu încercările de reapariție în universități a foștilor legionari sub măști «democrate»”.

În același număr al revistei *MINIMUM*, cunoscutul om politic israelian Itzhak Artzi își rememora, într-un articol intitulat „Prietenul meu, Corneliu Bogdan”: „Cunoștința noastră personală datează din epoca studiilor la Colegiul pentru studenții evrei „Onescu” din București, una din cele mai însemnate realizări culturale ale iudaismului român în timpul celui de al doilea război

mondial. Cornel studia tehnica, făcând parte din grupul comuniștilor ilegaliști. El s-a relevat, ca un intelectual strălucit, serios, erudit. Discuțiile cu el și cu colegii săi constituiau întotdeauna o plăcere intelectuală.

După 23 August 1944, drumurile noastre s-au despărțit. El a devenit unul dintre fruntașii organizației studențești. Eu m-am aruncat în vâltoarea activității sioniste până la plecarea din România spre Eretz Israel, în 1946.

Într-un Curriculum vitae, Corneliu Bogdan, după ce arăta că este căsătorit și are trei fiice, a notat, la rubrica activități profesionale:

1948 - m-am alăturat Ministerului Afacerilor Externe;

1949-1951 - director Departamentul Occidental;

1951-1953 - consilier la Legația română din Washington;

1953-1955 - locțiitor al directorului Departamentului Occidental;

1955-1961- director al Departamentului de presă (din acea perioadă datează și cunoștința noastră - n.n.);

1961-1966 - director al Departamentului Europei occidentale și Centrale;

1966-1967 - director al Departamentului Europei occidentale și Americii de Nord;

1967-1976 - ambasador al României în S.U.A.

1976-1978 - consilier al ministrului de externe;

1978-1982 - director al Departamentului Americii de Nord și de Sud;

1982 - pensionat din Ministerul Afacerilor Externe”.

În același Curriculum vitae, în capitolul „Alte activități”, se mai arată: membru al delegației române la Congresul Mondial Studențesc (Praga - 1946) și în Consiliul Internațional al Uniunii Internaționale a Studenților (Paris - 1948); membru al delegației române la numeroase sesiuni ale Adunării Generale a Națiunilor Unite; în 1962 a fost locțiitorul reprezentantului României în Consiliul de Securitate; din 1982 președinte al Secției de Relații Internaționale a ADIRI.

În rubrica „Publicații” sunt trecute: „Dezarmarea, o problemă cheie a politicii vieții internaționale” (1962); „Europa încotro ?” (coautor, 1968); „Sferele de influență” (coautor, 1986).

În afara cărților citate, a publicat numeroase articole și studii referitoare la chestiuni internaționale.

Un mare diplomat

Eu l-am cunoscut pe Corneliu Bogdan în perioada când era șeful Departamentului de Presă, perioadă în care am fost și colegi la cursurile fără frecvență pe care le-am absolvit în 1959 la Facultatea de Comerț, Secția de Relații Internaționale. Mai am și acum lucrarea de diplomă a lui Corneliu Bogdan intitulată: „Problema interzicerii propagandei îndreptate împotriva relațiilor de bună vecinătate”.

Ca ziarist, am avut posibilitatea să apreciez modul distins și amical cu care Corneliu Bogdan trata pe colegii mei americani la sesiunile Adunării Generale ONU.

Bun cunoscător al scenei politice americane, Corneliu Bogdan a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a pune bazele unor bune relații între cele două țări. El cultiva cu grijă raporturile cu cele mai diferite personalități, reușind în cele din urmă să obțină statutul de țară beneficiară a Clauzei națiunii celei mai favorizate. În decembrie 1972, revista *Newsweek*, în numărul datat 18 decembrie, într-un articol intitulat „*Cinci stele ale coloniei diplomatice*”, în urma unui sondaj desfășurat în rândurile membrilor Administrației, Congresului și Corpului Diplomatic l-a inclus pe Corneliu Bogdan între cei mai buni cinci ambasadori de la Washington, alături de ambasadorii, la vremea respectivă, ai: Israelului (Yitzhak Rabin), Japoniei (Usiniba), Coreei de Sud (Kim), Uniunii Sovietice (Dobrînin).

Într-un articol care a apărut în *The Chicago Maroon* al Universității din Chicago (22 mai 1973) și intitulat „Ambasador caută un nou sistem de securitate european”, este prezentată cuvântarea ambasadorului Corneliu Bogdan ținută la Centrul de Studii Politice unde a susținut: „Conceptul nostru de securitate nu este un concept negativ - este un concept activ. Securitatea înseamnă nu numai absența conflictului și absența interferenței din afară, ea înseamnă, de asemenea, o cooperare activă, un schimb continuu atât pe plan material, cât și spiritual. Din punct de vedere al păcii și al progresului nu suntem doar o țară, noi suntem o singură lume”.

Lucrurile se încurcă

În perioada 1967-1976, cât a fost ambasador al României în S.U.A., Corneliu Bogdan a desfășurat o vastă activitate, apărând și promovând interesele României. În momentul când s-a produs invazia în Cehoslovacia (august 1968), el a determinat luări de poziție ferme ale președintelui S.U.A. și ale secretarului Departamentului de Stat, Dean Rusk. În memoriile sale, ambasadorul sovietic Anatoli Dobrînin relatează o convorbire avută cu Dean Rusk. „În numele omeniei”, a spus acesta, „vă cerem să nu invadeți România, deoarece va fi dificil de evaluat consecințele. De asemenea, sperăm că nici o acțiune nu va fi întreprinsă împotriva Berlinului accidental, pe care noi suntem decizi să o împiedicăm cu orice preț. Toate acestea ar fi dezastruoase pentru relațiile sovieto-americane și pentru întreaga lume”. Dobrînin precizează: „Am recomandat urgent ca Moscova să răspundă fără întârziere pentru a calma situația și în curând am fost înapoi la Departamentul de Stat cu răspunsul”. (*In confidence - Times Book*, 1995, p. 183).

O relație specială a stabilit Corneliu Bogdan, odată cu instalarea Administrației Nixon, cu Henry Kissinger. În această perioadă el a avut o contribuție însemnată la stabilirea de relații diplomatice între România și Republica Federală Germania. Apogeul l-a constituit, însă, obținerea Clauzei națiunii celei mai favorizate.

În 1976 a fost rechemat în țară ca urmare a faptului că fiica lui, Svetlana, care îl însoțise în misiune la Washington, unde a urmat studii universitare, a cerut să i se aprobe căsătoria cu un cetățean american. De la întoarcerea sa în țară, în 1976 și până în vara lui 1978 a fost umilit - ținut în „cimitirul elefanților” și folosit la munci minore. În 1977, fiicei sale Svetlana „i s-a aprobat, datorită presiunilor înaltelor cercuri americane, plecarea din țară în vederea căsătoriei” (din articolul lui Paul Lupașcu apărut în revista *Minimum* - nr. 2/1990).

Între hârtiile rămase de la Corneliu Bogdan se află și un mare număr de scrisori ori telegrame trimise de personalități din Statele Unite.

La 14 iunie 1976, Zbigniew Brzezinski, care avea să devină consilierul de politică externă al președintelui Jimmy Carter, (1977-1981), îi scria lui Corneliu Bogdan: „Îmi pare rău ca nu am avut șansa să-ți spun la revedere personal, dar am încredere că drumurile noastre se vor încrucișa din nou. Întotdeauna m-am bucurat de discuțiile noastre și le-am găsit cele mai lămuritoare și aș dori să folosesc acest prilej pentru a-ți dori succese în activitatea viitoare”.

Iar secretarul la Comerț, Elliot L. Richardson, îi scria la 19 mai 1976: „V-ați servit bine țara în Statele Unite și știu că aceeași experiență o veți aduce la următorul dumneavoastră post”.

La 16 iunie 1976, marele diplomat și om de afaceri W. Averell Harriman îi scria lui Corneliu Bogdan: „Am apreciat cu grijă posibilitatea de a lucra cu dumneavoastră în probleme de interes mutual pentru cele două țări. Aș dori să vă felicit pentru importantul rol pe care l-ați jucat cât ați fost la Washington și să vă doresc tot binele în viitoarele dumneavoastră activități”.

Și tot Averell Harriman îi scria la 16 aprilie 1984: „Multe mulțumiri pentru scrisoarea din 27 martie. Soția mea și cu mine suntem foarte bucuroși să primim vești de la dumneavoastră. Ele mi-au readus în memorie munca noastră împreună și vizita noastră la București în 1978. Soția mea și cu mine, suntem implicați în acest an în campaniile politice și facem tot ce putem pentru ca democrații să fie victorioși în toamnă”.

La 21 iulie 1978, senatorul Mc Govern, îi scria lui Corneliu Bogdan: „O gazdă magnifică. În pofida șederii mele scurte, am câștigat o bună perspectivă asupra relațiilor dintre S.U.A. și România..

La 16 februarie 1982, ambasadorul Bogdan a primit o scrisoare de la secretarul Departamentului de Stat, Alexander M. Haig: „Am apreciat pregătirile pe care le-ați făcut cu grijă pentru ca discuțiile noastre bilaterale să fie asigurate

când noi vom putea acoperi multe chestiuni importante pentru ambele părți. Vă rog să apreciați expresia mulțumirilor mele pentru ajutorul dat, care a făcut șederea noastră plăcută și fructuoasă”.

La 20 iulie 1985, Corneliu Bogdan primește o scrisoare de la profesorul Nicolas Georgescu Roegen, în care acesta îi scrie: „M-am bucurat mult să vă revăd după 11 ani, o minte pătrunzătoare și bine informată, așa cum mi-ați rămas în minte din călătoria la Nashville. Mi-am pus din nou întrebarea dacă oameni ca dumneavoastră nu sunt chemați să contribuie la rezolvarea problemelor *omului*. Vă mulțumesc pentru că, deși în grabă și pe neașteptate, ați organizat masa rotundă de la sediul Societății de Relații Internaționale. Mi s-a dat ocazia să vin în contact cu multe elemente tinere care sunt bine pregătite și promit mult pentru viitor (cel puțin asta este speranța mea). Cu cele mai bune sentimente pentru dumneavoastră și pentru doamna Bogdan din partea mea și a soției mele”.

În 1978, în timpul unei vizite în România a unei importante delegații de senatori și kongresmeni americani, primiți de Ceaușescu, aceștia l-au întrebat despre soarta fostului ambasador al României la Washington cu care au colaborat atât de bine, „ceea ce l-a determinat pe «Conducător» să facă marea concesie de a-l readuce pe Corneliu Bogdan, cel pătat, ca director la Direcția America - unde a funcționat până în 1982 când - după ce altă fiică a sa, Olga, a cerut și ea să plece în S.U.A. - responsabilă cu cadre «Elena doamna» n-a mai suportat jignirea și a dispus pensionarea sa imediată”. (din articolul lui Paul Lupașcu apărut în revista *Minimum* nr. 2/1990).

Corneliu Bogdan și-a continuat activitatea la ADIRI. A scris o serie de articole în presa de specialitate. Din această perioadă datează și colaborarea noastră la volumul intitulat „*Sferele de influență*”, care a apărut în 1986.

Tot în 1986 a vizitat Israelul și S.U.A.

La 22 decembrie 1986 îmi scria din New York: „În rest, continui sau, mai precis, am făcut sau am terminat pregătirile pentru continuarea explorării subiectului cărții noastre și sper ca după Anul Nou să mă pot duce cu regularitate la Biblioteca Congresului și, cine știe, poate iese o ediție nouă, revăzută și adăugită”.

Într-o altă scrisoare, datată 2 mai 1987, expediată dintr-o mică așezare „rezidențială de lângă San Francisco, de fapt vecină cu Universitatea Stanford”, Corneliu Bogdan îmi scria: „În acest an am avut și unele probleme cu sănătatea, care sunt oarecum depășite (spun „oarecum” pentru că trebuie, totuși, să țin un regim mai sever pentru controlul tensiunii, dar altfel mă simt foarte bine ca stare generală și m-am simțit foarte bine tot timpul, cu excepția a zece minute în februarie care m-au determinat să mă duc la doctor”.

Între timp, în nr. 4/1987, revista *Magazin Istoric* a început să publice, sub semnătura lui Corneliu Bogdan, serialul „1939-1945, *Corespondența secretă*”

Casa Albă - Downing Street 10". Serialul a continuat până la nr. 12/1987, „acesta fiind și ultimul text apărut în presa românească în timpul vieții sale, 1922-1990”. Așa cum fusese înțelegerea, serialul a fost continuat de subsemnatul (nr. 1-4/1988). „Acest serial a constituit motivul unor repetate presiuni asupra redacției, exercitate de la fostul cabinet 2. Până în ziua de 10 februarie 1988, când episodul XIV din serial, aflat în pagini de tipar, a fost categoric interzis din același ordin”. (*Magazin Istoric* - serie nouă, nr. 2 (275) februarie 1990, p. 44).

De fapt, prima „indicație” de suspendare a serialului a survenit în decembrie 1987 când, după manifestațiile de la 15 noiembrie 1987 din Brașov și interviul critic dat de Silviu Brucan BBC-ului și unei Agenții Internaționale de Presă, autoritățile au trecut la măsuri de represalii împotriva acestuia și a celor apropiați de el.

Răspunsul redacției *Magazin Istoric* a constatat în faptul că partea lui Bogdan din serial s-a încheiat cu numărul din decembrie și a urmat partea a doua a serialului semnată Eugen Preda.

Ultimii ani

Într-o scrisoare, datată 29 noiembrie 1988, transmisă din Statele Unite, unde se afla în calitate de Guest Scholar al Woodrow Wilson Center din Washington, care mi-a parvenit prin intermediul lui Paul Lupașcu, căruia îi rămân recunoscător pentru acest gest amical, Corneliu Bogdan scria: „Acum, câteva lucruri despre viața noastră din țară. Curios, când pot să scriu liber, nu știu efectiv ce să vă spun, care să nu-l știți deja. Procesele de deteriorare pe care le-ați cunoscut s-au desfășurat în continuare, s-au accentuat și nu are rost să le mai descriu în amănunt, care pentru noi mai ales nu sunt semnificative.

Întrebarea pe care și-o pune toată lumea este cât o să mai dureze această situație și ce forme va lua schimbarea care la un moment dat (care poate fi foarte îndepărtat, mai ales pentru generația noastră) va veni. Nimeni nu are un răspuns clar sau măcar neclar la această întrebare. Cred că, așa cum am spus când ne-am văzut, cea mai periculoasă evoluție ar fi o explozie anarhică, fără control. Pare greu de conceput dacă se ia în considerație starea actuală de pasivitate și indiferență dar, după părerea noastră, ar fi o naivitate să se creadă că mămăliga nu explodează niciodată. Între timp, cei care mai păstrează luciditatea, mai caută să facă lucruri utile fiecăre în domeniul său, măcar pentru a păstra anumite elemente de continuitate pe viitor.

Printre acestea, îndrăznesc să cred că și lucrarea mea, pe care o pregătesc și cu ajutorul bursei de aici (în esență, dimensiunea internațională din Europa de Răsărit), se poate încadra”.

La 14 ianuarie 1989, Corneliu Bogdan comunica cu Paul Lupașcu: „Este prima mea încercare de a folosi calculatorul pentru a-ți scrie un text.. Nu am

noutăți deosebite. Personal, mi-am consacrat tot timpul lucrării mele și n-am făcut practic nimic altceva...”

La 29 martie 1989, Corneliu Bogdan scria: „În condițiile actuale din România, am fost sfătuiți chiar din țară să mai amânăm plecarea. În afară de evenimentele menționate de voi (mai este și un proces al unor ziaristi de la *România Liberă* și al unor tipografi care au tipărit un manifest critic la adresa regimului) s-a mai întâmplat un lucru foarte urât cu care nu știm dacă sunteți la curent. Un diplomat, care a fost colaboratorul meu multă vreme la Washington și la București, Mircea Răceanu, fiul unuia dintre semnatarul scrisorii („celor 6” - n.n.) a fost arestat și acuzat de spionaj în slujba unei puteri străine al cărei agent ar fi devenit încă din 1974... Nu știu dacă, de asemenea, sunteți la curent că am fost implicat într-un anumit fel și în prima acțiune a lui Brucan din noiembrie-decembrie 1987 și am avut, pentru o perioadă, mult mai scurtă, un regim similar. Dar atunci nu s-au luat măsuri de amploare ca excluderea din partid, cum s-a întâmplat în cazul lui Tache (Brucan - n.n.). Amândoi, la intervale diferite, am primit vize de ieșire. El s-a întors în decembrie (a plecat în iunie) și eu urma să mă întorc în aprilie-mai. Nu știu - din cauza imposibilității de a comunica pe larg cu țara - ce i-a determinat exact pe prietenii mei din țară să-mi transmită mesajul amintit - vechea legătură cu Brucan sau cooperarea mea îndelungată cu Răceanu. Din mesajul primit indirect și scurt nu era foarte clar. Ca urmare, vom mai sta aici încă 3-4 luni. Inițial, aveam intenția să ne întoarcem în țară, să continui lucrările și cercetările acolo și să revenim aici peste 1,5-2 ani; îmi îndreptam de aceea eforturile pentru obținerea unei burse pentru revenirea mea aici. Acum trebuie să găsec ceva pentru lunile imediat următoare și poate chiar mai mult pentru că situația mea materială de aici este destul de tensionată... Lucrarea pe care am făcut-o a fost bine primită și va fi publicată, într-o formă prescurtată, într-o revistă de autoritate: *Foreign Policy*, ceea ce îmi creează o bază destul de bună de pornire. Oricum, este o preocupare absorbantă, nemaivorbind de îngrijorarea cu care urmărim evenimentele din țară”.

La 21 octombrie 1989, Corneliu Bogdan revine asupra principalei sale preocupări din acea vreme: „Trebuie să vă spun că o schimbare în România nu poate veni decât numai din România; iar din afară, mai ales astăzi, se poate face puțin. Evident, cercul se strânge și dacă reformele obțin rezultate în U.R.S.S., Polonia, Ungaria, șansele unei schimbări în România cresc mult, dar chiar și atunci ele nu vor veni de la sine.

Ceea ce vreau să spun prin aceasta, nu e să repet un adevăr evident, ci să subliniez o situație specială: interesul pentru România scade aici, și probabil și în alte țări occidentale și chiar în U.R.S.S., vertiginos. Chiar dacă o explozie anarhică izbucnește în țară, multă vreme românii vor fi lăsați să se omoare între ei. Ne este foarte greu să menționăm aici un interes constant față de soarta celor

6 - care, după cum știți, nu este ușoară - aceasta nu înseamnă că nu se poate sau că nu trebuie făcut nimic. Se poate și se face. Dar fără iluzii pentru schimbări rapide (desigur, vorbesc fără să cunosc direct atmosfera din țară, suntem plecați de aproape un an și știrile care parvin sunt puține și neconcludente)”.

În ultima scrisoare trimisă din New York, la 4 decembrie 1989, Corneliu Bogdan consemna: „Pe măsură ce trece vremea și schimbările din Europa de Est se accelerează, lucrarea mea și continuarea ei devine mai actuală. Așa că părăsesc S.U.A. în speranța că ne vom putea reîntoarce să ne continuăm activitatea aici și, poate, până atunci în România se vor produce schimbări”.

Schimbările au avut într-adevăr loc și aceasta într-un ritm mult mai rapid decât se prevăzuse.

David Binder, de la *New York Times*, scria în numărul, apărut la 26 decembrie 1989, din *International Harold Tribune* că la București „se relatează că Securitatea a întocmit o listă a oponentilor lui Ceaușescu, care urmează să fie uciși. O persoană despre care se relatează că ar fi pe această listă este Corneliu Bogdan, un fost ambasador la Washington, care s-a înapoiat la București dintr-o vizită în S.U.A. la începutul acestei luni. Svetlana Hoge, una din fiicele d-lui Bogdan, care trăiește la Washington a declarat într-un interviu că, sâmbătă noaptea, oameni au deschis focul asupra casei sale de pe un acoperiș vecin din vestul Bucureștiului, trăgând prin ferestre”.

În articolul, deja citat, al lui Paul Lupașcu din revista *Minimum* nr. 2/1990, el a consemnat ultima convorbire avută cu Corneliu Bogdan la telefon, în dimineața zilei de 23 decembrie 1989, când acesta i-a spus „Ceea ce am prevăzut și am așteptat s-a întâmplat, dar mult mai repede decât am crezut”. „Tot atunci, continuă Paul Lupașcu, el m-a anunțat că în apropierea locuinței sale se dădeau lupte grele (locuia lângă Academia Militară), focurile de armă auzindu-se la telefon. Cu o zi înainte, el luase legătura cu Frontul Salvării Naționale și în aceeași zi urma să se ducă din nou acolo. Peste o zi, s-a comunicat numirea lui ca secretar de stat al Ministerului Afacerilor Externe.

Acesta a fost Corneliu Bogdan, un om integru, modest, care gândea mult, făcea mult și vorbea puțin”.

A îndeplinit cu măiestrie și corectitudine rolul de purtător de cuvânt al noului regim revoluționar.

La 28 decembrie 1989, Corneliu Bogdan a primit o telegramă din Washington din partea șefului unei firme de avocatură celebră, Sylvan M. Marchall, în care se spunea: „Poți să-ți imaginezi plăcuta noastră surpriză, noaptea trecută, când Dan Rather (principalul prezentator al canalului de televiziune CBS) a spus, „și acum, purtătorul de cuvânt al Ministerului de Externe al României” și a căruia față, pe care am văzut-o, eră chiar a ta.

A fost, desigur, foarte regretabil că atât de mulți au trebuit să sufere sau să fie răniți în vederea răsturnării tiranului nebun și a Securității; dar cel puțin am avut o mângâiere din faptul că tu și familia ta ați scăpat nevătămați și România are o nouă șansă pentru un nou început în libertate. Îți trimitem ție și familiei cele mai bune urări de sănătate, fericire și succese continue în derularea carierei tale. Îți trimit alăturat tăieturi din *Washington Post* și *Wall Street Jurnal* pentru a-ți permite să vezi ce celebritate ai devenit peste noapte”.

În ziua de 28 decembrie, la ora 21,00, lucru poate mai puțin semnificativ pentru cariera diplomatică a lui Corneliu Bogdan, a fost difuzată la Televiziunea Română prima declarație de politică externă, în numele guvernului, după răsturnarea regimului dictatorial ceaușist. Cu acest prilej, el a evocat „imensul sprijin moral și material pe care îl primim din partea țărilor străine pentru cauza Revoluției noastre”.

La finele interviului, cerându-și scuze că nu are mai mult timp, Corneliu Bogdan dădea următoarea explicație: „... pentru că mai trebuie să și lucrăm puțin, nu numai să vorbim”.

Două zile mai târziu, el acorda ziaristilor români și străini prima conferință de presă pe temă de relații internaționale, pe care o deschidea cu fraza: „Va trece multă vreme încă până când ne vom obișnui să vorbim liber și fără inhibiții”.

Conform unor notițe ale lui Corneliu Bogdan, în „politica externă” se punea chestiunea „reîntoarcerii la surse; principiile formulate de Nicolae Titulescu rămân valabile și astăzi”.

Vorbind despre necesitatea de a menține în perioada de început în viața publică o parte a vechii birocrății, Corneliu Bogdan a spus: „*Ce putem face? Nu se pune problema răzbunării, dar, a adăugat el, sperăm că, cu timpul, să-i îndepărtăm pe toți cei cu funcții importante care l-au sprijinit pe Ceușescu*”.

În conspect, Corneliu Bogdan scria: „Comuniștii nu pot fi înlăturați din viața economică și socială. Numărul lor e mare, unii s-au opus ceaușismului. Nu toți pot fi făcuți răspunzători de ceea ce a făcut Ceaușescu. Mulți sunt competenți în domeniile lor. Cum vor fi făcute promovările: - competență; tineri competenți, de perspectivă”.

În necrologul intitulat „Corneliu Bogdan, figură conducătoare în revoluția română, moare la 68 ani”, Wolfgang Saxon a arătat în *New York Times* din 2 ianuarie 1990: „Supraviețuirea sa i-a asigurat un loc foarte vizibil printre oamenii care încercau să pună la un loc un guvern după căderea d-lui Ceaușescu de la putere și a câștigat influență printre cei care căutau să aducă democrație într-o țară care nu o cunoscuse.

Domnul Bogdan a sfătuit împotriva vânătorii de vrăjitoare și răzbunării... El a cerut ca politica să fie ținută separată de birocrăția comunistă dominantă, care administrează țara zi de zi și că competența este principalul criteriu când

alegi candidați pentru posturile oficiale. «Trebuie să făurim un nou guvern pas cu pas», a remarcat el”.

În finalul necrologului semnat de Ion Iliescu, Dumitru Mazilu, Petre Roman, Karol Kiraly, Cazimir Ionescu, Silviu Brucan, Mihai Drăgănescu, Gelu Voican, Dan Marțin, Sergiu Celac, Constantin Oancea, Mircea Mitrăn, se afirma: „Toți cei care l-au cunoscut și iubit pe Corneliu Bogdan îi aducem astăzi un ultim și pios omagiu. Iar familiei îndoliate îi transmitem cele mai sincere condoleanțe”.

Printre telegramele de condoleanțe primite de familia sa, precum și între însemnările cuprinse în cartea de doliu aflată la Ministerul Afacerilor Externe, am reținut câteva omagii. Astfel, o telegramă, datată Ierusalim, 8 ianuarie 1990, adresată familiei Bogdan, avea următorul cuprins: „Profund întristat de moartea lui Corneliu Bogdan, împărtășesc durerea voastră și vă trimit sincerele mele condoleanțe”. Telegrama era semnată: „Yitzhak Rabin, ministru al Apărării”.

Într-o notă verbală, datată 2 ianuarie 1990, Ambasada Italiei la București consemna că „A primit cu mare durere vestea dispariției premature a ministrului de stat al Afacerilor Externe, Corneliu Bogdan. Ambasada Italiei dorește cu această tristă ocazie să prezinte poporului român și Consiliului Frontului de Salvare Națională cele mai profunde condoleanțe în numele tuturor Ambasadelor țărilor membre ale Comunității Economice Europene”.

Ambasadorul U.R.S.S în România, E. Tiajelnikov, i-a scris ministrului Afacerilor Externe, Sergiu Celac: „Cu adâncă durere am aflat de prematurul deces al lui Corneliu Bogdan, ministru-secretar de stat în Ministerul Afacerilor Externe al României. În numele Ambasadei Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste transmitem sincere condoleanțe Ministerului Afacerilor Externe, precum și familiei celui dispărut”.

Saad Aboul Khan, ambasadorul Republicii Arabe Egipt, arăta: „Din inimă, acceptați cele mai sincere condoleanțe pentru pierderea ministrului Corneliu Bogdan, care a fost o comoară a poporului român în lupta pentru libertatea și demnitatea sa”.

La rândul său, ambasadorul Israelului, Zvi Mazel, consemna în cartea de condoleanțe: „Corneliu Bogdan a fost un luptător curajos pentru libertatea și independența țării sale. Suntem profund întristați de dispariția sa. Este o pierdere crudă pentru România”.

De asemenea, ambasadorul Turciei scria: „În numele ambasadei Republicii Turciei, ca și al Guvernului ei, exprim cele mai profunde condoleanțe în legătură cu trecerea în neființă a excelenței sale Corneliu Bogdan, ministru-secretar de stat al Ministerului Afacerilor Externe. Împărtășim durerea familiei și a prietenilor săi”.

Ambasadorul Belgiei consemna, de asemenea, în cartea de condoleanțe: „Cei care l-au cunoscut pe Excelența sa dl. ministru secretar de stat Bogdan, își vor aduce aminte de înaltele sale calități umane și profesionale. Mă înclin cu respect în fața memoriei sale”.

În sfârșit, din lunga listă a celor care au semnat în cartea de condoleanțe să reamintim și cuvintele ambasadorului Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord: „Aș dori să exprim cele mai sincere condoleanțe fiicelor d-lui Corneliu Bogdan cu prilejul atât de tragice și neașteptatei sale morți. Numeroșii săi prieteni din România și din țările străine, inclusiv din Marea Britanie, recunosc marea contribuție pe care a adus-o la făurirea noii, liberei României”.

Moștenirea

Vineri 5 ianuarie, după cum a scris David Binder în articolul apărut în 6 ianuarie în *New York Times*: „Noii conducători ai României au adus un ultim omagiu secretarului de stat, Corneliu Bogdan, primul dintre ei care a murit de când au preluat puterea, cu două săptămâni în urmă.

Domnul Bogdan, oficialitatea numărul doi a Ministerului de Externe a murit luni.

Nu a fost în mod virtual nici o ceremonie pe aleea 43, în marele cimitir Bellu din partea sudică a capitalei, unde un mormânt a fost săpat în pământul înghețat de sub zăpadă. De asemenea, nici o notiță nu a apărut în presă din grija ca foștii membrii ai Securității, în prezent dizolvată Poliția secretă a lui Ceaușescu, care se afla în libertate care ar putea să atace pe cei veniți să-și ia rămas bun...

Totuși, mai mult de o sută de rude și prieteni, incluzându-i pe Silviu Brucan, un membru important al Consiliului Frontului Salvării Naționale de guvernământ și pe ministrul de externe Sergiu Celac, au participat la ceremonia de înmormântare de la ora prânzului, în lumina strălucitoare a unui soare rece...

Domnul Brucan, fost ambasador în Statele Unite, ca și domnul Bogdan a făcut un pas înainte și a spus: „Doresc să spun doar un singur lucru. Vă invit să spuneți „Adio” foarte dragului nostru prieten, Corneliu Bogdan”.

Văduva domnului Bogdan a exprimat dorința ca să nu mai existe alte remarci. Ea a rămas în picioare, împreună cu ficele ei Svetlana, Ileana și Olga, în timp ce lucrătorii din cimitir aruncau pământ pe sicriu”.

Într-adevăr, așa au decurs lucrurile la înmormântarea lui Corneliu Bogdan.

Cerând permisiunea familiei sale, între hârtiile care au rămas de la Corneliu Bogdan am descoperit unele pe care le-am încredințat de îndată tiparului. Astfel, în revista *Lumea Azi*, nr. 3/18 ianuarie 1989, sub titlul: „Șansele Europei răsăritene”, a apărut următoarea notă semnată cu inițialele E. P. :

„Revista *Lumea Azi* este în măsură să înceapă, din numărul viitor, publicarea ultimei contribuții științifice inedite aparținând domnului Corneliu Bogdan care, în perioada 23 decembrie 1989 - 1 ianuarie 1990, când a încetat din viață la datorie, în urma unui stop cardiac, a fost ministru secretar de stat la Ministerul Afacerilor Externe al României. Este exemplarul unic adus în țară la 7 decembrie 1989 și asupra publicării căruia avem acordul familiei.

Această expunere (*Preventing the spillover of domestic crises into the internațional arena. New thinking from Eastern Europe - Prevenirea extinderii crizelor interne în arena internațională. Noi opinii din Europa Răsăriteană*) a fost prezentată la 26 ianuarie 1989, la un colocviu științific de relații internaționale organizat de Woodrow Wilson Center din Washington, al cărui Guest Scholar a fost domnul Corneliu Bogdan, din noiembrie 1988 până în ianuarie 1989. La colocviu a participat o numeroasă asistență, alcătuită din diplomați, cercetători, profesori universitari, specialiști în domeniul politicii externe, ziariști.

Cititorii vor putea aprecia caracterul anticipativ al unora dintre ideile și sugestiile făcute de autor în expunerea sa, el prezentând înaintea evoluțiilor cunoscute dintr-o serie de țări est-europene în anul trecut, idei și sugestii care privesc Europa ca un întreg. Această comunicare științifică continuă preocupări de lungă durată ale autorului în domeniul procesului manifestat prin Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa. Ecoul comunicării în cercurile de specialitate poate fi judecat și după solicitarea unui articol de către revista americană *Foreign Policy* (nr. 75/summer 1989) pe aceeași temă, precum și după faptul că o serie de publiciști din Statele Unite au preluat, în analizele lor, argumente ale autorului”.

Mi-am permis doar o singură remarcă la cele scrise de Corneliu Bogdan în *Lumea Azi* nr. 9/1 martie 1990. Și anume, acolo unde Corneliu Bogdan susținea necesitatea creării unei Bănci Europene, eu am scris într-o notă de subsol: „Conceput cu un an înaintea materializării ideii de Bancă europeană, studiul lui Corneliu Bogdan este elocvent pentru caracterul său anticipativ, confirmat de însăși evoluția evenimentelor”.

Desigur, de la Corneliu Bogdan au rămas numeroase texte pe care el nu a mai avut răgazul să le revadă pentru a decide asupra publicării lor. Dar totul se constituie într-un ultim omagiu adus memoriei sale.

Eugen PREDA

Parlamentari evrei în primele opt legislaturi interbelice

- Teme și intervenții -

La Centrul de istorie a evreilor se află în curs de elaborare o lucrare despre activitatea deputaților și senatorilor evrei în parlamentele românești din perioada interbelică.

După cum se știe, intrarea evreilor în viața politică s-a produs după constituirea României Mari. În timp ce evreii din ținuturile alipite s-au putut bucura, însă, de drepturi politice în virtutea clauzelor înscrise în tratatele de pace, cei din Vechiul Regat le-au dobândit abia prin Constituția din 1923. De asemeni, pe când evreii din Vechiul Regat erau lipsiți de experiență politică, cei din noile provincii beneficiau chiar de una parlamentară; în schimb aveau prea puține cunoștințe despre eșichierul politic din Moldova și Muntenia¹.

În aceste împrejurări, în viața publică a populației evreiești s-au conturat mai multe orientări și grupări, anume:

- partizani ai organizării unui partid care se considera „partid minoritar evreiesc”. Ei erau mai numeroși în Transilvania și Bucovina, sub influența celorlalte minorități care aveau fiecare propriul partid;

- partizani ai „Uniunii Evreilor Pământeni” (U.E.P.), devenită ulterior Uniunea Evreilor Români (U.E.R.), bine structurată în Vechiul Regat și care acorda membrilor ei o deplină libertate de acțiune în cadrul partidelor politice românești. Evident, un criteriu decisiv în alegerea simpatizilor politice era atitudinea față de populația evreiască.

Deosebirile de orientări mai sus menționate au continuat să-și pună amprenta asupra opțiunilor politice ale evreilor în cursul mai multor legislaturi.

Textul de față este o scurtă incursiune în problematica respectivă, circumscrisă temporal până în 1927.

*

* *

În urma alegerilor din perioada 1919-1922 un număr de deputați evrei: Iancu M. Melicsohn, Nathan Lerner, Benno Straucher, Ilie Moscovici ș.a. au intrat în Parlamentul român pe liste ale mai multor partide. Intrați astfel în jocul legislativ, ei votau cu partidul pe care-l reprezentau. Pe de altă parte, dând un anume colorit evreiesc listei din județul respectiv, ei serveau în unele cazuri de

paravan împotriva acuzațiilor relative la comportarea necorectă a guvernului țară de evrei (În perioada respectivă erau, mai ales în Basarabia, frecvente tulburări antisemite).

Această situație s-a schimbat după 1922, odată cu ivirea unor puternice personalități evreiești, cum au fost d-rul Adolph Stern, rabinul Leib Țirelsohn, Carol Klüger, Mayer Ebner care, pătrunși în Parlament, nu s-au sfiit să declare că sunt evrei, că-i reprezintă pe evreii din România pentru care cereau drepturi reale². Ei denunțau totodată mișcările antisemite.

Parlamentarii evrei se adresau țării atât în chestiuni specifice, cât și în probleme de interes general pentru țară.

Începând din 1920, când încep discuțiile privitoare la noua Constituție, Benno Straucher a cerut ca aceasta să garanteze drepturile politice, culturale și religioase ale evreilor. Tema a fost reluată și în sesiunea parlamentară 1921-1922, când i s-au alăturat și Adolph Stern și S. Weisselberger, pentru a cere încetățenirea atât a evreilor din Vechiul Regat, cât și a celor din ținuturile alipite (cărora li se garanta cetățenia prin tratatele de pace de la Paris și St. Germain en Laye).

Cu prilejul discutării Constituției, la începutul anului 1923, a fost dezbătută și problema minorităților (art. 25 și în special art. 133), iar o seamă de parlamentari români au sprijinit rezolvarea ei echitabilă. Astfel, deputatul dr. I. Lupaș a arătat³:

„Credem că această chestiune a minorităților se poate rezolva măcar în 90 de procente ale ei printr-o procedură dreaptă, în privința recunoașterii și nu numai a recunoașterii ci și a asigurării pentru viitoarea dezvoltare a așezămintelor lor religioase și de cultură, precum și prin respectul pe care se cuvine să-l dăm fiecărui cetățean al nostru de orice religione, limbă sau naționalitate ar fi.

Vă asigur d-ilor, că dacă nu se va da acum, la început, o soluțiune echitabilă acestei chestiuni, va trebui să se dea mai târziu și va fi cu mult mai scump plătită”.

În următoarea ședință, Gavril Tripon a afirmat⁴:

„Fiecare minoritate aduce patriei adoptive un aport de aptitudini, de virtuți cetățenești, zestre culturală, dar și avânt și tindere spre progres...

Tot așa e cazul cu bisericile minoritare”.

Amendamente la noua Constituție au fost aduse de Nathan Lerner, Salo Weisselberger, Benno Straucher, Leib Tirelsohn, I. Sanielevici. La votarea, în final, cu apel nominal, a proiectului (după discutarea lui pe articole), Benno Straucher a votat contra, alăturându-se celor opt voturi de respingere ale reprezentanților partidelor ungar și german și celor două abțineri ale lui N. Iorga și Alex. Răutu. Straucher a susținut că art. 133 era neîndestulător și nu rezolva chestiunea evreiască pentru populația Bucovinei.

Anul 1922 a fost puternic marcat de agitații antisemite și manifestări huliganice printre studenți și chiar profesori universitari din unele orașe (Cluj, Iași, Botoșani, Huși, Bârlad) pe tema „*numerus clausus*”. La doar câțiva ani de la război, România era în plină refacere și reconstrucție și nu putea fi vorba de o supraproducție de intelectuali sau de șomaj în rândurile lor, așa încât nu exista nici un motiv obiectiv care să justifice o asemenea măsură discriminatorie. Ea a fost demascată în fața forului legislativ de deputații N. Lerner, A. Stern, B. Straucher, ca și de senatorul I. Sanielevici.

La sfârșitul toamnei și începutul iernii anului 1922, agitațiile studențești s-au transformat în grave dezordini și excese și, la cererea ministrului instrucțiunii publice și a rectorilor de universități care nu mai puteau stăpâni situația, guvernul liberal a suspendat, în întreaga țară, cursurile universitare începând de la finele lui decembrie până la începutul toamnei anului 1923⁵.

Următoarea sesiune parlamentară a avut ca centru de interes pentru evrei proiectul de lege pentru dobândirea și pierderea naționalității române, la a cărui dezbatere au intervenit A. Stern, I. Pistiner și N. Lerner. Ei au susținut, îndeosebi, ca o condiție de a obține naționalitatea română să fie domiciliul și nu indigenatul. Se puneau problema basarabenilor care obținuseră un pașaport de emigrare în America în 1919-1921, dar nu-l utilizaseră, predându-și actele; ei erau astfel considerați străini, deși nu optaseră pentru altă naționalitate.

În acest demers, N. Lerner a fost susținut și de deputații P. Bețianu, M. Calistru, Gh. Lupașcu, P. Sfeclă, ș.a.

La discuția proiectului de lege asupra învățământului primar și normal primar, I. Pistiner a arătat că respectiva reformă putea dăuna școlii minorităților prin instruirea copiilor doar în limba oficială. B. Straucher a subliniat importanța sprijinirii de către Stat a școlilor minoritare și, înainte de toate, înființarea de școli publice teologice evreiești care să fumizeze pedagogi serioși și bine calificați. N. Lerner, M. Calistru, S. Weisselberger, dar și Schullerus, Möller, Polony ș.a. au făcut, alături de parlamentarii evrei, propuneri de amendamente (la articolele 7, 56, 161, privind protejarea școlilor confesionale, limba de predare și programa analitică, nelăsarea aplicării legii la liberul arbitru al ministrului instrucțiunii) care, toate, au fost însă respinse.

În sesiunea din 1924 - 1925, în discutarea răspunsului la Mesajul Tronului, Benno Straucher a evocat discriminările practice față de evrei în Bucovina și antisemitismul din viața publică, ceea ce însemna o violare a Constituției. Nu se acordau subvenții pentru instituțiile evreiești de educație, religioase și de binefacere. Minoritățile evreiești din Bucovina nu-i erau recunoscute drepturile cetățenești. În plan economic, anumite stări de lucruri îi nemulțumeau pe comercianții, meseriașii, micii industriași ca și pe muncitorii evrei.

Parlamentarii evrei au sesizat, de asemeni, forurilor legislative abuzurile Comisiei ce funcționa în județul Hotin pentru constatarea naționalității române și care, nerespectând, regulamentele și circularele Ministerului de Interne, escamota faptele de molestare a unor evrei, de violare a sinagogilor și pângărire a Vechiului Testament de către studenți și alți indivizi, cu ocazia judecării procesului lui C. Z. Codreanu, asasinul prefectului Manciu de la Iași.

Sesiunea 1925-1926 a fost dominată de elaborarea proiectului legii de organizare a învățământului particular (începută la sfârșitul sesiunii 1924-1925). Problema centrală era aceea a limbii de predare în școlile minoritare evreiești: idiș, ebraica sau limba statului. În această problemă, senatorul L. Țirelsohn a susținut că nu legea putea fixa limba maternă. Nathan Lerner a prezentat situația școlilor evreiești din Basarabia desființate nemilos de ministrul Angelescu și problema manualelor didactice în limba ebraică, neexaminată și neaprobată de minister. A. Stern a cerut să se recunoască comunităților culturale și bisericești statutul de persoane de drept public și a combătut interdicția de a se înființa școli normale evreiești care să constituie baza edificiului școlar. Au mai intervenit în dezbaterile proiectului: Sallo Weisselberger (care a cerut ca alegerea limbii de predare să fie lăsată la latitudinea fiecărei școli), I. Pistiner, B. Straucher. Multe din amendamentele propuse nu au fost aprobate.

O altă lege importantă a acestei legislaturi a fost proiectul legii electorale, la a cărei dezbateri deputații S. Weisselberger și L. Țirelsohn au arătat că, prin modul de împărțire a circumscripțiilor electorale, se împiedica o echitabilă reprezentare a orașelor și satelor, ceea ce era în detrimentul reprezentării minorităților (și contrazicea art. 64 din Constituție). Întrucât mandatele pentru Senat se obțineau prin alegeri indirecte și numiri de către guvern, evreii aveau puține șanse de a fi reprezentați. De asemenea, au ridicat problema reprezentantului cultului mozaic în Senat.

În sesiunea 1926 - 1927 s-au făcut remarcate intervențiile deputatului Mayer Ebner care a făcut o interpelare privitoare la agitațiile de la Cernăuți prilejuite de reintroducerea examenului de bacalaureat și soldate cu maltratarea prof. Diaconescu și uciderea elevului Falik de către elevul Totu din Iași. Acest fapt a avut ca repercursiuni o creștere a propagandei antisemite din Basarabia (semnalată și de deputatul Aron Gendrich).

M. Ebner a anunțat punerea la dispoziția Facultății de medicină din Cernăuți a unor cadavre evreiești, deși studenții evrei nu o mai frecventau din cauza terorii instaurate; a intervenit în favoarea celor care, primind cu întârziere sentințele date de comisiile de apel, au întârziat să facă recurs la Curtea de Casație în legătură cu dobândirea naționalității române; a solicitat o impozitare corectă (de 20%) a proprietarilor de case, în baza declarației lor, a intervenit

pentru vechii chiriași (evrei) ai prăvăliilor din palatul Primăriei din Cernăuți care își pierduseră drepturile în urma unei licitații publice și în alte probleme.

Alte probleme de interes general intrate în discuția camerelor legiuitoare și în care au intervenit deputații evrei au fost: bugetele generale ale Statului (B. Straucher, I. Pistiner), legea pentru reglementarea conflictelor de muncă (D. Gherea, I. Moscovici), legea pentru îmbunătățirea stării materiale a funcționarilor și pensionarilor statului (I. Pistiner), legea pentru exercițiul dentisticeii, legea pentru unificarea contribuțiilor directe și pentru înființarea impozitului pe venitul global (I. Sanielevici), legea asupra persoanelor juridice (I. Pistiner), legea pentru reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași (B. Straucher, I. Pistiner, N. Lerner), legea minelor (I. Pistiner), legea pentru reprimarea unor noi infracțiuni contra liniștei publice (I. Pistiner), legea pensiilor (I. Pistiner), legea pentru unificarea administrativă (I. Pistiner, B. Straucher), legea de prelungire a contractelor de închiriere (H. Streitman, Carol Klüger, I. Niemirower) ș.a.

Trebuie să observăm că întreaga activitate parlamentară a acelei perioade, indiferent de coloratura politică a guvernelor ce se succedau, urmărea crearea unei Românie moderne și dezvoltate în plan economic. Iar parlamentarii evrei și-au adus contribuția lor.

Să ne oprim puțin asupra unei secvențe a sesiunii parlamentare 1926-1927. La putere se afla generalul Averescu, care-i biruise în alegeri pe liberali. Tot atunci intraseră în Senat rabinul Leib Țirelsohn și Carol Klüger, ca independenți, iar în Cameră dr. Mayer Ebner aflat în fruntea mișcării sioniste din Bucovina. În Mesajul Tronului (care semnală principalele probleme ce trebuiau să stea în atenția forurilor legiuitoare), a fost amintit și „proiectul pentru stabilirea relațiilor dintre diferitele culte și Stat într-un spirit de echitate, menit să statornicească pacea sufletelor la minoritățile confesionale și etnice din țară”.

În discutarea Răspunsului la Mesajul Tronului, parlamentarii evrei au ridicat deschis problema antisemitismului. Există, în speță, trei luări de cuvânt ale lor; două ale senatorilor L. Țirelsohn și Carol Klüger și una a deputatului Mayer Ebner. Toate cele trei cuvântări se referă, în special, la agitațiile antisemite care luaseră forme violente în acei ani.

Prima cuvântare, a rabinului Țirelsohn (în ședința Senatului din 25 noiembrie 1926) a avut o soartă ciudată⁶.

Oratorul a fost acuzat că a ofensat poporul român învinuindu-l de antisemitism și că prin discursul său a încercat să discrediteze țara în fața opiniei publice din străinătate.

În consecință, Senatul a decis ca discursul rabinului Țirelsohn să nu fie publicat în *Monitorul Oficial*^{7,8}.

Drept care, rabinul Țirelsohn trimite o telegramă președintelui Senatului în care reafirmă că nu a rostit nici un cuvânt împotriva poporului român și face comunicarea că-și dă demisia, nemaiparticipând la lucrările Senatului (demisia este primită și se alege un alt senator de Lăpușna)⁹.

În *Curierul Israelit* nr. 41 din 21 decembrie¹⁰ este pus în antiteză discursul rabinului Țirelsohn cu acela al deputatului ucrainean Krakalia, plin de violențe de limbaj.

Este inexplicabil și nejustificabil - arată ziaristul - cum același Parlament adoptă o atitudine față de un deputat ucrainean violent și alta diametral opusă față de un senator evreu care face o discuție pur teoretică. „Urmările unor asemenea porniri nu pot fi decât nenorocite și pentru armonia între populațiile țării și pentru interesele generale ale Statului”.

În dezbaterile parlamentare asociate acestui „caz” s-au auzit însă și voci favorabile unei bune comprehensiuni interetnice.

În spiritul Mesajului și răspunsului la Mesaj, senatorul averescan din Cernăuți, Radu Sbierea afirma: „...Cu minoritățile... trebuie să procedăm în așa chip, încât să le asigurăm pacea sufletească” și enunța nevoia unei politici de înțelegere în cadrul ideii de Stat român⁷.

În ședința Senatului din 25 nov. 1926, un alt senator, I. G. Stoian⁷, vorbind despre politica minoritară recunoștea și el că: „În ceea ce privește politica minoritară, d-lor, politica minoritară este necesar ca să-și urmeze linia pe care a trasat-o, cu toată semnificația, guvernul actual, înlesnind intrarea în Parlament și plăcerea de a colabora cu noi atâția reprezentanți ai minoritarilor...”

Suntem fericiți să ascultăm pe minoritari ori de câte ori cer drepturi și să-i satisfacem în limitele Statului național român...

Noi dorim ca toți acești oameni să simtă că nicăieri nu se poate trăi mai bine decât pe pământul românesc, sub oblăduirea Regelui Ferdinand I.

Aceasta este politica cea mai sănătoasă și a nega drepturile minoritarilor este să închizi ochii și să astupi urechile”.

În încheierea acestor scurte „însemnări parlamentare” ne vom îngădui, pentru a circumscrie mai bine poziția reprezentanților evrei în acest for, să reproducem mai pe larg conținutul a două discursuri semnificative: primul, al deputatului Carol Klüger, iar cel de al doilea, al deputatului Mayer Ebner.

După ce exprimă o sumedenie de doleanțe de ordin economic și financiar ale provinciei Bucovina, Carol Klüger¹¹ cere permisiunea de a adăuga câteva cuvinte în calitatea sa de reprezentant al evreilor.

Reamintește că: „În ceea ce privește caracterul poporului român, toleranța și bunătatea sufletească constituie latura sa nobilă. Dar nu împotriva poporului român mă plâng eu, ci împotriva aceluia care predică intoleranța, spiritul de

șicană, robirea noastră; împotriva acelor care tulbură tineretul, asmuțindu-l la violență și agitând sufletele curate ale tineretului.

Sufletul tineretului este larg deschis învățăturilor frumoase și nobile, el este accesibil principiilor de solidaritate socială și înfrățire omenească; de ce atunci, în loc de iubire, să i se predice ura și zavistia?

Am protestat împotriva acelei toleranțe care s-a manifestat când ici, când colo, cu ocazia exceselor comise în contra evreilor. D. ministru (Octavian Goga, ministru de interne - n.n.) mi-a promis că se va aplica în mod sever legea și a declarat cazul Falik ca unicul incident din mișcarea studențească întâmplat în timpul ministeriatului d-sale.

Trebuie însă să atragem atențiunea d-lui ministru asupra evenimentelor care s-au petrecut chiar acum, în ultimele zile. Călători evrei au fost maltratați prin trenuri și aruncați din compartimente. La facultatea de medicină din București, studenții evrei sunt aproape zilnic bătuți până la sânge și împiedicați de a uza de dreptul lor sfânt și natural de a învăța. Astfel, studențimea a introdus *via facti numerus clausus* care, dacă lucrurile vor continua astfel, se va transforma în *numerus nullus*, căci înscrierea la facultatea de medicină a devenit pentru studenții evrei o adevărată primejdie a vieții și sănătății lor. Să se închidă oare sfântul teritoriu al Științei cu sârmă ghimpată?... Oare n-au contribuit evreii din întreaga lume la comorile acestei științe? Este, oare, în interesul Statului sau în interesul națiunii să se suprime emulația spirituală? Oare Mayerson și Bergson au păgubit patria lor franceză, Einstein și-a păgubit patria sa germană sau Freud patria sa austriacă?...

Noi, evreii, ne străduim cinstit să ne creștem copiii în acest spirit și să aprofundăm istoria și cultura poporului român, să învățăm și să folosim limba românească. Trebuie deci și în această privință să resping cu toată energia afirmațiunea... cum că evreii din Bucovina n-ar voi să învețe limba românească! Progresele copiilor noștri, care învață de ani de zile în școli curat românești, în școlile secundare din Bucovina, toate cu limba de predare românească, progrese apreciate de profesorii români, desmint pe deplin toate afirmațiile contrarii, oricine ar fi acela care le face.

Dar acest spirit trebuie încurajat cu dragoste și înțelegere și nu împiedicat prin asprime și lipsa de prevenire. Poporul român trebuie să-și dea osteneala de a căuta să ne cunoască, să ne apropie și să ne aprecieze mai bine pe noi, evreii, tot așa cum și noi căutăm această apropiere...

Tocmai acum, la discuția acestui răspuns la Mesaj, s-a afirmat în acest onorabil corp matur că în țara noastră nici nu ar exista antisemitism. Dați-mi voie, domnilor, să văd o adevărată consolare în această declarație a onor corp matur și recunoașterea că respinge în unanimitate antisemitismul, că privește

ideea antisemită ca pe un fenomen patologic ale cărui manifestări nu pot fi decât dăunătoare interesului statului.

Aceasta ne dă speranța că se vor lua de organele competente măsurile necesare pentru împiedicarea pe viitor a oricăror manifestațiuni de această natură”.

Legat de același răspuns la Mesajul Tronului, în ședința Camerei din 15 decembrie 1926¹² Mayer Ebner a arătat că, deși era deputat, venise momentul să trateze în calitate de reprezentant evreu chestiunea evreiască din România pe care o considera „o rană deschisă a vieții noastre publice”.

După ce a făcut un scurt istoric al așezării evreilor și al dinamicii lor socio - economice a remarcat:

„Se afirmă că antisemitismul e o problemă mondială a tuturor epocilor, că a existat întotdeauna și că deci e o mișcare întemeiată. Dar fapt e că pretutindeni și în toate timpurile fiecare minoritate distinctă e făcută responsabilă de toate neajunsurile survenite majorității înconjurătoare. În China, cu populația sa de ... de milioane de locuitori, creștinii joacă rolul evreilor. În lumea Islamului creștinii și evreii sunt urâți și disprețuiți, iar în America, negrii.

Conștiința în trezire a popoarelor a căutat pretexte pentru ura contra evreilor și aceste pretexte au fost mai întâi de natură religioasă, apoi economică și culturală. Antisemitismul s-a desfășurat în mod felurit, în diferite țări. În Rusia a fost brutal, în Polonia economic, în Austria mai mult literar și în Germania curat științific...

Latura economică a antisemitismului modern e o problemă mai serioasă cu care ne putem ocupa cu deplină sinceritate și obiectivitate.

După vederile renumiților învățați Sombart și Roscher, noi am avut funcțiunea istorică de a completa în țările în care nu există o clasă comercială națională, ca bunăoară Polonia, această lipsă economică. Și Spania a înflorit atâta timp cât au locuit evreii într-însa și a decăzut din grandoarea ei când i-a izgonit. Olanda, Anglia și alte țări s-au ridicat când au deschis porțile evreilor. Acestea sunt faptele istorice, care se pot diminua, dar nu se pot desminți.

Dacă studiem și observăm rolul economic pe care îl jucăm în Stat, rezultă mai întâi că nici un motiv nu am dat pentru ură și dispreț. Chiar dacă porniți de la punctul de vedere că suntem economicește prea puternici și că constituim o piedică pentru dezvoltarea unei clase naționale, a unei industrii sau a unei meserii naționale, nu rezultă din aceasta că trebuie să ne disprețuiți sau chiar să ne urâți”.

Apoi, după ce a amintit că Liga Apărării Naționale Creștine ar dori să rezolve chestiunea evreiască pe calea forței¹³, Mayer Ebner a spus în continuare:

„E un fapt cunoscut, că evreii sunt hiperpatrioți în țările în care sunt tratați bine și chiar în România evreii și-au îndeplinit datoriile lor civice într-un timp când nu erau încă cetățeni cu drepturi egale”... și a arătat că în sesiunea trecută și

ministrul instrucțiunii, prof. Petrovici, vorbind despre minorități în general a spus că: „există trei posibilități de a trata minoritățile: Prima, a le izgoni, aceasta este imposibil. Secunda, a le lua drepturile; aceasta ar fi o greșeală. Rămâne numai calea să ne înțelegem cu ei”.

După care, Mayer Ebner a continuat: „Gândiți-vă d-lor deputați, că n-a existat și nici nu va exista niciodată o iredență evreiască. Nu pierdeți din vedere faptul, că evreii păstrându-și specificul național și cu toate că îngrijesc cultura lor națională și-au însușit cel mai bine limba Statului și s-au familiarizat cu cultura românească, fiind în stare, ceea ce au dovedit prin exemple cunoscute, de a aduce pentru ea sacrificii mari.

Tratați bine pe evreii din țară, transformați egalitatea legală, într-una de fapt și recunoașteți egalitatea noastră și veți avea o evreime, care e tot atât de patriotică ca și d-voastră.

Înțelegerea prietenească e cel mai bun mijloc pentru soluționarea chestiunii evreiești din România... antisemitismul nu e altceva decât o rătăcire spirituală și străduințele Ligii Apărării Naționale Creștine e cu neputință să-și ajungă scopul și încercarea de a transmite în fapt programul Ligii Creștine ar avea ca urmare o dăunare grea a țării...

Dreptatea e fundamentul tuturor statelor și dacă prejudecăți, ură și dispreț sunt cauzele de acțiune a oamenilor de Stat, conducători și responsabili, atunci e zdruncinată această temelie și acest Stat încetează de a fi un stat constituțional...”.

Din cele reproduse mai sus și așa cum va arăta mai târziu un deputat, Horia Carp¹⁴, rostirile deputaților evrei, chiar dacă uneori n-au fost reproduse în Monitorul Oficial, s-au referit la problemele și nevoile etniei lor, încercând, fără a reuși totdeauna, să aducă clarificări și îmbunătățiri ale legilor în spiritul democrației și încetării abuzurilor.

Cuvântul lor se adresa țării în ale cărei destine credeau și de care erau indisolubil legați atât în vremuri bune, cât și în vremuri de restriște¹⁵. Ei se adresau poporului român cu care trăiau împreună, de veacuri, în frățească înțelegere.

Ada FELAN

NOTE

1. Vago B, *Alegerile din România între cele două războaie*, Toladot, nr. 2, mai-iulie 1972, p. 10-21
2. Landau Michel, *Evreii în Parlamentul român*, Toladot, anul 3, nr. 7, august 1974, p. 16-24.
3. *Monitorul Oficial*, Dezbaterile Camerei Deputaților (M.O.) nr. 45, 21 aprilie 1923, p. 1. 169.
4. *M.O.* nr. 46, 24 aprilie 1923, p. 1. 187.
5. I. Reichman - Șomuz, *Înainte și după începerea agitațiilor studențești din România*, Toladot, an 4, nr. 10, iulie 1975, p. 13.
6. *Adevărul*, an 39, nr. 13.175, 27 noiembrie 1926, *Buletinul Senatului*, p. 3.
7. *Monitorul Oficial*, Dezbaterile Senatului (M.O.S.) nr. 6, 4 dec. 1926 (Ședința de joi 25 noiembrie 1926), p. 45.
8. *Adevărul*, an 39, nr. 13.176, 28 noiembrie 1926, *Buletinul Senatului*, p. 3.
9. *Curierul Israelit* (C.I.), an XIX, nr. 40, 5 decembrie 1926, Demisiunea d-lui rabin Țirelsohn, p. 3.
10. *C.I.*, an XIX, nr. 41, 21 decembrie 1926, *Două măsuri*, p. 3.
11. *M.O.S.*, nr. 10, ianuarie 1927 (Ședința din 3 decembrie 1926).
12. *M.O.*, nr. 21, 11 ianuarie 1927, p. 402 - 405.
13. LANC cerea excluderea din armată a evreilor, rezilierea contractelor pădurilor statului, exproprierea proprietăților urbane și rurale evreiești, introducerea lui „numerus clausus” și chiar izgonirea evreilor din România.
14. Carp H., *Discursuri parlamentare*, *Atelierele Adevărul*, 1926, p. 9.
15. L. Benjamin, *Evreii din România Mare /1919-1944/*, în vol. *Contribuția evreilor din România la cultură și civilizație*, coord. generală acad. N. Cajal, dr. H. Kuller, Buc., 1996.

PC-ul - un auxiliar prețios în munca de cercetare

Centrul de istorie deține un fond de circa 75 000 fișe de presă. Cu intenția realizării unei bibliografii analitice a presei evreiești din România - în primul rând cea de limba română - au fost cercetate aproximativ 100 de periodice și regestate principalele articole, studii, informații. Fișele rezultate conțin: toate datele bibliografice ale publicației din care au fost excerptate; regeste din textele considerate importante pentru cercetarea istoriei evreilor din România.

Pe baza materialului recoltat și verificat s-au alcătuit, din primul lot de circa 20 000 de fișe, un număr de fișiere (20 de cutii) alcătuite pe principiul clasificării tematice (zecimale, 18 clase tematice discriminate ad hoc) cronologice și geografice.

În urma dotării Centrului de istorie cu PC-uri și dat fiind existența unui lot imens de fișe neprelucrate (circa 55 000) s-a trecut de la începutul anului 1997, în scopul îmbunătățirii modalităților de căutare și regăsire (exhaustivă), a sporirii vitezei de căutare a informațiilor (și implicit a timpului de răspuns etc.), la înmagazinarea stocului de fișe în memoria calculatorului și realizarea unor forme de vizualizare editare pertinente.

Pachetul de programe utilizat este CDS/ISIS, adaptat bazei de date de tip informare-documentare cu indexare automată a cuvintelor cheie (termeni de tezaur).

Introducerea datelor se realizează într-un format prestabilit, pe un ecran dispus în patru „câmpuri” adaptate pentru identificarea: identității sursei (arhivă, cod, cutie), cronologiei (an, lună, ziua), topografiei (localitate, județ etc.), subiectului (tema majoră disociată după actanți, acțiuni, instituții, opere ș.a.). Fiecare fișă de presă, clasificată zecimal (în cele 18 clase amintite) și orânduită tematic după conținutul concret al fiecăreia (individualitatea fișei - ceea ce sporește considerabil numărul sub-claselor și sub-sub-claselor înmagazinate în calculator - permite combinarea lor (vizual sau editat la imprimantă) în forme și timpi greu de realizat cu un fișier clasic (manual).

Întrucât *fișa de presă* totalizează, în medie, peste 500 de semne și câteva zeci de sintagme (în numeroase propoziții) ea nu este introdusă în PC tale quale, ci drastic redusă la 1-2 sintagme relevante și decisive (cuvinte cheie - grupări de

cuvinte semnificative și decisive pentru fișa respectivă): de importanță nodală pentru reușita procesului de stocare și prelucrare prin calculator, devine astfel munca specialistului indexator care, prin sublinierile operate direct pe fișă, indică unitățile semantice cari urmează a fi prelevate de operatorul-introducător.

După realizarea operațiunii de mare dificultate (selecție de termeni, constituirea cuvintelor-cheie de tezaur, indicarea sintagmelor etc.), pe care am întreprins-o pe un prim lot de circa 15 000 fișe, mărturisesc că, pe măsură ce-mi trec tot mai multe texte prin „filtru”, mă conving de uluitoarea varietate a „materiei” - și ipostazelor ei - din care s-a constituit istoria evreilor din România, cel puțin în ultimele două secole asupra cărora presa evreiască a stăruit mai mult în anii ei de apariție. Mai mult, se poate spune că nimic nu i-a rămas străin respectivei prese în materie de devenire „evreo-română” pe aceste meleaguri: evenimente, instituții, personalități, înfăptuiri, opere, pătimiri, biruințe s.a.m.d.

Dar câte cuvinte ar fi necesare pentru indicarea tuturor acestor Oameni, Fapte, Întâmplări... sau, altfel spus, câte cuvinte ar trebui să cuprindă un imaginar dicționar al istoriei evreilor din România? Întrebarea s-ar fi așezat în zona utopicului cu numai câteva decenii în urmă; azi putem (însă) „încărca” memoria calculatorului cu oricâte sute de mii de termeni expresivi (pregnanți, relevanți, decisivi, concludivi) care să ne trimită la tot atâtea ipostaze majore sau minore din viața - politică, socială, economică, culturală, spiritual-religioasă, mentală, caracterologică etc. etc. - comunitară sau societală, ca și din zona vieții cotidiene, altă dată omisă în favoarea celeia publice sau doar a marilor evenimente.

PC-ul deschide astfel perspectiva unei uluitoare exhaustivități până la dimensiunea ...infinitalului uman „mic”, a individului anonim dornic și el, în atâtea împrejurări, să fie păstrat de memoria colectivă.

Iată, dar, că s-a ivit posibilitatea tehnică pentru un atare demers. Este însă, oare, ea și de folosit?! Nu se va bloca, oare, lumea de atâtea informație?! Nu se va produce, oare, o amalgamare a esențialului cu accidentalul - și tocmai într-o epocă în care *selecția* devine o condiție a înaintării prin oceanul de „biți informaționali” care copleșeste de pretutindeni?!

Cu istoria evreilor din România și cu evreii din România nu ne aflăm încă în acest stadiu: petele albe, chiar și în domenii majore ale socialului (ca să nu mai vorbim de cele ale individualului) sunt mai numeroase decât cele acoperite; capitole întregi din istoria culturală, spirituală, economică, politico-juridică, religioasă ș.a. sunt încă în suferință din pricina unei documentări nesatisfăcătoare și insuficiente.

Din prelucrarea de până acum a *fișelor de presă*, la care mă refer aici, au rezultat câteva bune zeci de mii de cuvinte-cheie desemnând personalități, localități cu evrei, instituții, așezăminte, acțiuni de interes comunitar, evenimente

ale obștii, evenimente politice generale în care etnia a fost implicată ș.a.m.d. Enumerarea lor, în speță listarea tezaurului de termeni, operată deja, cuprinde tot atâtea pagini câte însumează Buletinul nostru. Numai listarea personalităților, discriminate pe domenii (științe, arte, litere, afaceri, viață comunitară, mozaism etc.), a necesitat 40 pagini de imprimantă, cuprinzând peste 2 000 de nume. Este de la sine înțeles ce volum ocupă tezaurul de termeni denumind puzderia de instituții comunitare - centrale și locale, din trecut și până la zi. Fie și numai îmjhebarile sioniste (organizații, cercuri, cluburi, manifestări formalizate etc.) pe parcursul doar a circa un secol (1860-1948) suscită câteva mii de... denumiri.

În situația dată, pe măsură ce PC-ul va fi tot mai încărcat cu informația provenită din fișele de presă, la care în timp se vor adăuga și datele rezultate din prelucrarea Arhivei de documente a Centrului de istorie, a celorlalte fonduri ale Centrului (fondul de conferințe FCER - circa 500 de conferințe performate într-un răstimp de peste un deceniu, cele mai multe referitoare la evreii din România; fondul de carte, regestat și adnotat; fondul de benzi video, regestat; fondul de înregistrări audio - memorate ș.a.) problema editării va deveni tot mai costisitoare și anevoioasă. Se va da prioritate formelor de vizualizare pe care cei interesați să le poată utiliza prin folosirea nemijlocită (prin vizualizare) a calculatorului. În cazul acestei aplicații s-a optat pentru trei formate de vizualizare care să acopere cerințele de bază ale utilizatorului. Primul format conține câmpurile: tema propriu zisă, cod înregistrare, cod fișă, cutie ș.a. Al doilea format conține: tema propriu zisă, cod înregistrare, cod fișă, cod cutie, an, eveniment etc., localitate, instituție, personalitate, publicație, domeniu și este destinat cercetărilor efective pe un subiect dat. Al treilea format conține toate câmpurile introduse și este utilizat, de obicei, pentru validarea informațiilor introduse.

Menționăm că în toate cele trei situații, cercetătorul - după ce a beneficiat de înlesnirile indexărilor automate și corelațiilor posibil de stabilit cu ajutorul PC-ului, urmează abia să treacă la munca propriu zisă de folosire a fișei concrete (din fișierul orânduit numeric după codul cutiei și codul fișei) cu toată bogăția ei de informație și trimiteri la materialul de presă excerptat; și de aici la toate celelalte demersuri de cercetare analitică și sintetică necesare.

*

Anexăm, spre exemplificare, doar o simplă listare a unora din termenii de tezaur din categoria „instituții” și „personalități”.

Hary KULLER

Anexă

Tezaur de termeni stocați în PC

- Exemplificare -

- Asociația Baron M. de Hirsch 1887
Asociația cadrelor didactice
Asociația „Casa evreiască”
Asociația comercianților de cereale
Asociația Corpului didactic israelit din România
Asociația culturală a femeilor evree
A.C.F.E.
Asociația culturală Hebronia
Asociația culturală și sportivă Bar Kochba
Asociația de asistență „Concordia”
Asociația didactică israelită
Asociația evreilor pământeni A.E.P.
A.E.P.: secții locale
A.E.P.: filiale
Asociația evreilor români A.E.R.
Asociația „Ezra”
Asociația foștilor deportați din Transnistria
Asociația foștilor elevi ai „Gimnaziului evreiesc”
Asociația generală a corpului didactic israelit din țară
Asociația generală a evreilor pământeni
Asociația generală a învățătorilor evrei din România
A.G.I. pământeni; congrese
Asociația generală a presei
Asociația generală pentru ajutor
Asociația generală pentru ajutor reciproc a Congresului didactic din școli israelito-române
Asociația generală a sioniștilor din România
Asociația generală a studenților din România
Asociația generală a studenților evrei
Asociația generală a studenților evrei din București
Asociația generală a studenților evrei filiale, secții
Asociația Hatalmid
Asociația Israelită Chevra Kedoșa
- Asociația Chevra Kedoșa Cluj
Asociația Iehudit Cluj
Asociația Junimea evree
Asociația Jung-Iudo Bistrița
Asociația Kultur-Liga Cernăuți
Asociația librarilor din România
Asociația Mazel-Tov Vaslui
Asociația meseriașilor Poale Zedek: pe localități
Asociația meseriașilor și negustorilor români și evrei din jud. Putna
Asociația națională a evreilor din Maramureș
Asociația pentru ajutorarea evreilor din Palestina
Asociația pentru sprijinirea marinei palestiniene din România
Asociația Prietenii colonilor școlare
Asociația prietenilor Universității din Ierusalim
Asociația rabinilor din Ardeal și Banat
Asociația Sas Chevra
Asociația sportivă evreiască Aurora
Asociația sportivă evreiască din Transilvania
Asociația sportivă Haggibor
Asociația sportivă Macabi
Asociația sportivă și muzicală Hekoah
Asociația școlilor evreiești
Asociația tineretului sionist A.T.S. pe țară, secțiuni, filiale, din Vechiul Regat
Asociația scriitorilor și publiciștilor idiș din România
Asociația sefardă
Asociația sioniștilor centriști
Asociația tineretului evreiesc din țară 1909
Asociația titraților evrei Unirea
Asociații studențești sioniste:
1. Hebronica
2. Cercul academic
3. Avidah
4. Asahar

5. Kadimah
6. Psihe
Asociațiunea „Drepturile” a evreilor care
au satisfăcut legea de recrutare
Asociația generală a israeliților
pământeni. Consiliul Central
Asociațiunea generală a israeliților
pământeni
Ateneul Român-conferențieri evrei
Azile bnei Israel (Congres)
Aurora societate de gimnastică, scrimă și
lectură
Aviva Barisia în Transilvania
Avadat Hasdaura
Avodah
Azil „Regina Elisabeta”

Personalități/Rabini

Abraham Joșua (Johoșua)
Iacob Almuly
dr. Heinrich Alperin
dr. Meir (Moritz)
dr. Avram (Abraham) M.
Haim Moșe Bejarano
Bezalel Hakohen
Avner Cassvan (Kassvan)
Sabetai Djaen
Friedman-Ștefănești
Matitiahu
dr. Moses Gaster
Ati Gutman
M. I. Gutman
Țvi Herș Guttman
Hager Vijnifer Rebe
David Hailperin
dr. M. A. Halevy
Natan Hanover - Iași
Iacob Șelomo ben Aroyo (Aravi)
Iosef David zwolever (Iosef David
Hakohen) - Iași
Isac Hahambașa - Iași
Landau Efraim
familia Landman
Antoine Levy
Pethahia Lida-Iași
A. L. Lobel - Bacău
Meir Leibuş Malbim
dr. Mark - Cernăuți
Menahem Nachum bar Israel-Ștefănești
Mordehai ben Moșe Haim, hahambașa
Moldova

Naftali Hakohen - Iași
dr. Ernest Neuman - Timișoara
dr. Iacob Isac Niemirower
Ieheskiel Paneth
Menachem Pappo
A. Z. Portugal
Isac Iosef Rokeah
Roller Benzion-Buhuși
Rosen Abraham Leib
Rosen Elias-rabin la Auschwitz
Rosen Moses
Șaim (Isaia) ultimul hahambașa al
Moldovei
Șafran Bezalel - Bacău
dr. Șafran Alexandru
Iacob Meir Spilman - Craiover Ruv
Taubes Aron Moise - Iași
Taubes Iacob - Iași
Taubes Mehel - Vaslui
Taubes Șmil Șmelke - Iași
Taubes Șulem - Botoșani
Taubes Chaim - Botoșani
Taubes Aizic - Focșani
Taubes Ițhok Aizic - Vaslui
dr. Taubes S. - București
Teitelbaum - Sighet
Teitelbaum Moise
Teitelbaum Zalman Leib
Teitelbaum Haim Zvi
Teitelbaum Ixiel Iehuda
Teitelbaum Ioel - Satu Mare
Haim maier Thenen
Țirelsohn - Chișinău
Weiss Săpânțer Rebe
Weiss Iosif Maer
Weiss Ițhoc
Weiss Iosef Haim
Weiss Abeș Horowitz (ginerele rab.
Weiss)
Hager Mendele
Hager Burăh
Hager Isruel - Oradea
Hager Pinhas-Borșer Rebe
Hager Șmil Hodorov - Petrover Rebe
Hager Haim Maer - Oradea
Hager Mendele - Vișeu de Sus

Cantori

Iosef Almuli (sefard)
Moise Atlas
Solomon Faibiș

Ichil Feigenbaum
Josef Fried
Marcus Friedrich
Nathan Fuchs
Gurman-Cernăuți
A. Guttman
A. Hoffman
Iosif Keller
O. Kopfstuck
Șneer Ksiodzowsky
Jehuda Leib Lewin
L. Morgenstern
S. M. Perlman
L. Pollak
Alberto Della Peregola
I. Rabinovici
E. Roth
Rafael Ruwinsky
Schachter
Moritz Sonntag
Haim Țipres
Bernhardt Wladowsky
Abraham Sukenik
Gerson Weiss

Organiști în sinagogi

Isac Bein
Heinrich Feigenbaum
Leon Greif
L. Low
J. Paschill
Aron Wecker

Rabini din Transilvania

Abraham ben Izsak Russo
Chorin Aron
Cohen Iosif
Danzig Samu
dr. Eisler Matyas
Feldmann Samuel
Fried Jozsef
Friedmann Abraham
Fuchs Beniamin
Glasner Akiba
Grunwald Eliezer David
Grunwald Iuda
Kahane Chaim Arie
Kahan Iuda Leib
Kecsemeti Lipot
dr. Kohut Șandor
Kunstadt Izshak
Landesberg Izsak Aron
Landrou
dr. Lowy Mor
Mendel Menahem Jakob Jozsef
Oppenheim Hirsch David
Papp-Rosenberg Lajos
Rosenberg Aron
Rosenfeld Mozes
Stern Gerson
Teitelbaum Chaim Zvi
dr. Singer Jakab
Stern Menachem Mendel
Tabak Șelomo Leb
dr. Weinberger Mozes
Weisz Kolonimusz
Wolf Benjamin Zev

ANALIZA CRITICĂ A IZVOARELOR ARHIVISTICE ȘI A SURSELOR BIBLIOGRAFICE PRIVITOARE LA EVREII DIN ROMÂNIA ÎNTRE ANII 1940-1944*

Introducere

Destinul evreilor europeni în deceniile patru-cinci ale secolului nostru constituie nu numai una din problemele acute ale istoriei contemporane, ci și un capitol important al istoriografiei celui de-al doilea război mondial, necesar a fi asimilat și în medii academice. Acest capitol reclamă nu numai cercetări istoriografice, ci și interdisciplinare de analiză psihologică, sociologică, politologică etc.: urmează a fi dezvăluite conexiunile și condiționările socio-economice, socio-culturale, ideologice, de psihologie colectivă ale unui caz de genocid, paradigmatic pentru epoca modernă.

Explorarea istoriografică a acestui caz s-a înscris de câteva decenii în preocupările unor istorici din Israel, Europa, Statele Unite și nu în ultimul rând din România.

Pentru evidențierea unicității cazului s-a introdus în literatura de specialitate termenul de Holocaust sau Shoach¹.

Stadiul actual al cercetării și al documentației de arhivă oferă suficiente dovezi pentru elucidarea dimensiunilor Holocaustului.

Și totuși, cercetările efectuate și lucrările alcătuite sunt departe de a răspunde la întrebări esențiale de felul:

- de ce și cum a fost posibilă exterminarea premeditată, metodică și sistematică a unei comunități umane pe criteriul unic al apartenenței etnice?

- cum s-a produs escaladarea de la prejudecățile antisemite la Holocaust²?

În opinia noastră, absența unor răspunsuri concludive la întrebările de mai sus se datorează, mai degrabă, unor cauze conjuncturale decât științifice. O atare concluzie se desprinde și din stadiul actual al disputelor în lumea istoricilor din Germania, Franța, S.U.A., România ș.a. Se afirmă chiar un punct de vedere negaționist în privința recunoașterii ansamblului

* Referat susținut la examenul de doctorat. Universitatea București, 12 iunie 1997.

faptelor și evenimentelor ce definesc preludiul și conținutul Holocaustului. Fie că se relativizează sau se neagă crima, fie că se justifică.

Căci, spre deosebire de istoricul care studiază un subiect azi devenit neutru, cum ar fi, spre pildă, războiul de 100 de ani, cercetătorul Holocaustului nu poate să nu-și afișeze poziția, opinia sa căpătând formă de judecată de valoare.

Aprecierea unui asemenea eveniment grav depinde de doctrina istoricului asupra omului, asupra destinului omenesc în general, asupra mecanismelor esențiale și a forțelor politice care au determinat cursul evenimentelor în epoca contemporană.

Confruntările actuale de idei în literatura istorică modernă pe tema Holocaustului reflectă și o prelungire a influenței, în anumite cercuri, a conținutului ideatic al teoriilor fasciste. Mistica naționalistă și tezele anticomuniste intrate în structurile ideologiilor fasciste sau etnocratice par a exercita o atracție puternică chiar și asupra unor istorici prestigioși³. Aici intră în joc factori infraraționali ai inconștientului și subconștientului, cât și faptul că supraviețuitorii „Gulagului” și ai terorii așa zisului regim comunist sunt de multe ori înclinați să se refere la Holocaust prin prisma propriei lor experiențe tragice, eludând, astfel, analiza particularităților și unicității cazului de exterminare totală a unei colectivități etnice.

Or, demersul științific în descrierea faptului istoric, în cazul nostru al crimelor împotriva umanității practicate de regimurile totalitare ale secolului XX, impune studierea fiecărei situații în sine, în asemănarea, dar și în ireductibilitatea ei. Fără această individualizare, cercetarea istorică rămâne la suprafața înțelegerii înlănțuirii evenimentelor care definesc ororile comise de diferitele tipuri de totalitarism.

Faptul că experiența tragică a „Gulagului” a favorizat apariția unui curent de revalorizare a mișcărilor și ideologiilor fasciste este, în opinia noastră, dovada unei acute crize în domeniul filosofiei istoriei.

Nostalgia după ideologiile încărcate de simbolurile misticii naționaliste atrage după sine, din câte se poate constata, mitizarea fascismelor și „spălarea” lor de răspunderile crimelor săvârșite.

Problema repunerii în prestigiu a totalitarismelor de dreapta într-o formă „igienizată” nu poate fi limitată doar la domeniul istoriografiei. În mod cert, acționează și interesele politice ale supraviețuitorilor sau continuatorilor respectivelor regimuri, care sunt animați de dorința unei restaurații. Iar știința istorică, din câte se pare, nu se poate sustrage jocului politic. Din acest motiv, dificultatea principală în abordarea temei privind Holocaustul sau, conform termenului ebraic, a Schoachului (catastrofa) rezidă nu atât în absența informațiilor arhivistice sau bibliografice, cât în

lipsa metodei analitice și în politizarea și distorsionarea evenimentelor.

Accesul la arhive pe tema Holocaustului în țările din Europa Occidentală, S.U.A. și Israel nu a întâmpinat și nu întâmpină dificultăți. Greutățile provin din dispersarea fondurilor arhivistice și din întârzierile în prelucrarea lor.

Deschiderea arhivelor în estul Europei, inclusiv în Rusia, constituie un eveniment important pentru completarea documentației privind destinul evreilor în această parte a Europei, în general, și în România în special.

*

* * *

A. Considerații privind situația fondurilor arhivistice românești.

Studierea istoriei evreilor din România între anii 1940-1944 este facilitată de bogăția informațiilor arhivistice aflate în arhivele din țară, în arhivele centrale ale statului român, cât și în cele locale.

Este de subliniat faptul că atât în arhivele centrale, cât și în cele teritoriale documentele privind problema evreiască se află cuprinse în fondurile generale ale organismelor superioare de stat, ale ministerelor de resort și ale organelor administrative locale. Abundența informațiilor dovedește că problema evreiască era o parte constitutivă a politicii interne și uneori chiar și a politicii externe a regimului antonescian. Documentele din fondurile ministerelor de resort și ale organelor administrative și militare locale și teritoriale sugerează existența unui vast aparat birocratic pus în mișcare, special, pentru transpunerea în practică a măsurilor care vizau direct populația evreiască. Așadar, fondurile arhivistice dezvăluie că politica în „problema evreiască” nu a fost un fenomen aleatoriu, ci s-a dovedit consubstanțială regimului antonescian. Ea nu a fost impusă din afară, ci a decurs din însăși esența și programul politic al regimului antonescian. Ea s-a afirmat ca o problemă de natură rasială⁴, ca o problemă economică, socială, culturală, propagandistică, ideologică, administrativă, militară, juridică în același timp. Ea a implicat măsuri represive și represalii în masă, cu caracter discriminator, pe considerente rasiale. Ea a îmbrăcat, însă, forme diferite în funcție de timp și spațiu: s-a delimitat, în metode și dimensiuni de politica generală „a soluției finale” promovată de Germania nazistă; a fost condiționată de contextul internațional general și de evoluția evenimentelor militare pe front.

Acoperirea documentară a concluziilor de mai sus este de o mare varietate. Avem în vedere documentele existente în:

Arhiva Națională Centrală Istorică⁵, în fondurile: Președinției Consiliului de Miniștri, Ministerului de Interne, Ministerului de Justiție,

Ministerului Propagandei, Ministerului Culturii Naționale și al Educației, Inspectoratului General al Jandarmeriei; **Arhiva Ministerului Apărării Naționale**, fondurile Marelui Stat Major și ale comandamentelor corpurilor teritoriale ș.a.; **Arhiva Serviciului Român de Informații** (fondurile documentar și penale în care se includ și cele câteva sute de dosare cu procesele Marelui Stat Major și ale altor protagoniști ai regimului antonescian); **Arhiva Ministerului de Externe** (în fondul „Problema Evreiască” și în fondurile referitoare la relațiile externe ale României, relațiile bilaterale cu diferite țări; de un interes deosebit sunt cele referitoare la relațiile cu Germania, Rusia, Ungaria, Franța ș.a.).

Judecând după experiența noastră de cercetare, documentația cea mai complexă o oferă fondurile aflate în A.N.I.C., în primul rând fondul Președinției Consiliului de Miniștri (Cabinetul conducătorului statului și Președinția în general).

În cele două structuri ale fondului P.C.M. se află concentrate documentele cheie elaborate pentru direcționarea și aplicarea principiilor politice ale regimului antonescian în general și ale politicii antievreiești în special.

Ele pun în evidență rolul primordial și decisiv al conducătorului statului în elaborarea și aplicarea politicii regimului în toate problemele țării, inclusiv în problema evreiască: de la stabilirea principiilor politice ale românizării și legislației antievreiești, de la dispozițiile privind represaliile și deportările, emigrările sau refuzul de a deporta evreii în lagărele naziste de exterminare, până la indicarea măsurilor restrictive în domeniul alimentației, al circulației sau... al măsurilor pentru salvarea pufului din plăpumile rămase de la evreii deportați din Bucovina⁶.

Documentele aflate în fondul Ministerului de Interne evidențiază căile administrative și de constrângere prin care au fost aplicate măsurile antievreiești⁷:

Fondurile arhivistice provenite de la Ministerului Culturii Naționale și al Educației conțin, la rândul lor, mărturiile licențierii evreilor din toate domeniile activității culturale, artistice, educaționale, eliminarea lor din toate gradele de învățământ, dar sugerează și regimul de ghetozare spirituală impus intelectualilor evrei⁸.

Fondul Inspectoratului General al Jandarmeriei conține documente relevante pentru desfășurarea procesului de deportare, fiind pregnant totodată pentru condițiile de existență impuse evreilor în lagărele și ghetourile din Transnistria.

Cu totul original și particular față de documentele existente în arhivele de stat se prezintă documentele existente în arhiva Centrului de

Istorie a Evreilor din România, care deține fondurile principale privind politica organizațiilor evreiești în anii prigoanei, poziția acestora față de autoritatea de stat și față de populația evreiască în contextul istoric dat.

Dacă documentele emane de organisme statale exprimă viziunea oficială asupra evreilor și problemei evreiești, documentele organizațiilor evreiești reflectă modul cum s-au autoperceput evreii, cum au acționat sau cum au încercat să acționeze pentru organizarea supraviețuirii lor; ele sunt izvoare de primă importanță care demonstrează delimitările politice diferențiate afirmate în cadrul colectivității evreiești, stratificările social-economice care s-au accentuat în contextul prigoanei.

Așadar, documentația arhivistică este de o varietate și vastitate greu de cuprins. Totuși, sunt câteva evenimente esențiale pentru care nu dispunem încă de o acoperire documentară corespunzătoare. Avem în vedere:

- împrejurările declanșării pogromului din Dorohoi (iunie 1940)⁹;
- scenariul coerent al desfășurării evenimentelor legate de pogromul din timpul rebeliunii legionare (București, ianuarie 1941)¹⁰;
- organizarea și declanșarea pogromului de la Iași (iunie - iulie 1941);
- colaborarea dintre unitățile armatei române și a Einsatzgruppe-lor D în execuțiile de masă din Basarabia și Bucovina (iunie-septembrie 1941);
- regimul lagărelor și ghetourilor din Transnistria;
- contextul acceptării și apoi al respingerii planului hitlerist de deportare a evreilor din România în lagărele naziste de exterminare (iulie - octombrie 1942).

NOTĂ: cunoaștem, doar, stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 29 septembrie 1942¹¹, când prof. Mihai Antonescu a recunoscut că naziștii au căpătat consimțământul său și al mareșalului pentru deportarea evreilor din România și apoi stenograma ședinței Consiliului din 13 octombrie 1942¹² când s-a hotărât stoparea deportărilor; sunt cunoscute, de asemenea, ordinele care s-au transmis pentru suspendarea acțiunilor de deportare în Polonia și Transnistria¹³.

Lipsesc arhivele Centrului Național de Românilizare și ale Comisariatului General pentru Problemele Evreiești - adică fondurile celor două instituții special create „pentru soluționarea problemei evreiești” fiind de o importanță deosebită.

Lipsesc fondurile arhivistice ale celor trei guvernăminte: Basarabia, Bucovina și Transnistria (documente provenite de la aceste guvernăminte se regăsesc doar incidental în unele fonduri arhivistice de la A.N.,

Nu avem nici o informație privind legăturile mareșalului Antonescu cu Ohlendorf, comandantul Einsatzgruppe-lor D. (În ajunul evenimentelor de la Iași reședința lor se afla la Piatra Neamț).

Din unele informații arhivistice rezultă că anumite categorii de documente ar fi fost distruse în toamna anului 1944¹⁴.

Multe din golurile mai sus menționate pot fi umplute, probabil, prin cercetarea arhivelor din Rusia, Ucraina, Germania, Israel și Statele Unite.

B. Criterii de clasificare și interpretare a izvoarelor arhivistice

Clasificarea categoriilor de documente arhivistice, care stau la baza cercetărilor noastre, urmărește evidențierea varietății izvoarelor, dar și punerea în lumină a dificultăților de interpretare pe care le implică.

Documentele pot fi sistematizate pe criterii tematice, cronologice sau după organizațiile emitente. Ele mai pot fi clasificate și după natura lor. Criteriul nostru taxonomic se bazează pe natura și conținutul documentului. Considerăm acest demers, în cazul de față, ca fiind cel mai operațional. În acest sens, disociem următoarele categorii: documente directivă; informative; instrucțiuni; statistici; corespondență; memorii; tabele nominale; documentele proceselor intentate celor implicați în guvernarea regimului antonescian.

Menționăm că disocierile operate se bazează, în principal, pe o sintetizare a experienței noastre de cercetare.

Nu avem intenția să fetișizăm documentul; avem, însă, convingerea că fără documentul de arhivă nu poate fi cuprins sensul evenimentelor. Din acest motiv încercăm să ne elaborăm o concepție și o metodologie de cercetare, selectare și interpretare a documentelor adecvate problematicii pe care o urmărim.

Pornind de la constatarea că în contextul regimului antonescian actul guvernării se înfăptuia, în bună măsură, pe baza directivelor conducătorului statului ce-și asuma puteri absolute, considerăm **documentele directivă** emanate de conducător ca fiind documente cheie. Ele sunt incontestabile, sub raportul relevanței lor, pentru înțelegerea evenimentelor declanșate; ele dezvăluie faptele așa cum s-au petrecut (Wie es eigentlich gewesen war, cum spunea istoricul german Leopold Ranke); ele sunt dovezi incontestabile că românizarea, evacuarea, deportarea au fost realități certe. Această concluzie se bazează și pe confruntarea respectivelor documente cu alte categorii de izvoare. Așadar, în cazul de față problema nu este dacă faptele reflectate de respectivele documente s-au petrecut ori nu, ci sensul sau semnificația faptelor. Aceleași fapte sunt, de multe ori, interpretabile de pe poziții diferite, în funcție de concepția

(filozofică etc.) cercetătorului.

Dacă documentele directivă sunt de o semnificație certă, documentele informative intră în categoria celor de o anume ambiguitate. Căci **documentele informative** pot fi și de dezinformare, intoxicare, exagerare sau diminuare (a unor evenimente), de distorsionare sau de răstălmăcire a faptelor la care se referă. Și, totuși, ele vin în mare măsură în completarea documentelor directivă. Cu toate distorsionările pe care le conțin sau le pot conține, aruncă o lumină asupra modului de transpunere în practică a directivelor primite. Ele dezvăluie, în același timp, modul și căile de integrare a aparatului administrativ și birocratic de stat în sistemul politic al regimului dat; cum trebuie să fie rapoartele ca să fie pe placul șefilor; care sunt suspiciunile și prejudecățile politice și ideologice ale epocii de care trebuie să se țină cont; cum funcționează și după ce principii se conduc serviciile secrete de informare ș.a. Iată doar câteva aspecte care dovedesc importanța acestui tip de document. Într-o categorie similară cu documentele informative intră, în opinia noastră și **corespondența**, căci și ea poate oferi elemente de dezinformare în privința exactității evenimentului la care se referă.

Nu credem că este necesar să ne oprim asupra importanței documentelor statistice.

Memoriile și actele personale sunt concludive pentru înțelegerea cotidianului evreiesc în epoca respectivă.

*

I. Documente directivă:

I.1. stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri și ale Consiliului de Cabinet în care sunt consemnate, printre altele: directivele date de conducătorul statului - în cadrul ședințelor de consiliu - și în problema evreiască, directive care, ulterior, se transmiteau sub formă de ordine (confidențiale și strict secrete) unităților în subordine.

O analiză de conținut a acestor stenograme, confruntarea lor cu alte izvoare arhivistice, cu presa etc. permit concluzia că în cadrul ședințelor respective au fost stabilite principiile politice, ideologice și programul de acțiune, printre altele și în problema evreiască. Ele reflectă, totodată, toate contradicțiile și ambiguitățile asociate politicii referitoare la evrei: oscilațiile dintre prevederile care vizau distrugerea ca stare civică și fizică a unor colectivități evreiești, până la compromisuri, concesi și măsuri de salvare. O analiză a discursului folosit devine relevantă pentru concepțiile ideologice și ideologico-politice ale conducătorului statului și ale membrilor cabinetului în respectivele chestiuni. Stenogramele au astfel și semnificația unor documente de mentalitate. De exemplu - credem a nu fi

întâmplător că pentru caracterizarea etniei evreiești sunt folosite expresii împrumutate din domeniul zoologiei și parazitologiei: neghină, vâsc, plagă, evreul fiind satanizat și considerat ca sursă a tuturor relelor în societate.

I.2. Ordine în rezoluție. Indicațiile mareșalului expuse în Consiliul de Miniștri, rezoluțiile sale puse pe rapoartele provenite de la șefii diferitelor departamente sau chiar pe memoriile unor persoane particulare erau transmise subalternilor sub forma **ordinelor în rezoluție ale conducătorului statului.**

NOTĂ: Având în vedere limbajul în care conducătorul statului formula aceste ordine, modul de a argumenta și justifica măsurile dictate în interpretarea istoriografică a acestor ordine apar particularități condiționate, la unii istorici, de concepția lor politică, politico-filosofică și ideologică. Astfel, unii cercetători iau la propriu aceste argumentații, considerând limbajul lor de o deosebită plasticitate și forță de convingere. La antipod, se conturează un punct de vedere care susține necesitatea analizei critice atât a stilului cât și a conținutului respectivelor argumentații¹⁵.

Credibilitatea acordată diverselor interpretări ale documentului istoric este un fapt subiectiv. Întrebarea se pune dacă există vreun criteriu care să permită disocierea dintre adevăr și fals atunci când propoziția are încărcătură emoțională, care nu poate fi controlată experimental! Raymond Aron, spre pildă, consideră că între neverificabil, incognoscibil și arbitrar distincția rămâne legitimă¹⁶.

I.3. Ordine circulare și instrucțiuni emise de autoritățile civile și militare centrale¹⁷ (încep de regulă cu fraza: „Domnul Mareșal Antonescu, conducătorul statului, ordonă următoarele”), prin care se transmiteau autorităților în subordine măsurile de restricție și de represalii ce urmau a fi aplicate în cazul evreilor: internări în lagăre și ghetouri, luări de ostatici, execuții în masă, evacuările din localitățile rurale, semiurbane și de importanță strategică, deportările în Transnistria, restricțiile de circulație, interdicțiile de aprovizionare ș.a.;

I.3.1. Ordonanțe emise, de regulă, de autoritățile locale prin care se comunicau prevederile ordinelor circulare;

I.3.2. Ordine și ordonanțe de revocare a ordinelor date (de ex. revocarea ordinelor de purtare a stelei galbene; de deținere de ostatici; de continuare a deportărilor ș.a.).

NOTĂ: Sunt izvoare de cunoaștere factologică care reflectă evenimentele în desfășurarea lor contradictorie. Confruntarea lor cu indicațiile conducătorului statului date în ședințele Consiliului de Miniștri și

în ordinele în rezoluție confirmă că, în conținut, ele se înscriu în linia politică generală elaborată de Mareșalul Antonescu.

II. Documente informative:

II.1. Rapoarte ale șefilor de departamente, ale guvernatorilor de provincii, ale unităților militare și civile către superiori și autorități superioare privind aplicarea măsurilor antievreiești;

II.2. rapoartele comandanților unor unități de jandarmerie în care se constată¹⁸:

- cazurile de asasinat în timpul pogromului legionar (București, 21-23 ianuarie 1941);
- descărcarea cadavrelor din trenurile morții în timpul pogromului de la Iași (29 iunie - 6 iulie 1941);
- moartea evreilor în ghetourile din Basarabia și în lagărele din Transnistria.

NOTĂ: Sunt documente de contabilizare a faptelor și care reflectă parțial dimensiunile și consecințele politicii de genocid.

II.3. Informări alcătuite de autoritățile militare și civile, de serviciile secrete de informare cu privire la atitudinile, comportamentele și „manifestările dușmănoase, antistatale, probolșevice, procomuniste, anglofile, maghiarofile” ale populației evreiești. Sunt de menționat în acest context:

- informările unităților militare, în retragere din Basarabia și Bucovina după ultimatumul guvernului sovietic din iunie 1940, privind comportamentul ostil al evreilor față de românii în retragere;
- rapoartele informative cu privire la locuitorii evrei din Iași, care ar fi semnalat puncte strategice bombardierelor sovietice, sau ar fi tras asupra trupelor române și germane care mărșăluiau pe străzile orașului Iași¹⁹.

NOTĂ: Faptele consemnate în documentele de acest fel sunt prelucrate în mod diferit în literatura istorică actuală.

Unii istorici consideră că informațiile respective reflectă o realitate incontestabilă și justifică represaliile colective contra locuitorilor evrei.

În opinia noastră aceste informații se cer analizate și confruntate cu alte izvoare căci ele se întemeiază pe:

- a) învinuiri prezumtive aduse etniei în totalitatea ei pentru eventualele fapte comise de indivizi (faptele individuale nu pot justifica represaliile colective);
- b) acuzații nedovedite cu probe materiale²⁰;

c) identificarea prin definiție a evreului cu calitatea de spion, sabotor, comunist, anglofil ș.a. (vinovăția nu derivă din ce a făcut, ci din ce este prin naștere);

d) crearea unei psihoze generale antievreiești prin propagandă în presă, cât și prin circulare interne adresate unităților militare²¹.

De metoda de analiză a acestor mărturii documentare depinde înțelegerea esenței unor evenimente, precum pogromul de la Iași, exterminarea evreilor din Basarabia și Bucovina ș.a.

II.4. Informările autorităților militare și civile românești și evreiești în legătură cu organizarea și desfășurarea emigrării evreilor;

II.5. informările diplomaților români acreditați în țările europene aflate sub ocupație nazistă sau în sfera de influență a Germaniei naziste despre:

a) ecoul în străinătate al politicii antievreiești a regimului antonescian;

b) situația evreilor cetățeni români aflați în Germania și în țările intrate în sfera de influență a Germaniei naziste;

c) informările diplomaților români însărcinați cu stabilirea de contacte cu reprezentanții aliaților, abordarea problemei evreiești în acest context;

II.6. **note verbale** transmise de ambasada celui de-al III-lea Reich la București către autoritățile românești și Ministerul de Externe al Reichului. Informările din anii 1941-1942 reflectă nemulțumirile naziștilor pentru modul anarhic în care s-a desfășurat deportarea evreilor în Transnistria, opoziția lor față de intenția guvernului antonescian de a-i deporta pe evrei și dincolo de Bug; informările din anii 1943-1944 aduc la cunoștința Ministerului de Externe al Reichului că guvernul român refuză să aplice politica „soluției finale” și în problema evreiască promovează politica emigrării;

II.7. **note informative** - dictate de prof. Mihai Antonescu șefului său de cabinet privind convorbirile sale cu Manfred von Killinger (ambasadorul Reichului în România) și cu alți diplomați germani privind problema evreiască în România. Din textele consemnate în anii 1943-1944 rezultă poziția fermă a autorităților românești în a se delimita de politica de exterminare fizică a evreilor promovată de Germania nazistă.

NOTĂ: După unele surse, textul dictat de Mihai Antonescu, ulterior, nu redă cu exactitate conținutul real al convorbirilor.

II.8. Informări ale diferitelor organe „profilate pe urmărirea opiniei publice”, despre protestele unor cercuri românești, printre care Iuliu Maniu, Dinu Brătianu, dr. Nicolae Lupu, împotriva politicii antievreiești a

regimului antonescian;

II.8.1. buletine informative întocmite special pentru Conducătorul Statului și pentru șefii de departamente;

II.9. documentare informative despre istoria evreilor, Palestina, ponderea evreilor în economia românească, elaborate la cererea conducerii de stat de către M.St.M. și S.S.I. Ele sunt alcătuite de pe pozițiile politice ale regimului cu scopul de a justifica politica antievreiască²².

III. **Instrucțiuni** elaborate de autoritățile civile și militare pentru organizarea muncii obligatorii, a deportărilor, a internărilor în lagăre ș.a.;

III.1. regulamente de funcționare a ghetourilor și lagărelor.

IV. **Documente statistice.** Sunt edificatoare pentru:

a. preocuparea politică a regimului antonescian de a crea o evidență statistică despre populația evreiască;

b. indicatorii demografici, socio-profesionali, geografici (repartizarea pe provincii istorice, localități și medii), calitatea vieții (starea materială a locuitorilor evrei în anii 1941-1944).

În această categorie se includ:

IV.1. datele recensământului general al populației efectuat în aprilie 1941 (este primul recensământ în care locuitorii evrei și țiganii au fost recenzați pe formulare speciale);

IV.2. datele recensământului de sânge evreiesc efectuat de Centrala Evreilor din România (recensământul a presupus o birocrație ieșită din comun. Evreii au fost obligați să completeze trei categorii de fișe individuale; fișele au fost depuse la Centrala Evreilor unde s-au adunat circa 3 milioane de astfel de documente personale, păstrate în 30 de dulapuri fișiere a 45 de sertare. Multe din aceste documente se mai păstrează în arhiva Centrului de Istorie a Evreilor).

NOTĂ: Recensământul din 1942 indică și unele consecințe ale politicii antievreiești promovate de regimul antonescian:

a) dispariția, cvasitotală, ca urmare a ordinului de evacuare din 21 iunie 1941²³, a populației evreiești din mediul rural;

b) concentrarea locuitorilor evrei în capitalele de județe;

c) dispariția, cvasitotală, a locuitorilor evrei din Basarabia și Bucovina (exceptând Cernăuții) ca urmare a deportărilor în Transnistria în toamna anului 1941 și vara anului 1942.

Din unele informații documentare rezultă că recensământul de sânge s-a efectuat în vederea pregătirii deportărilor în lagărele naziste de exterminare.

IV.3. Informări statistice privind numărul evreilor încadrați în diferite detașamente de muncă obligatorie;

IV.4. studii și referate întocmite la cererea mareșalului Ion Antonescu de Institutul Central de Statistică, privind situația numerică a populației evreiești (Au valoare documentară deosebită adnotările Conducătorului Statului pe marginea acestor referate)²⁴;

IV.5. studii statistice privind situația capitalului evreiesc în întreprinderile comerciale și industriale la nivelul anului 1942.

NOTĂ: Se pregătea terenul pentru trecerea la românizarea totală a întreprinderilor comerciale și industriale.

*

Menționăm că izvoarele arhivistice cercetate de noi conțin date statistice parțiale despre numărul evreilor asasinați. Probabil că nici o autoritate implicată în genocid nu a fost interesată să contabilizeze numărul exact al cadavrelor. Există date: în informările celor care au descărcat cadavrele din trenurile morții în timpul pogromului de la Iași; evidențe aproximative ale celor asasinați în pogromurile de la Dorohoi - iulie 1940 și București - ianuarie 1941. Conform unei liste nominale publicate în ziarul „Viața evreiască”, în cimitirul din Șargorod - Transnistria - sunt înmormântați 20 000 de evrei; vin în considerare și rapoartele statistice ale unor autorități militare privind numărul evreilor deportați în Transnistria și numărul celor aflați în viață în diferite perioade.

V. Corespondență: [după emitent și adresant]

V.1. schimb de telegrame între Ministerul de Interne și prefecturile de județe. Se confirmă evacuările evreilor din localitățile rurale și semiurbane în capitalele de județe (1941, iulie-august).

V.2. corespondența dintre dr. W. Filderman, președintele Federației Uniunilor de Comunități Evreiești și mareșalul Ion Antonescu, Conducătorul Statului, în legătură cu deportarea evreilor din Basarabia și Bucovina în Transnistria (oct. 1941).

NOTĂ: În presă s-a dat publicității numai răspunsul mareșalului, care conținea grave acuzații la adresa etniei evreiești. Cu acest prilej presa a dezlănțuit o acțiune de propagandă antievreiască.

V.3. corespondența dintre conducătorul statului și Iuliu Maniu și Dinu Brătianu. Conține și luări de poziții din partea fruntașilor partidelor istorice împotriva politicii antievreiești a regimului antonescian. Se înfierează represaliile colective de la Iași și românizarea forțată;

V.4. corespondența dintre Centrala Evreilor și Împuternicitul Guvernului în Problema Evreiască: este relevantă pentru politica de spoliere a populației evreiești;

V.5. corespondența autorităților românești și a organizațiilor evreiești cu organizații internaționale în problema organizării emigrărilor, a ajutorării deportaților în Transnistria și a readucerii în țară a celor deportați (1943-1944).

NOTĂ: Sunt dovezi ale schimbărilor tactice intervenite în politica regimului antonescian față de populația evreiască.

V.6. Corespondența dintre evreii deportați în Transnistria și familiile lor rămase în țară: a fost mediată și purtată prin Centrala Evreilor. Evreii deportați nu aveau dreptul la legături directe cu familiile lor. Informațiile transmise erau cenzurate.

VI. **Memorii.** Majoritatea fondurilor arhivistice românești și evreiești conțin zeci de mii de pagini de memorii adresate conducătorului statului sau unor ministere implicate în soluționarea problemei evreiești. Disociem în acest context:

VI.1. memoriile semnate de conducerea Federației Uniunilor de Comunități Evreiești: conțin date concrete despre jaful și crimele săvârșite de legionari în perioada Statului Național Legionar;

VI.2. memorii adresate în numele colectivității evreiești din România:

- de dr. W. Filderman;
- de dr. Alexandru Șafran, în calitate de Șef Rabin al Cultului Mozaic din România;
- de A.L. Zissu în calitate de conducător al mișcării sioniste din România;
- de organizațiile comunitare locale ș.a.

NOTĂ: Unele din aceste întâmpinări au rezoluția Conducătorului Statului: fie că se justifică măsurile adoptate, fie că se promet unele reveniri. Este concludentă în acest sens hotărârea mareșalului de a abroga ordinul privind obligativitatea, pentru evrei, de a purta steaua galbenă.

VI.3. memorii ale sute și mii de evrei, care reflectă o varietate de cazuri și situații greu de reperțorat. Fiecare din ele permite stabilirea unei cauzistici tipice de felul:

- situația evreilor care au luptat în primul război mondial; a celor decorați; a invalizilor, orfanilor și văduvelor de război;
- a celor cu diferite merite față de statul român;
- a botezaților;
- a celor proveniți din căsnicii mixte;
- a celor căsătoriți cu evrei (sau evreice);
- a copiilor evrei adoptați de părinți creștini; a copiilor creștini adoptați de părinți evrei;

- a celor care se considerau pe **nedrept** deportați în Transnistria;
- a celor aflați în străinătate și cărora, fiind evrei, nu li se mai permitea să revină în țară ș.a.;

VI.4. cereri adresate autorităților. A fost o încercare de a scăpa, în cazuri limită, de sub rigorile legilor și ale ordinelor:

- de autorizații de călătorie;
- de scutire de muncă obligatorie;
- de scutire de taxe împovărătoare;
- de cartele de pâine nebarate;
- de mutare dintr-o localitate într-alta²⁵;
- de a obține permisiunea de întoarcere în localitățile de unde au fost evacuați pentru a-și recupera lucrurile de strictă necesitate ș.a.

NOTĂ: Studiarea acestor documente personale permite desprinderea unor concluzii cu privire la modul în care măsurile antievreiești au marcat viața de toate zilele a locuitorilor evrei. Sunt situații care demonstrează „intrarea cotidianului în istorie”.

Mărturiile documentare respective sunt relevante și pentru formele de relații dintre autorități și populația evreiască. În ciuda birocrăției excesive (evreii nu aveau voie să se adreseze direct autorităților; ei își adresau memoriile Centralei Evreilor, Centrala le transmitea împuternicitului guvernului, iar împuternicitul le transmitea ministerelor de resort care, în anumite cazuri, le transmiteau Președinției Consiliului de Miniștri; răspunsurile se întorceau pe aceeași cale la persoana care a înaintat memoriile), aceste documente personale ajungeau la destinație și erau luate în considerare chiar și atunci când cererile nu se soluționau sau se respingeau. (Pe cele nesoluționate se scria de regulă „la dosar”).

VII. **Tabele nominale** întocmite de ministerele de resort cu numele:

- funcționarilor de stat de origine evreiască;
- celor care urmau să fie concediați;
- celor concediați;
- celor din aparatul de stat civil și militar care erau căsătoriți cu evreice (evrei);
- actorilor concediați;
- avocaților excluși din barouri;
- celor internați în diferite lagăre;
- celor readuși din Transnistria;
- copiilor rămași orfani în Transnistria și readuși în țară ș.a.

VIII. **Documentele proceselor intentate celor implicați în guvernarea regimului antonescian.** Analiza de conținut a declarațiilor inculpaților și martorilor supraviețuitori ai prigoanei pune în evidență o

anumită concordanță între respectivele declarații și diferitele categorii de documente emise de autoritățile regimului antonescian contra evreilor. Respectivetele izvoare nu sunt, totuși, de primă importanță și nici nu pot fi utilizate pentru acoperirea „golurilor” în abordarea unor teme. Cu toate rezervele ele se cer a fi luate în considerare, evidențiindu-se exagerările și distorsionările, atât ale inculpațiilor, cât și ale martorilor. În fond, cu timpul, documentul istoric devine el însuși istorie.

*

O analiză de conținut a categoriilor de documente mai sus enumerate permite și disocierea tematică a principalelor aspecte ale politicii regimului antonescian în problema evreiască.

O clasificare a izvoarelor după criteriul cronologic pune în evidență dinamica politicii antievreiești și contradicțiile ei în funcție de desfășurarea evenimentelor internaționale și în relație directă cu mersul războiului.

Categoriile de izvoare, disociate de noi, nu epuizează, desigur, multitudinea și varietatea informațiilor existente pe tema urmărită și nici posibilitățile de clasificare. De asemenea, trebuie luat în considerare și faptul că valoarea informațională a documentelor este inegală. Selecția și prelucrarea informației necesită utilizarea metodei coroborării, confruntării și a comparației dintre diferitele izvoare.

Deosebit de importantă ni se pare concepția politică și filosofică a cercetătorului în lumina căroră analizează valoarea generică a omului ca individ, și drepturile cetățenești înăuntrul statului național modern.

De altfel, lucrările de istorie despre evreii din România în anii celui de-al II-lea război mondial sau cu referire la ei, conțin de multe ori interpretări diferite sau chiar contradictorii despre aceleași surse arhivistice.

C. Orientări și interpretări istoriografice

Bibliografia istorică pe tema Evreii din România între anii 1940-1944, cuprinde categorii variate de lucrări: colecții de documente, monografii, jurnale, memorialistică ș.a., apărute în România, Israel, Germania, S.U.A. etc.

Pot fi luate în considerare, în analiza istorică a evenimentelor și unele lucrări apărute în România, chiar în perioada războiului. Avem în vedere cuvântările mareșalului Antonescu și ale prof. Mihai Antonescu, care conțin numeroase referiri la regimul evreilor; biografiile dedicate mareșalului în epocă, care conțin capitole speciale privind concepțiile sale despre evrei; lucrări despre politica de românizare dusă de regim, culegeri de documente despre statutul juridic al evreilor ș.a. Tot atâtea scrieri în care rezultatele politicii de românizare și eliminare a evreilor din societatea

românească sunt prezentate printre realizările cele mai importante ale guvernării antonesciene.

În timpul războiului a apărut culegerea de texte antilegionară, **Pe marginea prăpăstiei** care conține date cu privire la acțiunile teroriste ale legionarilor împotriva evreilor.

În suita primelor lucrări și documente publicate se înscriu și: **Breviarul statistic** cu rezultatele recensământului de sânge evreiesc și **Raportul de activitate anuală a Centralei Evreilor din România (1943-1944)**.

*

În general istoriografia temei la care ne referim poartă amprenta epocii și a locului unde a fost elaborată.

Istoria destul de spinoasă a literaturii în materie a stat ea însăși în atenția unor cercetători evrei israelieni de origine din România²⁶.

O amplă sinteză bibliografică a fost publicată în anul 1994 de V. Eskenazy, intitulată **The Holocaust and Romanian Historiography. Communist and Neocommunist Revisionism**²⁷.

Tânărul cercetător originar din România prelucrează un număr impresionant de titluri consacrate istoriei evreilor din România în anii celui de-al doilea război mondial, evidențiind următoarele etape în devenirea acestei literaturi:

- **Anii 1944-1948**, perioada anterioară consolidării regimului comunist; au văzut lumina tiparului analizele istorico-sociale ale lui Lucrețiu Pătrășcanu²⁸ și cele trei volume de documente alcătuite de Matatias Carp și intitulate semnificativ **Cartea neagră**²⁹.

- După 1948 urmează o lungă epocă de tăcere în istoriografia românească despre problema evreiască în România în anii războiului. În viziunea lui Victor Eskenazy are loc o subordonare necondiționată a istoriografiei comandamentelor ideologice ale P.C.R., afirmându-se de multe ori un oportunism politic în domeniul cercetării științifice.

În încheiere, Eskenazy trece în revistă literatura apărută pe tema Holocaustului după revoluția din 1989. Atenția sa se concentrează nu doar asupra cărților sau studiilor de specialitate, dar și asupra articolelor apărute în presă inclusiv în „România Mare” și „Europa”.

În demersul său el evidențiază afirmarea a două orientări contradictorii: reabilitarea mareșalului Antonescu; făcându-se referiri la problema Holocaustului doar în măsura în care ea poate fi folosită pentru a pune într-o lumină pozitivă personalitatea mareșalului; la antipod, poziția unor istorici precum A. Pippidi, Rădulescu-Zonner și Dinu C. Giurescu care pe baza documentelor publicate conchid că internarea și expulzarea evreilor din Basarabia și Bucovina de Nord au fost decise de conducătorul

statului, decizia fiind transmisă autorităților în subordine spre implementarea deportărilor. Aproximativ 50% din cei deportați au pierit de foame, frig, boli, atrocități ș.a.

Concluzia autorului, care a elaborat acest studiu în anul 1993, este că problematica Holocaustului a încetat, în România, să fie un subiect tabu, dar continuă a fi controversată; nu s-au elaborat încă lucrări concludente pe această tematică.

*

În opinia noastră bibliografia temei cu toate lacunele și limitele existente conține o mare varietate de titluri și abordări consacrate unor subiecte majore precum: statutul juridic al evreilor din România în anii celui de-al doilea război mondial; pogromul de la Iași; destinul evreilor din Basarabia și Bucovina; deportările și regimul de lagăre în Transnistria; problema evreiască în relațiile româno-germane; Antonescu și evreii; planurile de deportare a evreilor din România în lagărele naziste și neaplicarea lor; lupta evreilor din România pentru supraviețuire; mișcarea sionistă din România în anii prigoanei; activitatea Centralei Evreilor din România; istoriografia prigoanei evreilor din România.

Nu puține lucrări generale referitoare la regimul antonescian și la România în anii celui de-al doilea război mondial, apărute în ultimii ani, au capitole și despre evrei în perioada respectivă.

Destinul evreilor din România este tratat și în unele istorii generale ale Holocaustului european.

Valoarea documentară a lucrărilor și metodologia analitică folosită sunt inegale: unele lucrări conțin erori statistice și distorsionări factologice.

Nu avem încă o literatură care să descifreze sensurile evenimentelor, care să pună în evidență tensiunile problemei care ne preocupă. Nu pluralismul de opinii deranjează ci lipsa opiniilor în dezvoltarea sensurilor. Nu s-a elaborat încă o literatură istorică care să acorde atenție cuvenită istoriei relațiilor interetnice în general și problemei evreiești în special.

În cele ce urmează vom încerca să punem în evidență câteva orientări existente în literatura istoriografică actuală cu privire la particularitățile epocii Holocaustului în contextul românesc:

- I. încadrarea prigoanei antievreiești în România anilor 1940-1944 în fenomenologia și contextul istoric specific Holocaustului;
- I.1. analiza naturii rasist-antisemite a politicii antievreiești a regimului antonescian;
- I.1.1. cazuistica inocenței victimelor;
- I.2. disocierea principalelor forme ale politicii de prigoană în funcție de timp și spațiu geografic;

- I.3. stabilirea corelației dintre intrarea României în război și accentuarea psihozei antisemite; declanșarea exceselor sângeroase contra evreilor;
- I.4. abordarea problemei crimei premeditate în cazurile:
- pogromului de la Iași;
 - politici de purificare etnică în Basarabia și Bucovina;
 - regimului din Transnistria;
- I.5. analiza cazuisticii de acceptare și de respingere de către regimul antonescian a „soluției finale”;
- I.6. analiza contextului supraviețuirii majorității colectivității evreiești din Vechiul Regat și sudul Transilvaniei; evaluări statistice privind numărul pierderilor în vieți omenești.
- II. Negarea naturii etnico-rasiale a politicii antievreiești promovate de regimul antonescian.
- III. Situarea destinului evreilor din România, între anii 1940-1944, în afara fenomenologiei și contextului istoric general al Holocaustului european;
- III.1. caracterizarea regimului antonescian ca un sistem de dictatură nefascistă, de un antisemitism moderat și umanist;
- III.2. avansarea tezei că politica de salvare a evreilor și de organizare a emigrării au fost trăsăturile dominante ale politicii regimului antonescian în problema evreiască.
- IV. Justificarea măsurilor de prigonire a evreilor în general, a pogromului din Iași și a represaliilor împotriva evreilor din Basarabia și Bucovina: - prin atitudinea ostilă, prosovietică și procomunistă a populației evreiești: - prin susținerea tezei că evreii au fost un factor de frânare în dezvoltarea socială și culturală a societății românești.
- V. Atribuirea politicii antievreiești din România în exclusivitate, influenței și presiunilor exercitate de guvernul celui de-al III-lea Reich asupra României.
- VI. O viziune strict statistică asupra evenimentelor: limitarea problematicei Holocaustului la problema numărului celor uciși.
- VII. Prezentarea României în comparație cu celelalte țări aflate în sfera de influență a Germaniei naziste ca „o oază de prosperitate pentru evrei” și un loc de refugiu pentru evreii din țările vecine.

Am evidențiat câteva orientări în istoriografia actuală a subiectului aici avut în vedere: corectitudinea lor se cere analizată în lumina surselor primare.

În opinia noastră, documentele demonstrează că a existat un **caz**

românesc al epocii Holocaustului care, în multe privințe, se integrează în evenimentele generale ale acestei epoci, dar care totodată se și delimitează față de politica nazistă de exterminare fizică radicală și totală a etniei evreiești.

Cercetarea și evidențierea acestor două coordonate fundamentale ale cazului românesc, în fenomenologia epocii Holocaustului este, în opinia noastră, principala misiune a celor care se dedică studierii respectivului capitol de istorie: o analiză obiectivă presupune evidențierea complexă a ambelor aspecte definatorii ale fenomenului³⁰.

Note

¹ În literatura istorică americană s-a încercat o clasificare a tipurilor de genocid specifice istoriei secolului XX:

a. masacru sau pogrom - termen folosit pentru asasinarea în masă a unei colectivități. Este implicat și statul care urmărește exterminarea grupului în cauză sau permite asasinatul;

b. „genocid parțial”: o politică oficială de exterminare în masă a unei colectivități sau unei clase sau categorii sociale și de subminare a statutului și puterii lor de influență;

c. genocid total: o politică oficială a cărei intenție este: exterminarea unei colectivități sau categorii (inclusiv membri de familie) și distrugerea identității lor sociale, politice și culturale;

d. Holocaust sau Shoach sau „soluția finală”: politică de genocid total promovată de naziști care au urmărit exterminarea poporului evreu de pe suprafața pământului și de ștergere a identității lui sub toate aspectele (Robert Melson, *Revolution and Genocide. On the Origins of the Armenian Genocide and the Holocaust...* The University of Chicago Press. Chicago and London, 1992, p. 26).

² Vezi în acest sens lucrarea lui Jakob Katz, *Vom Vorurteil bis zur Vernichtung. Der Antisemitismus 1700-1933*. Aus dem Englischen Von Urlike Berger. Verlag C H Beck München, 1989. Autorul, un reputat profesor universitar israelian, abordează problema amplificării urii împotriva evreilor după epoca luminismului și a afirmării gândirii raționaliste, într-un moment istoric și cultural când această ură trebuia, de fapt, să dispară.

³ În disputa istoricilor din Germania de astăzi atât E. Nolte cât și I. Geiss, delegitimează din punct de vedere moral orice critică a fascismului dacă aceasta provine din partea unora care nu dovedesc aceeași atitudine critică față de comunism. Caracteristic pentru E. Nolte și discipolii săi din școala istoriografică germană este transferul responsabilităților pentru gravele evenimente din istoria secolului al XX-lea de la fascism la comunism. În acest sens E. Nolte conchide: „Marxismul este în mod indirect vinovat pentru exterminarea a 6 milioane de evrei, căci el a prevăzut primul exterminarea unei clase”. (E. Nolte, *Der Europäische Bürgerkrieg 1917-1945 - Nationalsozialismus und Bolschewismus*, p. 554. Cf. Kovacs, *Epoca contemporană și optica profesorului Nolte* în

„Societate și Cultură” Noua alternativă (nr. 37) 6, 1996, p. 38.

⁴ În sensul că discriminările s-au operat pe criteriul originii etnice, etnia fiind incriminată și inferiorizată.

⁵ În depistarea documentelor la Arhiva Națională este de extremă utilitate faptul că în inventarele fondurilor sunt specificate dosarele care cuprind documente privind evreii și problema evreiască.

⁶ Șeful cabinetului militar al conducătorului statului comunica într-o adresă confidențială și personală generalului Voiculescu, guvernatorul Basarabiei și generalului Calotescu, guvernatorul Bucovinei, că în conformitate cu ordinul Mareșalului Antonescu se cere să se comunice măsurile luate pentru paza caselor și avutului evreilor evacuați și pentru strângerea pufului și a lânii din saltelele și plăpumile rămase în locuințele evreilor deportați în Transnistria (A.N., Fond P.C.M. Cabinet, dosar 107/1941, f. 3. În același dosar urmează o întreagă corespondență privind interesul mareșalului pentru salvarea pufului respectiv).

⁷ Legislația antievreiască avea un caracter exclusiv și represiv, aplicarea ei implica măsuri administrative și de constrângere.

⁸ Autorizarea funcționării teatrului „Barașeum” și a rețelei școlilor evreiești a fost, desigur, un paliativ în contextul istoric respectiv, dar aceste instituții erau supuse unor măsuri restrictive de izolare și eliminare a evreilor din viața culturală spirituală românească.

⁹ Explicația că pogromul a fost expresia unei răzbușnări din partea unor soldați umiliți de evreii din Herța nu este suficient de acoperitoare; nu dezvăluie complexitatea causală cum niște soldați să fi îndrăznit să se răzbușne pe o populație pașnică, printre care copii și bătrâni, din proprie inițiativă.

¹⁰ Din *Istoria mișcării legionare* scrisă de preotul Ștefan Palaghiță rezultă că echipele care au jefuit și incendiat cartierele Văcărești și Dudești au fost organizate de Iasinschi, unul dintre conducătorii mișcării legionare. Noi nu avem, însă, nici o informație documentară în acest sens. (Preot Ștefan Palaghiță, *Garda de Fier spre reînvierea României*. Editura Roza Vânturilor, București, 1993, p. 152).

¹¹ Cf. *Problema Evreiască în Stenogramele Consiliului de Miniștri*, Editura Hasefer, 1996, doc. 145, p. 442.

¹² Loc. cit. doc. 147, p. 558.

¹³ Loc. cit. vezi notele la doc. 147.

¹⁴ La 18 noiembrie 1944, Inspectoratul Jandarmi Craiova trimitea o adresă către Inspectoratul General al Jandarmeriei Stat Major - Biroul Operații cu următorul conținut: „dosarele voluminoase ce conțin materiale privind activitatea comunistă, urmăriri și executări de evrei (subl. ns.) și partizani ruși nu ar mai trebui păstrate în actuala situație”. Din aceeași sursă rezultă că la data de 18 mai 1944 a mai existat o ladă a Inspectoratului Jandarmi Iași care conținea printre altele un dosar de corespondență (58 de file) „referitoare la rebeliunea evreilor de la 29 iunie 1941” (A.N., Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar 15/1943, filele 83 și 161).

¹⁵ În viziunea unor cercetători limbajul folosit în aceste rezoluții este un exemplu de concizie, expresivitate și clarviziune. Prof. Gh. Buzatu, de pildă, consideră că Mareșalul Antonescu își argumenta în mod convingător comportamentul față de evrei când scria următoarele pe un memoriu venit de la dr. W. Fildermann, pe atunci încă președintele F.U.C.E.: „[...] Evenimentele din 1940 au constituit o crimă împotriva poporului român fiind ca inspirație și ca execuție de esență evreiască”. (Gh. Buzatu, *Așa a început holocaustul împotriva poporului român*, Ed. Majadahonda, 1995, p. 40). În opinia noastră, însă, această

formulă de incriminare a evreilor folosită de conducătorul statului amintește de Adolf Hitler care îi învinuia pe evrei că ar fi declanșat cel de-al doilea război mondial.

¹⁶ Raymond Aron, *Introducere în filozofia istoriei...* Editura Humanitas, București, 1997, p. 385.

¹⁷ Pentru această categorie de documente vezi și *Legislația antievreiască...* Ed. Hasefer, București, 1993, cap. III, Ordine circulare emise de M.A.I. (25 ianuarie 1941 - 19 februarie 1944).

¹⁸ Vezi *Martiriul evreilor din România, 1940-1944*.

¹⁹ Matatias Carp, *Cartea Neagră*, vol. II.

²⁰ Vezi notele informative alcătuite de unitățile militare din Iași în zilele desfășurării pogromului. În respectivele note se specifica, de fiecare dată, că s-au efectuat percheziții și arestări printre evrei, dar arme n-au fost găsite (vezi *Martiriul* documentele 27-31).

²¹ Este un exemplu concludent în acest sens circulara Statului Major al Armatei a IV-a nr. 206798 din 30 iunie 1941 prin care se comunică, din ordinul generalului Antonescu, măsurile ce trebuiesc luate contra evreilor „Căci populația evreiască este părtașă la acțiunile de spionaj, sabotaj și terorism”. Iar în ordinul nr. 255 din 4 iulie 1941 generalul Antonescu condamnând acțiunile unor soldați răzleți în timpul pogromului de la Iași arăta celor aflați în subordine că „Neamul evreiesc a fost o plagă a românismului care a oprit dezvoltarea neamului românesc timp de secole. Dar numai guvernul are dreptul să înlăture această plagă”. (Problema Evreiască doc. 98, p. 263). Astfel de aprecieri despre evrei venite de la conducătorul statului nu puteau să nu stârnească ură și revoltă din partea militarilor contra acestei etnii atât de incriminată.

²² Unii cercetători consideră justificată concluzia acestor documentare cu privire la faptul că evreii au fost un factor destabilizator al vieții economice, sociale și politice românești. Vezi în acest sens C. Botoran, *Evreii în viața economică...* în „Revista istorică”, seria nouă, tom. 3, nr. 3-4, martie-aprilie 1992, p. 354.

²³ Circulara nr. 4147 din 21 iunie 1941 emis de Ministerul Afacerilor Interne transmitea ordinul „Dlui general Antonescu, conducătorul statului”, cu privire la evacuarea familiilor evreiești din toate satele țării (vezi doc. în facsimil în *Cartea Neagră*, vol. II, ediția a II-a, Ed. Diogene, 1996, planșa 9).

²⁴ Vezi în acest sens *Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*, doc. 32, p. 107-113. Văzând numărul mare de locuitori evrei concentrați în capitalele de județe în urma evacuării din comunele rurale, conducătorul statului scria pe document următoarea notă: „Voi trece peste toți și peste orice pentru a purifica nația de această neghină”.

²⁵ Vezi spre pildă cererea doamnei Felicia Schwartz din București: cere autorizație ca să-și poată muta mătușa bătrână, bolnavă și lipsită de mijloace de trai la București. Conducătorul statului a pus următoarea rezoluție: „dacă este astfel să i se îngăduie. Să fim umani și cu dușmanii” (A.N., fond P.C.M. Cabinet, dosar 107/1941, fila 304).

²⁶ Vezi în acest sens Theodor Lavi, *Jews in Rumanian Historiography of World War II* în *Soviet Jewish Affairs*, London, nr. 4 (1974) 1, pp. 45-52 și B. Vago, *The Destruction of Romanian Jewry in Romanian Historiography of the Holocaust Period*. Jerusalem, 1988.

²⁷ Studiul publicat în culegerea intitulată *The Tragedy of Romanian Jewry*, ed. Randolph Braham, New York, 1994.

²⁸ L. Pătrășcanu, *Problemele de bază ale României*, București, Socec. 1944.

²⁹ M. Carp, *Cartea Neagră*. Fapte și documente. Suferințele evreilor din România 1940-1944. Vol. I-III.

³⁰ Lista bibliografică atașată la sfârșitul studiului are menirea de a ilustra orientările și pozițiile istoriografice mai sus enumerate.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Culegeri de documente

- Ancel, Jean (ed.) *Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry During the Holocaust*. Vol. 1-12, New York Jerusalem. 1985-1986, 12 vol. (The Beate Klarsfeld Foundation). Vol. I: A. Selected Studies on the Jewish Question in Romania. B. Statistical Data. C. The Regat and Southern Transylvania, 1940, 598 p. cu ilustr., facs. și graf.; vol. II: The Regat and Southern Transylvania 1941-1942, 509 p. cu facs.; vol III: The Regat and Southern Transylvania 1941-1942, 634 p. cu facs. h. și graf.; vol. IV: The Regat and Southern Transylvania 1942-1944, 712 p. cu facs.; vol. V: Bessarabia Bukovina Transnistria: Extermination and Survival, 587 p. cu facs. și graf.; vol. VI: War Crimes Trials, 601 p. cu facs.; vol. VII: The Jewish Center, 819 p. cu facs.; vol. VIII: A. The Regat and Southern Transylvania, January-August 1944. B. Anti-Jewish Legislation. C. Addenda, 650 p. cu facs.; vol. IX: Romanian-German Relations. 1936-1940, 672 p. cu facs.; vol. X: Additional Documents (From Romanian Archives). Addenda, 733 p. cu facs.; vol. XI: Introduction, Resumé of Documents (vol. I-VII). Jerusalem, 1986, 486 p.; vol. XII: Resumé of Documents, indices (vol. VIII-X). Jerusalem, 1986, 955 p.
- Antonescu, Ion. *Secretele guvernării. Rezoluții ale conducătorului statului. Septembrie 1940 - august 1944*. Cuvânt înainte, selecție, note și indice de V. Arimia și I. Ardeleanu. Editura Românul, București, 1992. Sunt incluse și rezoluții cu referire la evrei.
- Antonescu-Hitler, *Correspondență și întâlniri inedite. 1940-1944*. Vol. II. Coordonator Florin Constantiniu. Cozia Ed. Co., București, 1991. Din volum rezultă că atât în corespondență cât și cu ocazia întâlnirilor dintre mareșalul Antonescu și conducătorii celui de-al III-lea Reich s-au făcut referiri la problema evreiască. La întvederea de la 26 martie 1944 mareșalul Antonescu i-a declarat lui Hitler că nu va lua măsuri „fizice” contra evreilor (p. 151).
- Benjamin, Lya (ed.). *Evreii din România între anii 1940-1944*. Vol. I. *Legislația antievreiască*. Prefață Șef Rabin Dr. Moses Rosen. Editura

Hasefer, București, 1993. O culegere de extrase din principalele legi antievreiești elaborate de guvernele Goga-Cuza, I. Gigurtu, regimul Statului Național Legionar și al dictaturii antonesciene. Legile și ordinele ministeriale sunt comentate în lumina documentelor de arhivă cuprinse în aparatul critic, pentru a sublinia mecanismul de aplicare sau abrogare a prevederilor legislative.

Benjamin, Lya (ed.). *Evreii din România între 1940-1944. Vol. II. Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*. Prefață Acad. Nicolae Cajal. Editura Hasefer, București, 1996. În volum sunt cuprinse declarațiile oamenilor politici în problema evreiască (1938-1940); documente statistice și extrase din stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri (1940-1944). Documentele din cuprinsul aparatului critic al stenogramelor pun în evidență mecanismul de transmitere și aplicare a deciziilor luate în ședințele de consiliu.

Calafeteanu, Ion (responsabil), Dinu Nicolae și Teodor Gheorghe (ed.). *Emigrarea populației evreiești din România în anii 1940-1944*. Culegere de documente din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României. Silex. Casă de editură, presă și impresariat S.R.L., București, 1993. Autorii volumului își propun să demonstreze că guvernul antonescian a optat pentru politica de emigrare a evreilor ca fiind singura cale de rezolvare a problemei evreiești în România.

Calafeteanu, Ion (ed.), Iuliu Maniu și Ion Antonescu. *Opinii și confruntări politice 1940-1944*. Cuvânt înainte, îngrijire de ediție, note și comentarii de Ion Calafeteanu. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994. Sunt cuprinse și scrisori în care Iuliu Maniu își exprima îngrijorarea față de politica antievreiască a regimului antonescian.

Carp, Matatias, *Cartea neagră. Fapte și documente. Suferințele evreilor din România 1940-1944*. 3 vol. București, 1946-1948. Conținutul: vol. I. Legionarii și rebeliunea; vol. II. Pogromul de la Iași; vol. III. Transnistria. O a doua ediție a apărut în Editura Diogene, București, 1996, sub îngrijirea lui Lya Benjamin.

Dumitraș-Bitoaică, Gh. *Statutul juridic al evreilor și legislația românizării*. Editura Prometeu, 1942. Volumul cuprinde principalele legi apărute între anii 1938-1942 pentru reglementarea statutului evreilor în domeniile: juridic, militar, cultural, învățământ, profesiunilor liberale, angajaților în comerț și industrie. Sunt incluse și legile de românizare a diferitelor categorii de proprietăți evreiești.

Martiriul evreilor din România 1940-1944. Documente și mărturii. București, Editura Hasefer, 1991. Volumul conține, în principal, documente preluate din *Cartea neagră* de Matatias Carp și din volumele de

documente alcătuite de Jean Ancel. Sunt prezentate următoarele teme: teroarea legionară (1940-1941); pogromul de la Iași 29 iunie - 6 iulie 1941; deportarea evreilor din Basarabia și Bucovina și regimul din Transnistria; deportarea evreilor de către autoritățile hitleriste și hortyste din Ardealul de nord (iunie 1944); crima de la Sărmaș - septembrie 1944.

Pantilimonescu, V. *Statutul evreilor din România. Legislația de la 1918 până la 1941. Expuneri de motive. Decizii ministeriale*. București, Ed. ziarului „Universul”, 1941 (Biblioteca juridică a ziarului „Universul”). Pe lângă legile antievreiești din anii 1940-1941 sunt incluse și legile cu privire la încetățenirea evrșilor din România în anii (1918-1919).

Pe marginea prăpastiei, 21 ianuarie - 23 ianuarie 1941. Vol. I-II, București, Editura Scripta, 1992. 2 vol. Vol. I. 1. Lovitura de stat din septembrie 1940, 2. Guvernarea național legionară; vol. II. 3-4. Pregătirea rebeliunii. 5. Rebeliunea. Conține informații documentare privind și aspectul antisemit al terorii legionare, pagubele provocate populației evreiești.

Procesul Mareșalului Antonescu. Documente. Vol. I-II. Marcel Dinu Ciucă (ed.), București, Saeculum I.O., 1995. Conține declarațiile mareșalului Antonescu la procesul din 1946, în problema evreiască. Este inclusă de poziția de martor a dr. W. Filderman.

23 august 1944. Documente. Colectivul de coordonare: I. Ardeleanu, V. Arimia, M. Mușat. Vol. I. sunt publicate: Memoriul semnat de I. Maniu și C.I.C. Brătianu (19 ianuarie 1942) în care cei doi lideri politici români protestează împotriva exceselor antisemite; răspunsul mareșalului Antonescu din 29 octombrie 1942 prin care îi amintește lui C.I.C. Brătianu că datorită tatălui lui s-a jidovit țara, căci a acceptat modificarea art. 7 al Constituției din 1866 (vezi doc. 258 și 324).

Situația evreilor din România, vol. I (1939-1941). Coord. Al. Dușu și C. Botoran, Cluj-N., 1994, 3041).

Document statistic: *Breviarul statistic al populației evreiești din România*, București, f.e. 1943. Sunt publicate rezultatele recensământului de sânge evreiesc efectuat în vara anului 1942.

Texte social-politice

elaborate sau apărute în anii 1941-1944

Antonescu, Ion, *Temelia Statului Național Legionar*. 6 septembrie 1940 - 6 octombrie 1940. M.O. și IMPR statului, București, 1940. Se fac referiri la importanța curățirii armatei de minoritari, în special de evrei. Căci, „în spatele panicilor, trădărilor, alarmismului, defetismului, maltratării populației și a ofițerilor noștri prizonieri erau totdeauna capetele perciunate”. (p. 59).

- Antonescu, Mihai A., *Pentru Basarabia și Bucovina. Îndrumări date administrației dezrobitoare*. București, 1941. Cu acest prilej prof. Mihai Antonescu a expus, într-un cadru oficial, principiul politicii de purificare etnică în Basarabia și Bucovina. A precizat că această măsură presupune îndepărtarea sau izolarea în tabere de muncă, în locuri de unde nu-și vor putea exercita influențele nefaste, a tuturor evreilor, cât și a celorlalți străini de neam a căror atitudine este îndoielnică (p. 56).
- Antonescu, Mihai A. *Doi ani de guvernare. 6 septembrie 1940 - 6 septembrie 1942*. Editura națională „Dacia Traiană”. În capitolul III, consacrat problemei românzării, sunt prezentate realizările în acest domeniu. Este scos în evidență meritul mareșalului Antonescu în această politică, „care a scuturat proprietatea românească de vâscul străin” (p. 150).
- Antonescu, Mihai A. *În serviciul țării*. Vol. I. *Cuvântări*. București, 1942. Referindu-se la „ziditorii de țară” prof. Mihai Antonescu evidențiază meritele lui Ion. C. Brătianu, care chiar dacă a fost nevoit să modifice, sub presiunea Congresului de la Berlin, Constituția din 1866, în favoarea acordării evreilor de drepturi cetățenești, l-a numit apoi pe „antisemitul Vasile Conta ministru de instrucție, ca o reacție de conservare mândră a unui neam care se apără de primejdia străină” (p. 500).
- Dragoș, Titus, *Românzarea. Înfăptuiri. 6 decembrie 1941 - 6 decembrie 1942*. Cuvânt premergător de dl. Titus Dragoș, ministru subsecretar de stat al Românzării, Colonizării și Inventarului, București, Tipografia Curierul judiciar S.A., 1943. Autorul definește politica de românzare ca fiind un capitol de primă importanță în programul politic al conducătorului statului. Prin această politică se urmărește: înlăturarea elementului evreiesc și a celorlalte elemente străine din rolul dominant ce au în toate resorturile economice: reîntrarea românilor în stăpânirea averilor și bunurilor economice de pe pământul românesc; constituirea unei noi burghezii românești. Toate aceste transformări se înfăptuiesc pe baza legilor organice și a dispozițiilor ministeriale (p. 8). În carte sunt cuprinse diferite grafice care indică rezultatele politicii de românzare.
- Pătrășcanu, Lucrețiu. *Sub trei dictaturi*. Cuvânt înainte și tablou bio-bibliografic de Victor Ionescu. Editura 100 + 1 Gramar, București, 1996. Lucrarea, elaborată la Poiana Țapului, în anii 1941-1942, conține aprecieri de natură sociologică, politică și psihologică la adresa antisemitismului profesat de mișcarea legionară.
- Trei ani de guvernare (6 septembrie 1940 - 6 septembrie 1943). M.O. și Impr. statului 1943. Un capitol special este dedicat problemei românzării. Sunt arătate realizările obținute și linia tactică

urmărită: „Guvernul s-a angajat să o rezolve metodic și progresiv pentru a nu dezechilibra viața economică”.

Jurnale, memorii, evocări

- Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*. Vol. II. 1939-1940. Ed. de Marcel Dumitru Ciucă și Narcis Dorin Ion. Casa de editură și presă „Șansa” SRL, București, 1996. Consemnările dintre data de 29 iunie - 6 iulie 1940 se referă la: știrile sosite în legătură cu acțiunile teroriste ale evreilor în Basarabia și Bucovina împotriva autorităților românești în retragere după ultimatumul sovietic; acțiunile antievreiești ale unor soldați în Moldova care răzbunându-se pentru umilințele suferite în Basarabia și Bucovina au trecut la uciderea unor evrei în Moldova. La 30 iulie 1940, regele Carol al II-lea consemna în jurnalul său că I. Gruia i-a prezentat anteproiectul de lege relativ la evrei: este mai puțin dur decât prima variantă (p. 229).
- Cris,-Cristian Solomon C. *Patru ani de urgie. Notele unui evreu din România*. București, 1946. Lucrare cu caracter memorialistic; se referă în special la situația evreilor din Iași, la teroarea legionară în capitala Moldovei în perioada Statului Național Legionar. Concluzia autorului în legătură cu pogromurile din Dorohoi, București și Iași este că a acționat foarte puternic psihoza colectivă creată împotriva evreilor (în contextul războiului) că sunt în slujba dușmanilor țării.
- Dorian, Emil. *Jurnal din vremuri de prigoană*. Ediție de Marguerite Dorian cu o prefață de Z. Ornea. Editura Hasefer, București, 1996. Este o cronică a vieții evreiești în perioada dintre decembrie 1937 și septembrie 1944. Evenimentele evocate coincid cu mărturia documentelor.
- Lecca, Radu, *Eu i-am salvat pe evreii din România*. Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Alexandru V. Diță. Cu o prefață de dr. Dan Zamfirescu, Editura „Roza Vânturilor”, București, 1994. Conține multe informații referitoare la politica evreiască a regimului antonescian și la situația evreilor în general. Ele trebuiesc analizate în lumina izvoarelor arhivistice.
- Ludo, I. *Din ordinul cui?* Editura „Răspântia”, București, 1947. Este o evocare a pogromului de la Iași (29 iunie - 6 iulie 1941), bazată pe extrase din documente (fără specificarea surselor). Autorul arată că la organizarea masacrului din Iași au participat, pe lângă armata germană, trupe românești, poliția, corpul celor 2000 de gardieni aduși de la Brașov și Ploiești, compania de pompieri și nenumărați civili de toate clasele și categoriile. Au fost câteva mii de victime. Concluzia autorului: pogromul de la Iași a fost o acțiune prea serioasă pentru a fi fost improvizată în pripă. Orașul trebuia

curățat de evrei. Evacuarea ar fi fost o acțiune prea complicată. Trebuia căutată o soluție de a-i face pe evrei inofensivi. Soluția a fost găsită în pogrom.

- Magherescu, G., *Adevărul despre mareșalul Antonescu*. București, Ed. Păunescu, 1991, trei volume. Memorialistul conchide că politica mareșalului Antonescu față de evreii din România l-a îndreptățit să declare la procesul său că: „dacă azi evreii din România sunt în viață aceasta se datorește mareșalului Antonescu”. (Vol. II, p. 205).
- Mircu, Marius, *Pogromul de la Iași. (29 iunie 1941)*. Editura Glob, București, f.a. O descriere a evenimentelor de către un martor ocular. Autorul consideră că nu întâmplător s-a ales pentru declanșarea pogromului ziua de duminică. S-a presupus că în această zi evreii pot fi găsiți cu ușurință acasă. S-a pornit de la premisele că toți evreii sunt suspecti precum toți suspectii nu pot fi decât evrei. Sunt abordate următoarele aspecte ale evenimentelor: procesiunea spre chestura poliției; evreii au fost însoțiți de militari și civili români; masacrul de la chestură; procesiunea spre gară și îngheșuirea în trenurile morții.
- Rosetti, Radu R., *Pagini de jurnal*. Ediție îngrijită de Cristian Popișteanu, Marian Ștefan, Ioana Ursu. Editura Adevărul, București, 1993. În legătură cu evreii sunt consemnate următoarele: 1. ordinul mareșalului Antonescu de a pedepsi evreii care s-au convertit la catolicism, trimițându-i în Transnistria; 2. relatarea profesorului M. Costăchescu din Iași cu privire la faptul că el a văzut cum la 29 iunie 1941 evreii au tras dintr-o casă de pe strada Sf. Spiridon asupra soldaților români. „După aceea nemții și soldații noștri au ucis fără milă”. (p. 209).
- Sănătescu, Constantin, *Jurnal*. Cu o prefață de Simona Ghîțescu-Sănătescu. Humanitas, București, 1993. Conține consemnări cu privire la efectele distrugătoare ale pogromului legionar din București, 21-23 ianuarie 1941 (p. 24-25).
- Sebastian, Mihail, *Jurnal 1935-1944*. Text îngrijit de Gabriela Omăț. Prefață și note de Leon Volovici. Humanitas, București, 1996. Cartea este apreciată ca fiind un extraordinar document de istorie culturală și politică a anilor '30-'40. Prigoana antievreiască și starea de spirit antisemită a unor intelectuali de seamă ai culturii românești despre care relatează Mihail Sebastian în jurnal sunt confirmate de izvoarele arhivistice și de presa vremii.
- Șafran, Alexandru. Șef Rabin al Genevei, fost Șef Rabin al României. *Un tăciune smuls flăcărilor. comunitatea evreiască din România 1939-1947. Memorii*. Introducere de Jean Ancel. Traducerea Țicu Golștein. Editura Hasefer, București, 1996. Sunt evocate încercările prin care a trecut populația evreiască din România în anii regimului antonescian, dar și contextul istoric care a favorizat supraviețuirea

unei importante părți a evreilor din Vechiul Regat și sudul Transilvaniei.

Teich, Meier, *The Jewish Administration in Ghetto Shargorod (Transnistria)*. Yad Vashem Studies, 2 (1948), p. 219-225. Este o evocare de natură memorialistică despre deportarea evreilor din Suceava în Transnistria și organizarea vieții evreiești în ghetoul din Șargorod.

Troncotă, Cristian, *Eugen Cristescu, asul Serviciilor Secrete Românești - Memorii, mărturii, documente*. Cu o prefață de dr. Dan Zamfirescu. Editura „Roza Vânturilor”, București, 1994. Conține informații cu privire la desfășurarea evenimentelor în timpul pogromului de la Iași. 29 iunie - 6 iulie 1941.

Lucrări speciale

Benditer, Jehiel, *Statutul legal al evreilor din România în perioada celui de-al II-lea război mondial*. Editată sub egida Golștein-Goren Center, Tel-Aviv, 1993 în limba ebraică are un rezumat în limba engleză. Autorul tratează categoriile de legi antievreiești aplicate între anii 1938-1944, caracterul lor contradictoriu; statutul aplicat evreilor deportați în Transnistria; prezintă categoriile de lagăre și ghetouri din Transnistria (lagăre de concentrare, de tranzit, de muncă, lagăre ale morții). Ultimul capitol conține problematica abrogării legislației rasiale în România.

Braham, Randolph L. (ed.), *The Tragedy of Romanian Jewry*. Columbia University Press New York, 1994. Editorul cărții caracterizează în termenii următori politica evreiască a regimului antonescian: este unul din capitolele cele mai controversate ale istoriei Holocaustului având în vedere poziția contradictorie a regimului antonescian în această problemă. În primele 18 luni ale guvernării sale Antonescu promovează o politică de o brutalitate antievreiască care i-a impresionat și pe naziști. Ulterior, același Antonescu a respins „soluția finală”, salvând o bună parte a populației evreiești din Vechiul Regat și sudul Transilvaniei. Articolele cuprinse în culegere abordează următoarea tematică: moștenirea antisemitismului, evreii din România în epoca interbelică, regimul antonescian istorie și mistificare, era antonesciană, Holocaustul și istoriografia românească, tratarea temei Holocaustului în manualele școlare din România, evreii din România în primele decenii după Holocaust, antisemitismul în era postcomunistă. Autorii articolelor sunt: Fischer-Galați, Stephen, Vago Raphael, Florian Radu, Ioanid Radu, Eschenasy Victor, Florian Alexandru, Rotman Liviu, Michel Saphir.

Broszat, Martin, *Das Dritte Reich und die rumänische Judenpolitik*. München, 1958. Lucrarea este bazată, în principal, pe surse arhivistice germane. Sunt tratate toate formele de prigoană antievreiască

promovate de regimul antonescian. Concluzia autorului este că această politică a fost marcată atât de istoria antisemitismului în România cât și de influența nazismului german. Antonescu a fost mai puțin antisemit decât Garda de Fier, totuși, a continuat politica antisemită a Statului Național Legionar și după înlăturarea Gărzii de Fier. Deportarea evreilor în Transnistria a fost inițiativa regimului antonescian, dar a adoptat modelul german chiar și atunci când nu a acționat imixtiunea directă a Reichului. A existat o conexiune cu politica germană, căci al III-lea Reich a făcut din problema evreiască o idee dominantă a noii ordini europene.

Butnariu, I.C., *Holocaustul uitat. Considerațiuni istorice, politice și sociale cu privire la antisemitismul românesc.*, 1985. Lucrarea construită pe cărți publicate, descrie principalele etape ale politicii antievreiești promovate de regimul antonescian.

Carmilly-Weinberger, Moshe, *Istoria evreilor din Transilvania (1623-1944)*, Ed. Enc., 1994.

Fischer, Julius S., *Transnistria The Forgotten Cemetery*, South-Brunswick - New-York - London, 1969. Lucrare alcătuită pe bază de surse bibliografice și mărturiile orale ale unor supraviețuitori ai deportării în Transnistria, conține o localizare a lagărelor și ghetourilor, descriind condițiile existențiale ale celor deportați. Concluzia autorului: Transnistria este un cimitir unde sunt înmormântați peste 200 de mii de evrei din România, Rusia și Ucraina.

Karețki, Aurel, Maria Covaci, *Zile însângerate la Iași 28-30 iunie 1941*. Prefață de Nicolae Minei. Editura Politică, 1978, București. Lucrarea este elaborată pe baza surselor arhivistice din fondurile Ministerului Apărării Naționale și ale Ministerului de Interne. concluziile autorilor: evenimentele din Iași din zilele de 26-29 iunie 1941 au reprezentat o provocare; nu au fost găsite arme sau alte obiecte compromițătoare. Toată acțiunea în declanșarea și desfășurarea pogromului se datorează intervenției brutale a trupelor hitleriste.

Manuilă Sabin și Filderman W., *Populația evreiască din România în timpul celui de-al II-lea război mondial*. Introducere de Larry Watts, editor Curt W. Treptov. Fundația Culturală Română. Lucrarea conține indicatori statistici cu privire la pierderile în vieți omenești suferite de populația evreiască din România în anii celui de-al II-lea război mondial.

Pelin, Mihai, *Adevăr și Legendă*. Edart, București. Autorul își propune să demonstreze că jurnalele de operații ale marilor Unități Militare nu confirmă zvonurile privind „acțiunile criminale” ale evreilor în Basarabia și Bucovina în timpul retragerii autorităților militare și civile românești, după ultimatumul sovietic din 26 iunie 1940. În

viziunea autorului a avut loc o degringoladă în cadrul unităților militare în retragere, evreii având rolul șapului ispășitor.

Schachan, Avigdor, *Burning Ice. The Ghettoes of Transnistria*. Traducere din ebraică, New York, 1996. Lucrare bazată, în principal, pe bibliografie și amintiri personale. Prezintă deportarea evreilor din Basarabia și Bucovina și regimul de exterminare din Transnistria.

Studii și articole

Ancel, Jean, *Plans for deportation of the Rumanian Jews and Their Discontinuation in Light of Documentary Evidence (July - October 1942)*. Yad Vashem Studies 16 (1984) pp. 381-420. Sunt analizate planurile de deportare a evreilor în lagărele naziste de exterminare elaborate de Radu Lecca și Gustav Richter. Deportarea urma să înceapă cu evreii din Transilvania și Banat. Sunt prezentate condițiile în care nu s-a mai dat curs acestor deportări.

Ancel, Jean, *The Jasy Syndrome în Romania*, Jewish Studies, Jerusalem, 1987-1988. Studiu elaborat pe baza izvoarelor germane, evreiești și românești privind evenimentele în timpul pogromului de la Iași. Este descrisă atmosfera de teroare creată împotriva evreilor în ajunul pogromului. Autorul apreciază că pogromul a fost pregătit cu câteva zile înainte. Au fost implicate organisme civile și militare românești, special instruite.

Ancel, Jean, *The Romanian Way of Solving the Jewish Problem in Bessarabia and Bukovina. June-July 1941*, Yad Vashem Studies, 19 (1988) pp. 187-232. Pe baza unei documentații din surse arhivistice germane și israeliene sunt arătate: acțiunile pogromiste împotriva evreilor în provinciile Basarabia și Bucovina; concentrarea lor în ghetouri și lagăre de tranzit.

Botoran, Constantin, *Holocaustul evreilor din România*, în Revista de Istorie Militară nr. 4/1990. Concluzia autorului: în România „soluția finală” nu a fost aplicată. Evreii au supraviețuit în masă. O comparație cu alte țări pune în evidență umanismul generos și fecund al poporului român, al guvernului și al mareșalului Antonescu care nu a dat curs presiunilor germane privind ghetozarea și deportarea evreilor în lagărele naziste de exterminare.

Buzatu, Gheorghe, *Antonescu și problema evreiască* în Revista de Istorie Militară nr. 6/1994. Concluzia autorului: mareșalul Antonescu nu poate fi inclus între dictatorii rasiști și antisemiți.

Campus, Eliza, *Viața evreilor din București în etapa septembrie 1940 - ianuarie 1941*, în Revista Istorică. Seria nouă, tom III, nr. 3-4 martie-aprilie 1992. Studiu bazat pe surse arhivistice românești și evreiești prezintă viața cotidiană evreiască inclusiv situația în învățământul

evreiesc. Concluzia autoarei: după înfrângerea rebeliunii, evreii din București au intrat într-o perioadă de mai mare securitate existențială.

- Lavi, Theodor, *Documents on the Struggle of Rumanian Jewry for its Rights During the Second World War (I)*, Yad Vashem Studies 4 (1960), pp. 261-315. Este prezentată activitatea lui W. Filderman. Sunt incluse memoriile lui adresate autorităților începând cu data de 14 septembrie 1940 și până la începutul anului 1944.
- Lavi, Theodor, *Romanian Jewry in World War II. Fight for Survival*. Jerusalem, 1965. În viziunea autorului supraviețuirea colectivității evreiești din România a fost favorizată de mersul războiului, de numeroasele intervenții diplomatice și de tensiunile intervenite în relațiile româno-germane. Printre factorii hotărâtori pe plan intern au fost: diferendele dintre Antonescu și Garda de Fier, mareșalul fiind influențat de conducătorii partidelor istorice și de Curtea Regală. Un rol important în lupta pentru supraviețuire i-a revenit lui W. Filderman, A. Șafran și Centralei Evreilor din România, care a fost sub influența activității ilegale a foștilor conducători evrei.
- Lavi, Theodor, *Jews in Rumanian Historiography of World War II în Soviet Jewish Affairs...* London, 4 (1974) 1, pp. 45-52. Analizează istoriografia din epoca comunistă despre situația evreilor în anii regimului antonescian. Concluzia autorului: evreii au fost victimele unei falsificări istorice. M. Roller vorbind despre pogromul legionar din București nici măcar nu pomenește că el a fost îndreptat împotriva evreilor. Primul studiu după 1948 în care se definește caracterul rasial al politicii regimului antonescian în problema evreiască a fost semnat de I. Popescu-Puțuri în anul 1964 și publicat în „La Roumanie pendant la deuxième guerre mondiale”, București, 1964.
- Stanciu, Ion, *Statutul juridic al populației evreiești din România în perioada 1878 - septembrie 1940*. În Revista Istorică, Seria nouă, tom III, nr. 3-4, martie-aprilie 1992. Autorul analizează caracterul antisemit al legislației Gigurtu (august 1940).
- Vago, Bela, *The Ambiguity of Collaborationism. The Center of the Jews in Romania 1942-1944*. In Patterns of Jewish Leadership in Nazi Europe. În viziunea autorului Centrala Evreilor din România nu a devenit, în ultimă instanță, o unealtă a nazismului german cum a fost proiectat inițial să fie.
- Zach, Krista, *Rumänien în Benz Wolfgang (ed.), Dimension des Völkermords. Die Zahl der jüdischen Opfer des Nationalsozialismus*. R. Oldenberg Verlag, München, 1991. Este o incursiune în istoria antisemitismului în România și o descriere a diferitelor forme de prigoană antievreiască în anii regimului antonescian. În viziunea

autoarei, acțiunile sângeroase contra evreilor s-au declanșat odată cu pogromul de la Iași și au culminat cu masacrul de la Odessa. Regimul antonescian a practicat o politică de genocid, dar sub altă formă decât naștii la Auschwitz. Un bilanț al pierderilor în vieți omenești este greu de realizat, căci: nu se cunoaște exact numărul evreilor, cetățeni români, care au emigrat; evreii din Basarabia și Bucovina au fost deportați de trei autorități - sovietice, românești și germane; cei din Transilvania de nord au fost deportați de autoritățile maghiare. A avut loc o migrație internă și o repatriere incompletă. Se poate concluziona că au pierit peste 200.000 de persoane din care peste 90.000 din Transilvania de nord aflată sub dominație hortică.

Lucrări generale

- Buzatu, Gheorghe, *Români în arhivele Kremlinului*. Editura Univers Enciclopedic, București, 1996. Conține documente și comentarii privind comportamentul evreilor din Basarabia și Bucovina față de autoritățile românești în retragere după ultimatumul sovietic din 26 iunie 1940. Provinciile respective au fost ocupate de sovietici cu două luni mai devreme datorită „petițiilor locuitorilor evrei”.
- Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*. Concluzia autorului privind politica regimului antonescian față de evrei: „Din politica regimului antonescian nu a lipsit componenta antisemită viguros afirmată între anii 1940-1942, ca apoi pe măsura deteriorării situației pe frontul de est să dispară, înțelegând că protejarea evreilor poate constitui un însemnat capital politic în negocierile cu Aliații” (p. 394).
- Dan, Ioan, „Procesul” mareșalului Ion Antonescu. Editura Tempus, București, 1993. În problema evreiască autorul își propune să demonstreze că nu există nici o acoperire documentară cu privire la faptul că mareșalul Antonescu ar fi promovat o politică antievreiască.
- Dumitru-Snagov, Ion, *România în diplomația Vaticanului 1939-1944*. Editura Garamond, București, 1991. Un capitol al cărții este consacrat temei privind protejarea evreilor de către Monseniorul Andreas Cassulo, reprezentantul Sfântului Scaun la București. Extrase de documente demonstrează intervențiile Nunțului Apostolic la cele mai înalte foruri guvernamentale românești în favoarea evreilor și rezultatele acestor intervenții.
- Fătu, Mihai, Spălățelu, Ion, *Garda de Fier, organizație teroristă de tip fascist*. Ediția a II-a revăzută și adăugită 1980. Editura Politică București. Sunt menționate crimele din zilele rebeliunii legionare în București, fără specificarea, însă, că erau și acțiuni antievreiești. Se dă numărul victimelor din rândul populației evreiești.

- Fătu, Mihai, *Contribuții la studierea regimului politic din România. Septembrie 1940 - august 1944*. Editura Politică, București, 1984. Referiri la problema evreiască: „Una din dominantele politicii represive de esență nazistă a regimului antonescian a constituit-o antisemitismul, reprimarea populației evreiești pe criterii rasiale. Deși nu a îmbrăcat formele paroxistice ale nazismului, se constată totuși, o practică de intoleranță și eliminare a evreilor din toate sferile cetățenilor care se bucură de ocrotirea statului” (p. 157).
- Fătu, Mihai, *Consens pentru salvarea națională a României. Septembrie 1940 - august 1944*. Editura Ministerului de Interne, București, 1996. În legătură cu politica regimului antonescian în problema evreiască, autorul consideră că unele măsuri au fost efectiv reclamate de nevoi militare, iar altele au rezultat dintr-o anumită alunecare și a regimului antonescian spre antisemitism ce domina întreaga lume a Axei, dar care în România a avut o incontestabilă față umană imprimată de însuși Ion Antonescu (1.151).
- Hillgruber, Andreas, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu*. Ediție și studiu bibliografic de Stelian Neagoe. Humanitas, București, 1991. Conține un capitol special cu privire la problema evreiască în România, abordată în lumina izvoarelor arhivistice germane. În viziunea autorului legislația antisemită în România nu a fost impusă de Germania nazistă, ci de Garda de Fer în perioada Statului Național Legionar. După rebeliune generalul a trebuit să continue această politică pentru a nu trezi bănuiala că ar fi sub influența cercurilor francmasonice și evreiești. Până la intrarea României în război regimul antonescian a adoptat măsuri economice contra evreilor, după aceea s-a declanșat politica de teroare în special în Basarabia și Bucovina, culminând cu deportarea în Transnistria, pentru a ispăși pentru evenimentele provocate în Basarabia și Bucovina în vara anului 1940. În ultima fază a războiului adoptarea politicii de emigrare a constituit o parte din planul guvernului de a câștiga sprijinul puterilor occidentale. Autorul conchide că politica guvernului antonescian în ultimă instanță nu s-a inspirat din doctrina antisemită. Ea a urmat liniile politicii externe. De aceea cotitura în tratarea problemei evreiești a coincis cu schimbarea în politica externă.
- Ioanid, Radu, *Sabia Arhanghelului Mihail. Ideologia fascistă în România*. Editura Diogene, București, 1994. Conține un capitol intitulat „Exterminarea fizică și supraviețuirea evreilor sub administrația antonesciană”. În viziunea autorului dacă în planurile de exterminare fizică a evreilor din Ungaria a învins fanatismul fără acoperire politică, deportarea evreilor începând în 1944 când era evident că Germania a pierdut războiul, în cazul României în anii 1942-1943 a prevalat un pragmatism, care venea în contradicție cu

interesele germane și acest fapt explică supraviețuirea a aproximativ jumătate din evreii români. Printre paradoxurile Holocaustului în România autorul enumeră următoarele situații: a. mișcarea legionară, prin forța împrejurărilor, a avut un aport minim la distrugerea fizică a evreilor, în schimb membri Partidului Național Creștin au dominat aparatul birocratic civil al regimului lui Antonescu; b. lipsa de coordonare cu Germania în deportările din Basarabia și Bucovina în iulie-august 1941, ele au fost inițiate contrar voinței germane și din acest motiv n-au reușit; c. refuzul României de a-i deporta pe evrei în Germania; d. autoritățile române au început distrugerea evreilor mai devreme decât alte țări și au sistat-o mai devreme decât alte țări. În concluzie autorul apreciază că în Transnistria au pierit în jur de 75.000 de evrei deportați din Basarabia și Bucovina și în jur de 150.000 de evrei ucraineni.

Kirișescu, Constantin I., *România în al doilea război mondial*. Editura Univers Enciclopedic, 1995. Sunt descrise evenimentele: din timpul pogromului legionar din București (21-23 ianuarie 1941); din timpul pogromului de la Iași (29 iunie - 6 iulie 1941). În aprecierea autorului represaliile de la Iași au luat o formă sălbatică. Oamenii au fost împușcați la întâmplare pe străzi; alții au fost duși la chestură unde au fost mitraliați de la o fereastră; câteva mii de evrei au fost duși la gară și înghesuiți în vagoane plumbuite. Călătoria aceasta a provocat moartea unui mare număr de oameni prin sete și sufocare. Oficial s-a recunoscut că la Iași au fost executați 500 de oameni. Comentatorii evrei ridică cifra la vreo 10.000. (Vol. I, p. 179, vol. II, p.236).

Mezincescu, E., *Mareșalul Antonescu și catastrofa României*, Ed. Artemis, București, 1993. Sunt expuse principalele etape ale politicii antievreiești a regimului antonescian. Autorul apreciază că numărul celor uciși se ridică la aproximativ 150.000-160.000, așadar numărul mare de supraviețuitori nu poate justifica reabilitarea mareșalului Antonescu.

Mircu, Marius, *Oameni de omenie în vremuri de neomenie*, Editura Hasefer, 1996
Nagy-Talavera, Nicholas, *O istorie a fascismului în Ungaria și România*. Editura Hasefer, București, 1996. Concluziile autorului în capitolul privind trăsăturile politicii antisemite a guvernului antonescian: „Antonescu a făcut deosebire între evrei. Evreul nu era considerat *ipso facto* un trădător sau o ființă subumană; tratamentul aplicat evreilor la vest de Prut a fost mai bun comparativ cu cel din alte zone ale Europei controlate de naziști. (p. 460).

Palaghiță, Ștefan, *Garda de Fier spre reînvierea României. Însoțită de o cronologie privind istoria mișcării legionare și de Nae Ionescu Fenomenul legionar*. Editura „Roza Vânturilor”, București, 1993. Conține

informații cu privire la desfășurarea pogromului antievreiesc în cartierele Dudești și Văcărești din București.

Scurtu Ioan, Hlihor Constantin, *Anul 1940, drama românilor dintre Prut și Nistru*. Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1992. Se redă contextul în care erau nevoite autoritățile militare și civile românești să se retragă din Basarabia și Bucovina după ultimatumul sovietic din 26 iunie 1941. Acțiunile teroriste și de dezordine au fost provocate în majoritatea cazurilor de comuniști și minoritari printre care cei mai mulți erau evrei.

Scurtu Ioan, Hlihor Constantin, *Complot împotriva României. Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța în vâltoarea celui de-al doilea război mondial*. Editura Academiei de Înalte Studii Militare. București, 1994. Autorii, pe baza documentelor vremii, arată că membri P.C.R. și unii cetățeni aparținând minorităților naționale, mai ales evreii din Basarabia, au fost înștiințați cu mult timp înainte despre ultimatumul sovietic. În legătură cu evenimentele din Iași sunt citate documente din care rezultă: Aviația sovietică ce bombardea orașul Iași a fost dirijată prin semnale luminoase de agenți sovietici, majoritatea de etnie evreiască; o coloană militară română a fost întâmpinată cu un foc violent de arme de prin toate clădirile locuite de evrei comuniști; au fost arestați evreii. În contextul stării de război Ion Antonescu a ordonat ca toți cei care activează în folosul inamicului să fie executați. În același timp Antonescu a luat atitudine contra exceselor comise de unii militari. Vinovați de cele întâmplate au fost unitățile SS germane. Dincolo de orice interpretări rămâne faptul că la Iași au murit și oameni nevinovați, mulți dintre ei căzând victime unor situații confuze pe care istoria va trebui să le elucideze până la capăt.

Simion, Aurică, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940 - ianuarie 1941*. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976. Autorul pune în evidență faptul că în perioada Statului Național Legionar, antisemitismul a fost ridicat la rangul de principiu de guvernare, fiind practicat pe scară largă.

Simion, Aurică, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979. În problema evreiască conține o descriere a politicii de românizare și a diferitelor forme de discriminare la care erau supuși evreii. Se evidențiază că o trăsătură comună a regimului antonescian cu regimurile fasciste a fost promovarea politicii antisemite și crearea unei situații de inferioritate pentru evrei. Dar spre deosebire de măsurile adoptate în Germania și în alte state, antisemitismul promovat de regimul antonescian excludea genocidul dintre mijloacele de rezolvare a problemei evreiești. Pogromul de la Iași a fost organizat de naziști cu concursul legionarilor și a altor

elemente de clasă, peste capul autorităților române, care au pierdut controlul asupra orașului.

Watts, L. Larry, *O Cassandra a României. Ion Antonescu și lupta pentru reformă 1918-1941*. Traducerea de Liana Pop și Virgil Stanciu. Ediția Fundația Culturală Română., 1994, 438 p. În legătură cu Antonescu și evreii autorul conchide: „Un alt succes al lui Antonescu negat a fost protejarea de facto a evreilor români împotriva exterminării sistematice prin «soluția finală». Antonescu împărtășea standardele occidentale privind drepturile umane și civile fundamentale. Acest succes nu era însă complet. Cei din Basarabia și Bucovina n-au fost scutiți de flăcările Holocaustului” (p. 403). În privința evenimentelor din Iași autorul invocă surse germane din care rezultă că evreii au încercat să se revolte, folosind forța armată. Deportările în Transnistria nu făceau parte dintr-un plan de distrugere sistematică a evreilor.

Lucrări generale despre istoria Holocaustului evreilor europeni

Hilberg, Raul, *The Destruction of the European Jews*. Revised and definitive edition, Holmes et comp, meier New York, 1985 (3 volume), 1272 p. Lucrarea cuprinde un capitol amplu despre destinul evreilor din România în anii celui de-al II-lea război mondial. Pe baza unei documentații efectuate, în principal, în arhivele germane, americane și israeliene, autorul a realizat o bună cunoaștere a principalelor evenimente privind situația evreilor din România în anii regimului antonescian. R. Hilberg tratează desfășurarea evenimentelor pe următoarele planuri: situația evreilor în Vechiul Regat și sudul Transilvaniei; evenimentele sângeroase din Basarabia și Bucovina; regimul lagărelor și ghetourilor din Transnistria. În final autorul conchide că în ciuda acțiunilor violente din anii 1941-1942, regimul antonescian a refuzat deportarea evreilor la Auschwitz, așa se explică supraviețuirea unei importante părți a evreilor din România.

Reitlinger, Gerarg, *Die Endlösung. Hitlers Versuch der Ausröttung der Juden Europas 1939-1945*. Colloquium Verlag Berlin, 1956. Capitolul cu privire la România în perioada Holocaustului este intitulat „Rumänien übernimmt die Endlösung; Rumänien Verwirft die Endlösung (România acceptă soluția finală - România respinge soluția finală). Autorul expune principalele evenimente ale politicii antievreiești în România, arătând că aici au început deportările înainte să se fi dat semnalul pentru declanșarea Holocaustului și s-au încheiat prin refuzul regimului antonescian de a adopta „soluția finală” aplicată de Germania nazistă.

Lya Benjamin

FASCINAȚIA ȘI CAPCANELE DOCUMENTULUI

Nu este necesar să evidențiez rolul și însemnătatea *documentului* în cercetarea istorică. Ceea ce mă preocupă este nucleul de adevăr inclus în acest instrument de lucru, capacitatea acestuia de a fi un *aliat* sau un *adversar* al cunoașterii istorice. Problema nu este, fără îndoială, nouă, dar a căpătat, mai ales pentru epoca post-totalitară pe care o trăim, altă dimensiune. Suntem în fața posibilității de a accede, cu deosebire pentru ultimele șase decenii, la o masă imensă de mărturii istorice, de cele mai diferite genuri: acte oficiale, însemnări memorialistice, literatură biografică, filme documentare ș.a. Pentru cercetătorii din estul Europei, cu mici excepții, aceste posibilități sunt fascinante, chiar și pentru cei cu sânge rece. Aceste oportunități generează o întrebare deontologică: cum putem servi *mai corect* adevărul istoric? Comparativul este, după opinia mea, singura treaptă a cunoașterii în domeniul atât de labil al istoriografiei, chiar dacă metodele de studiu au evoluat, ajungând uneori la progrese spectaculare. Expresia acestei labilități este tendința tot mai accentuată de a scrie o istorie „sinceră”, „netriumfalistă” a unui popor sau a unei perioade istorice.

Deci, cum putem fi mai aproape de adevăr într-un domeniu în care se interferează capacități intelectuale, politice extrem de diverse care, la rândul lor, generează fenomene ce poartă pecetea acestor variabile ale existenței sociale. Documentul este rezultanta acestor factori obiectivi și subiectivi, pe care se suprapune rolul emitentului, și el supus unor contingente generale și personale.

Odată realizat impactul cu documentul, încep pentru cercetătorul prob dilemele. Cât este de credibil? Cât fragment de adevăr cuprinde? Care a fost gradul de cunoaștere a realității de către emitent? Ce interes a ghidat redactarea acestei presupuse consemnări istorice? Enumerarea ar putea continua, fiind deschisă la o varietate considerabilă de elemente care își pun pecetea asupra resurselor de cunoaștere și, mai ales, de reflectare a realității.

Cum putem pune în valoare potențialul științific al documentului și limita marja de eroare? O cale elementară ar putea fi studierea unui număr cât mai mare de surse, dar o asemenea abordare poate duce la un hățiș al faptelor și evenimentelor care ar accentua fie fascinația, fie descumpănirea, ambele nefiind benefice pentru un cercetător.

Ceea ce am dori să subliniem este un factor de loc neglijabil - emitentul. De regulă acesta este exponentul unor anumite interese, exprimă starea de spirit a unui

grup, civil sau militar, a unor instanțe centrale sau locale, utilizează mijloace diferite de la caz la caz pentru obținerea unor informații care, nu de puține ori, sunt neconcordante sau contradictorii. Dacă ne referim la probleme de securitate națională de pildă, un anumit fel de documente emit autoritățile militare, altul cele civile - serviciile de informații, siguranța, poliția etc. Acte ale unor organisme centrale sunt reflectate cu variabilități - uneori notorii - în documente ale unor autorități departamentale sau locale.

Nu numai instituția, dar chiar și conducătorul acesteia poate imprima o anumită orientare unei consemnări documentare. Mai mult, numeroase documente poartă pecetea „personalității” funcționarului care le redactează, depind de înclinațiile personale, de gradul de cunoaștere și cultură al autorului sursei.

Și atunci? Primul pas pentru a evita capcana pe care ne-o întinde documentul este *fuga de unicitatea sau unilateralitatea informației*. Desigur, cercetătorul pomește la studiu cu o ipoteză de lucru pe care nu trebuie să o fetișizeze. După cum spune prof. I. Scurtu într-un interviu din revista „Dilema” nr. 207/1997, „istoricul nu trebuie să fie robul documentului”. Cu cât pătrundem mai adânc în labirintul realității istorice, cu atât mai mult suntem obligați să ne manifestăm disponibilitatea spre acceptarea posibilității că premisa noastră este amendabilă. Altfel ajungem la o *selectare predilectă* a documentelor și, în consecință, la o concluzie, dacă nu falsă, cel puțin unilaterală sau parțial adevărată.

Aș vrea să trec de la abstract la concret și, date fiind preocupările mele preponderent orientate în ultimii ani spre perioada 1940-1944, să mă refer la lucrări din acest răstimp istoric, plin de fenomene contradictorii și deci purtătoare ale riscului unilateralității. În urmă cu câțva timp a fost publicată o culegere de documente, de altfel semnificative, cu privire la emigrarea evreilor din România în anii 1940-1944. Meritul ei este că, pentru prima dată, sunt puse la dispoziție surse documentare mai ample într-o asemenea problemă. Sunt înfățișate pozițiile de principiu și strădaniile autorităților române de a „soluționa” problema evreiască din România prin plecarea evreilor în Palestina sau alte țări. Cititorul neavizat, lipsit de o informare mai amplă și mai diversă, cunoscând insuficient perioada, își va forma o imagine unilaterală chiar edulcorată cu privire la politica regimului antonescian în acest domeniu, fiind ocultat faptul că, din varii motive interne și internaționale, poziția de principiu favorabilă a avut un impact practic limitat, unele acțiuni precare având chiar consecințe tragice. După opinia mea, autorii ar fi dat mai mare valoare muncii lor, dacă ar fi pus în prezență surse mai diverse. De altfel, documente ale autorităților române atestă efectul restrâns al deciziilor și măsurilor oficiale privind stimularea procesului de emigrare. În volumele editate de Centrul de istorie și cele în curs de editare se încearcă o imagine mai aproape de realitate tocmai prin diversitatea surselor prezentate.

Un caz mai frapant de utilizare unilaterală a surselor documentare, cu consecințe dureroase în practică, îl constituie analiza documentelor ce se referă la evenimentele din timpul retragerii trupelor și autorităților civile române din Basarabia și Bucovina de nord în vara anului 1940. Deși documente oficiale din întreaga perioadă interbelică consemnează starea de nemulțumire a populației basarabene de origine etnică diversă, ceea ce a constituit sursa unor acte de agresiune față de unități militare și instituții de stat cu ocazia ocupării acestor teritorii de către armata sovietică, cele mai multe lucrări istorice care analizează aceste evenimente pun în valoare cu precădere documente care aruncă cea mai mare parte a răspunderii asupra populației evreiești în ansamblu. Fără a nega prezența unor indivizi sau grupuri de evrei în aceste acțiuni, nu se poate ignora sau minimaliza aportul altor etnii la aceste manifestări condamnabile.

Viziunea unilaterală a justificat apoi genocidul împotriva populației evreiești din Basarabia, Bucovina, ținutul Herța și Transnistria în anii 1941-1943 și a avut răsfângeri și asupra populației din Vechiul Regat. Este demn de semnalat că, în ultimii ani, o seamă de istorici, politologi și diplomați români iau atitudine față de extrapolarea unor cazuri individuale sau de grup, ceea ce a avut drept consecință practici politice și juridice care au lovit întreaga populație evreiască în timpul dictaturii totalitare antonesciene.

Folosirea distorsionată a unor documente, fie ele chiar mărturii memorialistice, a fost recent evidențiată cu prilejul apariției unui volum de consemnări ale filosofului Constantin Rădulescu-Motru. Prefațatorul ediției, Dinu C. Giurescu, sprijinit pe o notație din 25 decembrie 1943, încearcă să tragă concluzia că în faza finală a conflagrației mondiale „România era o țară normală și trăia în tipare europene, atât cât era cu putință în condițiile unui război total și global”, pomind de la faptul că, după opinia lui Motru, România „continua să fie o țară cu întocmirile și cu tradițiile ei, cu o viață culturală autentică, o țară care avea de mâncare”. Autorul studiului introductiv face, însă, abstracție de alte însemnări - pe care el însuși le semnaleză - în care filosoful român critică cu duritate stările de lucruri din acei ani. „Mareșalul Antonescu - scrie Motru - a introdus - poate fără voia lui - regimul improvizației desăvârșite. De la o zi la alta, în România de astăzi nu se poate ști măsurile ce se iau privitor la viața economică, politică și culturală a țării. Legile se redactează cu ușile închise. Libera inspirație hotărăște”. Sunt în acest volum și mărturii zguduitoare despre starea de mizerie și decădere a satului românesc. Iar cu privire la o temă care ne este mai aproape de preocupări, Motru scrie „Sub cuvântul de *românizare* regimul actual a făcut să intre în deprinderile românești, destul de reprobabile și altfel, o imoralitate asemănătoare gangsterului american. Cum vom ieși oare și când vom ieși oare din această murdărie?” Pe bună dreptate, într-o analiză a acestui volum publicată de „Curierul Național” din 10 mai 1997, se spune că „vrând

să «politizeze» cu orice chip, domnul Dinu C. Giurescu (prefațatorul volumului - n.n.) abdică de la adevăr, fiind contrazis de afirmațiile lui C. Rădulescu-Motru”.

Un alt exemplu, după opinia mea elocvent în ce privește fragilitatea surselor documentare, îl reprezintă soarta așa numitului raport al Generalului Em. Leoveanu, Director General al Poliției și Siguranței Statului, pe care Ion Antonescu l-a însărcinat să analizeze desfășurarea evenimentelor de la Iași din 29-30 iunie 1941. Într-o primă variantă a raportului, generalul atribuie răspunderea declanșării masacrului germanilor și legionarilor. Antonescu respinge această explicație și cere refacerea documentului care, de astă dată, îi consideră răspunzători pe evrei. Matatias Carp publica în „Cartea Neagră” prima variantă, Cristian Troncotă în volumul „Eugen Cristescu, un as al serviciilor secrete românești” pe cea de-a doua, iar Leoveanu, la procesul din 1946, neagă paternitatea acestui din urmă document, declarând că l-a semnat fără să-l mai citească, modificările fiind opera unei alte persoane.

Folosirea unilaterală a surselor este vădită în ce privește rolul lui Ion Antonescu în istoria României. Unele documente pot demonstra calitățile de om de stat și **strateg militar**, după cum altele pun în evidență orientarea sa net antisemită, îl consideră inițiatorul și promotorul unor măsuri rasiale cu consecințe grave asupra soartei populației evreiești. De aci apar numeroase controverse, mergând de la apologia fără limite până la denigrarea absolută. O analiză complexă și cât mai completă a mărturiilor vremii poate duce la nuanțe într-o direcție sau alta. Jurnalul remarcabilului om politic Ion Hudiță este o dovadă a unor atitudini mai realiste în ce privește omul politic și militarul Ion Antonescu. Chiar și colaboratori dintre cei mai apropiați ai mareșalului se străduiesc să nu creeze o statuie de duritatea bronzului, impasibil la scurgerea timpului, la confruntarea cu adevărul istoric.

Despre principalul său colaborator, Mihai Antonescu, se vorbește puțin. Poate mai puțin decât ar merita analiza unui personaj a cărui felonie o depășea pe cea a lui Talleyrand. Dacă ne-am limita la documentele din prima perioadă a regimului antonescian, Mihai Antonescu ar apărea ca un antisemit înverșunat. Dacă ne-am opri la documentele ce consemnează activitatea sa în perioada de după octombrie 1942, când evoluția evenimentelor politico-militare cunoaște o altă direcție, Mihai Antonescu își înmulțește declarațiile filosemite, chiar dacă în același timp cere diplomaților români la Berlin să asigure Auswärtiges Amt-ul de fidelitate față de politica genocidului nazist. Tentația, generată de ipoteza apriorică cercetării, de a folosi numai documente care pot confirma această prejudecată duce, nu mai e nevoie să repetăm, la concluzii false. Poate că nici cercetătorul nu poate fi învinuit, deoarece din varii motive a găsit numai unul din documente.

Un alt personaj controversat, tocmai datorită ambiguității sale politice, este Radu Lecca, fostul împuternicit al guvernului antonescian pentru reglementarea regimului evreilor din România. Accentuând numai asupra unui tip de documente și acțiuni ale acestuia, unii cercetători sunt dispuși să-l vadă în ipostaza de salvator al

evreilor, de „Schindler” al României, după cum lasă să se înțeleagă din însuși titlul volumului memorialistic intitulat „Eu i-am salvat pe evreii din România” și din prefața celui ce i-a tipărit însemnările, notații care reflectă oportunismul politic al autorului. Și apoi, a identifica cariera unui fost spion nazist și colaborator al autorităților germane, cum rezultă din multe documente și chiar declarații ale lui Lecca, cu comportamentul duplicitar față de evrei este o abatere de la adevăr. Personajul, tocmai datorită legăturilor sale cu înalte oficialități naziste, a fost numit director general adjunct al Siguranței generale în ianuarie 1941, când Antonescu era interesat de strângerea legăturilor cu Reich-ul. Suspiciunile față de acest personaj l-au determinat pe superiorul său, generalul Leoveanu, să dea un ordin secret prin care preciza că va fi folosit ca „inspector de teren”, deși avea funcția mai sus menționată.

Unilateralitatea în „exploatarea” unor surse documentare, în fapt „capcane”, pe care o enunțăm în titlul însemnărilor mele, este evidentă și în modul în care uneori este abordată acțiunea, demnă de respect, a unor diplomați români pentru salvarea sau ameliorarea situației unor evrei cetățeni români aflați în Germania sau în țări ocupate de naziști. Deși diplomația și organele militare naziste invocă un acord verbal al mareșalului Antonescu din toamna anului 1941 conform căruia germanii pot să aplice discriminările introduse în Germania, Franța, Belgia și cetățenilor români de origine etnică evreiască din alte țări, funcționari superiori din M.A.E. român au căutat să eludeze pe diferite căi o asemenea acceptare. Relatând aceste încercări, uneori încununată de succes, se subliniază numai latura umanitară a acțiunii. Dar multe din aceste demersuri erau generate de interese politice cu bătaie lungă, în anii de cotitură a evoluției celui de-al doilea război mondial, când se clătinau convingeri inițial ferme privind o soluție radicală a „problemei evreiești”.

Cum nu pot fi ignorate nici elementele de ordin financiar - posibilitatea ca prin protecția declarată față de resortisanții români de origine evreiască din zona europeană de sub ocupație nazistă, să se treacă sub jurisdicția statului român bunurile acestora, inclusiv a acelor ce fuseseră deja deportați.

Compararea acțiunii unor diplomați români, care sunt demne de toată lauda, cu cea întreprinsă de diplomatul suedez Raul Wallenberg, care, într-adevăr era animat numai de sentimente umanitare, mi se pare necorespunzătoare realității istorice.

Tot în perspectiva combaterii unei viziuni istorice unilaterale, trebuie văzut scandalul generat de o expoziție deschisă la München care prezintă pe militarii germani în timpul celui de-al doilea război mondial nu numai ca bravi luptători împotriva bolșevismului, ci și ca participanți la crimele Wehrmacht-ului. Expoziția cuprinde multe documente mai puțin cunoscute sau studiate privind această ultimă ipostază.

Sigur că am putea continua seria exemplificărilor privind interpretarea sau utilizarea unilaterală a unor surse documentare.

Aceste reflecții sunt menite să clarifice, în primul rând, pe autorul articolului. Am avut posibilitatea în ultimii patru ani să reiau cu intensitate și continuitate preocupări mai vechi de cercetare a arhivelor. Am avut revelații uluitoare. După perioada inițială de studiu, au emers pe prim plan preocupările analitice, confruntarea cu alte experiențe de specialitate, dorința de echilibru, delimitarea de unilateralitate și, nu în ultimul rând, eliberarea pe cât posibil de contingențele actualului, ale apartenenței naționale sau experienței proprii. Mi-am dat seama ce cursă cu obstacole am de câștigat în lupta pentru adevărul istoric, chiar relativ. Fără a mă situa în postura unui adept al relativismului în știința istorică, nu pot însă absolutiza concluziile unui cercetător, oricât de competent.

Și totuși, soluția există, după opinia mea Libertatea - în limitele responsabilității și probității - de a ne expune opiniile, de a accepta că diferențele de interpretări, varietatea concluziilor, recunoașterea că istoria societății umane este rezultanta unor acte remarcabile, dar și a unor erori, uneori generatoare de catastrofe.

Este încurajatoare „îndrăzneala” doctorului Florin Constantiniu de a schița o istorie pe cât posibil sinceră a României. Ne străduim și noi, într-o problemă extrem de delicată, sensibilă, a dramei (adevăr îndeobște recunoscut) populației evreiești din anii 1940-1944, să imprimăm un spirit de obiectivitate analizei faptelor istorice. Nu putem ignora riscul unilateralității în abordarea evenimentelor din perioada celui de-al doilea război mondial, dar căutăm să limităm pe cât posibil, dacă nu chiar să eliminăm, subiectivismul. Din păcate, în această problemă există la noi în țară o inegalitate marcată între istoricii ce-și dispută meritul de a spune adevărul.

Important în bătălia pentru adevăr este o circulație mai amplă a informației documentare, cât și a rezultatelor obținute în alte țări în problema ce ne interesează. Suntem abia la început în procesul conectării prin mijloacele de comunicare actuale cu arhivele și centrele de studii istorice de renume pe plan internațional. După cum suntem într-o fază elementară de dezbatere cu colegii din țară și străinătate a problemelor de specialitate.

Prof. dr. Ion ȘERBĂNESCU

Două documente „complementare” (aparent contradictorii)
purtând semnătura lui Mihai Antonescu și privitoare la
politica antonesciană față de evrei

Nr. 76566/2190
14 Octombrie 1941

**TELEGRAMĂ CIFRATĂ,
Legățiunea Washington,**

Urmăriți cu atenție toată propaganda maghiară.

Vi se va trimite material pentru contrapropagandă.

După unele informații se va încerca o propagandă anti-românească făcută de evrei, sprijinită pe fotografii, de atrocități săvârșite în Moldova, Bucovina și Basarabia.

Vă voi trimite fotografii, arătând purtarea evreilor în Basarabia și Bucovina, ofensa și atacarea armatei noastre și solidarizarea cu Rusia și bolșevismul la anul precedent.

Informați, dacă se va pune problema, că Guvernul Român a făcut câteva reforme cu caracter patrimonial, expropieri de bunuri evreiești, că a făcut-o pentru a întări burghezia românească săracă și amenințat pentru a restabili un echilibru, din cauză că evreii acaparaseră în ultimele două decenii bunuri imobiliare, fără nici o măsură.

În România nu se fac acte de persecuție sau progromuri, cum s'a spus, și Guvernul organizează o seamă de măsuri de echilibru economic.

În ce privește raporturile cu Ungaria veți primi materialul documentar asupra atrocităților ungare de care a fost victimă populația românească din Transilvania de Nord (crimă, maltratări, expulzări etc.) violențele ungare mergând până la expulzarea elementului românesc din școli și la dărâmarea bisericilor românești din teritoriul ocupat.

În ultimele luni se anulează însuși proprietatea țăranilor, retrocedând-o latifundiarilor și pauperizând pe români.

Întrucât Guvernul Regal Ungar, prin voința sa unilaterală și reiterată n'a respectat actul dela Viena, cu toate că îi aduce prin târg internațional, teritorii nemeritate, ne-a silit ca la rândul nostru să declarăm caduc actul dela Viena, comunicând în acest sens, prin două memorandum-uri, la Roma și Berlin, voința Guvernului Regal Român de a-și rezerva consecințele acestei constatări de caducitate.

În același timp, am trecut la acțiunea de retorsiune și represalii, acestea fiind singurele mijloace prin care mai putem apăra viața și libertatea spirituală a românilor din Transilvania ocupată.

Informați-ne asupra tuturor temelor de propagandă maghiară.

Deasemenea, asupra ultimelor tendințe americane față de război și Rusia.

MIHAI ANTONESCU

A.M.A.E., Probl. 33, vol. 10, f. 48-49, vezi și *Evreii din România*, vol. III, 1940-1942, Editura Hasefer, 1997, doc. 360

14 Octombrie 1921

Nr. 2186

TELEGRAMĂ - CIFRATĂ **Legățiunea Berlin**

Fiind informați că unele elemente S.S. (Dl. Hayderich) ar fi insinuat că Guvernul român ar avea o atitudine de protecție față de evrei, Dl. Mareșal Antonescu vă roagă să interveniți pentru a cere D-lui von Ribbentrop să trimită o anchetă pentru a se informa asupra relațiilor neexacte de rea credință sau ușurință date de elementele arătate și a sancționa intriga sau ușurința.

Măsurile luate de Dl. Mareșal pentru eliberarea poporului român de influența și prezența evreilor sunt atât de radicale, în cât au dus la o seamă de intervenții cari declară tragică situația evreilor din România. Din 350.000 evrei aflați în Basarabia și Bucovina cea mai mare parte a fost evacuată, în câteva zile nu vor mai fi Evrei în Basarabia și măsurile vor continua.

Este deci neadmisibil să se mai încerce, ca în trecut, unele îndoieli sau insinuări.

MIHAI ANTONESCU

A.M.A.E., Probl. 33, vol. 10, f. 89, vezi și *Evreii din România 1940-1942*, vol. III, Editura Hasefer, București, doc. 359.

EVREII ÎN RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ (1877-1878)

S-au împlinit 120 de ani de la declararea stării de război dintre România și Înalta Poartă și de la data memorabilă de 9 Mai 1877, când Mihail Kogălniceanu, pe atunci ministru de externe, a proclamat, în Adunarea Deputaților, independența de stat a României. Colectivitatea evreiască a răspuns fără rezerve, alături de întreaga populație, la chemarea domnitorului Carol I, adresată către toți fiii țării, cerându-le să se sacrifice pentru interesele patriei.

Importanța contribuției locuitorilor evrei la război nu putea fi subapreciată, mai ales dacă avem în vedere că ei constituiau cea mai importantă minoritate etnică în cadrul statului român (în jur de 200.000 de locuitori, aproximativ 3% din totalul populației). Deși, conform prevederilor constituționale în vigoare, evreii (nefiind „de rit creștin”) nu dobândiseră cetățenia, totuși, ei manifestau o accentuată tendință de integrare economică, socială și cultural-spirituală în viața societății românești, afirmându-și atașamentul și loialitatea față de țara lor de adopțiune. Nu cunoaștem numărul exact al oștenilor evrei înrolați în armata română. Documentar sunt confirmați 888 de israeliți naturalizați pentru meritul de a fi „servit sub drapel în timpul războiului pentru independență”. Numele și locul de naștere, gradul, corpul de armată din care au făcut parte, felul serviciului prestat în armată sunt publicate în Monitorul Oficial nr. 255 din 11/28 noiembrie 1879 (paginile 7078-7093). Unii dintre ei au fost distinși pentru fapte de arme, alții au fost avansați în grad.

În același timp, populația evreiască a sprijinit războiul colectând ofrande în obiecte și bani pentru ostași și pentru necesitățile frontului. Societatea de binefacere israelito-română „Înfrățirea Zion” (înființată în 1872) a pus la dispoziție o ambulanță cu un important echipament medical. Activitatea ei pe câmpurile de luptă de la Plevna și Vidin a fost în mod deosebit apreciată. Iată câteva fapte de excepție reținute de presa timpului:

Citim în presă: „Primul fondator al societății „Înfrățirea Zion” a fost filantropul Abraham Cohen Bucureșteanu, membru al Comunității Sefarde¹. Și mai departe:

¹ *Prezentul*, an II, no. 5, 6 februarie 1877.

„Din inițiativa dlui Weinberg, Societatea israelită Înfrățirea Zion din București a organizat o ambulanță cu denumirea Ambulanța româno-israelită „Zion”... Duminică 26 iunie la orele 16,30 a avut loc în fața Universității ceremonia prezentării ambulanțelor. Ambulanța „Zion” a avut 7 cadre sanitare, unul pentru necesitățile aprovizionării, 2 medici, un farmacist, studenți”¹.

...Ambulanța „Zion” a plecat o dată cu ambulanța statului. Această ambulanță „Zion” era condusă de dl. dr. Cocciu și pusă la dispoziția directă a serviciului sanitar militar, având o contribuție importantă în organizarea ajutorului medical în război, atașată de ambulanța diviziei a III-a”.

În ceea ce privește modul în care personalul acestei ambulanțe și-a făcut datoria este concludentă adresa de mulțumire a generalului Gh. Anghelescu către A. Weinberg, președintele „Zionului”, publicată în ziarul Presa²: „Trebuie să mulțumesc societății ce prezidați pentru serviciile importante ce Ambulanța „Zion” le-a dat la a 3-a și a 4-a divizie activă înaintea Plevnei și a Vidinului.

Personalul diviziei a fost la înălțimea meseriei sale.

Mulțumită neobositei sale activități, s-au vindecat o mulțime de soldați. Fără devotamentul și îngrijirea neconținută a acestui personal, o mulțime de bravi ar fi pierit prin flagelul care, în timpul din urmă, decima rândurile armatei mai crunt decât dușmanul”.

Doctorul Stavrescu, medic șef al diviziei, în adresa sa trimisă Sanhedrinului Societății Zion spunea, referindu-se la ambulanța „Zion”:

...În toate ocaziunile, personalul acestei secțiuni de ambulanță s-a distins prin devotament, zel și activitate, punând cea mai mare scrupulozitate în îndeplinirea îndatoririlor sale”³.

Din Gazeta medico-chirurgicală a spitalelor⁴, reiese că ambulanța constituită de Societatea româno-israelită „Zion” se compunea din trăsură pentru transportul răniților, persoane pentru transportul materialului, corturi mari și mici cu tot necesarul amenajării unui spital cu paturi.

Se mai preciza că: „ambulanța „Zion” avea „un medic șef, pe dr. Cocciu și ajutor pe dr. I. Loebel”.

În legătură cu comportarea medicilor ambulanței „Zion” cât și a celorlalți medici evrei, în momentele grele ale luptelor este concludentă mărturia pe care o constituie lista decorațiilor.

¹ *Prezentul*, an III, no. 26, 10 iulie 1877.

² Gh. Anghelescu, Scrisoare de mulțumire, Presa, 16.X.1878, cf. A. Sern. *op. cit.*, pag. 139-202 și următoarele.

³ A. Stern, *op. cit.*, p. 199-202 și următoarele.

⁴ *Gazeta Medico-chirurgicală a spitalelor*, București, an III, no. 12, 15 august 1877, pag. 179.

În raportul Vermont¹, se arată că medicii ambulanței, sub conducerea lui Al. Cocciu, n-au fost priviți ca medici privați, majoritatea fiind decorați cu Ordinul Steaua României, instituit special pentru răsplătirea actelor de eroism în Războiul pentru Independență.

Dr. A. Stern, a descris activitatea ambulanței „Zion”² în termenii: „... Ambulanța „Zion”, într-un ceas bun, înghebată a rămas de pomină. Toată lumea remarcase strălucitele servicii aduse de ea și laudă curajul, legătura de sine și sfințenia cu care tinerii noștri medici își îndeplinesc datoria...”.

*

* *

Faptele de arme ale dr. Al. Cocciu sunt cunoscute. Conducerea oștirii i-a apreciat meritele. El este unul dintre puținii ofițeri din rezerva armatei care cu prilejul înaintărilor în grad din anul 1881, a fost numit medic de regiment³. Dar cine a fost dr. Al. Cocciu și „ortacii” săi?! Vom aminti, în cele ce urmează, câteva din personalitățile medicale care au activat în cadrul ambulanței „Zion”, în frunte cu dr. Al. Cocciu, și pe care-i reunea un trecut de luptă comun pe baricadele Comunei din Paris.

Despre dr. Cocciu mai aflăm din „Repertoriul de medici, farmaciști, veterinari” al istoricului V. Gomoiu: „Cocciu (Doctor). Medic evreu, îl aflăm în războiul din 1877-1878 ca medic șef la „Înfrățirea Zion” înființată de comunitățile israelite din țară. Și-a luat doctoratul în medicină la Paris, a fost voluntar în războiul franco-german din 1870 „ca aide medicin” și a fost medaliat de „Société française de secours aux armées”, a participat în războiul din 1877-1878, cu gradul de medic căpitan, ca șef al ambulanței israelite... a fost decorat cu „Trecerea Dunării”, „Apărătorii Independenței”, „Medalia Rusă” și „Crucea Sf. Gheorghe”, iar la încheierea păcii a fost avansat medic maior. A profesat apoi în Capitală, a fost medic al comunității evreiești spaniole.

Aceste din urmă informații, dr. Gomoiu le deținea de la medicul I. Goldenberg, un amic al lui Cocciu-Cohen.

Din lucrarea „Medici și studenți în medicină evrei pe baricadele Comunei din Paris”⁴, de dr. Gabriel Barbu, aflăm următoarele:

„Cocciu s-a remarcat prin activitatea sa în timpul Comunei din Paris, funcționând ca intern în slujba ambulanțelor presei.

¹ Fr. Vermont, Raportul Societății „Înfrățirea Zion”, 25.XII.1878.

² A. Stern, Acțiune de sprijin și alinare în 1877. În Înfrățirea, an IX.

³ *Anuarul armatei române pe anul 1881*, Ed. Ministerului de Resbel, Buc., 1881, p. 710.

⁴ *Lucrarea a fost publicată în limba idiș, în ziarul Russe Nouvelle. (Mair Presse), nr. 205-215, Paris, septembrie 1971.*

Correspondentul ziarului „Românul” arată că „Junii noștri (Mihail) Georgescu și (Alexandru) Cocciu continuară a se expune cu același devotament în timpul dezastrului războiului civil.

Revenind în România, a profesat în București ca medic particular. Lui i-a fost încredințată comanda ambulanței „Înfrățirea Zion”.

După capitularea Plevnei, ambulanța „Înfrățirea Zion” a participat în continuare la a doua parte a campaniei.

Înfruntând cumplitele viscole de la începutul anului 1878, a luat parte la luptele împotriva cetății Vidinului, rămânând pe front până la sfârșitul războiului.

Dintr-un raport al comandantului diviziei, aflăm că „serviciile și ostenelele personalului ambulanței „Înfrățirea Zion n-au încetat (după terminarea ostilităților) ci, din contră, până la retragerea (oștirii române) peste Dunăre, activitatea și devotamentul acesteia s-a întărit, pentru a face față nenumăraților bolnavi de tifos.

Datorită conducerii exemplare a unității sanitare încredințate, medicul căpitan Alexandru Cocciu a fost înaintat în grad și decorat cu ordine și medalii românești și ruse”.

Iar despre alți participanți, aceeași sursă semnalează:

„Un alt tânăr care a luat parte la războiul franco-german din 1870 și la asediul capitalei Franței, după cum o amintește același tabel publicat de Monitorul Oastei, a fost Adolf Goldstein. Și el, ca și Cocciu, a participat și la insurecția Comunei din Paris.

Și el a fost repartizat ca mulți dintre compatrioții săi în Ambulanțele presei”.

Un alt erou al Comunei din Paris a fost medicul Herman Lupu sau Lupus, băștinaș.

Herman Lupu a fost statornic la datorie ca și toți ceilalți colegi români care au servit Comuna din Paris de-a lungul duratei sale, după cum o arată rapoartele ambulanței presei.

Obținând diploma de doctor în medicină și chirurgie, se înapoiază în România, este mobilizat ca și Cocciu și ia parte la războiul ruso-româno-turc din 1877-1878 prin care România și-a căpătat independența. Pentru devotamentul și străduințele arătate pe câmpul de luptă a fost decorat cu ordinul „Steaua României în grad de cavalier”.

În Anuarul medicilor, publicat în 1898, H. Lupu era trecut doar „ca medic particular în capitală pe săraca uliță a Dudeștilor”.

Un alt erou al Comunei din Paris este Mauriciu Moscovici.

„Acesta s-a înrolat pentru a lupta pe baricadele ridicate pentru apărarea Parisului Roșu”.

În legătură cu activitatea sa ostășească de pe vremea încercuirii Franței de către armatele germane, mai găsim multe alte precizări.

Despre participarea lui Herman Lupu la Războiul pentru Independență din 1877-1878 consemnează și o notă din presa vremii, care ne informează că ar fi fost decorat cu ordinul „Steaua României în grad de cavaler” datorită activității sale în ambulanțele oștirii¹. Faptele sale de arme au rămas însă ascunse deși conducerea oștirii îi cunoștea meritele. Este unul dintre pușinii ofițeri din rezerva armatei care, cu prilejul înaintărilor din 1881, a fost făcut medic de regiment clasa I-a².

Medicina militară românească prin personalitatea unor Carol Davila, dr. Zaharia Petrescu ș.a., exemple de umanism, devotament și competență profesională, a creat așadar un cadru propice pentru afirmarea unor cadre și din rândurile minorității evreiești.

În afară de grupul celor amintiți s-a afirmat și dr. Adolf Veinberg, al cărui talent organizatoric s-a impus cu prisosință în formarea Ambulanței „Zion”. Născut la București, la 3 decembrie 1855, a devenit doctor în medicină în 1881.

În războiul din 1877-1878, participă ca subchirurg voluntar, activând în ambulanță la asediul Plevnei și Vidinului.

Dr. Leon Iarchi, născut la Călărași la 14 octombrie , a fost subchirurg în campania din 1877-1878, membru al Ambulanței „Zion”. Doctor în medicină de la facultatea din București (1883), a activat la spitalele Filantropia și Mărcuța din București.

În 1913 a condus campania antiholerică la Cernavodă. În războiul din 1916-1918 s-a remarcat în lupta antiexantematică din Moldova.

Dr. Lery Apothecker, doctor în medicină în 1884, a fost decorat cu „Serviciul Credincios” pentru participarea ca subchirurg în campania din 1877-1878.

Dr. Vestfried Filip (Alex) a făcut parte din ambulanța „Zion”, ajungând la gradul de medic lt. col. în rezervă.

Sunt, toate, nume pe care atât obștea evreiască, cât și istoria medicinei românești le vor reține, la capitolul „Evrei în medicina românească”.

L.B. și J.A.

¹ *Românul*, XXII (1878) din 21 martie, p. 276.

² *Anuarul militar...* 1881, p. București, 1881, p. 712.

246

MINISTERUL FINANTELOR
MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
DIRECȚIUNEA GENERALĂ

Adresa poștală :
Monitorul Oficial, București, b-dul Elisabeta, 29

Adresa telegrafică :
Monitoficial București

Telefon
5.18.20

C E R T I F I C A T

S 1206 *19110E.1942

Deserul și Nr.

Data dv.

Deserul și Nr. nostru (la se repeta în răspuns)
48

Data

Priveste Monitorul Oficial Nr. 255 din 11 (23) Noembrie 1879, fiind epuizat, la cererea d-lui Moise Avram, înregistrată la Nr. 64490 R. din 12 Noembrie 1942, se certifica de noi, ca în Monitorul Oficial menționat mai sus, dela pagina 7078 până la pagina 7093, se află inserată următoarea lege :

MINISTERUL DE REȘBEL

CAROL I,

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională, Domn al Românilor,
Le toți de față și viitori, sănătate :
Asupra raportului ministrului nostru secretar de Stat la departamentul de reșbel sub Nr. 4.601,
Am decretat și decretăm :

Corpurile legiuitoare au votat și lui sancționăm ce urmează :

L E G E

Art. I. -- Se acordă naturalizarea română Israeliților cari au servit sub drapel în timpul reșbelului pentru independența, și cari mai jos urmează :
Printre aceștia, la pagina 7081, la numărul curent 162 figurează :
Ihel Moisi, Gradul, Soldat, Corpul Reg. 5 linie, Localitatea de unde a fost recrutat: Județul Iași, Piasa Vaslui, Comuna Iași, Felul serviciului Serv. activ.

Art. II. -- Gradele inferioare din această listă sunt scutite de taxa de 200 lei pentru diplomele de indigenat înființate prin legea din 21 Martie 1868 și timbru.

Acastă lege s'a votat și adoptat de Senat, în ședința sa din 13 Octombrie 1879, și de Adunarea deputaților, în ședința sa din 18 Octombrie 1879. Promulgăm această lege și ordonăm ca ea să fie investită cu sigiliul Statului și publicată prin Monitorul Oficial.

Dat în București, la 6 Noembrie 1879.
(L. S. St.)

CAROL

Ministru secretar de Stat la
departamentul de reșbel,
D. Lecca.

Ministru secretar de Stat
la departamentul de Justiție,
A. Stoicoian.

Nr. 2529

Dreptul s'a eliberat prezentul certificat.

DIRECTOR GENERAL,
A. Valagiu
(A. Valagiu)

D. DIRECTOR,
M. Pădărică
(M. Pădărică)

Seria litera F. 2
No. 480

1906, Mată 10.

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE

CANCELARIA ORDINELOR

BREVET

PENTRU

„MEDALIA JUBILARĂ CAROL I”

Medalia Jubilară Carol I s'a conferit D^{nu} Phil Moise
Veteran

S'a dat acest Brevet, conform Decretului Royal No. 5384 din 28 Decembrie 1905, publicat în
Monitorul Oficial No. 218 din 1 Ianuarie 1906.

ÎN NUMELE MINISTERULUI AFACERILOR STRĂINE

CANCELAR AL ORDINELOR

DIRECTOR.

Prezentul Brevet s'a încredințat
titularului de la mandatul
Reg. A. F. C. Moise Moise
Dobrovel

EL 6210
9

208

6

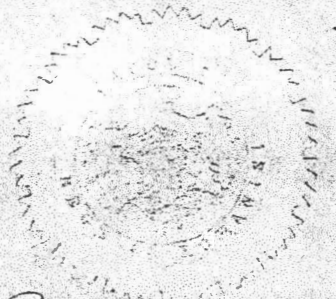

Carol I.

Vingrăciacului Dumnedu și prin vointă natională Rege al României.

Voind a răsplăti serviciile aduse de Maisorul
Provinciei Mauriciu Noi prin Decretul
Nostru cu N° 1695 din 6 Maiu 1906 l'am înăl-
tat la gradul de Locot. Colonel (în rezervă) cu în-
credere că pururea va fi ascultător Tronului și lo-
gilor țerei și că va fi gata în orice împrejurare să
și jertfească viața spre apararea Steagului și
Patriei, în timp de pace sau în timp de război,
pe uscat sau pe apă.

Pentru care am dat această Regală Diplor-
mă subt. a Noastră semnătură și pecetie în reso-
dința Noastră din București Anul mân-
tuirii 1906 și cel d'al xxx al Domniei Noștre
Dat în București la 3 Iunie 1906

General

Ministru Secretar de Stat
la Departamentul de Război
General de Divizie

N° 1291

1115

Carol I

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională

Rege al României.

La toți de față și viitori, Sântate!

Acupra propunerii Administratorului
Curței Noastre Regale

Am hotărât:

Art. I. D. Locol-Colonel M. Brociner, în
serviciul Curței Noastre încă de la 1882, este
numit Șef al Serviciului Palatului cu titlul de
Director.

Art. II. Atributiunile și îndatoririle acestuia
post sunt determinate prin Regulamentul
Curței Noastre.

Art. III. Această numire se va socoti pe ziua de
1 Ianuarie 1908.

Dat în București, la 30 Decembrie 1909.

No. 23.

Carol

БОЖІЕЮ МИЛОСТІЮ

МЫ, НИКОЛАЙ ВТОРЫЙ,

ИМПЕРАТОРЪ И САМОДЕРЖЕЦЪ ВСЕРОССИЙСКІЙ,

ЦАРЬ ПОЛЬСКІЙ, ВЕЛИКІЙ КНЯЗЬ ФИНЛЯНДСКІЙ,

И ПРОЧАЯ, И ПРОЧАЯ, И ПРОЧАЯ.

Господиному королевской Российской орденов
заведывающему Королевскимъ Обществу, Пашов-
нику Маврикію Кросинеро / Максимъ Воевода /

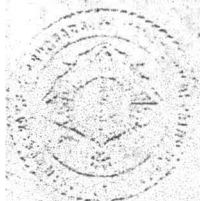
Во именованіе особеннаго Наказа во вѣкъ вѣкованіе,
Великоуважаемѣйшее, пожаловали Мы вамъ, Указамъ, въ 14 день
Февраля 1915 года Капитулу даннѣйшѣ, Кавалерамъ
Императорскаго и Царскаго Ордена Нашего Святаго
Станислава второй степени со свѣдѣно ?

Грамоту сію во свидѣтельство подписать, Орденомъ
печатно укрѣпить и знаки Орденомъ препроводить къ вамъ
Повѣстѣи Мы Капитулу Россійскихъ Императорскихъ
и Царскихъ Орденовъ.

Дана въ Петроградѣ въ 14 день Апрѣля 1915 года.

Капитулы Россійскихъ Императорскихъ
и Царскихъ Орденовъ. Графъ Гереверенки

Управлющій делами Капитулы Орденовъ,
Горный мастеръ Высочайшаго Убора Велики

TRADUCERE DIN LIMBA RUSĂ

Din grația lui Dumnezeu
Noi Nicolae al II-lea,
Împărat și autocrat al întregii Rusii, Țara Poloniei,
Mare Duce al Finlandei și așa mai departe.

Domnului Locotenent-Colonel în rezervă al Serviciului (Armatei) regale românești, șeful reședințelor regești (palatului) Brociner, (M. Brociner scria cu litere latine).

Exprimându-vă deosebita noastră bunăvoință vă numim cu grația noastră prin ucazul (ordinul) din 9 August 1908, dat capitolului (serviciului) respectiv, Cavaler al ordinului nostru împărătesc Sfânta Ana Gradul II. Dispunem Capitolului (Serviciului) ordinilor împărătești și ale țarului din Rusia a semna diplomă drept dovadă, a întări cu pecetea Ordinului și a vă preda insignele ordinului.

Dat la Sanktpetersburg la 16 August 1908
Pentru Șeful Capitolului Ordinului

Indescifrabil.

Pentru Șeful Cancelariei Capitolului Ordinilor,

L.S.
Sigiliul sec
al Ordinului

Indescifrabil.

Prima școală israelito-română.

- 145 de ani de la înființare -

Explorând în ultimii ani fondurile arhivistice spre a descoperi mărturia documentare despre viața de altădată a evreilor din România, cea mai plăcută surpriză ne-a fost oferită de colecțiile ce se păstrează în subsolurile clădirii care găzduiește redacția revistei „Realitatea Evreiască”. Mii, dacă nu zeci de mii de documente au fost adunate cu trudă, sistematizate și clasificate de colecționari pasionați ca: M. Schwarzfeld, I. Kaufman, de fondatorii diferitelor instituții de cultură iudaică. Avem o moștenire istorică și culturală de mare importanță, pe care generația noastră are obligația s-o conserve și s-o valorifice. Pentru informarea cititorilor despre unele din aceste valori, vom pune la lumină documente relevante pentru ceea ce au creat pe tărâm material și spiritual evreii care au trăit de-a lungul câtorva secole pe meleagurile românești. Pentru început, scoatem din negura timpurilor un document grăitor în privința orizontului cultural al elitei intelectuale evreiești din secolul trecut: **Cuvântarea rostită cu prilejul inaugurării școlii israeliților raiale (pământeni) din București.** Textul este nesemnat și nedatat. Conform unor amintiri ale lui I. Critzman, evenimentul s-ar fi petrecut în noiembrie 1852; Adolf Stern notează în memoriile sale: august 1852. În orice caz, se știe că prima școală israelită de băieți cu predare în limba română și cu un program de educație laică s-a înființat în București în anul 1852, în mahalaua Udricani, lângă Sinagoga Mare. Cuvântarea, ținută probabil de N. C. Popper, cuprindea un veritabil plan de instrucție și educație a tineretului evreu din Țara Românească în spiritul raționalismului scientist al Europei moderne și al respectului pentru tradiția iudaică. Ea exprima prețuirea pe care evreimea din București o acorda culturii și științei, formării unui tineret cultivat, de înaltă ținută morală și pregătit pentru a se califica în cele mai diverse profesii necesare societății românești din epoca respectivă. Dar să lăsăm documentul să vorbească de la sine:

„...În adevăr școlile noastre sunt și pentru noi, frașilor. Înalta stăpânire a noastră a arătat în această împrejurare obișnuita sa toleranță binevoitoare pentru noi. Copiii noștri pot fi primiți în școlile naționale ca și copiii românilor... Dar să nu vă mirați de ce s-a deschis această școală specială a israeliților în vreme ce avem școlile naționale la dispoziția noastră. Junele israelit are trebuință a cultiva afară de toate celelalte

științe cerute pentru orice european și limba sa națională, adică limba sacră în care este scrisă Biblia [...].

Planul instrucției pentru această școală, precum este adoptat de onorabila eforie a școlilor, cuprinde toate obiectele de instrucție care se tratează în școlile primare naționale, însă cu adăogirea că elevii noștri vor învăța și 1. limba sacră, adică Biblia în limba originală; 2. limba română, care urmează să devină limba vorbită a israeliților; 3. limba germană va forma obiect de instrucție foarte întins în această școală [...]. Așadar, un copil ieșind din școlile noastre posedă principiile unei bune educații primare în sfera inteligenței și a moralei și va fi în stare a alege cu folos o carieră, o ocupație industrială, sau simțind în sine darul unei facultăți mai perfecte va putea urma cariera științelor și a artelor.

Domnilor și fraților! Trebuie să repetăm încă o dată că ziua de astăzi înscrie o nouă eră pentru israeliții ce trăiesc sub umbra sceptrului acestei țări... Uitați-vă, fraților, la un punct strălucit ce se dezvoltă în orizontul viitorului nostru; această lumină însemnează onoare, fericire și glorie pentru noi. Dar numai un drum poate duce pe copiii noștri la acel punct luminos, adică calea culturii omului... Fraților, lăsați-ne a urma și noi în această cale laudabilă unde vedem umblând frații noștri ce trăiesc acum între nații civilizate în Europa. Nu ascultați glasul acelora care zic că civilizația modernă va pricinui pierderea religiei noastre și că lumina științei este incompatibilă cu iudaismul. Nu este așa! Religia israeliților, născută în mijlocul flăcărilor cerești ce s-au strălucit pe vârful muntelui Sinai, n-are frică de razele luminii [...]. Iar voi, copii, răsplățiți ostenele învățătorilor voștri cu un zel înfatigabil la lecțiile ce veți primi; siliți-vă a avea o purtare bună, plăcută și mai cu seamă morală...

În fine, să ne rugăm toți la Dumnezeu pentru viața și fericirea tuturor membrilor acestei onorabile adunări care a binevoit a asista la această solemnitate a noastră și a glorifica cu prezența lor această zi de sărbătoare și de bucurie! Domnul să dea pace tuturor! Să dea pace poporului său [...].”

Cuvântarea a fost tipărită sub formă de foaie volantă, în alfabet semichirilic. În februarie 1940, a fost publicată în ziarul „Curierul Israelit”. Noi am descoperit foaia volantă într-un dosar cu multe documente și fotografii privind începuturile învățământului laic evreiesc în limba română.

Lya BENJAMIN

Cererea pentru înființarea unei școale regulate
pentru învățătura tinerimei israelite

COPIE DUPĂ „JURNALUL EFORII cu Nr. 967 din 1851 iunie 25”

Pe lângă adresa unor Departamente al treburilor bisericești cu nr. 2265, primind Eforia copie după luminatul oficiu al M.S. prea Înălțatul nostru Domn, cu nr. 779, privitor la înființarea unei școale regulate pentru învățătura tinerimei isralitene, s-a înțeles îndată atât cu aleșii din partea evreilor supuși streini, cât și cu epitropia evreilor raele, și după îndelungă dezbaterere s-a hotărât cele următoare:

1. Să se întocmească în Capitală o școală normală de patru clase la localul ce se află lângă sinagogă.

2. Această școală se va împărți în două ramure, adică în învățături religioase și în învățături profane.

3. Învățăturile religioase se vor profesa de doi rabini, aduși prin canalul Eforii, după recomandăția Epitropiei și a fruntașilor evrei. Acești doi rabini se vor supune la întărire Domnului.

Tălmăcirea cărților evreiești religioase se va face în limba germană, pe cărți pregătite spre acest sfârșit de rabini luminați și adoptate în școalele evreiești din Europa. Cu acest chip rabinii vor fi datori a învăța pe copii limba evree, precum și limba germană după toate regulile ei, fiindcă aceasta din urmă are a sluji de organ prin care să se facă explicația scripturilor iudaice, adică lecțiile de religie, după tipii și canoanele prescrise de biserica israeliteană.

Împărțirea învățăturilor religioase între acești doi profesori se va face după a lor sosire aici, când atunci se va completa și programa.

4. Învățăturile profane din câte patru clasele se vor preda în limba română de către doi profesori români, orânduiți de Eforia Școalelor, cu întărire domnească și întocmai după programa publicată pentru școalele naționale, afară de învățăturile de religie. Unul din acești profesori va face clas. I și II și celălalt clas. III și IV.

5. Această școală va fi sub îngrijirea și privegherea Eforii, de la care singură vor atârna câte patru profesori.

6. Învățăturile cele religioase se vor priveghea printr-un Comitet de inspecție, alcătuit de trei persoane israelite, alese cu majoritate dintre cele mai cu știință și râvnitoare pentru învățătura coreligionarilor lor.

Acest Comitet va inspecta școala cel puțin odată pe lună și va raporta Eforii, cu toată deslușirea și nepărtinirea de un obiect de așa mare importanță pentru buna educație și tinerimii evree.

7. Învățăturile profane vor fi în cea mai de aproape îngrijire a Directorului școalelor naționale, care va vizita această școală odată pe lună; iar în lipsa sa se va pune această însărcinare asupra unuia din profesorii Colegiului.

8. Examenele se vor face la epocile hotărâte pentru școalele naționale, afară numai dacă sărbătorile evree vor cere a se face vreo modificare, înaintând sau înapoind vremea examenelor.

9. Cheltuielile acestei școale se vor întâmpina din fondurile Gabelei, după alăturatul buget.

Sumă anuală de lei 24.000 trebuincioasă pentru acoperirea prevăzută prin buget se va lua din venitul Gabelei și se va trimite la Eforia școalelor câte lei șase mii pentru fiecare trimestru înainte, spre a se răspunde regulat de casierul Eforiei lefile și celelalte cheltuieli, după ștutul ce se va face pe toată luna și se va iscăli de Eforie.

Pentru această contabilitate, casierul va ține o condică deosebită, ce I se va da șnuruită și pecetluită cu pecetea Eforii, spre a trece într-însa venitul și cheltuielile.

La sfârșitul fiecărui an socotelile aceștii școale se vor supune cu raportul Eforii la Domn, spre a se cerceta și a se întări.

10. Cheltuielile reparații școalei și a ținerii ei în bună stare se vor acoperi tot din venitul Gabelei.

Reparația și aducerea școalei în stare de a se începe învățăturile, se vor face prin mezat, în sala Eforii.

Acest Jurnal se va supune la cunoștința și întărirea Mării Sale.

(Iscăliți membrii Eforii)

Arsache, P. Poenaru, Ș. Marcovici

Pentru conformitate,

Indescifrabil

(Document din arhiva C.S.I.E.R. - dosarul Malbim)

PRESA - ca document al vremii:

1. *Israelitul român*; 2. *Anuarul pentru israeliți*;

3. *Analele societății istorice I. Barasch*

Sub lupa istoricului, evenimentele, faptele trecutului apar mijlocite de documentele, scrierile și mărturiile vremii. Toate acestea cuprind faptele trecutului într-un anume „joc secund” observat doar el de istoricii și urmașii vremilor, fatalmente revoluate.

La întrebarea: „cum se va putea scrie o istorie a evreilor din România?”, pe care și-o punea un istoric evreu ca M. Schwarzfeld la finele secolului trecut, răspunsul evidențiază condițiile generale ale (des)scrierii oricărei colectivități umane. Respectiv, folosirea: izvoarelor scrise, rămășițelor arheologice, tradițiilor orale, monumentelor literare - cu toate supuse examenului critic, verificării gradului lor de autenticitate și credibilitate pe care-l presupun; altfel spus scrierea unei istorii moderne și științifice despre evreii din România nu trebuie să difere de oricare alt demers științific întreprins asupra trecutului social-uman.

Dacă, de pildă, *pinkasimurile* și alte tipuri de documente ebraice sau idiș îmbogățesc notabil izvoarele scrise pentru istoria locală a evreilor, dacă, presa evreiască - publicațiile, în general - își dovedesc o importanță „documentară” deosebită, în același sens, atunci ne aflăm în situația fericită de a le putea folosi, ca izvoare documentare și pe toate acestea. Este rațiunea pentru care *Buletinul* nostru de față, gândit și el ca instrument pus în serviciul elaborării unei istorii a evreilor din România, să consacre o parte a sa și documentului de presă, relevând astfel periodicele proprii ca document. Vor fi evocate gazete evreiești de altădată, din Capitala țării și din Provinciile, cu tot ce cuprindeau ele valoros sub raport documentar-istoric.

Deschidem *serialul* de față cu câteva din gazetele cele mai semnificative și mai „vechi”. Fiind la numărul de debut al *Buletinului*, am urmărit să îndeplinim și o anume funcțiune jubiliară, cu atât mai mult cu cât în 1997 se împlinesc un număr „rotund” de ani de la apariția câtorva dintre cele mai pregnante publicații evreiești cu preocupări

profilate pe domeniul istoriografiei: 140 ani de la apariția primei gazete evreiești, concluziv intitulată *Israelitul român*; 120 de ani de la apariția primului *Anuar*, denumit la început Calendar, care va inaugura prestigioasa serie de 19 volume - încheiată acum un secol - a celei mai repute reviste evreiești din România, numită *Anuar pentru Israeliți*; 110 ani de la apariția *Analelor societății istorice Iuliu Barasch*, prima și cea mai consistentă publicație de strictă specialitate istorică.

1. 140 de ani de la apariția *Israelitului Român*

Prima publicație evreiască, apărută și în limba română - premiera absolută constituită de bilingvul *Israelitul român*, (an I, nr. 1 - 22.03 (3.04) 1857), - corespunde pe deplin titlului acestui ziar, emblematic pentru ceea ce a fost și s-a dorit a fi evreimea română, nu doar la începutul celei de a doua jumătăți a secolului trecut, ci și ulterior.

Cei care redactau prima gazetă evreo-română, ca și mulți dintre coreligionarii lor, se considerau deopotrivă israeliți și români. Ziarul era astfel conceput și redactat încât să intereseze, să instruiască și să lumineze deopotrivă și pe evrei și pe creștini și să-i informeze pe unii despre ceilalți.

Prima publicație periodică evreiască din România vede lumina tiparului tocmai în preajma adunării celor două Divanuri ad-hoc de dinaintea Conferinței de Pace de la Paris (unde urma să se hotărască autonomia Principatelor Românești). *Israelitul român* susținea - achitându-se la un nivel superior de sarcina asumată - necesitatea sincronizării modernizării vieții sociale a Principatelor, în curs de unificare, cu crearea unor noi condiții pentru integrarea și modernizarea evreilor români înșiși.

Aaron Așer și I. L. Veinberg, directorii gazetei, arătau:

„Scopul ziarului nu este să participe la luptele partidelor care pot împărți o țară unde (evreii) au primit ospitalitate; dar israeliții se vor asocia totdeauna din inimă la toate marile interese ale națiunii.

Pentru ca israeliții să se atașeze din ce în ce mai mult de cauza națiunii române este bine să fie inițiați în trecutul națiunii române. Noi le vom povesti - scriu autorii - faptele cele mari ce le-a săvârșit acest popor, cum și ceea ce a suferit.

Iar românii care le vor citi vor avea de din parte, cunoscându-ne mai bine, mai multe simpatii pentru noi. Toți avem să ne învingem prejudițiile. Expunerea celor ce se petrec în țările civilizate va influența, fără îndoială, asupra unora și altora și va contribui la apropierea ambelor rase prin triumful spiritului de toleranță.

Nu voim nicidecum să-i distragem pe români de cestiunea lor națională, care trebuie să-i ocupe exclusiv; dar este natural să ne ocupăm și noi de viitorul nostru propriu și să ne preparăm pentru ora în care drepturile noastre vor fi puse în dezbatere.

Acest jurnal, scris în limba română și totodată și în limba franceză, va arăta trebuințele noastre coreligionarilor celor mai depărtați, cum și dorințele noastre comisarilor europeni care vin, conform cu Tractatul de la Paris, a aduna dorințele tuturor claselor societății și a prezida la Reorganizarea Moldo-României”.

Reproducem, în continuare două documente semnificative cuprinse, unul, în primul număr al *Israelitului român*, celălalt, în al treilea număr.

1.1. (...) *Ruga israeliților pentru România*

„Frați israelieni

Să slăvim pe cel veșnic: pentru că sosesc zile mai bune. Cel veșnic a auzit rugăciunile noastre; i s-a făcut milă și nenorocirile noastre se vor ușura. Așteptând ora hotărâtă în care se vor împlini făgăduielile făcute de Israil astă țară ospătătoare va fi pentru noi ca o a doua patrie.

Dar ca României să ne adopte în Cetate, trebuie să ne vadă asociindu-ne la tot ceea ce poate fi folositor țării. Dacă vrem să ne respecte alții să fim din zi în zi mai buni și mai utili între noi și dacă vrem să ne iubească să începem a-i iubi noi mai întâi.

Nu putem fi fericiți aci până când astă națiune nu va fi ea însăși fericită. Să ne rugăm dar pentru dânsa.

Binecuvântează Doamne pe Români! Luminează-i cu lumina Ta, încălzește-i cu amorul tău, întărește-i cu puterea ta. Răspândește asupra lor Spiritul tău ca să fie concordia între ei. Prin înțelepciunea ta în căpeteniile lor ca să se îndrepteze întotdeauna în calea cea dreaptă, depărtează de la dânșii tot răul și înfundă scopurile celor ce ar voi să-i vatăme. Atinge-le inima ca să deschiză brațele și să ne recunoască de frate. Iartă-ne greșelile și unora și altora. Și înscrie-ne și pe noi și pe acest popor în Cartea Liberării și a Mântuirii...

Vom arăta cererile noastre căpeteniilor și adunaților națiunii și de vor fi binecuvântate de Dumnezeu, nu vor putea fi respinse nicidecum. Dar ca opera noastră să fie binecuvântată s-o începem printr-un act de sacrificiu. Săracii sunt numeroși și pentru copiii săracilor suferința este și mai grea. Trebuie să venim în ajutorul lor. Să fondăm spre exemplu un spital de copii unde vor fi primiți toți fără deosebire de cult. Și pentru a-l fonda avuții să dea galbeni, săracii parale, fiecare după starea sa, dar toți să dea. Ceea ce vom începe noi,

Românii vor isprăvi și nu vor putea zice că ne gândim numai la noi; ci vor vedea că și Ovreii sunt buni.

Și prejudecățile urei vor ieși din inima celor care nu ne cunoscuseră până acum, precât de multă misericordie vom avea, pe atât de iute ne va înălța Dumnezeu.

1.2 (...) Petițiunea israeliților către Prințul Caimacan

Prea Înălțate Doamne,

În momentul când Principatele Moldo-Române cer să fie reorganizate conform cu Tratatul de pace din Paris, israeliții vin a se asocia cu dorințele țării: ei roagă pe Dumnezeu ca această reorganizare să fie spre folosul tuturor.

Destul am suferit noi pe lume și de aceea am învățat a compătimi cu interesele altora.

Ne-am împărtășit din durerile Naționale Române, de aceea suntem încredințați că vom avea parte din soarta cea bună ce i se pregătește.

Până acum am trăit fără drepturi legale; de aceea așteptăm egalitatea drepturilor de care se bucură cea mai mare parte a coreligionarilor noștri mai în toată Europa. Sperăm aceasta cu cea mai mare încredere, căci știm că toleranța este caracterul constructiv al epocii noastre, că s-a manifestat aci în mai multe împrejurări chiar până a nu se fi fălit cu dânsa alte ținuturi, că libertatea poporului lui Israel a fost totdeauna soțul (însoțitorul) fidel al civilizației populilor (popoarelor), că exemplul a arătat folosul ce iese pentru țara unde s-a făcut aceasta, că educarea înalță între fiii acelora pe cari nenorocirea i-a degradat și că Israelii sînt de o fidelitate netăgăduită către patria ce-i adoptă. Cerem dar aceleași drepturi ca și ceilalți, îndatorându-ne a împlini aceleași datorii și respectându-ne credința.

Românii, dându-ni-le, pot fi siguri că vor găsi în noi niște adevărați frați.

Rugăm pe Înălțimea Voastră, sub auspiciile căreia au să se facă îmbunătățirile, ca să binevoiască a fi interpretul nostru la Înalta Poartă superioară, atât de binevoitoare către Israelii imperiului său și la Divanul ce va hotărî despre soarta țării. Cerul să binecuvânteze Națiunea Română pentru acest act de simpatie și de dreptate: noi ne vom sili a ne arăta demni de dânsul și vom învăța pe copiii noștri să binecuvânteze memoria acelora ce ne-au făcut liberi" (an I, nr. 3).

I. S. Prințul Caimacan, care făcuse deputațiunii primirea cea mai binevoitoare, pronunță cuvinte foarte încurajatoare pentru Israelii și promite deputațiunii de a sprijini justele lor cereri.

Început cu modestie, sub forma unui „Calendar pentru Israeliți” pe anul 5638 (o încercare de asemenea Calendar mai făcuse, la 1874, Elias Schwarzfeld dar publicația și-a încetat apariția după primul ei tom) *Anuarul pentru Israeliți* va căpăta o amploare, adâncime și periodicitate care l-au impus în țară și peste hotare. Prestigiul colaboratorilor era o cheazășie în acest sens. *Anuarul* a grupat în jurul său cele mai autentice forțe intelectuale evreiești din epocă, mulți dintre ei fiind, totodată, străluciți reprezentanți ai unor discipline umanistice (antropologie, folclor, istorie, știința iudaismului, lingvistică, filosofie ș.a.) ce-și croiau drum ori se impuseră în însăși cultura românească a vremii.

Variatatea tematică a *Anuarului* este concludentă pentru întinderea preocupărilor acestei publicații, iar ideatica dezbătută și spiritul de soluționare a problemelor se arată decisiv pentru orientarea și situarea ei deschisă pe coordonatele aceluși curent european denumit „Wissenschaft des Judentums”, tot mai asiduu cultivat în cadrul iudaismului modern și al Haskalei.

În acest spirit: problematica moisidismului și a Tanachului prilejuiește o hermeneutică modernă, cu ample deschideri spre abordări antropologice, ontologice și istoriografice și trimite la cercetările, recente în epocă, de istorie a religiei și religiologie comparată; studierea limbii și literaturii ebraice se face în lumina unei analize de text filologice și literare, multidisciplinare: studierea istoriei evreilor din România este concepută în spiritul unui pozitiv și amplu recurs la toate felurile de documente (epigrafice, numismatice, hrisoave, memorialistică ș.a.) utilizate îndeobște de istoriografie.

Prin traduceri publicate - din literatura iudaică a tuturor timpurilor, de la cele tanahice la cele moderne - s-au introdus în circuitul culturii de limbă română o serie de texte de referință, de mulți necunoscute.

Literatura beletristică, originală și tradusă, publicată în *Anuar* a apropiat de cititorul evreu de limbă română, autori și opere de prestigiu.

Importanța acordată aspectelor *aculturalizării*, respectiv relațiilor interculturale iudaice și românești, izvorăște din dorința sinceră a colaboratorilor *Anuarului* de a vedea dezvoltarea spirituală a coreligionarilor mozaici nu sub forme marcate de izolare, ci în totală „deschidere” față de fenomenul cultural total înconjurător. Se consideră că atât evreii cât și românii trebuie să realizeze că evoluțiile culturale nu se petrec în izolare ci în strânsă conexiune unele cu

celelalte. Cerința „integrării” îi viza așadar, deopotrivă, pe toți cei cuprinși în fenomenul cultural.

Anuarul pentru Israeliți respingea clar *asimilismul* dizolvant al propriei culturi, propovăduind aculturația nu ca o trecere „cu mâinile goale” în cultura populației majoritare, așa cum prin anii '80 cerea o anume Societate numită „Românizarea” sau unele publicații expres asimilaționiste. Colaboratorii *Anuarului*, propovăduiau, însă, atât prin scris, cât și prin viu grai, necesitatea unei temeinice și organice îmbinări a valorilor tradiționale evreiești cu cele inovaționale din locurile în care evreii viețuiesc. În anii '80, o Societate numită „Renașterea”, dezvoltată în jurul *Anuarului*, organiza frecvent cicluri de conferințe de educație iudaică și culturală secularizată tocmai în acest spirit. În *Anuar*, an VI, se relatează pe larg despre cele 8 conferințe ținute de respectiva organizație la sala Barașeum.

Ținut, cumva, în afara disputelor politice *Anuarul* a cultivat înainte de toate - conformându-se cu spiritul pozitivist-andragogist al finelui de sec. XIX - un curent *cultural* nutrit de ideea *culturală* și pentru *culturalizare*. *Emanciparea Culturală* era văzută ca prioritară, chiar și față de cea politică.

Anuarul a creat un anumit „climat intelectual”, care, judecând după numărul crescând de abonați ai publicației, indicați întotdeauna pe ultima pagină se recruta nu doar din straturile culte ale Capitalei ci și, la mari distanțe, din mică burghezie a orașelor și orașelelor provinciei.

Modelele prefigurate de „maestri” în *Anuar* stimulau, astfel, comportamente intelectuale și atitudini „simetrice”. Revista devine și o școală: „directorii de conștiință” orientau înseși curentele de opinie.

Căci, „modelele” acționau în domeniile cele mai variate.

M. Schwarzfild deschide seria *Anuarului*, încă de la prima sa întrupare („Calendarul” din 1877), cu un *model* de studiere folclorică a „Literaturii poporal israelite”, iar E. Schwarzfild, propune un model de schiță *istorică* în spiritul obiectivității științifice. I. Barasch este reactualizat cu un *crochiu etnografic* în „Ceva despre israeliții noștri spanioli”.

Începând cu al doilea an de apariție (de astă dată sub denumirea de *Anuar pentru Israeliți*, 1878) tematica stimulează o mișcare de idei în domeniile:

* Peste ani, această atitudine a *Anuarului* a fost interpretată cu prea multă severitate (Vezi *Lumea Evree*, 1919) ca fiind excesivă, în sensul dorinței de integrare a evreilor, într-o lume autohtonă care, în fapt, îi era refractară: se insinua, astfel, că întregul demers luminst, conceput în sine - și nu subordonat luptei politice pentru Emancipare - ar fi păcătuț printr-o anume naivitate ușor ancorabilă în...asimilism, obiecție neîntemeiată, credem, dacă urmărim cât de „echilibrate” erau - din punctul de vedere al relației iudaic - neiudaic - fiecare din *Anuare*.

iudaism, ebraism, societăți simbolice ș.a. În anii următori vor fi deschise noi porți de reflecție și cercetare.

De aceea, *Anuarul pentru Israeliți* este prima și, deocamdată, unica „enciclopedie” a evreilor români: în același timp unicul lor „Lexicon”, dat fiind că instrumente de referință de acest fel (cu excepția unor timide și incipiente încercări) nu au apărut în România. Publicației de care ne ocupăm îi este conferit caracterul enciclopedic de varietatea tematică și de pluralitatea disciplinelor iudaice și generale la care trimite; caracterul de Lexicon îi este conferit de numeroase studii, documente, biobibliografii și micro-monografii (de instituții, localități ș.a.) ce cuprinde. Enumerarea tuturor acestora constituie obiectul unui sumar general al publicației (Vezi „Anexa”) menit să sugereze cititorului și cercetătorului de azi un trecut cultural - iudaic, evreo-român, prestigios. Aici și acum încercăm o primă taxonomizare a categoriilor de texte cuprinse în cele 19 volume de *Anuar* și corespunzător, principalele orientări tematice. ***Orientarea spre valorificarea Iudaismului și valorilor mozaice, în general:*** relevă texte de felul Israeliții după primul exil (E. Schwarzfeld, an I), talmudul (K. Lippe, ibid.), originea iudaismului (A. S. Gold, an II), misiunea iudaismului (K. Lippe, an III); reprezentanții școlii iudaico-alexandrine (L. Schein, an III); însemnătatea iudaismului în istoria civilizațiunii (K. Lippe, an IV), corifeii rabinismului antic (L. Schein, ibid.), israel în evul mediu (L. Schein, an V), Hillel, studiu biografic (M. Beck, an VI), cabbala (M. Gaster, ibid), caraiții (M. Gaster an VII), istoria israeliților de H. Graetz (L. Schein, ibid), I. Caro și Sulhan Aruch (S. Rosanis, ibid), literatura ebraică de la începuturi până azi (M. Gaster, an VIII), sufletul după moarte în moisdism (K. Lippe, an XII), sabatianii din Ungaria (M. Gaster, an XIII), evreii în Anglia (I. H. Fior, an XIV), vecinica existență a evreilor (M. Frankel, ibid), circumcizia la evrei (H. Melchior, ibid.), elenism și iudaism (H. Frankel, an XV), grozăviile cazacilor sub Hmelnițki (M. Gaster, an XVI), tăierea rituală la evrei (M. Hirsu, ibid.), limbile semitice (M. Săineanu, an XVII), templul din Ierusalim (A. Malternski, an XVIII), chazarii (M. Schwarzfeld, ibid.), falașii (M. Săineanu, an XIX), originile credinței în demoni la evrei (A. Dux, ibid.) ș.a. ***Orientarea istorică și etnografică trimite la texte despre evreii din România: istorie, documente, informații, sinteze, etnografie, folclor ș.a.*** privind: literatura israelită (M. Schwarzfeld, an I), israeliții noștri spanioli (I. Barasch, ibid.), bibliografia israelită-română (M. Schwarzfeld, an IV), evreii din Moldova și Valahia (I. Barasch, an IV), evreii sub zaveră (E. Schwarzfeld, an VII), situația evreilor din România (ibid.), un evreu în scaunul Moldovei la 1591 (ibid.), așezămintele evreilor în Moldova în veacul 18 și jumătatea celui de-al 19-lea (E. Schwarzfeld, an VIII), Vlad Țepeș și evreii (M. Gaster, ibid.), descrieri de comunități (an IX), ochire asupra istoriei evreilor în România (M. Schwarzfeld, an X), un sul de amintiri datat Roman 1574 (M. Schwarzfeld, an XIII), învățați și

scriitori evrei din Iași (W. Schwarzfeld, *ibid.*), evreii sub regulamentul organic (E. Schwarzfeld, *ibid.*), Evreii în literatura populară română (M. Schwarzfeld, an XIV), Evreii în Moldova și Valahia (I. Barasch, an XVI), Cercetări epigrafice (W. Schwarzfeld, an XVII), Evreii în legislația lui Matei Basarab al Munteniei (E. Schwarzfeld, *ibid.*), din istoria evreilor în România (E. Schwarzfeld, an XIX), Evreii în literatura lor populară (M. Schwarzfeld, an XIX) ș.a.

- *Orientarea terță. Traduceri din literatura iudaică și comentarii.*

- *Orientarea cvartă. Literatură beletristică și eseistică originală.*

- *Orientarea cvintă. Probleme lingvistice, istorice și literare generale și speciale.* Probleme etnologice: de folcloristică și etnografie.

- *Orientarea sextă. Societăți, instituții, programe ș.a.*

- *Orientarea septimă. Personalități ale iudaismului mondial și românesc.*

Categoria de texte, ultimă, Notițe diverse: evenimente, bibliografie, varia, miscelanea amplu găzduită de *Anuar*, exprimă tendința informării despre manifestări cultural-iudaice în plan continental.

În clasificarea tematică de mai sus o clasă de materiale - referitoare la societăți, instituții, programe de asistență, școli ș.a. - bogat reprezentată în *Anuar*, merită o evidențiere specială: numeroase texte de acest fel constituie azi surse de primă mână pentru caracterizarea respectivelor așezăminte, acțiuni etc.

Mutatis mutandis, cele arătate se referă și la caracterizarea unor personalități ale iudaismului mondial și românesc, mai ales dintre acelea a căror biografie sau activitate (cu reverberație doar în epocă) nu a mai fost ulterior reiterată de presa evreiască curentă.

Ultima clasă de materiale din *Anuar*, desprinsă în taxonomia făcută, nu este și cea din urmă ca importanță: notițele diverse ale *Anuarului*, în care se fac referiri și comentarii asupra unor evenimente și cărți; revista presei - cu atitudinile polemice ce succita; mișcarea de idei urmărită etc. refac pentru analistul de azi, un climat de viață civică și intelectuală, altminteri de nesesizat. Or, tocmai perceperea *atmosferei* ideatice, teoretice și ideologice, produsă de falanga de intelectuali ce au construit edificiul celor 19 volume ale *Anuarului*, îngăduie, à rebours, înțelegerea stilului de iudaism modern, științifico-umanist, practicat prin prodigioasa activitate a zecilor de colaboratori ai publicației, în frunte cu spiritul ei rector, Moses Schwarzfeld.

Prin caracterul său de excepție în presa evreiască *Anuarul pentru Israeliți* și-ar fi binemeritat de mult o monografie specială și în exclusivitate. Întâmplarea a făcut ca *Anuarul*, ca și *Analele, Revista Israelită* ș.a., nefiind gazete să nu fi fost consemnate nici măcar în unica sinteză existentă asupra Presei evreiești din România. Anexa de față și spațiul amplu afectat *Anuarului* sperăm că vor suplini, în parte, această gravă carență ce va trebui cât mai curând curmată.

2.1. ANEXA I. Sumarul sumarelor:

α. Calendar pentru israeliți pe anul 5638 (1877/78) anul I

β. Anuar pentru israeliți an II 1878/79 - an XIX, 1897/99

α. Calendar, Anul I.

Tabla de materii

I. - Partea calendaristică

	Pag.
- Tabla cronologică	VIII
- Sărbători naționale și domnești	VIII
- Cele patru anotimpuri	IX
- Eclipsele solare și lunare	IX
- Tablele lunare	X
- Iarnaroacele sau bălciurile din țară	XXIII
- Principalele iarnaroace din Austro-Ungaria și Germania	XXIV
- Iarnaroacele din Bucovina	XXIV
- Poșta și Telegraful	XXV

II. - Partea literară

- Literatura poporană israelită(articol menit a servi de introducere culegerii ce se va publica) de Moses Schwarzfild	1
- Florica, nuvelă de Ricard Torceanu	12
- Scrisori filozofice către o D-șoară creștină (în V scrisori) de Mauriciu Brociner	17
- O împăcare după păcălire - comedie într-un act de Moses Schwarzfild	31
- Rénan „Viața lui Isus”, studiu critic de N. Frankel	47
- Israelii după primul exil, studiu istoric de Elias Schwarzfild	53
- Talmudul (privit cu ochiul criticei în raport cu situația modernă, în fața științei și a realei credinți), studiu de Carpel Lipe (Dr. Med.)	69
- Zeilikil Bauch, Melamed, copie de pe natură de M. Schwarzfild	74

Varia

- Societăți Israelite (Zion, Românizarea, Sinai), notiță de M.	83
- Școlile Israelito-Române, notiță de M	88
- Teatrul Israelit (Bunica și nepoata, Smendrik și junele din Polonia) notiță critică de M.	91
- Ceva despre Israelii noștri spanioli, notiță de Julius Barasch(1854)	97
- Iulius Barasch, notiță biografică de X	99
- Notiță Bibliografică: Hamlet prințul Danemarcei de Shakespeare, trad. de Adolf Stern	101

Poesii

- Ricard Torceanu: O pasăre; Ce negură se'ntinde....; Era viață...; Singur rezemat de o stâncă...; În amurgul blând al serii	104
- Iosif Brociner: Cât va sta astă tulpină...; Iubiam odată'n lume...; Miezul nopții; Vântul cântă; Vecinei...; Un crin, Reânvierea, Marea lină (trad. din Heine), Un cântec vechi (trad. din Heine), Robert (trad. din Burger)	107
- Elias Schwarzfild: Într-o zi fără de ceață; La... ca un vis este amorul; Epigrame	114

- Alfons L. Brociner: Unde-s amicii?, Voi poezii...; Fete multe
 - Moses Schwarzfild: Donna Clara (trad. din Heinrich Heine)

116
 118

β. Anuar pentru israeliți pe anul 5639 (1878-79) anul II,
 cu un supliment calendaristic
 București - Tipografia Edit. „Hajoetz” 1878

Tabla de materii

I. - Partea calendaristică

Cele douăsprezece table lunare pe 5639 (1878 - 79)

II. - Partea literară

	Pag.
- Reflexii istorice: cele trei ideale ale culturii de N. Frankel .	1
- Darea legilor lui Moise, poezie de G. I. Scărișoreanu .	6
- Ura contra evreilor, studiu istoric de dr. C. Lippe .	7
- Originea judaismului (sau judaismul în deosebitele sale epoce) studiu de A. S. Gold .	21
- Mă urmărești tu încă, poezie de Ricard Torceanu .	42
- Asupra limbei și literaturii ebraice de N. Frankel .	43
- Israeliiții din România (asupra direcției ce au de apucat) studiu critic .	51
- Voluntarul Meier Balan de Moses Schwarzfild .	78
- De te-am iubit, poezie de R. Torceanu .	83
- Reflecșiile unui bătrân la un apus de soare de Ana Schwarzfild	84
- Potcoavele din București și o pitorească din Palestina, de I. Psantir	87
<u>Varia</u>	
- Evreii față cu țara în război .	92
- Ronetti Roman și poema sa „Radu” .	94
- Mauriciu Cohen .	101
- Marcu Farchi și tezele sale .	104
- Traducerea lui Hamlet, de Adolf Stern .	106
- Două notițe .	111
- Traduceri din V. Alecsandri în limba ebraică („Cîntul Gintei Latine” de Aizic Taubes, M. S. Rabener, Naftali Herz Imber, Israel Teller, „Peneș Curcanul” de Israel Teller)	112

Anuar pentru israeliți pe anul 5640 (1879-80) anul III cu un supliment calendaristic
 Buc., Tipografia Offenbergl et Wunderman str. Smîrdan No. 49 - anul 1879

Tabla de materii

	Pag.
- Misiunea Judaismului - studiu de dr. C. Lippe	1
- Despre limba și literatura ebraică, de N. Frankel .	15
- Istorii și povești talmudice, de dr. Moses Gaster .	21
- Turnul Straton - nuvelă istorică din timpul Hasmoneilor, de dr. Cohen, traducere de Elias Schwarzfild .	30
- Reprezentantții școalei judaico-alexandrine - studiu de Lazăr Schein .	82
- Să nu se blesteme-istorioară de M. Schwarzfild .	90

- La un bețiv..., O logodire..., epigrame de M. Schwarzfeld	95
- Studiu asupra societăților simbolice israelite	96
<u>Varia</u>	
- Întrunirea de la Paris din august 1878	119
- Recenziuni și notițe bibliografice	125
- Bibliografia israelită-română comp., de M. Schwarzfeld	132

Anuar pentru israeliți pe anul 5641 (1880-81) anul IV București,
Tipografia Dor. P. Cucu, str. Lipsani

Tabla de materii

	Pag.
- Evreii din Moldova și Valahia, studiu istorico-social de dr. Iuliu Barasch, tradus de dr. El. Schwarzfeld	1
- Reb Jeel din Tolna, istorioară de A. Rothman	30
- Însemnătatea judaismului în istoria civilizațiunii, studiu istorico-literar de dr. C. Lippe	35
- Căsătoriile de azi, schiță din mizeria socială, de Moses Schwarzfeld	50
- Plâns-am... Când florile... Ești azi ferice..., poezii de David Jurescu	53
- Corifeii rabinismului antic: Rabi Achiba, studiu istorico-bibliografic, de Lazăr Schein	64
- Liliith și cei trei ingineri, studiu comparativ de dr. M. Gaster	73
- Din viața lui Păcală, versuri de Leon Wolf	80
- Cum adevărul calea-și face, descriere de Isac Birnberg	81
- Vîntul cu adânci mistere, poezie de D. Jurescu	88
- Spus-am, poezie de M. Rosenblum	88
<u>Varia</u>	
- Adolf Crémieux, asupra vieții și activității sale	89
- Jókai, asupra chestiunii israelite	95
- M. Sapira (după un foileton al Timpului)	98
- Recenziuni și notițe bibliografice	101
1.- Moise Mendelsohn de L. Schein	
2.- Memoriu asupra cauzei mortalității de dr. Roth	
3.- Geliloth Haharez de H. Kahane	
4.- Iuliu Cezar, traducere de A. Stern	
5.- Haiudim (Evreii) traducere de H. L. Teller	
6.- Nu blăstema, nuvelă de A. L. Brociner	
7.- Micul Parnas, de H. Rheinstein	
8.- Apărătorul, ziar hebdomadâr	
- Lista abonaților	118

Anuar pentru israeliți pe anul 5643 (1882-83) anul V cu un supliment calendaristic
Buc., 1882 Tipografia Michel Binder et fiu, str. Brezoianu No. 1

Tabla de materii

	Pag.
- Tabla de materii a anilor I, II, III și IV	V
- Calendar pe anul 5643 (1882-83)	VIII

Partea literară

- Israel în evul mediu - schițe istorice-culturale (3 capitole) de L. Schein	1
- Sub salcia... Nici cea blândă păsărică... Și dacă ți-am spus-o... poezii de David Jurescu	15
- Neta - nuvelă de Mozes Schwarzfild	16
- Legende talmudice și legende române - studiu comparativ de dr. M. Gaster	27
- Cu glas duios, poezie de R. Torcea	46
- Despre calendar - studiu de Frankel	47
- Calomnia luării sângelui - istoricul ei în România, monografie de L. Schein	55
- Încercări exegetice asupra unor pasaje talmudice de dr. C. Lippe	84
- Cilibi Moise, vestitul din țara Românească, schițe biografice de Mozes Schwarzfild	93

Varia

- Ceva asupra lui Sacher-Masoch	103
- Recenziuni: Câteva considerațiuni asupra mișcării populare de dr. S. Mendelsohn	105
- Vocabular analitic, partea I-a de dr. M. Beck	106
- Istoria biblică de dr. M. Gaster	107
- Tractatul Talmudic Aboth, traducere de M. C. Poppa Sir Hamaaloth, de Israel Teller	108
- Elisa și Achiba de A. Lobel	109
- Notițe	109
- Lista abonaților	113

Anuar pentru israeliți pe anul 5644 (1883-84) anul VI cu un supliment calendaristic,
sub redacțiunea lui M. Schwartzfeld Buc., Tipografia Ștefan Mihăilescu,
str. Covaci 14 - 1883

Tabla de materii

- Calendar pe anul 5644 (1883-84)	Pag. III
<u>Partea literară</u>	
- Dr. M. Beck, Hillel I., studiu biografic	1
- Aureliu Turcu - poezii: Unul plânge, Tu ai plecat	24
- Dr. M. Gaster - Cabbala - originea și dezvoltarea ei, studiu istoric	25
- James Darmesteter - Ochire asupra istoriei poporului evreu, traducere Lazăr M. Săineanu	37
- S. I. Rosaris: Celibi Behar Carmona. O pagină din istoria evreilor Turci	56
- Dr. M. Gaster - O poveste talmudică în literatura română, studiu comparativ	62
- M. Schwartzfeld - O avansare. Episod din viața lui Cuza Vodă	67
- Lazăr Șăineanu - Un proces istoric, studiu	73
- Dr. M. Schwartzfeld - Rabinul făcător de minuni, poveste populară israelită	86
- David Jurescu - poezii: Mut voi fi... Dus de dorul meu sălbatic, după Andreas Brociner	95
<u>Varia</u>	
- Emigrarea evreilor din România	96
- Schițe fugitive: 1. Benjamin al II lea de Flamini Servi	103
2. Benedetto Franchetti	104
3. Un copil poet (Herman Lampel)	105
- Istoria comunităților din țară	107

Recenziuni:

M. Schwartzfeld:

- Dr. M. Gaster: Literatura populară română	107
- I. Susman: Semitism antisemitism	111
- N. L.: Popa și evreul	111
- Leon Wolff: Colecție de basme	112
Dr. M. Gaster:	
- Ernest Renan: Judaismul, trad. de dr. E. Schwartzfeld	113
- E. T.: Haggada	114
- Iosif Daniel: Dr. M. Gaster, carte de rugăciuni	115
- C. Litarczek: Palestina, harta Palestinei	114
- Notițe	116
- Lista abonaților	119

Anuar pentru israeliți pe anul 5645 (1884-85) anul VII cu un supliment calendaristic,
sub direcțiunea lui M. Schwartzfeld Buc., Tipografia Ștefan Mihăilescu,
str. Covaci 14 1884

Tabla de materii

- Calendar pe anul 5645 (1884-85)	Pag. III
<u>Partea literară</u>	
- Dr. M. Gaster - Caraiții, studiu istorico-literar	1
- Dr. E. Schwartzfeld - Evreii sub Zavera (în Moldova și Valahia) descriere istorică	13
- Dr. H. Graetz - Introducere în istoria israeliților, traducere de L. Săineanu	35
- S. I. Rosanis - Iosif Caro, autorul codicelului religios „Sulchan-Aruch”, 1488-1575, biografie	49
- D. Jurescu - Tăria unirei, pildă în versuri	60
- Dr. E. Schwarzfeld - Situația evreilor în România, Privire retrospectivă asupra anului 1883	68
- Sacher - Masoch - Abe Nahum Wasserkrug, istorioară tradusă de Isidor Cohen	88
- Aureliu Turcu - Eri vedem... Ori unde..., poezii	98
- M. Schwarzfeld - Cărțile didactice ale lui M. Schwarz sau introducerea metodei intuitive în România	99
- D. Jurescu - Onoarea Evreului, anecdotă populară în versuri	106
- L. Casvan - Corabia binecuvântată, povestire populară	107
<u>Varia</u>	
- Un evreu în scaunul Moldovei la 1591 de Dr. E. Schwarzfeld	113
- Hirsch Graetz - schiță biografică de L. Săineanu	116
- Iehuda Barbu Iscovescu, schiță biografică de M. Schwarzfeld	118
- Martirul Rosenthal și C. A. Rosetti	120
- De-ar fi cerut tot hârtie și marea cerneală, notiță de literatură comparată	121
- Notițe	122
- Lista abonaților	127

Tabla de materii

	Pag.
- Calendar pe anul 5646 (1885-86)	1
- Dr. E. Schwarzfeld - Așezămintele evreilor din Moldova în veacul al XIX lea - studiu istoric	1
- Berthold Auerbach - Sărutarea împăratului, istorioară tradusă de Isidor Cohen	23
- Dr. M. Gaster - Schițe asupra literaturii ebraice de la începutul ei până în zilele noastre	41
- Th. D. Speranța - Mocanul la Paști, anecdotă populară română	108
- Aureliu Turcu - Trist copac... adio, poezie	109
- B. Giordano - Beduinul rătăcit, pastel, Unui pseudo-poet, epigrame	110
- M. Schwarzfeld - Situația evreilor din România, privire retrospectivă asupra anului 1884	111
- B. Giordano - Voi..., Când vezi tu, Poeții lirici poezii	154
<u>Varia</u>	
- M. Schwarzfeld - Scăparea de moarte a capilor revoluției de la 1848 prin un evreu (Davicion Bally)	155
- Bertha Rabinovicz - Kreidman, notiță din „Judische Frauen” de M. Kayserling	160
- Dr. M. Gaster - Vlad Țepeș și Evreii, fragment istoric extras din opul lui Elia Kapsali	160
- L. Șăineanu - Schițe biografice după H. S. Morais: Iosef Halevy, Baronul Henry de Worms, Beniamin Franklin, B. Peixotto	162
- Notițe diverse	165
- Lista abonaților	168

Tabla de materii

	Pag.
- Calendar pe anul 5647 (1886-87)	III
<u>Partea literară</u>	
- M. Schwarzfeld: Davicion Bally (1809-1884) biografie (cu o xilografie)	1
- Ronetti Roman: Adio	30
- L. Șăineanu: Israel în evul mediu, schițe istorio-culturale: 1.- Un fenomen istoric; 2.- Prolog; 3.- Fanatism medieval; 4.- Dieux ei volt (Cruciații și Evreii); 5.- Inchizițiunea	31
- Dr. C. Lippe: Exegeză talmudică	58
- B. Giordano: De pe morminte, trei epigrame	69
- Dr. E. Schwarzfeld: Măcelul Evreilor sub Mihai Viteazu al Munteniei și Aron Vodă al Moldovei 1593-94, studiu istoric	70
- Constantin Crișan: Domnia plebei, o amintire din timpul revoltei de la Ismail (1871)	84
- O noapte de ședere în Madiu, narațiune istorică, tradusă din germană de Isac D. Bally	87
- M. Schwarzfeld: Situația evreilor în România, privire retrospectivă	

asupra anului 1885	95
- Aureliu Turcu: Pe un album, poezie	152
<u>Varia</u>	
- Trei exilați de la 19 octombrie 1885: dr. M. Gaster, dr. E. Schwarzfeld, I. Bettelheim (cu ilustrațiuni, schițe biografice)	153
- G. Panu: Libertatea conștiinței și toleranța tradițională, reflexiuni istorico-culturale	161
- Dr. E. Schwarzfeld: James Sanua (abu Naddara) schiță biografică	162
- M. Schwarzfeld: Revista bibliografică	167
- Notițe diverse	172
- Adușe și corijări	174
- Lista abonaților	174

Anuar pentru israeliți pe anul 5648 (1887-88) anul X cu un supliment calendaristic, sub redacțiunea lui M. Schwarzfeld. Buc., Tipo-Litografia Eduard Wiegand, str. Covaci 14, succesorul firmei Ștefan Mihăilescu - 1887

Tabla materii
Partea suplimentară

- Calendar pe anul 5648 (1887-88)	Pag. III
<u>Partea literară</u>	
- Dr. M. Gaster: Acuzările de sânge împotriva creștinilor, studiu istorico-cultural	1
- Lazăr Șăineanu: Martiriu și devotament, studiu istoric	10
- M. Schwarzfeld: Ochire asupra istoriei Evreilor în România din cele mai vechi timpuri până la jumătatea veacului XIX	19
- S. J. Rosanis: Schițe istorico-biografice: 1) O evreică pe tronul Bulgariei, Tarina Teodora (sau Sarah) 1335; 2) Rabi Elizer Papo c. 1783-1828	73
- Dr. E. Schwarzfeld: Cronica israelită în România de la începutul veacului actual până la dărâmarea templului din Buc. (1801-1866)	81
- Dr. C. Lippe: Evreii în lupta internațională, studiu	129
- B. Giordano: Și fără de simțire, poezie	143
- M. Schwarzfeld: Abraham Cohen Bucureșteanu 1840-77, schiță biografică	144
- Rândunica, narațiune tradusă din limba germană de I. D. Bally	154
- M. Schwarzfeld: Situația Evreilor în România, privire retrospectivă asupra anului 1886	161
<u>Varia</u>	
- M. Schwarzfeld: Pagini din istoria comunității din Buc., (Elisabetheu - azil pentru bătrâni)	195
- Dr. M. Gaster: Evreii din Craiova și Tirgoviște pe la 1657 (extrase din Paul de Aleppo, vol. II)	199
- L. Șăineanu: Influența bibliei asupra literaturii române	202
- S. Schwarzfeld: Chazarii și Evreii din România	203
- Notițe diverse	204
- Adușe și corijări	206
- Lista abonaților	206

Anuar pentru israeliți pe anul 5649 (1888-89) anul XI cu un supliment caracteristic
 sub redacțiunea lui M. Schwarzfeld Buc., Tipo-Litografia Eduard Wiegand,
 str. Covaci No. 14, 1888

Tabla de materii

	Pag.
- Calendar pe anul 5649 (1888-89)	V
- Lista abonaților	XI
<u>Partea literară</u>	
- S. J. Rosanis - Istoria pe scurt a Evreilor-Bulgari, în ordine chronologică, după isvoare directe, din cele mai vechi timpuri până la 1876	1
- Iacob Senea - Unde?, poezie	52
- Karl Emil Franzos - David Flăcăul, nuvelă tradusă de Marin Săineanu	53
- Dr. E. Schwarzfeld - Evreii din Moldova sub codica Calimach, studiu istorico-juridic.	71
- Leopold Kompert - Pe muntele Pincio, istorioară, tradusă de I. D. Bally	99
- Dr. C. Lippe - Evreii în lupta internațională, articolul al II lea (fine), studiu exegetic	115
- Dr. M. Gaster - Îngerul și sihastrul, studiu comparativ	133
- Lazăr Șăineanu - Jidovii sau Tătarii sau Uriașii, excursiune istorico-lingvistică	153
- M. Schwarzfeld - Situația Evreilor din România. Privire retrospectivă asupra anului 1887	161
<u>Varia</u>	
- M. Braunstein-Mebașan - Sigismund Carmellin, schiță biografică	201
- Wilhelm Schwarzfeld - Iosef David Cohen din Zvolevi (m. 1828) schiță biografică	204
- Iosef Uhrman (m. 1821), schiță biografică	205
- A 25-a aniversare a morții dr. Iuliu Barasch	206
- Notițe diverse	208

Anuar pentru israeliți pe anul 5650 (1889-90) anul XII cu un supliment calendaristic,
 sub direcțiunea lui M. Schwarzfeld. Buc., Tipografia Eduard Wiegand,
 str. Covaci 14-18

Tabla de materii

	Pag.
- Calendar pe anul 5650 (1889-90)	III
<u>Partea literară</u>	
- Dr. C. Lippe: Continuarea vieții individului (sufletului) după moarte, după doctrina lui Moise a profeților și a Talmudului, studiu exegetic	1
- Dr. M. Gaster: Rețeta sufletească, studiu comparativ	12
- Wilh. Schwarzfeld: Instrucția la evreii din Iași de la începutul veacului actual până la 1866, schiță istorico-culturală	21
- M. Schwarzfeld: Literatura populară israelită ca element etnico-psihologic, studiu	41
- Lazăr Șăineanu: Studiu dialectologic asupra graiului evreo-german (I - Introducere, II - Bibliografie, III - Literatura evreo-germană, IV - Elemente lexicale)	53

- M. Schwarzfeld: Anecdote populare cu privire la evrei, cercetare critică	127
- N. Blumen: Sinior Gabriel Papo, nuvela istorică	144
- Sachter Masech: Medic și medic, istorioară tradusă din franceză de dr. E. Schwarzfeld.	165
- O duminică aventuroasă a unui antisemit, narațiune prelucrată din limba germană de Adolf Netzler	171
- M. Schwarzfeld: Situația evreilor în România. Privire retrospectivă asupra anului 1889	177

Varia

- M. Schwarzfeld: Credința în omoruri rituale făptuite de biserica creștină, cu urmă în literatura populară română	200
- Dr. Iuliu Barasch: Iom-Kipur, schiță	204
- M. Schwarzfeld: Herman Scharfstein - copil, poet, schiță	205
- Bibliografie: Dr. K. Lippe, Das Evangelium Mathei (M. Schwarzfeld)	207
- Notițe diverse	209
- Necrologie	213
- Lista abonaților	215

Anuar pentru israeliți pe anul 5651 (1890-91) anul XIII cu un supliment calendaristic, sub redacțiunea lui M. Schwarzfeld Buc., Tipo-litografia Eduard Wiegand str. Covaci No. 14 - 1890

Tabla de materii

- Calendar pe anul 5651 (1890-91)	Pag. I
- Erată	VIII

Partea literară

- M. Schwarzfeld: Un sul de amintire, datat Roman 5534 (1574) adar 29 (febr. 20), studiu istorico-critic	1
- I. L. Caragiale: O făclie de paște, nuvelă	31
- Wilhelm Schwarzfeld: Învățați și scriitori Evrei din Iași, din timpurile cele mai vechi până în zilele noastre, schiță istorico-culturală	43
- Dr. E. Schwarzfeld: Bercu Batlen, copie de pe natură	67
- Dr. M. Gaster: Sabatiani din Ungaria, schiță istorică	95
- Jacques Acritz: Solomon Nathan, schiță din viața tristă și reală	107
- Dr. E. Schwarzfeld: Evreii sub regulamentul organic, studiu istoric	145
- Dr. E. Schwarzfeld: Rolul medicilor evrei în principatele române în trecut, schiță istorico-biografică	170
- M. Schwarzfeld: Situația evreilor în România, privire retrospectivă asupra anului 1889	183
- Ploșteanu Iacob Isac Lobel (n. 1828, m. 1886), schiță biografică	199
- Adolf Bermann, notiță biografică	201
- O amintire din Ploiești despre Țarul Alexandru III	202
- Notițe diverse	203
- Lista abonaților	211

Anuar pentru israeliți pe anul 5652 (1891-92) anul XIV cu un supliment calendaristic,
 sub redacțiunea lui M. Schwarzfeld Buc., Tipo-Litografia Eduard Wiegand et C. C.
 Săveni, str. Covaci No. 14 - 1891

Tabla de materii

	Pag.
- Calendar pe anul 5652 (1891-92)	III
<u>Partea literară</u>	
- I. H. Fior: Evreii în Anglia din adâncă vechime până la expulzarea lor (1290), schiță istorică	1
Apendice: Uzura și evreii	19
- Dr. H. Melchior - M. Hirsu: Circumcizia la Evrei, studiu critic. Apendice: Literatura	25
- Dr. M. Gaster: Judecata lui Dumnezeu, studiu comparativ	51
- Dr. Adolf Last: Nuvela lui Caragiale „O făclie de paște” studiu critic	61
- Jacques A. Cretz: Un profesor orb (Hirsch Kaiser) m. în 1888, schiță asupra vieții și activității sale	83
- M. Schwarzfeld: Evreii în literatura populară română, studiu de psihologie populară universală	154
- M. Frankel: Problema vecinicei existențe a Evreilor, studiu istorico-cultural	173
- Ion Catrina: „Evreul”, poezie	190
- Dr. E. Schwarzfeld: Evreii sub Reglementul organic	191
- Villiers de L'Isle-Adam: Tortura prin speranță, scenă din timpul inchiziției spaniole	221
- Anna C. Jurescu: În ziua Sâmbetei, schiță din viața reală	228
<u>Varia</u>	
- *** Istorical coloniei „Zichron Iacob”	232
- Wilhelm Schwarzfeld: Familia Rakeah, schiță după instrucțiuni mormântale	236
- Notițe diverse	240
- Lista abonaților	243

Anuar pentru israeliți pe anul 5653 (1892-93) anul XV cu un supliment calendaristic,
 sub redacțiunea lui M. Schwarzfeld Buc., Tipo-litografia Eduard Wiegand et C. C.
 Săveni, str. Covaci No. 14 - 1893

Tabla de materii

Parte suplimentară

	Pag.
- Calendar pe anul 5653 (1892-93)	III
<u>Partea literară</u>	
- N. Frankel: Elenism și judaism, studiu	1
Note	15
- I. H. Fior: Emanciparea Evreilor în Anglia, schiță istorică	19
- Catulle Mendes: Patria, poezie, traducere de G. P. Pencioiu	52
- Aureliu Turcu: Schițe juridice: I.- În chestiunea „Heimathlos-atului” și a dublei naționalități; II.- Străinii și obligativitatea serviciului militar, III.- Dreptul străinilor a dobândi imobile rurale prin succesiune	53
- Henri Heine: Belzațar, baladă, trad. de N. Schelet	84

- Wilhelm Schwarzfeld: Cercetări pe terenul gramaticii ebraice	85
- Dr. M. Gaster: Literatura populară evreo-spaniolă, studiu	97
- B. Giordano: Epigrame	110
- Ludwing August Frankel: Evrei și Țigani, poezie, traducere de G. P. Pencioiu	111
- Zadok Kahn, marele rabin al Franței: Isidore Loeh, născut la 1 nov. 1839, mort la 2 iunie 1892, biografie cu o introducere de dr. E. Schwarzfeld	113
- M. Schwarzfeld: Basmul cu pantoful la Evrei, la Români și la alte popoare, studiu folkloristic	139
- Ion Carnia: Scrisoarea unui evreu, poezie	166
- Karl Emil Franzos: Copilul ispășirii, nuvelă tradusă de dr. Adolf Last	167
<u>Varia</u>	
- Henri Heine - ca reflex al spiritului iudaic	182
- Adolf Wahrman: Samuel Moses Fuhr, schiță biografică	182
- Wilhelm Schwarzfeld: Străinii după constituțiunea lui Moise	183
Vasile Alecsandri evreu	185
- Notițe diverse... Necrologie... Lista abonaților	185-191

Anuar pentru israeliți pe anii 5654-5655 (1893-95) anul XVI cu un supliment calendaristic, sub redacțiunea lui M. Schwarzfeld Buc., Tipografia „Buna credință”, Pasagiul Macca 5 - 1894

Tabla de materii

	Pag.
- Calendar pe anul 5655 (1893-94)	III
- Calendar pe anul 5655 (1894-95)	IX
<u>Partea literară</u>	
- Dr. M. Gaster: Grozăviile Cazacilor sub Hmelnițchi în 1648-1658, studiu istorico-critic	1
- Lenau: Sărmanul Evreu, poesie tradusă de A. Steurman de la Iași	15
- Wilhelm Schwarzfeld: Sinonimele față cu legea evoluțiunii, cercetare lingvistică	17
- Dr. M. M. Hareu: Tăierea rituală la Evrei și medicina veterinară, studiu	21
- Dr. Iuliu Barasch: Evreii în Cracovia, Galiția, Bucovina, Moldova și Valachia, impresii de călătorie din anii 1841-42, tradus de Dr. E. Schwarzfeld	45
- Aureliu Turcu: Efectele naturalizării asupra copiilor minori și femeii măritate, schiță juridică	182
- M. Schwarzfeld: Scrisoarea către Dumnezeu, cercetare folkloristică	191
- B. Rechler: O căsnicie, nuvelă	199
<u>Varia</u>	
- M. Schwarzfeld: Wilhelm Schwarzfeld (1856-1894), schiță biografică (cu clișeu)	224
- Iuliu Popper (1857-1893), schiță biografică	228
- Notițe diverse	231
- Lista abonaților	233

Anuar pentru israeliți pe anul 5656 (1895-96) anul XVII cu supliment calendaristic, sub redacțiunea lui M. Schwarzfeld, Buc. Lito-tipografia Codreanu et Săvoiu cal. Rahovei 5-1895

Tabla de materii

	Pag.
- Calendar pe anul 5656 (1895-96) de Lazăr Casvan	III
<u>Partea Literară</u>	
- Marin Șăineanu: Limbile semitice (asiriana, aramea, caldea, siriana și neo-siriana, feniciană, ebraică, samaritană, araba, etiopiană, amharică, etc. Dialecte semito-africane, studiu	1
- Wilhelm Schwarzfeld: Cercetări epigrafice: I- Starosti mari în Iași; II- Rabini, Daianim, Savanți 55; III- Vechimea evreilor români 60; IV- Graiul inscripțiilor din sec. XVII, 61	50
- Dr. M. Gaster: Goanele contra Talmudului, studiu istorico-literar	63
- S. C. Tributo: Tocilarul, schiță fugitivă	76
- Dr. E. Schwarzfeld: Evreii în legislația lui Matei Basarab al Munteniei (1640 și 1652) studiu istorico-juridic	77
- M. Frankel: Viața și moartea lui Isus - Reflexii istorico-critice asupra operei lui Renan „Viața lui Isus”	105
- Dr. E. Schwarzfeld: Bețivul, nuvelă	129
Prigonit de soartă, nuvelă	160
- S. C. Tributo: Schițe fugitive (Teslarul, Goana, Amintire)	185
- L. A. Frankel: Elie Wilna, poezie tradusă de Aureliu Candrea	193
<u>Varia</u>	
- Leopold Low: Hirsch Mendl Pineles, Schiță biografico-critică	195
- Wilhelm Schwarzfeld: Reflexiune (maxime și cugetări)	199
- Israel: O observațiune gramaticală	201
- Notițe diverse	203
- Necrologie	206
- Lista abonaților	207

Anuar pentru israeliți pe anul 5657 (1896-97) anul XVIII cu un supliment calendaristic, sub direcțiunea lui M. Schwarzfeld Buc., Tipo-litografia Eduard Wiegand et comp., str. Covaci 14-1896

Tabla de materii

	Pag.
- Calendar pe anul 5657 (1896-97) de Lazăr Cassvan	II
<u>Partea literară</u>	
- Wilhelm Schwarzfeld: Cercetări pe terenul gramatical ebraic	1
- S. C. Tributo: Din viața jalnică, schițe: I- Credinciosul, II- Amândoi, III- Trebuia să aibe bani jidanul 22, IV- Împământenit 24, Îlnormântarea 26, Kadiș 28	17
- Dr. E. Schwarzfeld: Din istoria evreilor în România, schițe: I- Starea evreilor sub Mihai Sturdza, 1834-1848, 31, II- Raptul și botezul unei copile în Iași la 1843, 39, III-Evreii în Moldova în timpul ciumei și holerei, 44, IV- Principele Alexandru Sturdza și Dr. Drey, 56	36
- Ing. Arnold Maltensky: Templul din Ierusalim, studiu	59
- Heinrich Heine: Jehuda ben Halevy, fragment de poemă, tradus de A. Steuennan	86
- Dr. E. Schwarzfeld: Simșele Ghibor, nuvelă	87
Judecata poporană, nuvelă	121

- S. C. Tributo: Resbunarea soartei, nuvelă	139
- Max Elkan: Străin?, versuri traduse de Mihai	152
- M. Schwarzfeld: Evrei sau Chazari? cercetare critică pe tărâmul folkloric	153
- Dr. M. Gaster: Basmе evreiești de o mie de ani, studiu	163
- Sully Prudhonune: Spinoza, sonet	178
<u>Varia</u>	
- M. Schwarzfeld: Iacob Loebel, schiță biografică	179
- Aureliu Turcu: Personalitatea morală a ospitalului israelit din Iași	184
- H. Goldenkron: O observațiune gramaticală	187
- Wilhelm Schwarzfeld: Legende și credințe populare (schițe mici)	190
- Notițe diverse	192
- Necrologie	193
- Lista abonaților	194

**Anuar pentru israeliți pe anul 5658 și 5659 (1897-99) anul XIX cu un supliment
calendaristic sub redacțiunea lui M. Schwarzfeld Buc.,
Tipo-litografia „Universala”, str. Covaci 14-1898**

Tabla de materii

	Pag.
- Calendar pe anul 5658 (1897-98)	III
- Calendar pe anul 5659 (1898-99)	IX

Partea literară

- M. Schwarzfeld: Evreii în literatura lor populară sau Cum se judecă evreii însuși, studiu etnico-psihologic	1
- S. C. Tributo: Din viața jalnică: I- Așa i-a fost scris 38, II- Gragherul 42	30
- Dr. E. Schwarzfeld: Din istoria evreilor în România: I- Excesele contra evreilor din Galați 1840-53; II- Evreii din Buc. în 1853 și 1853, 55; III- Tribulațiile rabinului David Hailperin din Buc., 62; IV- Proprierea evreilor de a locui în anumite mahalale, 65; V- Un act de răzbuinare a lui Saie Hahambașa, 71; VI- Statistica evreilor în Bucovina 1781, 73	47
- Marin Șăineanu: Falașășii, fragment dintr-o cronică abisiniană inedită cu o introducere	84
- Ion Dafin: Evreul, poezie	114
- Dr. E. Schwarzfeld: Polcovniceasa, nuvelă	115
- Annin Dux: Originea credinței în demoni la evrei, schiță	155
- Ion Catina: Calomnia, poezie	164
- S. C. Tributo: Sentiment și artă, nuvelă	165
- A. Steuerman: Tu nu mă vrei, o țară, poezie	175
- M. Schwarzfeld: Benjamin Schwarzfeld (aprilie 1822-27 nov. 1896), schiță biografică	177

Varia

-Dr. C. Lippe: Cunoștințele igienice ale rabinilor	189
- Ronetti Roman: Povestea șarpelui încălzit la sân	191
- Dr. M. Gaster: Gângăvirea lui Moisi în literatura populară română	192
- *** Dr. Almogen - schiță biografică	193
- Iacob Psantir: Neofit și Pamfletul său	196
- Notițe diverse	197
- Necrologie	201
- Baroneasa de Hirsch, schiță biografică	XV

2.2. Preambul la: M. Schwarzfeld: „Evreii în literatura populară universală”

Cercetările folcloristice au deținut „capul de afiș” la *Anuar-ul pentru Israeliti*, în bună măsură pentru că unii colaboratori, dintre cei mai prestigioși, erau folcloriști ori aveau asemenea preocupări (în primul rând însuși mentorul publicației, l-am numit pe Moses Schwarzfeld). Studiile sale în materie, în ciuda unor limite, conțin fundamentele unei reale imagologii iudaico-române: de aceea socot că merită o evidențiere deosebită, cu atât mai mult cu cât cercetările de imagologie erau, în general la scară europeană, la finele sec. XIX-lea de o surprinzătoare modernitate.

Cele două ample studii ale lui M. Schwarzfeld, respectiv *Evreii în literatura populară română* (vezi *Anuar pentru Isr.* XIV) și *Evreii în literatura lor populară, studiu etnico-psihologic* (Idem, vol. XIX), ca și Marea colecție de circa 7-8000 proverbe „culese mai toate personal în țară din gura poporului” (vezi *Literatura populară israelită ca element etno-psihologic*, Anuar XII, p. 41-51) își dovedesc excepționalitatea și singularitatea chiar și peste arcul timpului, deși abordarea reprezentării evreului în producțiile folclorice sau în literatura cultă a fost încercată în mai multe rânduri.

Dar dacă în abordările folclorice imago-ul despre evreu era desprins din felul în care *mentalul colectiv* se reflecta în eresurile, legendele, tradițiile populare, în propaganda creștină și prejudecățile ce a generat, cercetarea sociologică era interesată cu precădere de imago-ul nemijlocit ce-și fac unii despre alții - dintre cei care conviețuiesc pe un spațiu național dat - ca și fiecare dintre ei despre ei înșiși.

Din păcate, asemenea studii nu s-au întreprins, nemijlocit, în epocă: în schimb, însă, presa vremii, cea evreiască la fel ca și cea neevreiască, rămân un izvor prețios în acest sens: sunt dezvăluite astfel manierele de percepere (auto și hetero) a realităților existențiale nemijlocite, inclusiv a raporturilor concrete dintre oameni, dintre Eu-tu-celălalt; iar prin asemenea modalități concrete de percepere erau „filtrate” înseși relațiile sociale dintre oameni, materiale sau/și ideale.

Pe acest temei al izvorului constituit de presa timpului sunt autori care pretind că imago-ul neevreilor despre evreii conlocuitori (în speță evreo-români) ar fi fost, în răspărul „clișeelelor și sloganurilor ideologico-antisemite”, de o anume substanță tolerantă, binevoitoare, uneori admirativă chiar. În consens, presa evreiască ar privi românul ca pe „un frate”. S-ar putea ca asemenea evaluări să se bazeze doar pe impresii vagi și nediferențiate căci nu se pot face generalizări

globale de tipul „românii îi văd pe evrei așa și așa, sau viceversa”; diferențierile fac regula, iar opiniile se înscriu pe o plajă cu ipostaze infinite.

Este rațiunea pentru care, în absența unor întinse studii de psihosociologie a opiniilor și imago-urilor, contribuții folcloristice de tipul celor aduse de cercetători harnici și onești ca M. Schwarzfeld să merite toată considerația. Le înserăm în cele ce urmează, fiind convingși de valoarea lor și în actualitate. Mai ales pentru efortul de a *compara* imago-ul folcloric român despre evreu, cu cel al altor popoare.

Textul ce urmează reproduce, în întregime Anexa, în materie, publicată de M. Schwarzfeld în studiul său din *Anuarul pentru israeliți*, XIX, 1897/1899 (Buc., 1898).

ANEXĂ

EVREUL ÎN LITERATURA POPULARĂ UNIVERSALĂ

- Tablou comparativ -

Spre a nu trece limitele lucrării plănuite, am evitat a face comparații în textul lucrării și a ne opri asupra proverbelor și credințelor populare ale altor popoare cu privire la Evrei. Un atare tablou e însă foarte instructiv. El ne face a cunoaște, dintr-o ochire, intrucât proverbele și credințele ce se referă la Evrei, se aseamănă sau depășesc unele de altele. Și un atare tablou e cu atât mai valoros cu cât e mai complet. Conduc de această considerație m-am silit a grupa, la un loc, tot materialul disponibil și accesibil pentru mine. A afirma însă, că prezint o colecție aproape completă, ar fi o curată exagerare. Aceasta numai atunci ar fi cu puțință, când s-ar face, în fiecare țară, colecții anume, cu același interes cu care, timp de ani, am cules cu cele române.

Cea mai bogată colecție cu privire la Evrei e cea din marea publicație a lui *Wander* cu proverbe, zicale și credințe germane; dar și această colecție e departe de a fi completă; ceea ce reiese cu claritate din compararea cu cele române.

O altă colecție abundentă în proverbe, ce ne interesează aci, din toate limbile și literaturile, ne întâmpină într-o lucrare specială a d-lui dr. Adolf Jellinek. D-sa însă nu și-a condus cercetarea după un anume plan, n-a tins să fie complet și n-a căutat să-și încadreze, în planul lucrării sale, tot materialul disponibil; de aci lacune și mai multe în materialul ce ni-l oferă d-sa.

Noi am utilizat ambele aceste publicațiuni și am recurs și la alte câteva de care am putut dispune. Reproducem aci toate proverbele etc. în limba originală, când originalul ne e cunoscut și alăturăm traducerea la acele din limbi mai puțin cunoscute la noi în țară.

Tabloul comparativ începe cu cele române și imediat apoi urmează cele germane, polone, rutene, ruse, ucrainene, grecești etc. și numai apoi cele franceze, italiene etc. Rațiunea acestei aranjări este că noi considerăm proverbele și credințele germane, în ce concerne pe Evrei, ca prototipul proverbelor și credințelor, ce ne întâmpină la mai toate popoarele europene, căci Germania e patria cea adevărată a evreofobiei, ca și a antisemitismului; acolo s-au clocit mai mult urele și vrăjmășiile împotriva Evreilor; de acolo ele și-au luat sborul din popor, și ca formule fixe și ca obiceiuri nenorocite. După proverbele germane am trecut la ale popoarelor circumvecine sau care au stat, în trecut, în mai intim contact cu României, căci între popoare învecinate, schimbul mutual și imediat e mai presus de orice îndoială.

Acolo unde paralele lipsesc nu putem admite imediat lipsa de proverbe sau credințe analoge la alte popoare, ci, mai degrabă, lipsa cunoașterii lor. Admitem însă, că poate fi și un număr restrâns de proverbe și de credințe care s-au dezvoltat în mod cu totul liber, în anume condițiuni, și sunt proprii numai unor popoare, indicând situații, caractere și observații cu totul particulare.

Oricât de incomplet, oricât de plin de lacune e tabloul nostru comparativ, cu toate acestea el nu e mai puțin interesant. El ne confirmă, o dată mai mult, influența mutuală dintre popoare și cât de mult opinia și credințele unui popor hotărâsc pe ale celorlalte; cum de același motor a pus în mișcare inimile și mințile popoarelor din mai întreaga Europă și în ce privește pe Evrei.

Dăm aci și indicația completă a colecțiilor ce am utilizat pentru proverbele neromâne:

Dr. I. Braun, *Bibliothek des Frohsims*. Deutsche Sprichwörter. Stuttgart 1838. Citat: Braun unnat de No. curent al proverbului.

Gino Capponi, *Raccolta di proverbi Toscani*. Firenze 1871. Citat Capponi cu indicarea pg.

Dr. Adolf Jelinek, *Der jüdische Stamm in nicht jödischen Sprichwörtern*, Wien 1881, 1883 și 1885, 3 broș. Citat cu indicarea broșurei și a pg.

M. L. Roux de Lincy, *Le livre des proverbes français*. Paris 1859, 2 vol. Citat: Lincy cu indicarea pg. și a vol.

K. F. W. Wander, *Deutsches Sprichwörter-Lexicon*. Leipzig, Verlag F. A. Brockhaus, 5 vol. Citat: W, cu indicarea nunărului curent al vorbei *Jude* și a celorlalte vorbe, sub rubrica cărora vin proverbele.

I

RESUNETUL ISTORIEI ȘI AL RELIGIEI

I. EVREUL ÎN LEGĂTURĂ CU NECURATUL

1. *Român* - Tartore. Tărtan, Păharnic (drac), Mniau, Prtț, Hep, hep.

2. - Tărtanul dracului - Al dracului Tărtan - Ovreiul e al dracului.

3. - Jivine spurcate.

4. - Liftă spurcată.

5. - Hep, hep, - Un fund de curechi, - Cu Jidanul de urechi.

6. - Ese dracu din tăciuni - Cu Jidanul de perciuni! - Ese dracul de sub earbă - Cu jidanul dus de barbă, - Ese dracul din curechi - Cu jidanul de urechi, - Ese dracul dintr-o bortă - Cu jidanul de-o ciobotă. - Ese dracul de sub pod - Cu jidanul dus de bot!

7. *Român* - Una, doue, trei, să ia dracu pe Ovrei.
8. - Azi unul mâine o zece.
9. - Azi unul mâine o sută.
10. - Jidanul cu barba neagră duce pe dracu la earbă.
11. - Jidanul cu barba roșie duce pe dracu la poștie.
12. - Vine Jidanu cu sacu (cf. Vine Țiganu cu sacu).
13. - (Unui creștin) de-i va eși înainte Țigan sau Turc sau Jidov... ei atuncea cred, că le va merge bine și-și va face calea cu norocire. (credință).
14. - Dacă i ese (copilului) vr'un Evreu înainte, apoi este bine încredințat că o să-i meargă bine acolo unde se duce, dacă va zice către el vorba: hep, hep! (credință).
15. - Jidovii n-au suflet (credință).
16. - A ucide sou prăda pre Turci, pre Tătari și pre Evrei nu este păcat sau ucidere (credință veche).
17. - Nu-i creștin, ci e jidan (adică nu-i nimic de-i se va cauza vr'un reu). (credință).
18. - Fă în viață tot bine chear și legilor streine.
19. - „Vino Maria”, „Eși afară Maria” (= Maica Domnului).
20. - *German* - Verloren, wie'ne Juden-Seele. (Braun, 1680).
21. - Jöden und Ministen sünd de Düfel (Teufel) sin Christen (Ostfries). (W., 29).
22. - De Jud deit den Christ kê gut (Rendsburg). (W., 5).
23. - Juden und Krämerleut' sind des Teufels seine Freud' (oder dienen den Teufel zu aller Zeit). (W., 60).
24. - Ein Jüd steckt so voll Abgötterey vnd Zaubrey als neun Kühe Haare haben. (W., 29).
25. - Das haben ihm die Juden angetahn (= e vrăjit de Evrei) (W., 108).
26. - Er Wollte den Juden bei den Füßen fassen, und bekam den Teufel bei den Hörnern. (W., 131).
27. - Wer einen Juden bescheisst, sündigt wie eine, so auf die Würfel hofirt. (W., 88).
28. - Es stirbt ein Jude, wenn zwoi über Kreuz pissen. (W., 38).
29. - Wo der Jude hingepisst hat, da wachsen rothe Kartoffeln (W., 92).
30. - Es darff jm keiner gedenken, das(sei) einer Jude leych, er sehe nur eben auff, das er ihn nicht bescheiss. (W., 34).
31. - Du musst vber einn juden und pfaffen sein, wilte gott einn ströin bort flechten. (W., 23).
32. - Wer einen Juden glaubt und Gott verleugnet, ist ewig verloren. (W., 85).
33. - Wer einen Juden betrügt, bekommt zehn Jahr Ablass. (W., 89).
34. - Wer einen Juden betrügt, bekommt einen ersten Platz in Himmel. (W., 90).
35. - Keines Juden Eid geht über einen Christenmann. (W., 62).
36. - Deheines juden eid gêt gegen einen Kristen (Mhd). (W., 62).
37. - Ehe der Jude stirbt, frisst er Schweinefleisch (Oberlamsitz). (W., 25). cf. No. 19.
38. *Polon* - Myślali żewjal żyda za nogi, a ron chwyel djabla za rogi. (Crezu că apucă pe Evreu de picior și apucă pe dracu de coarne). (W., 131).
39. *Rutean* - Doszcz bude, bo zydy woloczal sia (Are să plou, căci Evreii colindează prin prejur). (I).

40. *Ucran* - Jyda ubey sorok grichiw z dus. (Omoară pe un Evreu și-ți vei mântui sufletul de 40 de păcate). (III, p. 14).

41. - Kukil z przenici wibiraty, Jydow i Liachiw rizaty (A alege neghina din grâu, a omori pe Evrei și pe Poloni). (III, p. 14).

42. *Grec* (modern) - Evreul se închină măgarului. (Revue des études juives, XX, p. 251).

43. *Italian* - Alli Ebrei venno in fastidio la manna. (III, p. 15).

44. - C'e morto un Ebreo. (III, p. 18).

2. TREBUIŢA DE SÎNGE A EVREULUI

45. *Rom*. La Jidan să mănânci și să nu dormi.

46. - La Jidan să mănânci, da să nu dormi singur.

47. - La Jidan să dormi, da să nu mănânci; la Grec să mănânci da să nu dormi și la Arman nici să dormi, nici să mănânci.

48. - La Armean să te culci și la Ovrei să mănânci; - Să dormi la Arman și să mănânci la Jidan; - Să mănânci la Jidan și să dormi la Arman.

49. *Germ* - Bei den Juden ist es besser ein Schwein als ein Mensch zu sein (Căci pe omul el tae și pe porcu nu). (W., 1).

3. BOLILE ȘI MIROSURILE EVREULUI

50. *Rom* - Dela sf. Maria Mare până la sf. Maria Mică, dacă nu cade bruma, se împut Jidovii (adică ei put mai totdeauna din blestemul Maicei Domnului). (credință).

51. - Jidan puturos.

52. - Miroase a capră răioasă („Răfuială”, Iași, oct. 1891).

53. - Pute a usturoiu.

54. - Mai urât ca la Jidanii.

55. - E stropit de cucoșu roșu (adică e Jidan).

56. - Jidovul e stropit de cucoșu roșu.

57. *Germ* - Schnöde, stinkende Gottesverächter. (W., 63).

58. - Nach dem Juden riechen. (W., 140).

59. - Er hat einen Juden geküsst (= că miroase reu). (W., 125).

60. - Marsch mit dem Juden, hat Speck gefressen. (W., 138).

61. - Ungesalzen schmeckt wie ein tochter Jude. (Braun, 1679).

62. - Die Juden trincken auss den Quellen, die Griechen auss dem Ablauf und die Römer auss den Pfützen. (W., 20).

63. - Die Ebräer trinken aus dem Brunnen (der Quelle), die Griechen aus den Wasserlin, die Lateinischen aus den Pfützen. (W., Hebräer).

64. - Das kann ein kranker Jude essen (= e mâncare cât se poate de bună). (W., 111).

65. *Rus* - Hospod i Jidov manuoi kornul (D-zeu a hrănit și pe Evrei cu mana). (III, p. 15).

66. *Ucran* - Ne chotily žydy isty mannu, nechajže idja cebulju (Evreii n-au vrut să mănânce mană, de aceea trebuie să mănânce ceapă). (Acest proverb e și în gura Evreilor din Polonia). (III, 15).

67. *Ungur* - A zsidó bűdös (Jidanul pute) (I. Slavici, în Conv. lit., V, p. 241).
 68. *Francez* - Je ne peux pas le sentir (Isidore Loeb, op. cit., p. 53).
 69. - Être en bonne (ou en mauvaise) odeur (Isidore Loeb, p. 53).
 70. - Être en odeur de sainteté (Isidore Loeb, p. 53).
 71. *Olandez* - Hij heeft een'lood gekist. (W., 125).

4. NOROCUL EVREULUI

72. *Rom* - Ovreeii vruse odată să se călătorească și s-a întâmplat să fie Sâmbătă.
 73. - Jidanu nevoeaș se-neacă pe uscat (cf. Țiganu la mal se-neacă).
 74. - S-a stricat drumu în mijlocul căruței.
 75. *Germ* - Wo Israeliten ein Lager halten, da ist auch ein goldenes Kalb. (W., Israeliten).
 76. - E Jud heftömmer Glück, on wenn hei bet Möddag liggt. (W., 24).
 77. - Ein alter Jude ohne grosses Gut, ein junger Kriegsmann ohne Muth, ein alter Weiher ohne Fische, eine grosse Wirthschaft ohne Tische... etc. etc. ein altes böses Weib ohne Wort, habe ich mein Lebentag nicht nennen gehört. (W., 26).
 78. - Ein armer Jude kann nicht wuchern! (W., 27).
 79. - Ne ärme Jüd kan net wochre. (Düren). (W., 68).
 80. - Fluddrige (zerlumpete) Juden haben das meiste Geld (West). (W., 39).
 81. - Wann't up den Jiuden earen langen Dag (Versöhnungstag) gued Wear is, dann bliwt et den ganssen Hearwest (Herbst) gued (Buren). (II, p. 78).
 82. - Die schwangere Judenmagd wollte den Messias gebären und kam mit einem Töchterlein nieder. (W., Judenmagd).
 83. - Juden und beladene Wagen gehen nicht gerne über Eis. (W., 56).
 84. - Er ist wie der ewige Jude. (W., 130).
 85. - Das ist der ewige Jude. (W., 110).
 86. *Ceh* - Sedni zida na suchy kamen, a dej mu penez do ruk, on zbohatne (Pune pe Evreu pe o piatră seacă și dă-i o pungă cu bani, el se va îmbogăți). (II, p. 39).
 87. *Slav* - Wloczyć sie jak zyd po swiecio (A rățaci în lume ca un Evreu). (III p. 69).
 88. *Grec* - Evreul își începuse călătoria și dete de Sâmbătă.
 89. *Francez* - Riche comme un juif (= Être fort riche). (*Littré*).
 90. - C'est un vrai juif errant. (*Littré*).
 91. *Span* - El judio por medrar, y el Sábado à la puerta (Evreul cu ocazia de a profita și Sâmbăta bate la ușă). (II, p. 33).
 92. *Olandez* - Die Kindern Abrahams durven niet ligt op zwak (pe pod) ijs Wagen (W., 56) cf. No. 83.

II

STAREA MORALĂ ȘI SOCIALĂ A EVREULUI

I. BUNĂTATEA EVREULUI

93. *Român* - Jidan bun n-am văzut!
 94. - Bun la suflet, ce păcat că nu-i creștin!
 95. - Ce om cumsecade, păcat că e ovreiu!

96. *German* - Wormser Juden, gute Juden; Kloster pfaffen, böse Pfaffen. (W., 96).
 97. - Wormser Juden, fromme Juden. (W., 95).
 98. - Es ist auch ein Kind Israels. (W., 95).
 99. - Er ist ein undankbarer Jüd (W., 128).
 100. *Francez* - Bon Israélite. (*Larousse*).
 101. - C'est un bon Israélite (c'est un homme franc et sincère). (Littré).

II. BRUTALIZAREA EVREULUI

102. *Român* - Să te ferească D-zeu de ciomegile românești și de gurile jidovești.
 103. - Lasă-me de barbă, că se rupe leuca.
 104. - Armanul f... Jidanul plătește.
 105. - Jidanul f... Armanul plătește gloaba.
 106. - Țiganul fură, Armeanul jură și Jidanul plătește gloaba. (cf. Armanul plătește gloaba).
 107. - Un ghiet creștin a furat de la un tâlhar de Jidan.
 108. - Un ghiet creștin a omorât pe un tâlhar de Jidan.
 109. - Are drept măcar că-i Jidan. - Măcar că-i Jidan, tot are drept (sau dreptate).
 110. - Dă-mi paraua dupe racu.
 111. *Germ* - Haust du meinen Juden, so hau'ich deinen Juden. (W., 43); Schlägst du meinen Juden, so schlag'ich deinen Juden. (W., 69).
 112. - Das hält kein Jude aus (und wenn er steinalt ist). (= adecă e cu totul insuportabil). (W., 109).
 113. - Das hält kein Jude aus, viel weniger ein Christ. (Preussen). (II, p. 79).
 114. - Wenn man den Wurm tritt, so krümmt er sich, sagt der Jüd. (II, p. 81).
 115. - Der Jude nimmt eine Ohrfeige, wenn er sie umsonst bekommt; aber er gibt keine, wenn er nicht was dabei verdient. (W., 8).
 116. - Die Kinder Israel hätten Frieden haben können, wenn sie im Diensthause Aegyptens blieben. (W., Israel).
 117. - Die Juden sind des Reichs Knechte. (W., 18).
 118. - Juden sitzen in der Fürsten Friede (adică stau pe baza protecției cumpărate de la regi). (W., 55).
 119. - Judenzins und Hurenheuer sind gemeiniglich sehr theurer. (W., Jzins).
 120. *Pol.* - Kedy bida to do zyda, a po bidzie za drzwi zydzie (La nevoe Evreul e binevenit, nevoea trecută, i se arată ușa). (II, p. 95).
 121. *Ungur* - Ha te verød az én zsidómat, én is verem a tiedet. (Dacă tu bați pe Evreul meu, îl bat eu pe al tău). (II, p. 6).
 122. - Fél mint nagypénteken a zsidó (I e frică ca Evreului în Vinerea mare). (II, p. 6).
 123. - Fél mint zsidó a Keresztöl (I e frică ca Evreului de cruce). (II, p. 56).
 124. - A' Zsidó se ád valamit a' voltra (Pentru aceea ce a fost Evreul nu dă nimic). (W., 8).
 125. - *Ucran* - Proslavivsia na Ukraïnischtscho kozak Gonta schtscho sazaw zydiv na kilia riadom poverch plota (În Ucraina era vestit cazacul Gonta, care omora pe Evrei cu duiumul). (III, p. 14).

126. *Gruzin* - Mășșabeli pecătuise și Evreii fură pedepsiți (Oesterr Woch, 1889, p. 299).

III. FRICA EVREULUI

127 *Român* - Jidan fricos; - Da fricos jidan!

128. - Jupâne Iancule, ce tremuri? - Pământul tremură.

129. - Jupân Leibul din fundu căruței.

130. - Leagă câinii de gard să treacă armata noastră.

131. - Jidanii când au mers la resboiu au zis să se lege câinii.

132. - Jidan călare și Grec verde dracu a mai văzut?; - Grec verde și Jidan călare dracu a mai văzut? (cf. Grec sau Țigan călare dracu a mai văzut?).

133. - Hep, hep, scuiță jos (se zice când un Evreu călătorește în trap).

134. - Cal verde, Armean cuminte și Jidan pușcaș nu se poate; - Cal verde, Armean cuminte și Ovreiu pușcaș (n'am văzut).

135. - Las' să ziche el... numai eu să nu zich...

136. - Nu ști n'am văzut, nici pe-acolo (pe-aice) n'am trecut...

137. - Jidan obraznic; - Obrăznicie evreească.

138. *German* - Furchtsamer Jud.

139. - Er hat Juden (adică i e frică). (W., 127).

140. - Jockele geh du voran, du hast Sporen und Stiefel an, dass dich der Has' nicht beissen kann! (Braun, 1662).

141. - Zehn Juden mit den grössten Nasen jagt ein Rekrute wie die Hasen. (W., 97).

142. *Ungur* - Se kin se ben mint a zsidó a lóban. (Nici înăuntru nici în afară, ca Evreul pe șea). (II, p. 52).

III

CARACTERUL, CALITĂȚILE ȘI APTITUDINILE EVREULUI

I. INTELIGENȚA EVREULUI

143. *Rom* - Cap de jidan, - Cap de Ovreiu, - Cu minte Ovreiu, - Deștept Ovreiu, - Are minte Ovreiu ăsta!

144. - Grec galanton, Jidan prost și Țigan cinstit nu se poate.

145. - Moişe mach a plan.

146. - Moişe mach mer klein.

147. *Germ* - Daraus kann ein Jud gescheit (klug) werden (= numai un Evreu ar putea înțelege ceva din încâlceala asta). (W., 107).

148. - Gotts Wonder wie aehnlich! Wer soll denn sein?... sagt der Jude (II, p. 87).

149. - Der Reiche ist klug, sagt der Jude (Preussen). (II, p. 91).

150. *Span.* - Ni judio necio, ni liebre perezosa (Nici Evreu prost, nici epure lenș). (II, p. 39).

2. CINSTEA EVREULUI

a. Aviditatea, sgărceția și risipa Evreului

151. *Rom.* - Are gașca jidovească.
152. - Ovreiu sgărcit; Jidan sgărcit.
153. *German* - Des Juden liebste Farbe ist gelb. (W., 12).
154. - Der Jude achtet nichts gering, was er umsonst bekommt. (W., 7).
155. - Wenn ein Jude Geld zu empfangen hat, kommt er immer eine Stunde zu früh; wenn er bringen soll, wenigstens eine zu spät. (W., 79).
156. - Selten sind sieben Dinge: eine Nonne die nicht singe, ein Mädchen ohne Liebe, ein Jahrmarkt ohne Diebe, ein Geissbock ohne Bart, ein Jude der nicht spart, ein Kornhaus ohne Mäuse, ein Kosak ohne L... (II, p. 78).
157. *Polon* - Dacă nu s'ar lua Evreilor pielea de deasupra, de dat ei n'ar da-o. (W., 8).
158. *Rus* - Galbenă e culoarea pielii Evreului. (W., 12).
159. - Evreul își lasă pielea galbenă ca să-i amintească galbenul. (W., 14).
160. - Dă Evreului o rublă, că-ți mănâncă un purcel întreg. (W., 12).
161. - De ar știi Evreul, că parceaua a înghițit o jumătate de copeică, el ar mânca-o. (W., 12).
162. - Oferă Evreului o mie de ruble pentru nevasta sa, el îți va mai cere unul ca să-ți dea și fata. (W., 12).
163. - Cine face pe Evreu ferar trebuie să-i plătească inteiu ferul, apoi cuele. (W., 16).
164. - Dacă laptele de vacă se scumpește, Evreul bea laptele femeii sale. (W., 77).
165. - Dacă Evreul poate căpăta frânghia fără bani, e gata să se spânzure. (W., 8).
166. - Nimic nu regretă mai mult un Evreu sgărcit ca pielea de deasupra, ce a trebuit s'o dea. (W., 8).
167. *Ung.* - Zsidónak is szentasszony Mária. (Și Evreilor e Maria o femeie Sfântă, moneda cu efigia ei). (II, p. 62).
168. - Zsidó is megverte fiát, mikor először nyert. (Și Evreul își bătu pe fiu-seu când câștigă pentru inteia oară [în cărți]. (II, 40).
169. *Francez* - Avare comme une Rabbine. (III, p. 6).
170. *Arab* - Evreul dete de niște carne cu un preț mic de tot: Pute zise el (căci tot prea scumpă i se părea). (W., 8).
171. - Avuseră trebuință de Evreu: „Această zi” zise el, „e pentru mine zi de serbătoare” (căci nu vru să servească fără câștig). (W., 8).
172. *German* - Die Juden verschwenden ihr Geld in Festmahlen, die Moren mit Hochzeiten und die Christen mit Rechten. (W., 13).
173. - Die Juden geben ihr meistes Geld aus am Passachfest, die Mauren bei Hochzeiten und die Christen in Processen. (W., 13).
174. *Rus* - V rabotie zaiatz, a v iedie jidovin (La muncă epure, la masă Jidan). (III, p. 63).
175. *Ung.* - Zsidó aszonyon mindig fityeg valami (De Evreica atărnă totdeauna câte ceva [de preț] (II, 65).

176. *Francez* - Juifs en Pasques, Mores en nopces, Chrestiens en plaidoyers, despendent leurs deniers. (Lincy, II, p. 290).

177. *Span.* - El judio échase à perder con pascuas, el moro con bodas y el cristiano con escrituràs. (W., 13).

178. - No juega Mosé porque no tiene que. (Moise nu joacă, căci n'are cu ce). (II, p. 40).

179. *Italian* - Giudei in pasqua, i Mori in nozze, i Cristiani in piatire sanno impoverire. (Capponi, p. 211).

b. Lipsa de cinste a Evreului

180. *Rom.* - Ovrei cinstit n'am văzut.

181. - Ovreiu până nu înșală nu mănâncă.

182. - Ovreiu din Moldova. - Jidan din Moldova (= șarlatan).

183. *Germ.* - Die ehrlichen Jiuden het Hor (Haar) in der Hand (Sauerland). (W., 4).

184. - Der Jude weiss sich zu nähren und andere zu scheren. (W., 9).

185. - Wo viele Juden sind, da sind viele Diebe. (W., 94).

186. - Die Juden schreiben gerne mit doppelter Kreide. (W., 16).

187. - Ein Jude sagt: links sei recht uns sein Hintermaul sei das Vordermaul. (W., 31).

188. - Trau keinem Juden bei seinem Eid und keinem Wolf auf Grüner Haid' (W., 71).

189. - Wer einem Juden traut auf seinen Eid, und einem Wolf auf grünen Haid', und einem Freund auf sein Gewissen, der wird von allen dreien beschissen. (W., 87).

190. - Ueber Juden und Flöhe schreien viele Wehe. (W., 73).

191. - Juden und Flöhe sind die ungeduldigsten Geschöpfe auf Erden. (W., 58).

192. - Wo Juden und Kohlen, da ist's zum Teufelholen. (W., 93).

193. - Wann't up den Jiuden earen langen Dag (Versöhnungsfest), gued Waer is, dann bliwt den ganssen Hearvest gued (Büren). (W., 75).

194. - Wenn die Juden von Moses reden so denken sie auch an die Propheten (în sens de răvnă la căștig). (W., 77).

195. - Wer einen Juden die Hälfte bietet, ist schon betrogen. (W., 84).

196. - Wer bi de Jude chaufft, darf um'schalb biete. (Schweiz). (W., 83).

197. - Wer einen Juden glaubt und's Bett verkauft, der muss sich auf Stroh legen (*Kurhessen*). (W., 86).

198. - Zwei Juden wissen, was eine Brille kostet. (Nu-l înșeli pe Evreu sau nu se poate înșela unul pe altul). (W., 98).

199. - Wills tu einen Juden betrügen, so must tu ein Jud seyn. (W., 91).

200. - Juden muss man mit Juden überzeugen. (W., 52).

201. - Ein juden mues man mit judenn uberzeugen. (W., 52).

202. - Di äs iwer en Juden. (W., 119)

203. - Er hat einen Juden angehängt (adică a zis o minciună). (W., 126).

204. - Hast an Juden gsehen? (se zice când unul voește a spiona pe cineva). (W., 135).

205. - Er ist ein Jude. (W., 132).

206. - Beschnittener oder unbeschnittener Jude. (W., 101).

207. - Beschneidung ein Diploma ist das Venus ausstellt manchem Christ. (Beitler). (W., 101).
208. - Der Juden Fall, der Christen Heil. (W., 10).
209. - Die Juden thun ebenso viel nutz, in der Welt schaffen als die Maus im Weitzen. (W., 19).
210. - Die Juden sind einen Land so nutz, als die Mäuse auf dem Getreideboden und die Motten einem Kleide. (W., 17).
211. *Rutean.* - Evreul nu și-a însușit înșelăciunea, ea i e înăscută. (W., 94).
212. - Nu te încrede unui Evreu și de ar fi picat din cer. (W., 32).
213. *Polon.* - Evreul e înșelător de când e el. (W., 94).
214. - Nu te încrede unui Evreu de ar fi și din cer (în Galiția). (W., 87).
215. *Rus.* - Nie tot jid, kto iewrey. (Nu tot Evreul e jidan, ci acela e jidan, care e jidan). (II, p. 97).
216. - Noi avem păduchi în cap, Evreii i au în inimă. (W., 94).
217. - Evreul e în stare să se înșele singur, de i trăsnește în cap vr'o înșelăciune. (W., 94).
218. - Evreii vorbesc de Sinai, dar nu se gândesc la Moise. (W., 77).
219. - Înșală pe Evreu și te pupă el; pupă tu pe Evreu, și te înșală el. (W., 45).
220. *Ceh.* - Zid sebe streze, a tebe strize (Evreul știe să se ție sus și pe alți să despoae). (W., 9).
221. *Francez.* - "Juif" (Personne qui prâte à usure, qui vend extrêmement cher, personne qui gagne de l'argent, par des moyens injustes et sordides). (Larousse).
222. - Vous êtes un Juif (se dit à quelq'un très intéressé). (Lincy, II, p. 291).
223. - Être bien Juif (= avoir tous les défauts attribués au juif) (Littré).
224. - A la juive (= a la maniere des Juifs). (Littré).

c. Evreul în raport cu alți

225. *Rom.* - Un Ovreiu înșală doi Greci, un Grec doi Români.
226. - Un Grec înșală doi Români, un Arman doi Greci, un Ovrei doi Armeni.
227. - Un Ovreiu înșală doi Români, un Grec doi Evrei, un Armean doi Greci.
228. - Un Grec înșală trei Evrei.
229. - Un Ovreiu înșală zece Greci; un Grec înșală zece Albanezi (macedonean).
230. *Germ.* - Juden, Schotten und Bösgeld findet man in aller Welt (W., 53).
231. - Jud' und Kauwertz (Judenchristen) findet man allerwärts (W., 48).
232. - Jud' und Weib ist ein Leib. (W., 50).
233. - Jud' und Tatar ist einerlei Waar' (Lit.) (W., 49).
234. - Jöden und Ministen bedregt alle Christen. (W., 45).
235. - Juden und Juristen sind bitterböse Christen. (W., 59).
236. - Ein Jurist ist weder Jud' noch Christ. (III, 25).
237. - Bei Juden, Bettlern und Spielern bringt man sein Geld allezeit fur voll an. (W., 2).
238. - Es sind dreyerley Juden: geschorne Juden, d.i. die Messpfaffen, welche alle Tag Christenthum in der Mess creutzigen; güldene ringtragende Juden d.i. die Kaufleuth, die treiben mehr Wucher als die Juden selbst; die beschnittenen Juden. (W., 37).
239. - Juden, Feut und Pfaffen machen manchen Affen. (W., 51).
240. - Mit Juden und Pfaffen habe nichts zu schaffen. (W., 67).

241. - Wann ein Jud den andern, ein Pfaff den andern, ein Weib das andern betruget, so lacht Gott im Himnel. (W., 74).
242. - Er ist ein Jud an ein Pfaffen gerathen. (W., 133).
243. - Judeneid, Nachthelle und Frauenthränen, sind keinen Heller werth. (W., Judeneid).
244. - Drei Juden gehen auf einen Armenier, drei Armenier auf einen Griechen und dann bleibt noch ein Dutzend Christen übrig. (W.,22).
245. - Es gehören neun Juden dazu, um einen Schweitzer (Baseler) und neun Baseler um einen Genfer zu betrügen. (Schwitzer). (W., 35).
246. - In einen Juden stecken drei Christen und in einen Jankee drei Juden. (W.,44).
247. - Er gaht über zeah (zehn) Jude. (W.,123).
248. *Polen.* - Polaka Niemiec, Niemen Wloch, Wlochn Hiszpan, Hiszpana Zyd, a Zyda tylco diabel uszuka (Pe Polon il înşală Neamţul, pe Neamţ Italianul, pe Italian Spaniolul, pe Spaniol Jidanul, pe Jidan însă numai dracul). (II., 25).
249. *Rus.* - Na adnoho Jida dva Greka, na Greka dva Armianina, na adnoho Armianina dva Poltawskich dvorianina. (Un Evreu face cât doi Greci, un Grec cât doi Armeni, un Armean cât doi nobili din Pultava. (III., p. 43).
250. - Z dvuch kotlov jidov tscherti odnoho Armianina vivarili. (Din doue cazane de Evrei a plămădit dracul un Armean). (III., p. 43).
251. *Ucran.* - Jid, pan i Nimetz vse poverme v nivetz (Evreu, boeru şi Neamţu strică totu). (III, p. 51).
252. *Ung.* - Ravasz mint a görög asido (E şiret ca un Evreu-grec). (II, p. 70).
253. *Liflanda.* - Un Evreu înşală trei Nemţi, un Rus trei Evrei. (W.,35).
254. *Francez.* - En affaires il faut deux Juifs contre un Gênois, deux Gênois contre un Grec et deux Grecs contre un Armenien. (W.,35).
255. - Trois juifs font un Bâlois, trois Bâlois font un Gênois. (Lincy, I, p. 193).
256. *Italian.* - Nu crede femeiei, ea plânge; calului, el asudă, şi Evreului, că el jură. (W., 87).
257. - Jurământul Evreului, seninul nopţii şi lacrimile femeiei nu fac o para (Veneţia). (W., 87).
258. Evreul, femeea şi călugărul nu eartă niciodată. (III., p. 28).
259. *Span.* - Judio, dona, hombre con corona jamas perdona (Evreu, femeie şi călugăr nu iartă niciodată. (II., p. 43).
260. - Frailo ni judio, nunca buen amigo. (Nici călugăr, nici Evreu nu pot fi prieteni buni. (II., p. 30).
261. *Englez.* - Un negustor englez, un Evreu, un Baselean, o maică bătrână, un curcan şi o maimuţă sunt uneltele diavolului. (W., 60).

3. OCUPAŢIILE EVREULUI

a. Munca şi Negoţul

262. *Rom.* - Munca jidovească;-Munceşte ca un jidan;-A muncit ca un jidov.
263. - Jidovul când îl arunci pe fereastră, intră pe uşe, când îl arunci pe uşe, intră pe fereastră.
264. - Ovreeii când n'au ce face numeră pe degete „faş sicâteală”.

265. - Din betrăni am apucat - Că Lunea, Marța n'au lucrat, - Mercuria o zi împărătească, - Joi poftim la noi, - Vinerea se duce socri la gineri; - Sâmbăta întrebă pe Jidani de lucrează ei om lucra și noi; - Duminica tae popa limba.
266. - Nici jidan făr' de Român, nici Român făr' de Jidan.
267. - Un Jidan cu baston și tovarăș are?
268. - O veni când s'o întoarce Ovreei de la seceră; - Când s'or întoarce Ovreei dela coasă.
269. *Germ.* Er greift den Juden in der Recht (= că e negustor și uzurăr). (W., 124).
270. - Dä ess wie 'ne Jud, wo mer den vur erauswirp, da kömmt a Hengen Wieder erean (Bedburg). (W., 103).
271. - Ein Jude macht keinen Markt. (W., 30).
272. - Der Jud und der Bauer muss handeln (dingen). (W., 6).
273. - Es ist gefährlich mit den Juden zu handeln, wenn sie miteinander anfahen zu hebräern. (W., 36).
274. - He judet dorup (caută câștig prea mare) (W., Juden).
275. - So kann man's beim Juden kaufen (= scump). (W., 141).
276. - Kein Jude kann weiter Gewer sein als sein Haus reicht. (Evreei aveau în Germania privilegiul de a cumpera și obiecte furate, dar revendut unui creștin, obiectul se putea urmări. (W., 61).
277. - Wenn ein Jud einem flucht, so wunscht er ihm, dass ihm Grass vor der Thür wachse (= să nu aibe relații). (W., 78).
278. *Polon.* - Doi Evrei și doue fete fac un terg. (W., 30).
279. *Rutean.* - Duzna da zyd spaty ne chodjat (Sufletul și Evreul nu cunosc odihna). (III., p. 36).
280. *Rus.* - Jid na iarmarkie, tschto pop na krestinach. (Evreul la târg [e indispensabil] ca popa la botez). (III., p. 58).
281. - U mujika grudi nikogda nie zjabniet, u jida piatki, u Liacha usi (Țeranului nu-i îngheață niciodată pieptul, Evreului talpa, Polonului urechile. (III., p. 58).
282. *Ucran.* - Nema torgovici bez zydviskoi holvici (Nicio daraveră fără cap de evreu (II, p. 41).
283. *Pol.* - Kochajmy se jak braci, a drzyjmy se jak zydzi. (Să ne iubim ca frații și să ne tocmim ca Evrei). (II, p. 3).
284. *Ucran.* - Jak u vody ne bez tschorta, tak u velikaho pana na bez zyda (Nici lac fără drac, nici curte fără Jidan). (III., p. 56).
285. *Ung.* - Alkuszik mint a zsidó a gyapjura (Se tocmeste ca Evreul pentru lână). (II, p. 68).
286. *Italian.* - Ebrei e rigattieri, spenden poco e gabban volentieri (Capponi, p. 172).
287. *Gruzin.* - Când marfa e pe placul Evreului începe a bate în retragere (Oesterr. Woch. 1889, p. 299).

b. Camăta

288. - *Rom.* - Jidan mîncător.
289. *Germ.* - Der Judenspiess (Wucher) gar manchen schon zu Boden stieß. (W, Judenspiess, 2).
290. - Man darf keiner Juden mehr es sind andere, die wucheren können. (W., 63).

291. - Die Juden haben unsern Bürgern die Spiesse geliehen, dass sie mit den Judenspiess rennten und wucherten (W, Jspiess 2, apud Luther).
292. - Mit dem Judenspiess sieht man auch manchen Christen gel.en. (W, Jspiess, 2).
293. - Meint jhr es hab keinen Juden hier? So hat es doch vil Judenspiess (W., Jspiess, 2).
294. - Den Judenspiess führen (W., Jspiess, 3).
295. - Mit den Judenspiess rennen (fechten, laufen, reiten, stechen = Geldeintreiben, wuchern, schachern, auf gewinn ausgehen). (W., Jspiess, 4).
296. - Mit der Jüdon spies und der Kauffleute Knebel und der Vmbschleger stachel lauffen. (W., 139).
297. - Der Juden Spiess, der Kaufleute Knebel, der Kramer Schafft und der umbschleger Stachel laufen in allen hendeln mitunter (W., 11).
298. - Man kann lewer (lieber) sãm Jüd'n watt schulli (schuldung) sin as en Barn (Rendsburg). (W., 64).
299. - Dat kann kêen Jode lâten. (W., 115).
300. - Der Jud mit dem Gesuch (hohen Zinsen), der Pfaffe mit dem Buch, die Fuet unterm Tuch, das wird verfit manig Schuc, (W., 51).
301. - Vil sijnd wie die Israeliter in Aegypten, man viel borgt und nichts wiedergeben darff. (W., Israelit).
302. - Es leiht ein Jud kein Pfennig drauf. (W., 134).
303. - Darauf gibt (leiht) kein Jude was. (W., 106).
304. - Es ist kein Jud im ganzen Elsass, der ein Batgen darauf lyhe. (W., 106).
305. - Das nimmt dir (oder nimmt's kein Jud mehr ab, adică bătea primită). (W., 113).
306. - Ein Jude liehe nicht einen Pfenning auf den alten Adel. (W., 28).
307. - Er ist den Juden verwandt (=dator lor peste cap). (W., 129).
308. - Er lernt hebräisch. (se face uzurar). (W., Hebr).
309. - Dat is ên arg Jude (se zice de un creștin ce răvnește la câștig nepermis și ia o dobândă exagerată). (W., 114)
310. - Getaufte Jude (de un creștin cămătar). (W., 63).
311. - Mein Bock u. s. w. lernt Hebräisch (= e amanetat). (W., Hebräer).
312. - Er lernt die Anfangsgründe der syrischen Sprache (= e amanetat). (W., Hebräer).
313. *Polon* - Kiedy bieda, to do zyda; kiedy nedza, to do Ksiedza, kiedytrwoga, to do Boga. (In nenorocire (mergi) la Evreu (să te împrumute), în suferință la preot, în nevoe la D-zeu). (III, 58).
314. - *Francez*. - Être un grand usurier et sang-sue. (W., Jspies, 4).
315. - Tous les banquiers ne sont pas des Juifs. (Larousse).
316. - Tous les juifs ne sont pas en Israël (Larousse).
317. - Aimable comme un juif envers celui qui n'a gages (Liney, p. 291).
318. - *Grec*. - Un Evreu bancrut își revizuieste vechile socoteli. (W., 41).

IV CARACTERUL DOMINANT AL EVREULUI

1. GENERALITĂȚI

319. *Român.* - Ovreiu tot ovrei rămâne.
320. *German* - Die Juden gehen ihren eigenen Weg. (W., 14).
321. - Beim Juden und Raben ist alles Baden umsonst. (W., 3).
322. - Wenn man den Juden eine Sau schickt, so wird er erfreut, wie der Pfaffe, dem man die Maid geschlagen. (W., 80).
323. - Ins Judenhaus nach Speck Gehen. (W., Judenhaus)
324. - Eher Würde man beim Juden Speck finden (decât vr'o calitate sau ceva cum se cade). (W., 120).
325. - Bin kein Jud'leck keine Sau. (W., 102).
326. - Sei ein Jude, öder spiele nicht mit der Thora (adică nu fi cu două fețe). (W., 70).
327. - Jud' bleibt Jud' wenn er auch Sporen an den Stiefeln trägt. (W., 47).
328. - En Jude blibt en Jude und wenn he slöpt bet a'n Middag (adică că Evreul rămâne Evreu). (W., 33).
329. - Juden seid ihr, Judeu bleibt ihr. (W., 54).
330. - Joden sy gy, Joden blyve gy (Westphalen). (W., 54).
331. *Danez.* - Det som loed vel hos Joderne loed il de hos de Lyrer (W., 14).
332. *Ital.* - E ostinato come un Ebreo. (III, p. 11).
333. *Ital.* - Ebreo, donna e uomo con corona (călugăr) mai la perdona (Capponi, p. 172, și III, p. 28).

2. BOTEZUL ȘI BOTEZAȚII

334. - *Rom.* - Piele botezată.
335. - Cine 'ntr'altă lege sare, niciun Dumnezeu nu are.
336. - *Germ.* - Getaufter Jude, beschnittener Christ. (W., 42, Braun, 1681).
337. - Getaufter Jud' thut selten gut. (W., 41).
338. - Die (ungetauften) Juden Verkauften Jesum Christ; wär' er noch auf Erden, er würde von den getauften Juden aber verkauft werden. (W., 21).
339. - Wer alten Juden taufen will, der verliert des Wassers viel. (W., 82).
340. - Wer ein alt Juden toufen will, der verliust des Toufes vil; Er mag ihn toufen noch so bass, doch zickt er nach dem alten Fass. (I).
341. - Ein alt Judenweib beschneiden. (W., Judenweib).
342. - Mit dem getauften Juden gleich wieder unters Wasser. (W., 66)
343. - Einen toden Juden taufen. (= lucru zădarnic). (W., 122).
344. - Frisch getaufte Juden und neugebackene Barone man am Tone. (W., 40).
345. *Polon.* - Miecz zkowany, wilk chowany, przyjaciel jednani, zid Krzczony nie pewny. (W., 42).
346. - Miecz skowany, wilk chowany, zyd chrzczony przyjaciel jednany malo warte (Lup împlănzit, sabie lipită, Jidan botezat și prietin împăcat, puțin prețuiesc). (I).
347. *Rutean.* - Evreul botezat ca un copil adoptat. (II, 59).

348. *Ceh.* - Zid krtěny vlk zkroceny, to je nepřítel smireny (W., 42).
 349. - Jidan botezat ca călugăr din biserică gonit. (II, 59).
 350. - Pe Evreul botezat dă-l ear afund în apă. (W., 41).
 351. - Pe Jidanul botezat afundă-l ear în apă. (I și II, p. 25).
 352. *Rus.* - Mujik zdielan, tschto ovin, a sbojliv tschto Jidovin. (Un mojić cât un șopron și mlădios ca un Evreu). (III, p. 13).
 353. - Un Evreu botezat e un creștin nebotezat. (II, 59).
 354. - Evreu botezat, creștin circumcis (tot atăta face). (W., 42).
 355. *Ucran.* - Nad Jida nema krepschaho v viri. (Nu e altul mai statornic în credință ca Evreul). (III, p. 13).
 356. *Slav.* - Jidovskaho duha ne wichrestisch (Firea Evreului n'o schimbă botezul). (III, p. 27).
 357. - Jida perekresti, to I holovu odotni (Botează pe Evreu și i tae capul). (III, p. 27).
 358. *Ung.* - Zsidónak zsidó a fajzata (Urmașii Evreului rămân Evrei) (II, p. 60).
 359. - A zsidó csak zsidó, marad, ha Bécsbe is megy (Evreul Evreu rămâne chear de se duce la Viena). (II, p. 73).
 360. *Ital.* - Non è buon Christiano, chi non è stato buon Ebreo. (III, p. 24).
 361. *Spaniol* - Trei feluri de ape trebuie considerate ca pierdute: apa botezului pentru Evreu, apa ce curge în mare și apa ce se toarnă în vin.

3. INFLUENȚA RELAȚIILOR CU EVREII

362. *Germ.* - Mancher geht so lange in die Judenschul, dass er kein Teutsch mehr verstehet. (W., Judenschule).
 363. - Et äs wä än er Judenschül. (W., Judenschule).
 364. - Dös wird nit in die Judaschual geschickt (W., Judenschule).

4. SOLIDARITATEA EVREEASCĂ

365. - Juden und Edelleute halten zusammen. (II, 57).
 366. - Ich kenne die Juden, trowe jnen ein ander. (W., 136).
 367. *Ucran.* - Zvitschaine trimaie: pan za panom, mujik, za mujikom, Jid za Jidom (Deobiceiu ține unul cu altul: boer cu boer, țăran cu țăran și Evreu cu Evreu). (III, p. 54).
 368. - Jidi kak smeli, vsie za odnoho stoiat. (Evreii sunt ca albinele de câmp, unul ia partea tuturor). (III, p. 55).

V

DIVERSE

(aranjate după cuvântul principal)

369. *Român* - Balabuste niau mi-a făcut un jidănaș așa de mititiche!
 370. - Par'că-i lavra ovreească; - Parcă'i havra jidovească.
 371. - Când pornesc toți să vorbească, parcă-i lavra ovreească.
 372. - Jidanul cântă de foame (cf. Țiganul flueră de foame).
 373. - Ovreicuță frumoasă; - Jidăucută frumoasă.

374. - S'au strâns Jidanii la sfat ca muștile la c...
375. - Ca la Târgul cucului (= sgomot).
376. - Todris, Todris-Mach a bris-Wil mer essen-Gefilte Fisch.
377. *German.* - Einen Juden begraben (= a pica cerneală). (W., 121).
378. - Auf der Juden Christtag (Weihnacht=niciodată). (W., 99).
379. - Die Juden haben ein Schwein geschlacht't in dem Tempel Mosis, in Strumpf geschissen und Wurst gemacht; ist das nit was Curiosos? (Braunschweig). (W., 15).
380. - Wenn de Jüd ins Derp (Dorf) kömmt, belle de Huing. (W., 76).
381. - Ganz Israel war davon erschrocken. (W., Israel).
382. - Juden führen (Fränkisch). (W., 137).
383. - Beim Juden Gevatter stehen. (W., 100).
384. - Fert Gewesene göfft de Jud nüscht. (II, p. 93).
385. - Da habt ihr euren Juden (pe cel mort). (W., 104).
386. - Das ist hebräisch für mich (nu înțeleg, e prea profund pentru mine). (W., Hebr.).
387. - Er spricht hebräisch, wie eine Kuh französisch. (W., Hebr.).
388. - Er ist mit den Kindern Israel durch die Wüste gezogen (adică e reu crescut). (W., Israel).
389. - 'S sind Judenhar'l (părul cu care se naște copilul).
390. - Er hat nicht einen einigen Judenheller. (W., Jheller)
391. - Ins Judenquartier, wer den Christen keine Miethe zahlt. (W., Jquartier)..
392. - Es geht zu in einer Judenschule. (Braun, 1677).
393. - Da hat der Jude drauf gespuckd (Henneberg). (Se zice când e o gaură în rochița sau cămașa copilului). (W., 105).
394. - Das müsste (würde) einen Juden verdriessen. (W., 112).
395. - 'T geitti (geht dir) jüst as'n Jod; de fragt na'n Weg, deder wol wêt (den er wohl weiss). (W., 142).
396. *Polon.* - Polsky must, Niemecki post a zedowskie nabożetswo wsiz blazenstwo (Un pod polon, o serbătoare germană și un serviciu divin evreesc sunt deșertăciuni copilărești). (III, p. 66).
397. *Ceh.* - Slunko nizko, Schabes blizko, Iánku jad (Soarele apune, Sămbătă se apropie, Ioane mână mai iute). (II, p. 38)
398. *Ucran.* - *Pobozny*, iak podorazni (E cuvios ca un Evreu în călătorie). (III, p. 47).
399. - Moskovski tschas, iak Jidovski zaraz. („Acuș” al Rușilor, la fel cu „îndată” al Evreilor). (III, p. 49).
400. - Jidowskli zaraz, a pánski potschekai („Acuș” al Evreilor și „îndată” al stăpânului). (III, p. 49).
401. - Bèut, iac jidivskaho Hamana (Îl bate pe Hamanul evreesc). (III, p. 60).
402. *Ung.* - Zsidó van a házban (E un Evreu în casă - adică e cineva cu capul acoperit). (II, p. 50).
403. - Zsdidó vecsernye (Vecernia evrească). (II, 55).
404. - Voltra zsidó sem ad (Evreul nu dă nimic pe cecea a fost). (II, p. 93).
405. *Francez.* Parler en hébreu (adică într'o limbă neînțelească). (Litttré); - Il parle hébreu (in intelligible). (Larousse).
406. - C'est de l'hébreu pour moi. (Litttré).

407. - S'entendre à l'hébreu comme une pie à étendre du beurre frais du pain. (Lincy, I, p. 125).
408. Docteur en Israël, maître en Israël (= homme très-savant, particulièrement dans les choses de la religion). (Larousse).
409. *Ital.* - I Giudei non istanno bene co' Samaritani (sau mescolare gli Ebrei co' Samaritani, (de oameni ce nu sufer). (Capponi, p. 54).
410. *Span.* - Ni do ni tomo, como judio en sábado. (Nu dau și nu iau ca Evreii Sămbătă). (II, p. 33).
411. - Quien quisiere muger hermosa el sábado la escoja (Cine vra să aibe o mireasă frumoasă alegă-și-o Sămbătă). (II, p. 25).
412. *Olandez.* - Das in Hebreewsch voor mij. (W., Hebr).

3. 110 ani de la apariția „Analelor Societății istorice I. Barasch”

Sub impulsul instituționalizărilor similare din vestul Europei (vezi la Berlin *Societatea pentru cultura și știința evreiască*, înființată în 1819 și care edita faimoasa revistă *Zeitschrift fur Wissenschaft des Judentums*), dar, mai ales, a înghesbărilor și nucleelor de cercetare istoriografică românească (sub egida Academiei Române, a Universităților ș.a.) s-a născut și în rândul evreilor locali ideea organizării - pe baze voluntare, firește - a unei „Societăți istorice”.

Societăți evreiești se iviseră multe, în epocă, dar de cercetarea istorică a devenirii evreilor pe meleagurile românești nu se preocupa, în mod special, nici una. De aceea, semnificația noului așezământ era deosebită; ea marca existența și maturizarea unei anume intelectualități, dornică să se preocupe de domeniul istoriografiei.

O preocupare de specialitate (nu improvizată) deci și realizată de oameni cu o pregătire științifică și o „aplicațiune firească și dragoste pentru această disciplină”. Membrii marcanți ai Societății, a cărei denumire îl evoca pe ilustrul luminist evreo-român dr. Iuliu Barasch. erau: M. Schwarzfeld, din inițiativa căruia „Societatea” s-a constituit, N. Taubes, președintele societății; Elias Schwarzfeld, W. Schwarzfeld; Iacob Psantir, cunoscut cronicar și cel care a participat la descifrarea pietrelor funerare din București; H. Bedjarano; L. Șăineanu; M. Gaster; I. Kaufman; M. Braunstein-Mibașan ș.a. Dintre cei mai puțin cunoscuți astăzi menționăm pe: A.D.Bimberg; I. Șapira; rabinii A. Schor și A. Cassvan; I. D. Baly; L. Cassvan; I. Weisberg; G. Crișan; A. Turcu etc., etc.

„Societatea” întrunea în ședințele ei de lucru circa 100 de membri, bucureșteni și colaboratori din provincie, care stăruiau asupra a diverse categorii de documente: consultații halahice, rabinice (response), inscripții de pe pietrele funerare, cronici despre comunitățile evreiești, pinkasim (catastife) de Hevra Kedoșa ș.a., memorate - materiale de viu grai - documente dialectale pentru studierea limbii vorbite ș.a.

Există, așadar, conștiința metodologiei și a deontologiei domeniului. Societarii aveau și metodă și pasiune; deci, întruneau un număr de condiții necesare.

Erau ele și suficiente?! Sunt azi unii istorici tineri și hiperexigenți care răspund negativ la întrebare. Nu mă număr printre aceștia. Consider istoricii de la Societatea Istorică Iuliu Barasch ca fiind printre primii care au realizat sinteze esențiale asupra istoriei evreilor din România (perioada de până la mijlocul veacului al XIX-lea); tot ei au fost inițiatorii unui real „curent de opinii istoriografice” în cultura evreo-română. Formulând o seamă de teze, ipoteze și interpretări (unele discutabile, ce-i drept), ei le-au pus în circulație în medii evreiești mai largi și au contribuit astfel la formarea unei anume conștiințe istorice evreo-române, parte integrantă atât din conștiința național-românească, cât și din conștiința etnică a evreilor locali.

Cauzele care au dus la încetarea activității „Societății”, ca și cauzele care au ivit-o, precum și urmele adânci lăsate de cele trei volume consistente intitulate *Analele Societății Istorice Dr. Iuliu Barasch* - și în care se oglindește țelul Societății și truda membrilor săi (redactor M. Schwarzfild) - pot constitui un capitol special de investigație.

În *Anale* au fost publicate ample dări de seamă ale referatelor și dezbaterilor Societății. Darea de seamă pe 1887, de pildă, a referit despre: stadiul cercetărilor realizate până atunci de I. Psantir; a repertoriat „documentele” publicate anterior de *Fraternitatea* (începând cu 1882); a trimis la monografiile existente asupra colectivităților evreiești din Nămolosa (de Osias Kohl), Neamț (de I. Kaufman), Măcin (de Rosanis) și Târgoviște (de A. Turcu).

În volumul prim din *Anale* au apărut amplul studiu „Vechimea evreilor din Moldova și Valahia”, de M. Schwarzfild, și o listă de registre și copii de documente primite de societate. De asemenea, un interesant medalion despre I. Psantir.

Deoarece la celelalte „dări de seamă” anuale și studii nu mă voi mai referi, fac trimiterea convenită la același „Sumar” ce urmează și care le consemnează.

Hary KULLER

Anexă : Analele Societății istorice I. Barasch
- subianul sumarelor.

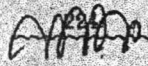
Vol. I

TABLA DE MATERII

	<u>Pag.</u>
I. Adunarea generală a societății :	
Seara I, 31 Ianuarie 1887	
Alocuțiunea domnului Președinte (Dr. M. Taubé)	3
Raportul domnului Prim-Secretar (M. Schwarzfeld) : Introduecerea ; I. Vechimea Evreilor în Moldova și Valachia ; II. Limbă, port, obiceiuri, cultură, rol și îndeletniciri ; III. Regimul legilor și al obiceiurilor ; IV. Restricțiile ; Cuvânt final	6
Alocuțiunea domnului Iacob Psantir	70
Raportul domnului Casier (I. D. Bally)	70
Seara a II, 1 Februarie 1887	74
II. Estrase din Procesele-verbale ale ședințelor Comitetului dirigent	76
Iacob Psantir, schiță biografică de L. Șaineanu	82
Statutul (Statuts)	90
Legea Comisiunii permanente de propagandă	95
Instrucțiuni pentru membri activi ai societății	96
Plan pentru descrierea istorică a unei comunități	99
Documente inedite comunicate în copie de membri activi ai societății	101
Descrieri de comunități și tradițiuni comunicate societății	103
Lista operelor și a ziarelor, etc. cercetate	103
Donațiuni pentru bibliotecă și arhivă	106
Fondul Barasch : Apel	107
Lista membrilor	109
Bilanș pe anul 1886	111

TABLA DE MATERII

	Pag.
I. A DOUA ADUNARE GENERALĂ A SOCIETĂȚII	
<i>Sedinta I: 28 Februarie 1888</i>	
Alocuțiunea domnului Președinte (Dr. M. Taubes)	3
Raportul domnului Prim-Secretar (M. Schwarzfeld) asupra activității științifice a Societății în anul 1887. <i>Introducere</i>	6
I <i>Vechimea. Originea Evreilor-Români, Imigrațiunile, Chemarea Evreilor în Țară, Date statistice</i>	17
II <i>Dașine, credințe și obiceiuri</i>	42
III <i>Starea morală și materială</i>	44
IV <i>Starea culturală</i>	59
V <i>Rolul social și politic</i>	65
VI <i>Indelețnicirile. Localul Evreilor în comerțul român, Falimentele, Comision și misiune, Aranzile de moșii, Cărciumăritul, Camăta, Industria mare și industria mică, Breslele, Originea și organizarea breslelor evrești.</i>	67
VII <i>Regimul legilor și al obiceiurilor</i>	97
VIII <i>Restricțiunile</i>	112
<i>Anexe.</i>	119
Raportul domnului Casier (H. D. Bally) pe exercițiul anului 1887	123
<i>Sedinta II: 28 Februarie 1888</i>	
Errata	128
II. A 25-a ANIVERSARE A MORȚII DR. IULIU BARASCH	
A. <i>Descrierea serbării</i>	129
B. <i>Cuvântările rostite la serbarea Barasch:</i>	
In templu: <i>Dr. M. Bock</i>	134
In fața mormântului: <i>C. C. Arion</i>	137
" " : <i>Dr. M. Beck</i>	140
" " : <i>Dr. H. Erdreich</i>	142
" " : <i>Moscu Ascher</i>	145
" " : <i>M. Schwarzfeld</i>	150
III. FONDUL BARASCH	
A. <i>Dispoziții generale pentru „Fondul Barasch”</i>	153
B. <i>Donațiunile pentru „Fondul Barasch”</i>	154
IV. ȘEDINȚELE COMITETULUI DIRIGENT	
Extrase din procesele verbale ale ședințelor	158
V. DIN CORESPONDENȚA SOCIETĂȚII	
A. <i>Responsurile membrilor onorifici (Isidore Loeb, Dr. Kayserling, Dr. Berliner, A. Harkavy, M. Steinschneider, Dr. Graetz, J. Halévy, Dr. G. Wolf)</i>	165
B. <i>Din responsurile familiei reposatului Dr. Barasch (Sophie Barasch, Oscar Barasch, Melanie Redlich)</i>	168

C. Răspunsurile familiei Barasch privitoare la „Serbarea Barasch” (Bisio Barasch, Sophie Barasch, Oscar Barasch)	170
--	-----

VI. DONAȚIUNILE

1. Donațiuni pentru arhivă	173
2. Donațiuni pentru bibliotecă	174
3. Donațiuni în obiecte	177

VII. COMUNICĂRILE

1. Documente inedite și Finkesim	177
2. Descrieri de comunități și amintiri din trecut	178
3. Fbik-lore	179
4. Operile și ziarele, etc. cercetate	179
Interogatoriu.—Apel	182

AMINTIRI DIN TRECUT

MATERIAL TRADIȚIONAL

AMINTIRI PRIVITOARE LA MUNTENIA ȘI ÎN SPECIAL LA BUCUREȘTI

de Michel Asiel

Către cetitori de M. Schwarzfeld, Prim-Secretar	184
I Reminiscențele din trecut	187
II Din vremile de restriște :	
1. Nefrecventarea unor străde	188
2. Pătreceri de Ioboteuză	180
3. Rucofagii sau dă-mi paraua după racu (trad. de Sol. Ianovici)	189
III Un obicei ciudat sau despre elaponii îndopați ce se da danie lui Vodă, Mitropolitului și veliților boeri	192
IV Spalma Turcilor sau 10—15 zile înaintea venirii lor în București la 1828 (trad. de Abr. Stern)	194
V Rabinii Haim Foeschaner și David Helișper sau certe de comunitate în București și consecvențele lor	198
VI Cultura mătăsei fine în România sub domnia lui Știrbeiu-Vodă între anii 1852—1855 după propunerea lui Moise David fiul lui David Staroste în București trad. de Abr. Stern	200

AMINTIRI DESPRE ZAVERA DE LA 1821

1. Pricina dușmăniei eteriștilor contra Evr. de W. Schwarzfeld	209
2. Evrei împotriva Evreilor de Acelaș	210
3. Banda lui Spiridon și isprăvil ei de H. Blumen trad. de Abr. Stern	210
4. Eteriștii în Iași de Wilh. Schwarzfeld și Abr. Mendelovici	215
5. Eteriștii în Vaalui de Wilh. Schwarzfeld	215
6. Eteriștii în Ruginoasa de Abr. Mendelovici	215
7. Eteriștii în Roman de Aba Abraham	216
8. Un volintir în București de David H. Paves	217
Lista membrilor	219
Bilanțul pe exercițiul anului 1887	222

TABLA DE MATERII

Pag.

STUDII ISTORICE

Israel Sapira, <i>Istoricul Comunității din Ploești</i> , după izvoare scrise și transmisiuni orale cu un apendice cuprinzând documente inedite	3
---	---

DARE DE SEAMĂ DESPRE MERSUL MORAL ȘI MATERIAL AL SOCIETĂȚII

I. A treia Adunare generală a Societății

Sedința I din 16 Aprilie 1889	67
Alocuțiunea Domnului Vice-președinte (H. Bîljarau)	67
Raportul Domnului Casier (Iuliu Pop)	68
Sedința a II din 17 Aprilie 1889	75

II. Ședințele comitetului dirigint

Extrase din procesele-verbale ale ședințelor	76
--	----

III. Din corespondența Societății

Responsurile membrilor onorifici (M. Gûdemann)	80
--	----

IV. Fondul Barasch

1. Bilanțul general al Fondului pro 31 Decembrie 1888	81
2. Donațiunile Fondului	81

V. Donațiunile făcute Societății în cursul anului 1888

1. Donațiuni de acte originale pentru arhivă	83
2. Donațiuni pentru bibliotecă	85
3. Donațiuni în obiecte	87

VI. Comunicările făcute Societății în cursul anului 1888

1. Documente inedite și Pinkesim	87
2. Amintiri din trecut: material tradițional	89
3. Folk-lore: literatura populară	90
4. Operile și ziarele, etc. cercetate	90

VII. Bilanțul Societății încheiat la 31 Decembrie 1888 92

Strângerea materialelor din vinul grâu pentru studierea dialectului Evreo-german. Apel de Lazăr Șaineanu, dr. phil.	93
Materialele de adunat	96

RAPORTUL D-LUI PRIM-SECRETAR (M. SCHWARZFELD)

Despre mersul științific al Societății în 1888 (*Momente din Istoria Evreilor în România de la început până la mijlocul acestui veac*)

~~Introducere (generalități)~~

Principii de organizare a fondului arhivistic și a documentării la Centrul de istorie a evreilor din România

Arhiva Centrului de istorie a evreilor din România, în curs de prelucrare, păstrează în fondurile ei documente din perioada 1800-1989 care au aparținut Federației Comunităților Evreiești, Centralei Evreilor din România, altor uniuni de comunități evreiești existente înainte pe teritoriul României, Comunității din București și din provincie, școli, organizații sioniste, asociații cultural-sportive, societăți de caritate, temple, sinagogi și alte instituții comunitare.

Mai reprezentative și mai complete sunt fondurile personale ale Șef Rabinului dr. Moses Rosen, ale scriitorilor Barbu Lăzăreanu, Emil Dorian, ale Centralei Evreilor din România, ale Comunităților din București, Craiova, Piatra Neamț și Alba Iulia, ale Cancelariei Șef Rabinului (1965-1982), ale Templului Coral și Școlii Focșăneanu din București.

Documentele sunt de o mare diversitate: corespondență, statute și regulamente, planuri și dări de seamă, bilanțuri, bugete, state de plată, liste și tabele, acte personale, fotografii ș.a.m.d., originale, manuscrise și copii.

Aceste documente produse de-a lungul timpului de către organizațiile sociale, culturale și religioase ale populației evreiești *reprezintă izvoare istorice și fac parte din Fondul Arhivistic Național*, fiind considerate de o valoare deosebită pentru studierea și cunoașterea istoriei României. Ele au fost atestate ca atare de către Arhivele Naționale, conform Legii Arhivelor din 2 aprilie 1996, publicată în Monitorul Oficial al României, partea I-a, Legi, Decrete, Hotărâri și alte acte, București, Anul VIII, nr. 71, 9 aprilie 1996, p. 1-8.

Documentele prelucrate, care reprezintă circa 20% din totalul fondurilor existente, au trecut printr-un proces de selecționare, sistematizare și aranjare după principii cronologice și tematice, corespunzător conținutului lor și necesităților cercetării științifice.

Astfel, documentele sunt sistematizate în 9 fonduri, dintre care 4 sunt instituite pe criteriul cronologic. Fondul I cuprinde documente din perioada începutului sec. XIX-1919; Fondul II, perioada 1920-1939; Fondul III, perioada 1940-1944 (Holocaustul); Fondul VII, perioada 1945-1989. Pe criterii tematice sunt instituite următoarele fonduri: Fondul IV - Școli; Fondul V - Sinagogi; Fondul VI - Comunități din țară; Fondul VIII - Arhive personale; Fondul IX - Stampe, arte plastice. Suntem în pragul creării unui nou fond, al X-lea, consacrat

istoriei teatrului evreiesc din România.

Au fost incluse în fondul arhivistic și documentele, sub formă de xerocopii sau fotocopii, rezultate ale investigației și cercetării în arhivele din țară și străinătate referitoare la istoria evreilor din România sau în relație cu istoria altor țări.

Clasificarea arhivei în aceste fonduri a fost inițiată de arhiviștii care au lucrat până în anul 1992 și care stabiliseră primele 4 fonduri. Considerând această clasificare justificată de conținutul arhivei și ținând seama că activitatea de prelucrare avea un început, echipa care lucrează acum la arhivă a continuat această direcție, constituind celelalte fonduri pe măsura necesităților ivite în prelucrarea de noi și noi dosare.

În cadrul fiecărui fond, dosarele sunt păstrate în ordine numerică, pe măsura prelucrării. În fiecare dosar ordinea actelor este cronologică, conform normelor arhivistice generale. Marea majoritate a dosarelor prelucrate au un opis, în care se trec informații privind data, forma și conținutul fiecărui document în parte.

Arhiva pune la dispoziția cercetătorilor instrumente de lucru și de informare uzitate în arhive ca: 1. Inventarul documentelor intrate recent în fondul arhivei; 2. Inventarele fondurilor, cu informații despre conținutul fiecărui dosar (cota, conținutul tematic, perioada, felul și forma documentelor, numărul de file etc.); 3. Fișierul tematic.

Crearea și completarea permanentă a catalogului tematic, îmbogățit cu noi teme, se constituie într-un proces viu, care pune în fața arhivistului necesitatea formulării cât mai precise a terminologiei ce definește evenimente, acțiuni, activități, instituții, organizații, astfel încât fiecare termen să fie concis, sugestiv și la obiect. În terminologia folosită, reflectată în fișierul tematic, există teme - noțiuni generale pentru dosarele care se referă la mai multe aspecte sau probleme ale temei (Măsuri antievreiești represive și restrictive în timpul războiului), dar există și dosare sau fișe care reflectă probleme parțiale ale aceleiași teme generale (Legislația Antonescu, Lagăre și ghetouri, Deportări, Orfanii din Transnistria, Munca obligatorie, Detașamentele de lucru ș.a.m.d.).

Această terminologie este determinată de conținutul fiecărui dosar în parte. În fișierul tematic ordinea fișelor este alfabetică.

Pentru aplicarea recomandării făcută de Arhivele Naționale în legătură cu evidența documentelor existente în arhivă și pentru a putea răspunde cu promptitudine cererilor adresate arhivei în vederea clarificării unor situații de stare civilă, vechime în muncă în instituții comunitare, deportări ș.a., *se impune trecerea imediată la o prelucrare rapidă a întregului fond arhivistic*, omițând din procesul prelucrării întocmirea opisurilor, care presupune o mare cantitate de muncă.

Se are în vedere, în același timp, interdicția de a se da la cercetare documente neprelucrate, normă stabilită de aceeași Lege a Arhivelor Naționale, art. 20, pct. d.

Un alt obiectiv important al arhivei este *demararea procesului de modernizare a prelucrării și informării utilizând computerul* (unele încercări au avut loc deja). Această abordare presupune crearea unui nomenclator inițial de termeni - teme și subteme - care să reflecte conținutul dosarelor prelucrate până acum și care să fie completat cu noțiuni care se vor ivi pe parcursul prelucrării întregului fond arhivistic.

*
* *

Arhiva Centrului de istorie a evreilor din România este incompletă, deoarece arhivele populației evreiești au suportat în cursul anilor distrugeri, devastări și pierderi care au dus la dispariția unor documente, desigur multe importante, care nu au putut fi recuperate. Ar fi deosebit de interesantă o cercetare asupra istoriei dispariției acestora.

Dar documentele care s-au păstrat, câte s-au păstrat, atestă: viețuirea normală, pașnică și participativă a evreilor din România cu beneficii pentru istoria social-politică, economică, culturală și științifică a României; supraviețuirea tradițiilor iudaice; eforturile pentru organizarea emigrării, în toate timpurile, spre țara Israel. Iar dacă privim documentele din perioada 1940-1944, sub orice formă s-ar prezenta - memorii către autorități, corespondența între CER și Oficiile județene, corespondența CER cu îputernicitul guvernului pentru reglementarea problemelor evreiești, corespondență între comunități, cereri personale pentru obținerea unor drepturi interzise sau restricționate - căpătăm tabloul unei imense activități de rezistență, al activității neobosite a frunțașilor vieții publice evreiești, al curajului populației evreiești pentru salvarea și ajutorarea celor din lagăre și detașamentele de muncă. Este remarcabil efortul de menținere a moralului populației evreiești prin activitatea instituțiilor de cult, școli și cursuri speciale, manifestări cultural-artistice, publicații.

Păstrarea pentru generațiile următoare a acestei arhive, prelucrarea și cercetarea ei în scopul valorificării istorice sunt obiective majore ale Centrului de istorie a evreilor din România.

Centrul dispune și de o bibliotecă de specialitate, de circa 3 000 de volume, organizată după reguli stabilite de biblioteconomia românească, cu un catalog alfabetic și altul sistematic-tematic pentru informarea cititorilor.

Biblioteca informează asupra cărților nou intrate printr-un buletin bibliografic.

Mijloacele de informare sunt completate cu un fișier de personalități și un fișier al articolelor din publicațiile periodice evreiești.

Emilia BRĂDĂȚEAN

ARHIVA MOSES ROSEN

Personalitate de primă mărime în viața populației evreiești din România, dr. Moses Rosen s-a bucurat, în același timp, de o binemeritată apreciere internațională, care l-a pus deseori în poziția de a putea servi și interesele superioare și permanente ale țării.

De pe urma sa a rămas o vastă arhivă ce prezintă un netăgăduit interes atât pentru înțelegerea cursului luat de existența populației evreiești din România în epoca postbelică, cât și pentru ilustrarea neobositei activități depuse de șef rabinul dr. Moses Rosen în promovarea și apărarea drepturilor ei.

Dar, mai întâi, câteva reperi biografice necesare pentru o cât mai exactă apreciere a personalității sale.

Moses Rosen s-a născut la 25 iulie 1912, în orașelul Moinești din județul Bacău, într-o ilustră familie rabinică al cărei arbore generalologic poate fi atestat până la marele Rași (sec. XII).

Absolvent al Facultății de Drept a Universității București, în 1938 a obținut și diploma de rabin ca urmare a studiilor teologice făcute la Viena în 1931.

A fost rabin al multor sinagogi din provincie și din Capitală - și anume al sinagogii Mahala din Fălticeni (în 1938), conducător spiritual al Comunității evreilor din Suceava (mai 1940), rabin al templului „Resit Daat” și al templului „Beithel” din București. (octombrie 1940), membru al sfatului rabinic, iar din 1945 rabin al Sinagogii Mari din București.

Timp de mai mulți ani a îmbinat misiunea de păstor sufletesc cu activitatea didactică, ca profesor de religie mozaică la școlile „Ciocanul”, „Jacob și Carolina Löbel” și „Progresul Culturii” din București.

În 1948 a fost ales șef rabin al cultului mozaic din România.

A fost cooptat membru în conducerea unor importante organizații evreiești internaționale la ale căror reuniuni și congrese participa cu

regularitate. În 1972, bine cunoscuta „Ieshiva University” din S.U.A. i-a conferit titlul de Doctor Honoris Causa; două decenii mai târziu, în 1982, Universitatea Bar - Ilan din Ierusalim a înființat catedra „Dr. Moses Rosen” pentru studiul evreimii est - europene.

Tot în 1992 a fost ales membru de onoare al Academiei Române.

Fondator al *Revistei Cultului Mozaic* (octombrie 1956), al Centrului de istorie (1977) și al Muzeului de istorie al Comunităților Evreiești din România dr. Rosen și-a legat numele de înființarea a zeci de cursuri de educație religioasă pentru tineret (Talmud Tora).

A publicat mai multe lucrări, dintre care unele au fost traduse și în engleză, precum:

- *În lumina Torei* (1971 ediția I-a, 1976 ediția II-a, 1984 ediția III-a);
- *Învățăături biblice*, vol. I și vol. II (1972 ediția I-a, 1978 reeditare; vol. II, 1981 ediția III-a);
- *Învățăături biblice*, vol. III (1981 și reeditare 1984);
- *Eseuri iudaice* (1988 ediția I-a);
- *Primejdii, încercări, miracole* (1990 ediția I-a, 1991 ediția II);

La invitația a numeroase comunități și organizații mondiale evreiești și ecumenice a ținut apreciate prelegeri teologice și de cultură generală iudaică.

Pentru activitatea sa de răspândire a învățaturii iudaice a fost distins cu premiul „Shazor”, acordat de Președintele Statului Israel.

Dr. Moses Rosen a fost un fervent susținător al dreptului evreilor de a emigra în Țara Sfântă (de a face Alia), sprijinind cu o admirabilă dăruire această acțiune pe care o socotea esențială pentru salvarea ființei naționale a poporului său.

S-a stins din viață în plină activitate, la 6 Mai 1994, regretat de toți cei care au avut prilejul de a-l cunoaște și a lucra aproape de el și plâns de întreaga obște evreiască din țară și de evreimea din întreaga lume.

În urma sa a rămas o bogată și prețioasă zestre documentară. Ea a fost sistematizată tematic și cronologic în cadrul Centrului de Istorie a evreilor din România și constituită în „Fondul dr. M. Rosen”.

Documentele aruncă o vie lumină asupra îndelungatei și fructuoasei activități a dr. Moses Rosen, a eforturilor depuse de el pentru stimularea învățământului și promovarea culturii iudaice în România, pentru organizarea de conferințe, expoziții, muzee, spectacole de teatru și muzicale, formații corale, Hanuchiade și chiar manifestări sportive.

În același timp, dr. Moses Rosen a colectat și păstrat o vastă documentație referitoare la perioada Holocaustului (asasinările de la Dorohoi, Iași, Sărmaș, deportările din Ardealul de Nord etc.), precum și la diverse acțiuni antisemite ulterioare (profanări de cimitire, de sinagogi, campanii de presă, poziții contra antisemitismului).

O deosebită relevanță o are corespondența sa cu diferite personalități și instituții din țară și de peste hotare.

Fondul dr. Moses Rosen cuprinde, de asemenea, documente privitoare la activitatea Uniunii Comunităților Evreiești (U.C.E), ale Federației Comunităților Evreiești, Comitetului Democratic Evreiesc, Comunității evreilor din București și ale unor comunități din țară.

Îndrumată de dr. Moses Rosen, activitatea de asistență (legături cu Crucea Roșie internațională și din România, restaurantele rituale, căminele pentru bătrâni, diverse ajutoare) este atestată prin documente care relevă interesul său pentru problemele sociale ale populației evreiești.

Un dosar special cuprinde referiri la relațiile cu Joint Distribution Committee, la ajutoarele acordate de această organizație până la interzicerea activității sale în România de către autorități, în anul 1951 și apoi după reluarea activității în anul 1967.

Un loc deosebit în preocupările dr. Moses Rosen l-a jucat cercetarea împrejurărilor în care s-a produs scufundarea în cursul celui de al doilea război mondial a vaselor „Struma”, „Mekfure”, „Bul-Bul”, „Moria” etc.

Un rol special îl ocupă documentele referitoare la activitatea organizațiilor sioniste până la interzicerea acestora de către autoritățile comuniste.

Participarea evreilor în războaiele purtate de România este marcată prin portrete de eroi, consemnarea de comemorări, conferințe etc.

Dr. Moses Rosen a alcătuit, de asemeni, câteva dosare cu note despre o seamă de personalități proeminente care au făcut parte din conducerea obștii evreiești din țară, precum și a unor personalități din străinătate: Rabinul Zisse Portugal, Moses Gaster, Dr. Alexandru Șafran, Dr. Willy Filderman, Dr. N. Gingold, Șef Rabinul Dr. Kurt Wilhelm al Suediei.

Fondul mai cuprinde un registru, cartonat, cu texte în ebraică, scrise de mână caligrafic și cu chenare decorative. Este vorba de un

„Pinkas” al Asociației de sprijin mutual a cizmarilor din Iași înființată în anul 5569 (1809), complectat în 5637 (1877) cu regulamentul pentru primirea membrilor, date despre veniturile asociației, sprijinirea bolnavilor, ajutorarea văduvelor și orfanilor, scheme de funcțiuni, conducerea asociației, modul de alegere a acesteia.

Din acest Fond numeroase fotografii au fost clasificate în funcție de tematica lor, înscriindu-se pe verso numele persoanelor, locul și data evenimentului.

Există, de asemeni, fotografii color de temple, sinagogi (interioare și exterioare), obiecte de cult, monumente comemorative, aspecte din cimitire, din București și din țară.

O pirogravură încrustată pe lemn, reprezentându-l pe Rabinul Zisse Portugal, îmbogățește fondul iconografic al Arhivei.

Credem că nu e lipsit de interes să semnalăm că s-a găsit și un pliant cu fotografii de la hirotonisirea episcopului Valerian (fosta căpetenie legionară Viorel Trifu) la Philadelphia, la 27 aprilie 1952.

În cursul acestui an, Centrul de istorie a mai intrat și în posesia altor documente care au aparținut dr. Moses Rosen. Ele vor fi prelucrate și în caz că vor apărea aspecte interesante le vom aminti în numărul viitor al Buletinului.

La prelucrarea, sistematizarea și registrarea fondului „Dr. Moses Rosen” au trudit doamnele Livia Diaconescu, Dorina Herivan și Cella Vasiliu.

Conferințe și manifestări culturale și culturale ale C.E.B.

În cadrul activității culturale organizate de F.C.E.R. - Comunitatea Evreilor din București - se desfășoară, de circa 15 ani, - cicluri de conferințe cu o tematică iudaistică și istorică de interes și pentru cercetătorii istoriei evreilor din România.

Conferințele, susținute săptămânal între octombrie-iunie ale fiecărui an iudaic (începând cu 1985) de intelectuali prestigioși ai obștei, dar și din afara ei, au fost, în timp, înregistrate pe benzi magnetice. Mai recent, aceste benzi, constituite într-un fond anume, au fost depuse în Arhiva Centrului de Istorie unde urmează a fi inventariate și regestate în fișe analitice, redactate ad-hoc.

Marele număr de conferințe (câteva sute) cuprinse în acest fond necesită, desigur, un timp îndelungat de prelucrare documentară: efortul va fi, însă, benefic deoarece se smulge în acest fel uitării un număr mare de intervenții, nu lipsite de spontaneitate și improvizație, dar temeinic documentate în chestiunile abordate de conferențiarilor interesați de istoria evreilor în general, din România, în special.

Pentru a sugera varietatea tematică și pertinența lor pentru cercetarea istoriei și culturii evreilor locali, anexăm lista principalelor conferințe susținute în ultimii cinci ani.

În numărul viitor vom continua această listare, adăugând și dezbaterile periodice susținute, între 1985-1987, în cadrul *Comisiei de studii pentru cultura evreilor din România*, organism creat în 1984 și inclus, din vara lui 1986, în Centrul de studiere a istoriei evreilor din România.

H.K.

În toamna anului 1991

- Octombrie 27 - Eminentă Sa Șef Rabin dr. MOSES ROSEN: „Probleme actuale ale iudaismului”.
- Noiembrie 03 - Prof. HAIM RIEMER: „Introducere în Talmud”.
- Noiembrie 10 - Publicistul ȚICU GOLDSTEIN: „Cabala noastră”
- Noiembrie 17 - Publicistul GHEORGHE IOSUB: „Israel 1991”.

- Noiembrie 24 - Acad. prof. dr. N. CAJAL: „Contribuția evreilor pe plan mondial în medicină”.
- Decembrie 01 - Eminența Sa Șef Rabin dr. MOSES ROSEN: Cuvânt la Adunarea solemnă consacrată „Zilei Naționale a României”.
- Decembrie 07 - Eminența Sa Șef Rabin dr. MOSES ROSEN: „Hanuca” - Sărbătoarea luminilor, aprinderea lumânărilor”.
- Decembrie 15 - Scriitorul RADU F. ALEXANDRU: „Amintirile unui evreu din România: A. Stern”.
- Decembrie 22 - Ing. D. REGENSTREIF: „Originea și istoria evreilor din Țările Române până la Regulamentul Organic” (1831-1832).

Anul 1992

- Ianuarie 05 - Prof. MARC CLARIAN: „Marele Rași”, ilustrul comentator al Talmudului.
- Ianuarie 12 - Prof. dr. IONEL GRUBEA: „Amintiri despre cimitirul Sevastopol - București”.
- Ianuarie 19 - Prof. HAIM RIEMER: „Tu Bișvat”. Anul Nou al pomilor.
- Ianuarie 26 - Etnosociologul HARY KULLER: „Antisemitism”
- Februarie 02 - Prof. HENRY WALD: „Iudaismul ca filosofie în opera lui Levinas”.
- Februarie 16 - Prof. MARC CLARIAN: „Eminentul savant evreu SAADIA GAON” /sec. XI/.
- Februarie 23 - Muzicologul ALFRED HOFFMAN: „Mari interpreți evrei”
- Martie 01 - Prof. G. G. FLORESCU: „Moise și problemele păcii în lumina Torei”. Interferențe contemporane.
- Martie 08 - Publicistul SERGIU STANCIU: „Comunitatea Evreilor” - concept și instituționalizare”.
- Martie 29 - Scriitorul RADU F. ALEXANDRU și SIMION BINDER: „Dialoguri contemporane. Transnistria”.
- Aprilie 05 - Conf. DAN REGENSTREIF: „Crearea Statului Israel”
- Aprilie 12 - Publicistul WILLY MOGLESCU: „Identitatea iudaică în Hagada șel Pesah”.
- Aprilie 26 - Prof. ing. ARIE ARIE: „Einstein în combaterea antisemitismului”.
- Mai 10 - Scriitorul EZDRA ALHASID: „Istoria Sefardismului - un mileniu și jumătate de viață”.
- Mai 17 - Etnosociologul HARY KULLER: „Imaginea evreului din România într-o lucrare cu caracter enciclopedic”.
- Mai 24 - Criticul de artă AMELIA PAVEL: „Elemente artistice în viața hasidică”.

- Mai 31 - Prof. ing. OSY LAZĂR: „Iom Haatzmout 44 ani”. „Iom Ierusalaim 25 ani”
- Iunie 14 - Scriitorul DOREL DORIAN: „Recitind Psalmii”
- Iunie 21 - Publicistul ANTON CELARU: „Lecturi clasice - să râdem din nou cu Șalom Alehem”. Citesc actorii: Maia Morgenstern și Corado Negreanu.
- Iunie 28 - Muzicologul EDGAR ELIAN: „Pianistul și dirijorul Daniel Barenboim”. Exemplificări pe casete video și audio.

Anul 1992

- Octombrie 18 - Deschiderea ciclului de conferințe. Eminența Sa Șef Rabin dr. MOSES ROSEN: „Zece ani de la moartea lui Nahum Goldman”.
- Octombrie 25 - Ing. SANDRA SEGAL: „Evreii în lumea islamică”
- Noiembrie 8 - Prof. IONEL GRUBEA: „Aspecte și probleme ale iudaismului în epoca modernă”
- Noiembrie 15 - Dr. AVRAM ROSEN: „Participarea evreilor la dezvoltarea industriei României în perioada interbelică”.
- Noiembrie 29 - Muzicologul EDGAR ELIAN: „Violonistul Itzhak Perlman”
- Decembrie 6 - Ziaristul URI VĂLUREANU: „Există antisemitism în România?”
- Decembrie 13 - Ing. SANDRA SEGAL: „Evreii în Europa de Est”
- Decembrie 19 - Eminența Sa Șef Rabin dr. MOSES ROSEN: „Serbarea de Hanuka”. Ideile de bază ale iudaismului în lumina sărbătorii de Hanuka.

Anul 1993

- Ianuarie 10 - Scriitorul DUMITRU HÎNCU: „Un om în vârtoarea vremurilor”
- Ianuarie 17 - Comemorarea martirilor pogromului legionar din anul 1941
- Ianuarie 24 - Prof. univ. G. G. FLORESCU: „Drepturile omului în legislația iudaică”
- Ianuarie 31 - Dl. SAMUEL STEIN: „Despre romanul lui Șalom Alehem *Der blutiger spass*”.
- Februarie 7 - Prim Rabin dr. ASCHER EHRENFELD: „Hamișa Asar Bișvat”
- Februarie 21 - Prof. MARC CLARIAN: „Litera sfântă a Torei”
- Februarie 28 - Predica Eminenței Sale dr. Șef Rabin dr. MOSES ROSEN Comemorarea martirilor de pe vasul „Struma”.
- Martie 6 - PURIM - Meghila
- Martie 7 - Cuvântul Eminenței Sale dr. Șef Rabin dr. MOSES ROSEN
- Martie 14 - Bar Mițva. Templul Coral, ora 11,00. Predica Eminenței Sale dr.

Şef Rabin dr. MOSES ROSEN

- Martie 21 - Ing. SANDRA SEGAL: Emanciparea evreilor din Europa Centrală și de Vest.
- Martie 28 - Publicistul ANTON CELARU: Să râdem din nou cu Şalom Alehem
- Aprilie 11 - Eminența Sa Şef Rabin dr. MOSES ROSEN: Aspecte actuale ale vieții evreiești din România.
- Aprilie 18 - Eminența Sa Şef Rabin dr. MOSES ROSEN: Ziua Holocaustului 1940-1945.
- Mai 2 - Prof. HAIM RIEMER: Dizertație despre optimismul evreiesc.
- Mai 9 - Etnosociologul HARY KULLER: Pomul cunoașterii și semnul lui Cain. Aluzii actuale.
- Mai 16 - Muzicologul EDGAR ELIAN: Pianistul Isaac Stern (ilustrații)
- Mai 23 - Scriitorul DOREL DORIAN: Acești scriitori evrei prea puțin cunoscuți și cărțile lor minunate.
- Mai 30 - Prof. univ. ARIE ARIE: Decalogul și respectul pentru viață
- Iunie 6 - Publicist WILLY MOGLESCU: Sidur Hatefilot... și identitatea iudaică.
- Iunie 13 - Eminența Sa dr. Şef Rabin dr. MOSES ROSEN: Holocaust
- Iunie 20 - Prof. univ. HENRY WALD: Un paradox istoric. Poporul evreu.
- Iunie 24 - Concert de muzică tradițională evreiască: „Zingt mit unț a lid”.
Dirijor IZU GOTT

Anul 1993

- Noiembrie 11 - Eminența Sa Şef Rabin dr. MOSES ROSEN: Situația actuală a populației evreiești.
- Noiembrie 21 - Prof. dr. ANDREI VOINEA: Procesul medicilor evrei
- Decembrie 05 - Ing. MIHAIL POPOVICI: Iuliu Popper sau regele Țării de Foc
- Decembrie 11 - HANUKA
- Decembrie 19 - Publicistul GHEORGHE IOSUB: Legăturile seculare între poporul român și Țara Sfântă.
- Decembrie 26 - Prof. MARC CLARIAN: Hanuka și cea mai veche comunitate evreiască din Europa.

Anul 1994

- Ianuarie 09 - Prof. univ. G. G. FLORESCU: Tora și conceptul de pace
- Ianuarie 16 - Prof. IONEL GRUBEA: Hascala
- Ianuarie 23 - Scriitorul DOREL DORIAN: Actualitatea profesilor
- Ianuarie 27 - Eminența Sa Şef Rabin dr. MOSES ROSEN: Hamișa Asar

Bişvat

- Ianuarie 30 - Ing. SANDRA SEGAL: Sionismul și problema palestiniană
- Februarie 06 - Etnosociologul HARY KULLER: Hasidism și mistica contemporană
- Martie 06 - Scriitorul DOREL DORIAN, pictorița TIA PELTZ: Scriitorul I. Peltz, contemporanul nostru (95 de ani)
- Martie 13 - Istoricul MIHAI PELIN: Atitudinea evreilor în contextul invaziei sovietice în Basarabia și Bucovina de Nord
- Martie 20 - Sederul copiilor
- Aprilie 10 - Comemorare Holocaust
- Aprilie 17 - ANTON CELARU: Spiritul hasidic în literatură. Proză și versuri de: I. L. Pereș, Șalom Aș, Isaac Bashevis-Singer, Ițic Manger. Traduceri de: Nina Cassian, Israil Bercovici, Isaac Cotingeru, Anton Celaru. Citesc actorii: Seidy Gluck, Leonie Waldmann Eliad, Maia Morgenstern, Silviu Stănculescu, Minel Klepper
- Mai 22 - Prof. HENRY WALD: Afectivitate și rațiune în firea evreului
- Iulie 05 - Spectacol T.E.S. „Dibuk”
- Iulie 12 - Scriitorul DOREL DORIAN: Scriitori evrei de neuitat
- Iulie 19 - ANTON CELARU: Lecturi clasice, Povestiri memorialistice de Isaac Bashevis-Singer cu un prolog liric, Haim Nahman Bialik, Iacob Groper, Ițic Manger
Traduceri de: dr. Alfons Fruchter, Barbu Nemțeanu, Israil Bercovici, Anton Celaru
Citesc actorii: Seidy Gluck, Leonie Waldmann Eliad, Cornel Ciupercescu, Boris Petroff și Rudy Rosenfeld
- Iulie 26 - HARY KULLER, ȚICU GOLDSTEIN, WILLY MOGLESCU: Colocviu privind identitatea iudaică.

Anul 1994

- Octombrie 10 - Prof. CAROL IANCU - de la Univ. „Paul Valéry” Franța, Dr. LIVIU ROTMAN - director al Institutului de cercetări al Diasporei „Goldstein-Goren” Israel: colocviul israeliano-român 1994.
- Octombrie 16 - Acad. prof. dr. NICOLAE CAJAL: Istoricul Fundației Elias a Academiei Române
- Octombrie 23 - Prof. MARC CLARIAN: Viața și opera Șef Rabinului dr. Moses Rosen
- Octombrie 30 - Scriitorul HENRY ZALIS: Intelectuali evrei în dialog cu intelectuali români
- Noiembrie 06 - Ing. SANDRA SEGAL: Antisemitismul de la origini până în

zilele noastre

- Noiembrie 13 - Scriitorul VICTOR BĂRLĂDEANU: Gala Galaction și evreii
Noiembrie 20 - Dr. ALEXANDRU ELIAS: Aspecte ale extremismului național posttotalitar
Noiembrie 27 - HANUKA - Templul Coral
Decembrie 11 - Ing. DAN REGENSTREIF: Evreii în lume în preajma sec. XXI
Decembrie 18 - Publicistul GHEORGHE IOSUB: Amintiri despre Nell Cobar
Decembrie 26 - Templul Coral - comemorarea rebeliunii legionare

Anul 1995

- Ianuarie 08 - Ing. THEODOR WEXLER: Wilhelm Filderman, fruntaș al vieții evreiești în perioada interbelică
Ianuarie 15 - Hamișa Asar Bişvat - Templul Coral
Ianuarie 22 - Istoricul LYA BENJAMIN: Definiția rasială și identitatea liber asumată în destinul evreilor din România 1940-1944)
Februarie 05 - VICTOR BĂRLĂDEANU, ȚICU GOLDSTEIN: Viața și opera domnului Șef Rabin dr. Alexandru Șafran
Februarie 08 - Concert în onoarea oaspeților din Israel și din partea Joint-ului
Februarie 12 - Prof. MARC CLARIAN, scriitorul LEON SĂRĂȚEANU: Evreii spanioli - de la strălucire la tragedie
Februarie 19 - Publicistul ANTON CELARU: Câteva momente, câteva personaje
Februarie 26 - Scriitorul DUMITRU HÎNCU: I. Rosenthal - jurnalist și diplomat în vremuri tulburi
Martie 05 - Bar Mitzva tânărului Sorin Jukovski
Martie 15 - Citirea Meghilei. Spectacol de PURIM
Martie 26 - Dr. ing. ALEXANDRU SZMUK: Contribuția oamenilor de știință evrei la viața economică a României
Martie 28 - Manifestare la Templul Coral. Șef Rabinul orașului Geneva - dr. ALEXANDRU ȘAFRAN - în vizită la Federația Com. Evr. din România și C.E.B.
Aprilie 04 - Etnosociologul HARY KULLER: Convergențe și divergențe în spiritualitatea evreo-română
Aprilie 09 - Templul Coral - sederul copiilor
Aprilie 09 - JOSHUA GREEN pian și VALENTIN VASILIU bariton. Concert de muzică religioasă din S. U. A.
Aprilie 27 - Iom Hasoah (Ascara). Comemorarea (Ascara) 6 milioane de martiri ai poporului evreu uciși în timpul celui de al doilea război mondial
Aprilie 30 - DAN MIZRAHI și invitații săi: MARY NICHOLAS

GREANIAS - S.U.A.; GEANINA MUNTEANU - Filarmonica „George Enescu”. Concert Gerschwin

- Mai 04 - Festivitate de Iom Haatzmaut
Mai 07 - Prof. MARC CLARIAN: Visul biblic ca eveniment istoric
Mai 14 - Scriitorul DOREL DORIAN: Interlocutorii moderni ai lui Iov
Mai 18 - Prof. HAIM RIEMER: Lag Baomer
Mai 22 - Comemorare dr. Wilhelm Fildermann
Mai 28 - Comemorarea unui an de la decesul Eminenței Sale Șef Rabin dr. Moses Rosen
Iunie 01 - Cuvântul prof. ing. OSY LAZĂR: Cimitirul evreiesc din Șoseaua Giurgiului nr. 2 - Ziua Eroilor. Depunere de coroane
Iunie 18 - Prof. HAIM RIEMER: Israel și Ismael - colaborare și confruntare

Anul 1995

- Octombrie 08 - Dl. acad. prof. dr. NICOLAE CAJAL: Deschiderea ciclului de conferințe pe anul 1995-1996
Octombrie 08 - Dl. ALFRED SPIEGLER, dl. ERNST WALLFISCH - 75 ani de la naștere. Și-au dat concursul : dna. Lory Wallfish - pian, dl. Dan Schor - vioară
Noiembrie 12 - Dl. acad. prof. dr. NICOLAE CAJAL: Maimonide - medicul
Noiembrie 19 - Etnosociologul HARY KULLER: Iacob Niemerover - rabinul filosof
Noiembrie 26 - Cronică unei morți anunțate: moderator RADU F. ALEXANDRU. Participanți: Magdalena Boiangiu, Andrei Cornea, Cristian Popișteanu
Decembrie 03 - Concert susținut de corul Comunității Evreilor din Brașov. Dirijor Jakab Marton și corurile reunite „Talmud Tora” ale C.E.B.
Decembrie 10 - Dl. ing. ANDREI OIȘTEANU: Imaginea evreului în folclorul și mitologia românească
Decembrie 17 - HANUCA. Au rostit alocuțiuni: acad. prof. dr. NICOLAE CAJAL, Eminența Sa dl. rabin dr. JEHEZKEL MARK

Anul 1996

- Ianuarie 07 - Prof. MARC CLARIAN: Departe la porțile istoriei evreiești Ezra și Nehemia
Ianuarie 14 - Adunare comemorativă și un serviciu religios. 55 de ani de la pogromul legionar de tristă amintire împotriva populației evreiești din București
Ianuarie 21 - Scriitorul LEON SĂRĂȚEANU: Din nou despre umor și

variantea lui evreiască

- Ianuarie 28 - Scriitorul DUMITRU HÎNCU: Mențiuni despre evrei la începuturile presei românești
- Februarie 04 - Hamișa Asar Bişvat - Anul Nou al pomilor. Ing. OSY LAZĂR. Program de cântece specifice susținut de corurile reunite „Talmud Tora” ale C.E.B.
- Februarie 11 - Eminența Sa Rabin dr. YEHEZKEL MARK: „Decalogul”, denumire și structură
- Februarie 27 - Comemorare Hazcara. Ziua de naștere și morții lui Moșe Rabenu și a celor 769 kedoșimi de pe vasul Struma
- Martie 04 - Serviciu religios - comemorarea Kedoșimilor uciși mișelește de către teroriști la Tel Aviv și Ierusalim. PURIM 5756
- Martie 17 - Arh. LUDOVIC DAVID și arh. LUCIAN SCHWARTZ: Păstrarea monumentelor evreiești din România
- Martie 24 - Dr. ALEXANDRU ELIAS: Să dăm viață anilor. Impresii de la seminarul Chayil pentru comunitățile evreiești din Europa Centrală și de Est, Israel (ianuarie-februarie 1996)
- Aprilie 23 - IOM HAATZMAUT. A 48-a aniversare a independenței Statului Israel. Au luat cuvântul: acad. prof. dr. Nicolae Cajal, Excelența Sa dl. Avșalom Megiddor, ambasadorul Statului Israel
- Mai 05 - Publicistul ANTON CELARU: Scriitorul evreo-american Bernard Malamud (prezentare și traduceri). Lecturi actorii: Leoni Waldman Eliad și Rudy Rosenfeld
- Mai 12 - Scriitorul VICTOR BĂRLĂDEANU: Prietenii literare evreo-române de-a lungul timpurilor
- Mai 16 - IOM IERUȘALAIM (Ziua Ierusalimului) 3000 de ani. Au luat cuvântul: Excelența Sa dl. Avșalom Megiddor, ambasadorul Statului Israel, av. Iulian Sorin, secretar general adjunct al F.C.E.R., Excelența Sa dl. rabin dr. Yehezkel Marc
- Iunie 09 - Concertul corului „Șira Vezimra”, dirijor Izu Gott. Concert înregistrat pe casetă video de Televiziunea israeliană. Concertul a fost prezentat în cadrul festivalului „Ierusalim 3000 de ani”
- Iunie 16 - Concertul corului de copii „Talmud Tora”, dirijor Izu Gott și formația vocal instrumentală „Menora”. Conducerea muzicală Gerry Podgoreanu
- Iunie 23 - Închiderea ciclului de conferințe 1995-1996: prof. ing. OSY LAZĂR. ALFRED SPIEGLER: „Lordul Iehudi Menuhin la 80 de ani” ilustrații pe casete audio și video pregătite de Alfred Spiegler și dr. Covaliu

Cum a luat naștere Muzeul Evreiesc din București

Lucram de mai multă vreme la Secția de Documentare a Federației Comunităților Evreiești, adăpostită în localul din strada Popa Rusu 24, unde era redacția „Revistei Culturii Mozaic”. Lucram acolo alături de *Semilian-Solomon Savin*, titularul secției.

Într-o zi, ne-a făcut acolo o vizită șeful rabin (nu erau rare aceste vizite de lucru și de îndrumare). De data aceasta ne-a pus o întrebare: - În secția voastră există o mulțime de documente, fotografii, presă, cărți cu privire la trecutul evreilor din România. Ce vă gândiți să facem cu toate acestea? Că doar nu adunatul e scopul celor adunate!

- Mă gândesc la editarea unor albume! a spus Semilian.

- Eu mă gândesc la un muzeu! am răspuns eu.

- Ce ați alege? - l-a întrebat Semilian pe șeful rabin.

- Amîndouă! a răspuns rabinul. De multă vreme mă gândesc la ele. Așteptam să-mi faceți propuneri... Așa că dumneata, Semilian, ocupă-te să întocmești albumele, iar dumneata, Mircu, pregătește muzeul! Nu știi dacă o să mi se aprobe, mai ales muzeul, nu știi de unde vom lua fonduri, dar noi să ne pregătim!

Semilian a întocmit un prim album, apoi un al doilea, după care - consecință a anilor de închisoare comunistă, - el a trecut, mult înainte de vreme, în lumea veșnică, fără să aibă satisfacția să-și vadă imprimare valoroase realizări.

Eu am procurat o grămadă de coli mari de carton alb, pe care am pornit să atașez, după un scenariu ce-l fixasem, fel de fel de documente, fotografii, texte, cărți, broșuri, presă... Aceste panouri au populat apoi vitrinele și panourile muzeului.

Într-o zi, o nouă vizită a șefului rabin. De la ușă a strigat victorios:

- Domnule Mircu, facem muzeul!

Mi-a relatat că obținuse, după multe târguieli, aprobarea lui Ceaușescu și că, de asemenea, reușise să găsească fondurile necesare (un milion și jumătate de lei).

- Te duci și vezi sinagogile din oraș și îmi propui una pentru muzeu!

- Nu e nevoie să mă duc, am ales-o de mult: Sinagoga Mare! E și declarată de către Academia Română monument istoric!

- Nu, pe asta vreau s-o păstrez ca sinagogă! Nu vom rămâne cu multe!

- Templul Unirea Sfântă de pe Mămulari! E clădirea cea mai arătoasă!, am exclamat.

S-a dus și el cu mine să revadă Templul.

- De acord!

(Templul era atunci un mare depozit de alimente și de vinuri cașer).

A început o muncă febrilă, avându-l în frunte pe domnul inginer *Theodor Blumenfeld*, președintele Comunității din București și împreună cu *Victor Rusu*, prim-redactorul *Revistei Cultului Mozaic*; trebuia reparată sinagoga avariata de cutremur, trebuia adaptată la noua destinație, trebuia realizat mobilierul specific... Multime de meșteri, de toate felurile. Concomitent, a început amenajarea muzeului.

Un mare merit al șefului- rabin a fost și faptul că dintre muzeografi propuși a știut să aleagă o persoană deosebit de pricepută: *Cela Manea*, care a lucrat împreună cu soțul ei, *Norman Manea*, distinsul, de pe atunci, scriitor.

Soții Manea nu ar fi putut amenaja fără mine, întrucât eu cunoșteam istoria evreilor în România, cunoșteam și materialul adunat în Secția de Documentare; dar nici eu nu aș fi reușit singur să realizez un adevărat muzeu, ci cel mult un... hambar supraaglomerat. Împreună cu ei am lucrat de minune! (va declara șef-rabinul, în discursul ținut la inaugurare, adăugând că amenajarea muzeului se datora soților Manea și soților Mircu).

Soții Manea nu s-au mulțumit să amenajeze (frumos) exponatele oferite de mine, ci au contribuit cu o seamă de obiecte culese de ei din depozitele Comunității, din București și din alte orașe.

Trăiam atunci, cum știți, într-o țară cu un arhidezvoltat grad de cenzură: e greu de crezut și nu încerc s-o explic, dar la organizarea muzeului evreiesc, cu atâtea probleme delicate, nu am avut de suferit, din partea autorităților, nici un fel de cenzură. Se mai întâmplă și minuni! Am avut, totuși, de îndurat o „cenzură”: din partea șefului-rabin.

Oricum, la 15 ianuarie 1978 Muzeul obștii evreiești din România a fost inaugurat, iar eu i-am fost numit director.

Repede i-a mers faima: au venit să-l viziteze evrei și neevrei, oameni de rând, personalități și autorități de tot felul. A început pentru mine o perioadă de însuflețite expuneri ori de câte ori se aduna un grup de vizitatori, o școală, delegați din comunități din țară...

Nu eram, totuși, pe deplin mulțumit. Socoteam că muzeul putea fi mult mai bogat, deci mai elocvent. Îndemnam vizitatorii să aducă la muzeu dacă au acasă ceva corespunzător. Mulți au adus. Dar și eu am răscolit mai departe în

arhiva documentară și în cea personală și aduceam, de fiecare dată când veneam la muzeu, noi și noi exponate.

Măhnirea mea nu se datora lipsei unor „mărunțișuri”. Când am intrat prima dată în Templul Unirea Sfintă, m-am speriat: „Cu ce o să umplem noi această hardughie?”. Apoi când am început să amenajăm muzeul, mi-am dat seama că el nu va putea să cuprindă tot ce trebuia.

Au rămas nevalorificate, din lipsă de spațiu, multe teme. Au fost reprezentate sumar chiar comunități mari ca București. Iași, Cluj, Timișoara.. și nereprezentate deloc multe comunități. Expusesem sumar și parțial contribuția evreilor la știința, literatura, arta românească, muzica, sportul... Și multe altele...

Dar, oricum, exista un asemenea muzeu, care a făcut ca și alte obști evreiești (Iași, Bacău, Craiova...) să-i urmeze exemplul, nemulțumite - pe drept cuvânt - de felul cum erau reprezentate la muzeul din București.

Pare (chiar este) ciudat că atunci când în România trăiau, oficial, 800 000 de evrei, iar în Diaspora evreii trăiau... nu numai oficial și printre aceștia se afla un număr apreciabil de mari industriași, mari bancheri, mari comercianți, ba chiar și mari filantropi care l-ar fi putut finanța, n-a fost organizat un muzeu evreiesc! Dar atunci când în România mai erau doar câteva zeci de mii de evrei, printre care nici un mare (sau măcar mic) industriaș, bancher, comerciant, s-a putut organiza un asemenea muzeu!

Era, deci, o minune? Și da și nu. Iar dacă da, era o minune... rabinică! E adevărat, șef-rabinul cultului mozaic din Republica Socialistă România, Dr. Moses Rosen, nu era un rabin „făcător de minuni”; Dar cunoscându-i faptele, sunt mulți cei care îl considerau ca atare. Și poate pe bună dreptate... căci el a fost acel „mare bancher”, „mare industriaș”, „mare comerciant” și „filantrop” care, mai întâi, s-a dăruit ideii, iar pe urmă a știut să convingă conducerea țării și forurile mondiale evreiești despre urgenta necesitate - era în ceasul al doisprezecelea - a unui lăcaș care să consemneze unul din marile capitole ale vieții evreilor din Diaspora: popasul, de lungă durată, și cu profunde urme pozitive, al evreilor în România.

*

O vizită la Muzeul evreiesc din București este o instructivă incursiune în spațiul istorico-spiritual al obștii evreiești din România, o amplă ilustrare a aportului acestei populații la dezvoltarea multilaterală a vechii lor patrii adoptive.

Miile de vizitatori care l-au cercetat - printre care personalități iudaice și neiudaice de pretutindeni și mai cu seamă din Israel: figuri religioase, politice, oameni de cultură, cercetători, ziariști -, entuziasmul cu care au consemnat aprecierile lor în Cartea de impresii a Muzeului (Menahem Begin, generalul Dayan, Saul Bellow, generalul Bar Lew, Haim Herzog, Pinhas Saphir, Shimon Peres, marii rabini Jakob Kaplan și R. S. Șirat din Paris, Philip Kluznik, Edgar

Bronfman, Bob Loup, Allain de Rothschild, Jack J. Spitzer, delegații ale Mapam, Mapai, Histadrut, ale Universității Bar Ilan, prof. Seymour-Paris, familia Della Pergola-Roma, Dr. C. Dima Drăgan-Canada, personalități ale aliaiei române ca Itzhak Artzi, Ițhac Korn, Liana Maxy, Eugen Luca, prof. Andrei Strihan, Sandu David, M. Rudich, prof. Eliezer Frenkel, A. B. Joffe etc., etc.) ca și dărilor de seamă apărute în publicațiile evreiești confirmă faptul că Muzeul își îndeplinește în bună măsură rolul, acela de a nu lăsa să se stingă, odată cu stingerea Comunităților evreiești din România, amintirea și rolul de seamă al unei mari insule a Diasporei, care - îndeplinindu-și în același timp, din plin, datoria față de țara de adopțiune, a fost o puternică metereză a iudaismului în genere.

Iată pentru ce, un reportaj publicat de ziarul „Viața noastră” din Tel Aviv, în februarie 1980, definea această instituție drept „un muzeu polemic”: „muzeul polemizează atât cu propria noastră subestimare... cât și cu acei care s-au îndeletnicit de-a lungul timpurilor să ne taxeze drept elemente dizolvante de civilizație și de cultură”.

Marius MIRCUCU

Despre trecutul evreilor băcăuani

Muzeul **Din istoria Comunității Evreilor băcăuani 1703-1944** cuprinde documente, materiale de arhivă - în copie și original - oglindind aspecte din viața și activitatea evreilor locali care în momentele de vârf au fost, la Bacău și în județul Bacău, în număr de câteva zeci de mii.

Manifestările existenței și conștiinței lor au fost foarte variate și s-au desfășurat pe o durată de timp apreciabilă.

Exponatele muzeului o atestă: anul 1703 reprezintă data celei mai vechi pietre tombale găsite în cimitirul care mai funcționa, încă, înaintea primului război mondial.

Alte exponate se referă la comunitate și la instituțiile sale de cult; la aspecte din activitatea sionismului băcăuan; a școlilor evreiești.

Semnalăm originalul unui proiect de gramatică a limbii ebraice realizat de elevii fostului liceu evreiesc care a funcționat la Bacău în anii prigoanei.

Tema intitulată „Evreii în viața economică” este ilustrată prin exponate semnificative pentru efervescența pe acest tărâm.

„Conviețuiri” se intitulează partea dedicată relațiilor Comunității Evreilor din Bacău cu autoritățile și populația română. Documente din secolele XIX-XX ilustrează această secțiune.

Alte secțiuni ale Muzeului sunt dedicate:

„prigoanei rasiale” (cuprinde numeroase materiale despre suferințele evreilor băcăuani în timpul celui de-al doilea război mondial);

„asociațiilor evreiești” (reprezentative sunt notele și procesele verbale de constituire a unor asociații de meseriași în 1871-1891, 1893, ca și statutele acestora);

„eroilor evrei” - cu mai multe vitrine cu documente din războaiele de la 1877, 1913, 1916-1919, brevete de decorații, liste de eroi, fotografii de morminte, macheta cimitirului unde sunt înhumați eroii evrei etc.

Un număr de vitrine adăpostesc: obiecte de cult, unele cu o vechime de peste 200 de ani, cărți de rugăciune cu încrustații de sifed și argint; opere ale unor oameni de artă și cultură; fotografii ale unor personalități ale vieții spirituale originare din orașul și județul Bacău - între care șefi-rabini Rosen și Șafran; renumiți artiști și cărturari ca: Tristan Tzara, Solomon Marcus, Adolf Haimovici,

N. Stroe - Nacht - născut la Răcăciuni - Bacău; ale altor scriitori, muzicieni, actori, etc.

Muzeul istoriei evreilor băcăuani se bucură de aprecierea vizitatorilor locali și a numeroșilor turiști din Israel și alte țări. Mărturie stau însemnările acestora în cartea de impresii deschisă vizitatorilor.

Inițiativa realizării unui muzeu în acest oraș moldav, cu vechi tradiții, merită a fi urmată și de alte comunități din România.

Scoaterea la iveală a unor documente inedite, expunerea lor în muzeu, contribuie la o mai bună cuprindere a pluridimensionalității existenței evreilor pe aceste meleaguri.

La 120 ani de la Războiul de Independență am considerat relevant să reproducem un document existent în Muzeu și datat 1868, prin care obștile evreiești din Bacău și județ se solidarizează cu acțiunea de înzestrare a armatei române.

Iată textul acestuia:

Procesu verbal

Anul una Mie optu sute șasă zeci și optu, astăzi în 8 dile, sub semnați cetățeni a urbei Bacău din Ritul israilit, întrunindune astăsi pentru a delibera asupra apelului făcut de comitetul centralu din București relativ la o sub scripție Bănească pentru cumpărare de arme.

Considerând că a corespunde la un asemenea Apel, este a urca sus prestigiul naționalu.

Considerând ca armatei țarei pe lângă celelalte instituțiuni este d'a cîștiga un titlu mai multu la considerațiune Europei mai cu o sebire al vecinilor noștri.

Considerându, în fine, că asemenea concurența e de Datoria fie căruia cetăținu ca să și depuie obolul, pentru ca guvernul la rândul seu mândru de un asemenea concursu, să pote merge cu tărie și cu prudența pe căile care trebuie să conducă România la prosperitate și mărire, am constituit un comitet așa pricum să arate mai la vale, în scopu de a aduna o sumă bani și de a trimite comitetului central din București.

Pentru Bacău

Preș. Mendel Pascal Vicepreș. Iancu Șmil Herșcovici Solomon Cauffman. Membri Haim Cofler, Ițicu Igner, Șmil Bernstein, Erșu Veiser, Avram Balter, Leib Focșainer. Ornstein, Lupu Ițicson, Feivil Klein, casier Moisa Hirșinbein, Ștrul disu Rubinstein, Secretaru Leon Cauffman.

Pentru Moinești

Avram Melih Președinte, Nuhăm Sos și Ștrul Ghitleru, Vici preș.Leider Volf, (urmează 8 semnături).

T. Ocna

Avram Wolf, frații Herșcovici, Solomon Grinberg, Lupu Prăjisteanu și Avram Goldinstein.

Parincea

Mendel sin Mois, Lupu Șfartz și Mochi Leiba, Iancu Clein (urmează 13 semnături în limba română și ebraică).

M. CAROL

Institutul Carmilly din Cluj

Institutul de iudaică și istorie evreiască „Dr. Moshe Carmilly” a luat ființă în toamna anului 1990, în cadrul Facultății de istorie și filosofie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. Organizat din inițiativa profesorului dr. Moshe Carmilly-Weinberger, fost Șef-rabin al comunității neologe din Cluj în perioada interbelică și a celui de-al doilea război mondial, *profesor emeritus* al Yeshiva University din New York și a conducerii Universității clujene, Institutul Carmilly reprezintă prima instituție de nivel academic din România care își propune valorificarea bogatei tradiții istorice și culturale create de evreii din România, cu privire deosebită asupra Transilvaniei.

Activitatea Institutului s-a concentrat asupra a două domenii esențiale: cel didactic și cercetarea. Programul didactic a fost structurat pe baza unui curriculum incluzând pentru ani de studii, în care se au în vedere cursuri de limbă ebraică pentru începători și avansați, istoria generală a evreilor, istoria evreilor din România, istoria artei evreiești, istoria culturii și civilizației evreiești, cursuri speciale din domeniul filosofiei, istoriografiei, literaturii evreiești, a arheologiei biblice. Cursurile sunt deschise studenților Facultății de istorie și filosofie, studenților celorlalte facultăți ale Universității, studenților de la alte instituții de învățământ superior, tuturor celor interesați. Cursurile și examenele sunt opționale și gratuite. Predarea se realizează prin membrii Institutului, beneficiari ai unor specializări în Israel, Statele Unite și Europa în domeniul limbii ebraice și al studiilor iudaice, ca și prin profesori vizitatori, mai cu seamă în domeniul limbii ebraice și al cursurilor speciale. Absolvenților programului didactic de Studii iudaice li se eliberează certificate de studii, iar cei mai buni studenți beneficiază de posibilitatea unor cursuri de vară și burse de specializare în Israel. Numărul studenților înscriși la acest program a crescut an de an, ajungând astăzi de la cei 30-40 din primul an 1990/91 la peste 450 în anul universitar 1996/97.

Programul de cercetare al Institutului Carmilly s-a concentrat asupra depistării, microfilmării și prelucrării computerizate a materialului arhivistic, manuscriselor și cărților, a periodicelor de limbă ebraică și de referință evreiască în alte limbi, aflate în arhivele și bibliotecile din România, cu accent deosebit

asupra Transilvaniei. S-a trecut, de asemenea, la studiul monumentelor de artă și al cimitirelor evreiești din această parte a țării. A fost elaborată o gramatică pentru uzul studenților români care studiază limba ebraică și s-a început lucrul la un dicționar ebraic-român.

Pentru valorificarea rezultatelor muncii de cercetare și reînvierea interesului pentru studiile iudaice, au fost organizate în fiecare an Conferințe internaționale la Cluj, a căror tematică a cuprins: Specific și universalitate. Istoria și cultura evreilor din România (1991) Literatura, arta, muzica și folclorul evreiesc din Centrul și Sud-estul Europei (1992), Hasidismul în România (1993), Societatea românească și evreii în prima jumătate a secolului XX (1994), Istoria evreilor din Transilvania (1995), Iluminismul evreiesc și impactul său asupra vieții evreilor din România (1996). Conferința din 28-30 octombrie 1997 va avea ca temă *Metodologie și surse ale istoriografiei evreiești*, cu participarea unor renumiți specialiști din Statele Unite, Israel (Ierusalim, Tel Aviv), Anglia, Ungaria și principalele centre academice din România.

Comunicările prezentate în cursul acestor Conferințe au fost publicate în revista anuală, în limba engleză, *Studia Judaica*, din care au apărut până acum volumele I (1991), II (1993), III (1994), IV (1995), V (1996). Institutul a inaugurat, de asemenea, seria *Biblioteca Judaica* în cadrul căreia au fost publicate până acum lucrările; Moshe Carmilly-Weinberger, *Istoria evreilor din Transilvania 1623-1944*, București, Editura Enciclopedică, 1994; Moshe Carmilly-Weinberger, *The Road to Life. The Rescue Operation of the Jewish Refugees on the Hungarian-Romanian Border in Transylvania 1936-1944*, New York, Shengold Publishers, 1994; Moshe Carmilly-Weinberger, *Drumul vieții*, Cluj-Napoca, Fundația Culturală Română. Centrul de Studii Transilvane, 1996. Se află în pregătire un volum de documente în regeste privind istoria evreilor din comitatul Satu Mare în secolul al XVIII-lea, volum elaborat de Anton Dörner.

Institutul a organizat o bibliotecă de specialitate pentru studii iudaice, care, alături de bogatul fond de carte de referință evreiască de la cele două mari biblioteci clujene - Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” și Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei Române - oferă posibilități de documentare optime tuturor celor interesați. Pentru propagarea valorilor istoriei și culturii evreiești din România au fost organizate expoziții de carte și manuscrise evreiești, de lucrări ale pictorilor evrei din Transilvania, concerte de muzică a compozitorilor evrei din România, prezentări de filme documentare și artistice din Israel.

Institutul Carmilly a stabilit fructuoase relații de colaborare cu centre similare ale universităților din Israel (Tel Aviv, Ierusalim), Statele Unite (New York, Pittsburg, Washington), Europa (Franța, Germania, Belgia, Elveția,

Austria, Ungaria), ca și cu principalele centre academice din România, precum și cu Centrul pentru studiul istoriei evreilor din România al Federației Comunităților Evreiești din România.

Pe baza acestor realizări obținute în cei câțiva ani de funcționare, Institutul de iudaistică și istorie evreiască „Dr. Moshe Carmilly” din Cluj-Napoca își propune o consolidare și extindere a programelor sale didactice și de cercetare în interesul punerii în valoare adecvate a creației spirituale evreiești din România de o incontestabilă bogăție și originalitate.

Ladislau GYÉMANT

SHVUT

Studii despre istoria și cultura evreilor din Rusia și Europa răsăriteană

Sub egida Universității Ben-Gurion - Negev (Centrul de Cercetare Ben-Gurion) și a Universității Tel-Aviv (Institutul de Cercetare al Diasporei) au apărut Nr. 1-2 (17-18) din 1995 și Nr. 3 din 1996 ale revistei SHVUT („Reîntoarcere”) în care sunt publicate studii referitoare la istoria și cultura evreiască din Rusia și Europa de Est.

În cuvântul adresat cititorilor, editorul Benjamin Pinkus subliniază că această colecție de studii constituie, de fapt, continuarea celei apărute între anii 1973-1993, în limba ebraică, sub egida Universității Tel Aviv - Institutul de Cercetare al Diasporei, editori Yehoshka Gilfor și Matityahu Minc.

Noua serie, în limba engleză, apare de două ori pe an (vara și iarna), sub egida Universităților Tel Aviv și Negev.

În fruntea publicației a fost numit un nou editor, în persoana dlui. Benjamin Pinkus, iar din consiliul de conducere și cel consultativ fac parte, în prezent, cercetători din Israel și din alte țări, inclusiv din Europa Răsăriteană, în domeniul istoriei și culturii evreilor din Europa de Est.

De asemenea, SHVUT și-a extins aria de cercetare, fiind incluse și evenimente petrecute înainte de secolul XX, ca și studii despre comunitățile evreiești din Estul Europei. O atenție specială va fi acordată unor aspecte privind relațiile dintre evreii din Europa Răsăriteană și Palestina, respectiv Statul Israel.

*

* *

Nr. 1-2 (17-18) din 1995 cuprinde 27 de studii și o rubrică de scurte recenzii ale unor publicații apărute în Israel, Rusia, Canada, S.U.A., Elveția, Germania.

Ultima pagină a revistei cuprinde numele colaboratorilor, cu indicarea titlurilor, funcțiilor și locurilor unde lucrează.

Cercetând numele membrilor Consiliului de Conducere și Consiliului internațional consultativ remarcăm prezența a numeroși cercetători din Israel, dar și a unor personalități din Franța, Elveția, Statele Unite. Dată fiind tematica anunțată pentru noua serie SHVUT, credem că ar fi fost oportună și implicarea unui cercetător de la Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România al F.C.E.

Revenind la problematica studiilor menționăm că:

- 21 se referă la situația evreilor în Rusia țaristă, Uniunea Sovietică, Rusia și alte țări care înainte făceau parte din Uniunea Sovietică;
- 2 se referă la Ungaria;
- 1 se referă la Cehoslovacia;
- 1 se referă la situația evreilor din Dubrovnic;
- 1 se referă la situația evreilor din România;
- 1 se ocupă de Congresul Internațional Biblic care s-a desfășurat la Ierusalim, în cursul lunii iunie 1993, cu tema “Biblia și Cultura Slavă Estică, în secolele XI-XX”.

Un interes deosebit îl constituie studiul intitulat “Cadrul economic al antisemitismului din România între cele două războaie mondiale: C.Z. Codreanu și comerțul evreiesc, 1918-1940” (pag. 296-331). Autorul este Theodore Armon, fost cercetător la Institutul de istorie al Academiei Române și apoi bibliotecar principal la Biblioteca Națională din Israel.

El analizează apariția și evoluția antisemitismului în România, în special în a doua jumătate a secolului XIX, apoi în perioada premergătoare și după primul război mondial, ca și în epoca dintre cele două războaie mondiale. În acest context, studiul evocă o serie de personalități ale vieții politice și culturale românești care au adoptat atitudini pro sau contra antisemitismului. Aceasta - afirmă autorul - a luat amploare începând din anul 1927, odată cu apariția mișcării fasciste „Garda de Fier”. După un scurt istoric al acesteia este amintită formarea, la începutul anului 1938, a 11 așa-zise comitete de studiu, corespunzătoare unor ministere. După părerea autorului, una din cele mai importante hotărâri a fost publicată la 29 septembrie 1935, „prima circulară pentru un comerț legionar”, adresată căpeteniilor regionale. Dintre cele 148 circulare semnate C. Z. Codreanu, 24 se ocupau de problema unui „comerț legionar”. Acesta nu era preocupat de modernizarea structurii socio-economice a României și de integrarea țării în circuitul economiei moderne, ci doar de eliminarea evreilor care, după părerea lui, „blocou” progresul țării.

Autorul studiului, se întreabă cât de întemeiate erau afirmațiile despre „comerțul creștin” și despre „comerțul bazat pe onoare”, cele două concepte cu ajutorul cărora se aștepta Codreanu să reînnoiască viața economică? Aceasta, cu atât mai mult cu cât în România de după primul război mondial existau oricum multi comercianți creștini. Dar, așa cum afirma Codreanu, întreg comerțul românesc se afla în mâinile evreilor. Era clar că, luptând pentru un comerț „creștin”, Garda de Fier se ridica doar împotriva evreilor care luau parte la viața economică din România. Theodore Armon arată, în continuare, că acțiunea de „comerț creștin” a rămas un mit, care nu a reușit decât să înrăutățească situația populației evreiești. După ianuarie 1941, când a avut loc căderea Gărzii de Fier,

mareșalul Antonescu a continuat pe scară largă acțiunea de expropriere a evreilor, care nu și-au mai recuperat bunurile.

Nr. 3 (19) 1996 din SHVUT cuprinde 13 studii și o rubrică de scurte recenzii ale unor cărți apărute în Rusia, S.U.A., Israel, Canada, Elveția, Polonia.

Ca și în cazul nr. 1-2 (1995), la sfârșitul volumului sunt enumerate numele colaboratorilor, cu titlurile, funcțiile și locurile unde își desfășoară activitatea. Aici, se impune aceeași remarcă: printre colaboratori nu se află nici-un reprezentant al Centrului pentru Studiul Istoriei Evreilor din România al FCE.

Tematica studiilor reflectă și de data aceasta preocuparea de a prezenta istoria și cultura evreiască din Rusia, din țările fostei Uniuni Sovietice, precum și ale evreilor din Europa de Est.

- 9 studii se referă la Rusia, Uniunea Sovietică;
- 1 studiu se referă la Polonia;
- 1 studiu se referă la România;
- 1 studiu se referă la situația evreilor din Balcani.

Liviu Rotmann, de la Institutul pentru cercetarea Diasporei de pe lângă Universitatea din Tel Aviv, semnează studiul intitulat „Școala profesională în sistemul educațional din România, la începutul secolului XX”.

Bazându-se pe date existente în arhive, statistici, legislație, ziare, studii, din Israel și România, autorul subliniază că unul dintre evenimentele majore ale istoriei evreilor din România, la sfârșitul secolului XIX, îl constituie dezvoltarea școlii moderne evreiești. Aceasta a avut drept model școala românească publică și s-a extins mai ales din anul 1864.

Dicționarul religiei iudaice

A apărut „The Oxford Dictionary of the Jewish Religion”, editat de Oxford University Press - Marea Britanie.

Autorii acestui „Dicționar al Religiei Iudaice” sunt: R. J. Zwi Werblowski, profesor de religie comparată și Geoffrey Wigoder, cercetător asociat la Institutul evreimii contemporane, ambii de la Universitatea Ebraică din Ierusalim. La alcătuirea dicționarului au colaborat cercetători din Israel, Statele Unite și Europa. El cuprinde 2 400 articole, de la scurte definiții până la eseuri mai lungi despre: personalități evreiești, de la Moise până la cele din prezent; tradiția și diversele variante ale iudaismului reformator și conservator; folclorul evreiesc; aspecte teologice și de drept, așa cum sunt exprimate în Biblie și Talmud, ca și de filozofi, în cursul timpului; aspecte religioase ale Holocaustului și probleme

religioase ridicate de existența Statului Israel; relațiile istorice și contemporane ale iudaismului și islamismului; explicarea unor cuvinte și expresii ebraice.

Dicționarul, care are 1 088 de pagini, mai cuprinde o introducere a editorului și o listă completă de abrevieri.

Cella VASILIU

Prima reuniune științifică a C.S.I.E.R.

În cursul acestui an se împlinesc două decenii de la înființarea Centrului pentru studiul istoriei evreilor din România (CSIER).

Pentru începutul lui noiembrie curent CSIER prevede să marcheze cei douăzeci de ani de activitate printr-o sesiune științifică jubiliară cu tema „Evreii din România în lumina cercetării istorice”. Desfășurată în plen și în cadrul unor „mese rotunde”, sesiunea științifică va prilejui comunicări și dezbateri susținute de importante personalități științifice din țară și străinătate.

Jubileul este cu atât mai bine venit cu cât anul 1997 este, de asemenea, marcat pentru populația evreiască din România și de alte câteva evenimente de primă însemnătate: împlinirea a 140 de ani de la începerea construcției și 130 ani de la inaugurarea Templului Coral; aniversarea a 150 de ani de existență a Sinagogii Mari din București; împlinirea a 145 de ani de la înființarea primei școli evreiești din România; 120 de ani de la participarea evreilor români la Războiul de Independență din 1877-1878; ș.a.

Tematica sesiunii științifice organizată de CSIER, este axată pe marile direcții ale cercetării istoriei evreilor din România, cuprinzând totodată și referiri la toate aceste momente aniversative: în primul rând târnosirea Templului-Coral la 6/18 iulie 1867, eveniment cărui îi închinăm paginile de încheiere ale primului număr din Buletinul de față.

Templul Coral

- Documente privind fundarea și inaugurarea -

1. Începuturi

O primă Petițiune către „Prea Înălțatul Domn” consemnează că în februarie 1857 „Mai mulți din Israeliții, locuitorii acestei capitale, simțind necesitatea de a fonda un Cor-Templu Israiltean, au făcut o colectă între dâșii de a aduna mijloacele pecuniare necesare pentru clădirea unui asemenea Templu. Au și întocmit statute, care pe lângă aceasta le supunea la înalta aprobare a Înălțatului Domn, și depandarea lor Onorabilului Minister al Cultului”.

Statutele erau întocmite de I. L. Weinberg și semnate de cei 64 de aderenți ai noii Comunități constituite ad-hoc pentru ridicarea Noului Templu și intitulate Comunitatea cultului israelit modern care era călăuzită de idei luminate și simbol al „emancipării interioare”, al îmbinării tradiției religioase cu spiritul nou al iudaismului european. Cei 64 aderenți erau:

1. L. Weinberg; 2. M. I. Hornstein; 3. Isaia Sabetey; 4. Hirsch Rosenzweig; 5. Em. Buchner; 6. Hirsch L. Löbel; 7. Iacob Löbel; 8. Lasar Marcus; 9. J. Lazăr; 10. I. Goldenthal; 11. Gedalje Stern; 12. A. Wisner; 13. D. Popper; 14. Rubin Bräuer; 15. Israil Fränkel; 16. I. A. Stern; 17. Lasar Fokschaner; 18. B. L. Wisner; 19. S. M. Fokschaner; 20. Moritz Augensterm; 21. A. Ipcar; 22. M. Tillman; 23. A. I. Manes; 24. B. Hornstein; 25. Simon Lemberger; 26. David Marcus; 27. Adolf Elenbogen; 28. N. Rosenzweig; 29. D. Lempart; 30. Ch. Hirsch Nathansohn; 31. M. M. Goldinstein; 32. S. Herdan; 33. Ignatz Funk; 34. S. Olivenbaum; 35. I. Nachman; 36. S. Șabetai; 37. E. M. Fokschaner; 38. I. Schapira; 39. Iacob Hoffmann; 40. L. M. Focschaner; 41. A. Kaner; 42. M. Birenberg; 43. H. Blumenfeld; 44. Solomon Marcus; 45. M. Garfinkel; 46. I. Schein; 47. I. Schapira; 48. Aba Fraid; 49. Samuil Fraid; 50. W. Goldenberg; 51. S. Lazarus; 52. Iacob Marmorosch; 53. Aron Leibil; 54. Ignatz Littman; 55. Rubin Davidowitz; 56. M. Boigen; 57. H. Auslender; 58. Pinhas Wechsler; 59. Șevah Rosenberg; 60. Izrail Kaizer; 61. Sam Löbel; 62. Em. Rosenthal; 63. Beril Avram; 64. Hirsch Kronberg.

Iată și răspunsul de aprobare al Ministerului, anexat la „Statutele Comunității Cultului Israelit Modern, pentru clădirea și întreținerea Cortemplului”:

MINISTERIUL CULTULUI

Luându-se în considerație cererea ce au făcut către Guvern Comunitatea Israelită exprimată în petiția primită la Ministeriu pe lângă adresa Onor. Secretariat a'l Statului No. 572, de la 16 Fevruarie anul corent, prin care cer voe a clădi un Cor-templu al cultului Israelit modern, într'această Capitală sub protecția Guvernului Țării, și în dadrept priveghere și ascultare a Ministeriului Cultului fără amestecul unei autorități pentru care au alăturat și statutele pe care are a se baza clădirea și întreținerea acelui stabiliment cum și orânduiele ce au a se păzi de către credincioșii Israilteni; luându-se în considerație luminata rezoluție a Mării Sale Prințului Caimacam în termeni următori:

„Departamentul Credinții va declara sub însemnaților mulțumirea noastră de a conlucra spre îmbunătățirea religiosului Institut de care e vorba aici pe temeiul toleranții cu care din veacuri s'a ilustrat și s'a binecuvântat acest [Principat]”;

Pe temeiul rugăciunii aduse de a fi sub protecția Guvernului, și a mulțumirei aduse din partea Comunității Cultului Israelit modern prin care declară că în privințele atingătoare de lucrările și orânduielele acestui Cor-templu, fără osebire de protecție se vor socoti de o potrivă și da dreptu sub jurisdicția Guvernului printr'acest Ministeriu.

Ministeriul primind cu mulțumire această sarcină pe d'o parte acordă acestui Cult patronajul său și primește a'i da toate ajutoarele spre satisfacția diverselor trebuințe ocazionale după întâmplări; iar d'alta legalizează statutele și orânduielele ce au a se păzi de către credincioșii israeliți cuprinse într'o condică specială spre a'și avea urmarea întocmai.

Această condică cuprinzând file opt-spre-zece No. 18, scrise și nescrise s'au șnuruit și s'a sigilat cu sigiliul Ministeriului și s'a dat împăstrarea Comitetului Cultului Israelit modern spre a se depune la timp în Arhiva Cortemplului poprindu-se în dosar copie în tocmai ca să serve la trebuințele ce au să fie.

Șeful Ministeriului:

S. Crețulescu

Șeful Secsii: *Ștef. Turnavitescu*

No. 899

Anul 1857,

1. Martie 15.”

2. Avataruri dar și împliniri

Din pricina unor împotriviri nefaste „Cor-Templul Israelitean” a cărui ridicare rapidă fusese realizată într-un ritm alert, dar care apoi, construcția fiind parțial distrusă, va putea fi inaugurat abia peste un deceniu: de astădată, însă, în atmosfera unei aprobări unanime. Cronicarii momentului consemnează:

La 6/18 Iulie 1867 a avut loc, în mijlocul unei însuflețiri de mare sărbătoare, solemnitatea tâmosirii Templului - Coral. După un deceniu împlinit de trudă, de luptă și de dureroase împotriviri, eroicul monument al pietății evreiești își putea arăta înfățișarea. Însfârșit: se înfrățiră, în această zi festivă, progresiști și conservatori, așkenazim și sefardim. Evrei și români altă dată dezbinați se arătau uniți de astă dată cu toții prin simțământul etern și universal, al credinței.

Spre a ilustra solemnitatea inaugurării și pentru a arăta binefăcătoarea influență morală, pe care festivitatea a avut-o asupra Comunității întregi, dar și a românilor, vom cita câteva pasagii din *Românul* lui C. A. Rosetti, unde a fost publicată, în aceeași zi, o lungă și elogioasă dare de seamă:

TEMPLUL - CORAL ISRAELIT

Astăzi s'a celebrat în București inaugurarea noului templu Israelit. La această ceremonie au asistat toți agenții și consuli generali ai puterilor Străine, miniștrii Domnului Românilor, capul gardei orașenești cu statul său major, Primarul comunei cu ajutoarele sale, directorii ministeriilor, și un mare număr de cetățiani și notabilități din toate stările societății române, între carii venerabilele fost caimacam Constantin Cantacuzino, generalul Florescu, Emanoil Faca, Ion Grădișteanu, etc. Senatori și deputați, între carii d. N. Lahovari, Ion Marghiloman etc. Pastori ai bisericei protestante, comercianți, etc. și mai multe doamne române mai cu seamă din comerciu.

Templul este din cele mai frumoase, după modelul templului din Berlin, el reprezintă în toate și pe deplin cultul și civilizațiunea. Uă broșură care conține psalmii și rugăciunile cari s'au cântat, s'a publicat în limba română și s'a împărțit la toți asistenții. Toate cânturile s'au făcut de către corul cel nou, care este astfel încât poate figura cu onoare, cu triumf în orice țară civilisată, astfel încât este peste putință a-l auzi cineva ș'a nu simți pătruns de un adevărat simțământ religios.

D. Lévy a făcut uă predică, în limba franceză care a fost ascultată d'un public atât de numeros și ales, cu cea mai mare atențiune ș'aplaudat de fiecare în fundul animei sale, cu cea mai mare sinceritate...

Și la rândul nostru, dând această scurtă și foarte slabă dare de seamă, o încheiăm asigurând pe Israeliți de simțimintele de frăție ale Românilor pe calea cea mare, frumoasă, civilizatorie și patriotică pe care-i conduce templul cel nou și fondatorii săi”.

Itată și fragmente din cuvântarea lui Antoine Lévy, cel dintâi predicator al Templului Coral:

„... O, Dumnezeu, fă ca să se realizeze pentru România, patria noastră adoptivă, cuvintele pe care Moise le a spus pentru pământul sânt: privirile Eternului să fie neâncetat întoarse către dânsul, de la începutul anului până la finele lui! Doamne, binecuvântează România, să fie totdeauna unită, totdeauna tare; puterea sa să se consolide din ce în ce mai mult; să culeagă cea mai mare glorie, aceea care dă pace și prosperitate! Părinții săi de familie să egaleze pe patriarhi în virtute, în pietate, și dacă circumstațele le vor cere, fii lor să fie eroi ca Macabeii.

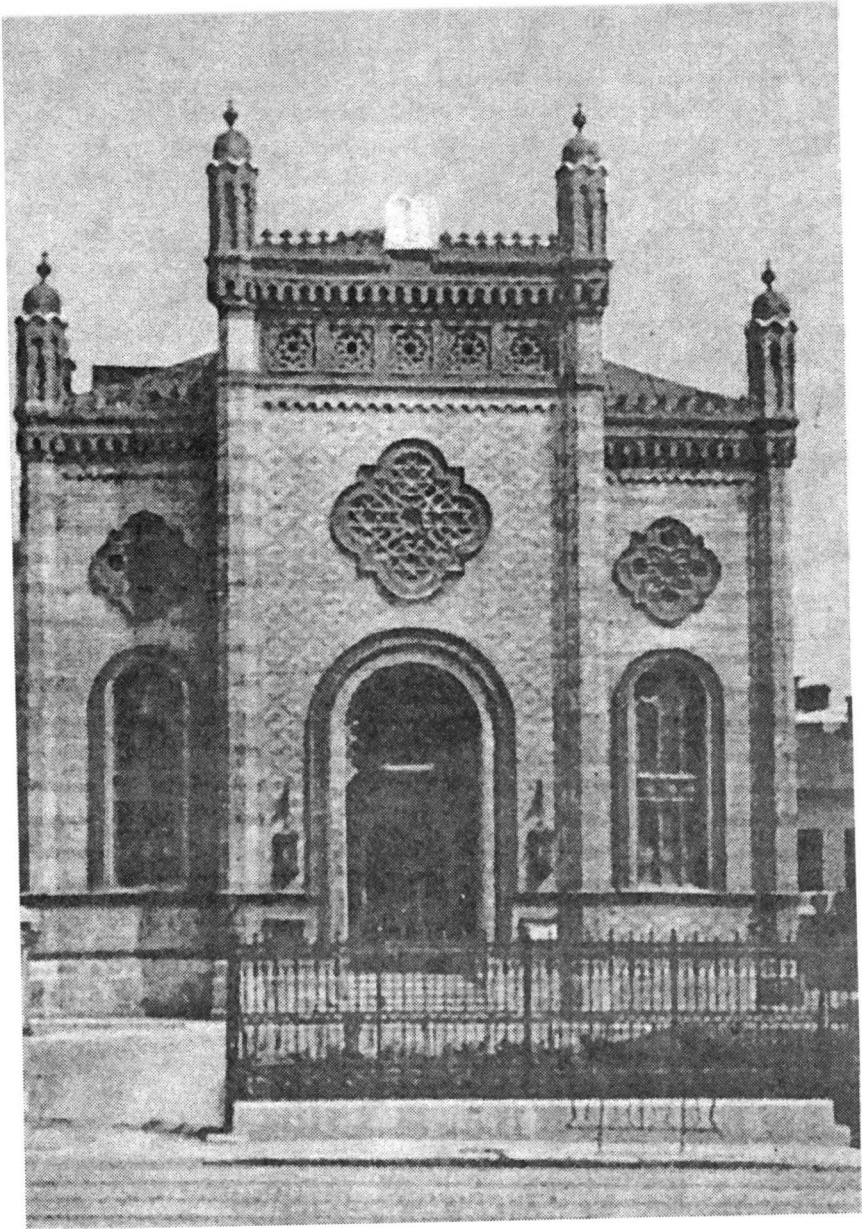
Domnul, prezervă România de foamete, de contagiune, de boale de tot felul care bântue pământul. Binecuvântează pe augustul nostru principe *Carol I*; împlinește intențiunile sale generoase și drepte; ajută-i să realizeze obiectul dorințelor sale cele mai vii, fericirea României. Binecuvântează și pe miniștrii, consilii și magistrații săi, cari sunt fericiți de a contribui la realizațiunea dorințelor celor generoase ale principelui lor. Luminează-i cu lumina ta cea divină, dă le înțelepciunea necesară pentru a merge fără a se opri în o cale așa dificilă.

Binevoiască Cerul ca să ajungă a confrunta pe inimicii țării și a le impune tăcere, ca să vedem totdeauna strălucind înaintea ochilor noștri o Românie unită, puternică și prosperă. Amen! ...”.

Presa vremii consemna:

„Cuvântarea rabinului Antoine Lévy, care plăcu mult tuturor și mai ales lui Ion Brătianu și consulilor austriac și rus, a fost tipărită și răspândită de Comitetul Templului, sub titlul: *Discours d'inauguration du Temple Choral Israélite de Bucarest*. Predicatorul însoți cuvântarea sa despre însemnătatea templului în vechimea biblică și în timpurile moderne, de o traducere românească personală, publicând deasemenea și rugăciunea, pe care o recitase în limba română - la ceremonia târnosirii.

H.K.

Sub lupa istoricului, evenimentele, faptele trecutului apar mijlocite de documentele, scrierile și mărturiile vremii. Toate acestea cuprind faptele trecutului într-un anume „joc secund” observat doar el de istoricii și urmașii vremilor, fatalmente revolute.

Colectivitatea evreiască din România - prima minoritate ca număr și importanță în România Veche și a treia în România Mare, și care a străbătut anii negri ai dictaturilor din ultima jumătate de veac - mai reprezintă azi doar 0,2% din întreaga populație a țării. Dar documentele, scrierile și mărturiile trecutului despre ea sporesc pe măsură ce sunt adâncite cercetările.

Cercetătorii Centrului de istorie al F.C.E.R. își alătură, crescând, efortul în materie - alături de cel al tuturor istoricilor din țară și străinătate, interesați să reconstituie o istorie reală a evreilor din România, needulcorată dar nici distorsionată.